LAMBERTI HORTENSII

Montfortii Secessionum civilium

ULTRAIECTINARUM,

Et bellorum ab anno XXIV. *supra* M. CCCCC.

Usque ad Translationem Episcopatus ad Burgundos,

LIBRI SEPTEM

Marginalibus notis illustrati.

ULTRAIECTI,

Sumptibus IOANNIS à DOORN Bibliopolæ,

ANNO cIↃ IↃ c XLII.

URBIS ULTRAIECTINÆ
E L O G I V M.

LIPSIUS 1585. dedicatoria centuriæ I. Epiſtolarum ſelectarum. *Splendet antiqua, potens, amœna, veſtra Urbs inter Belgicæ primas: & vos in ea, per Prudentiam & Virtutem. Quæ diffuſa inter vicinos: Imò jam etiam longinquos, & rara, opinor, in Europa gens, ad quam non penetraverit fama aliqua de Utroq̃.*

Adrianus vander Burch, *Graphiarius Curiæ Vltrajectinæ*, in Hortulo ſuccinctarum precum. *Illud inter alia ſingulare & præcipuum habet urbs veſtra quod eo in ſolo ſita & locata ſit, à quo digreſſis unius tantum diei ſpacio, ad unum ex ſexaginta muratis (quæ circumjacent) oppidis, non curru vel equo vehi tantum ſed & pedeſtri itinere contendere ac pervenire liberum ſit.*

LAMBER-

LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII IN OPUS HISTORIARVM AD COSS. *Et Senatum inclytum Urbis* ULTRAIECTINÆ, *PRÆFATIO.*

Consulatum anni cIↄ Iↄ XLVI. gerebant Æmilius Wten-Enghe & Cæsarius de Coninck.

INTER ſcriptores vetus celebratur dictum, Reſpub. ac Democratias haud perinde à plebeis atque civitatum principibus, quique omnibus honoribus præſtent, peſſimè labefactari. Nam hi non ſolùm authoritate pollentes, quam perpetua dominatione ſibi conciliarunt, vulgo ſunt formidabiles: verumetiam opibus, & amicorum præſidiis fulti, quò libido impellit, tyrannidis via graſſantur. Etenim cum nemo ſupplicii metu vel obſiſtere, vel alium ad vindicandam armis prædæ in medio relictam Rempub. communem impellere audeat, malunt turpiter unius, aut certè paucorum imperio regi, quàm periculosè armis pro patriæ libertate decertare. Hinc accidit, quòd urbes olim nonnullæ, cum potentiorum rempub. administrantium impotentem dominationem ſuſpectam haberent, priuſquàm tyrannis ſtabiliri potuiſſet, ſolum exilii cauſa vertere conſociatis animis eos compulerunt. *Oſtraciſmus.* Laudatum exemplum poſtea in deterius tractum fuit. Quos enim vel gloria rerum geſtarum inter ſuos conſpicuos feciſſet, vel quibus virtus claritudinem aliquam domi foriſve paraſſet (quia ſocordibus & inertibus ea inviſa eſt) ingrati adverſus patriæ conſervatores urbibus pellere occœperunt. Et profectò Invidia gloriæ comes ſemper eſt, & alumna rerum fœlicium: atque veluti ignis, ſumma petit. Quid aliud Ariſtden oſtraciſmo in exilium egit, quàm cognomentum Iuſti? quod ambitioſa civitas, & moribus corrupta, æquis auribus ferre non poterat. Quid Themiſtoclem evertit? nonne gloria virtute parta, quam Athenienſes ferre nequibant? Eadem invidia Cymonem, Milciadem, Cliſthenem, alioſque rerum geſtarum gloria claros duces, per ſpeciem metus (quia plurimum ob nominum claritudinem, & præclarorum facinorum memoriam

moriam parare posse videbantur) exules fecit. Romana exempla, vel quòd multa, vel quòd domesticis notiora sint, prætereo. Et tamen utcunque ista habent, plebis tamen quamvis insanientis, aut stupentis potius, haud perinde vitio, atque summorum hominum insolentia, magnæ respub. eversæ sunt. Nam cum vim & tyrannidis stabiliendæ cupiditatem certatim avertere conarentur, judicio perperam & rectè factorum confuso, optimos quosque fortunis excusserunt. Versabatur ante oculos, quibus artibus delusa plebe fustibus armatos corynephoros ad corporis sui custodiam Pisistratus consequutus, frustra reclamante Solone, tyrannidem invaserat. Terrebantur exemplis Dionysiorum & Agathoclis apud Siculos, temporibus quamvis discretorum: Phalaridis & Polycratis apud Samios: qui claras non solum urbes, sed florentissima etiam opibus regna deleverant. Et dominandi cupido summos etiam viros ab honesto & recto transversos agit: eosque maximè, qui summum magistratum gerentes, ad patriæ servitutem in potestate perseverant: quibus nihil difficilius est, quàm libidinem imperandi semel indutam deponere. Quare Pop. Rom. ex levi affectati regni suspicione ultimo humanorum supplicio principes suos affecit. Sp. Melius, quòd frumentaria largitione popularem favorem emeruerat, in affectati regni fidem apertam venit: quapropter ab Hala interfectus fuit. Ex simili suspicione in Manlium quendam perduellionis accersitum anquisiverunt. Tanta fuit semper liberis civitatibus democratiæ tuendæ innata pertinacia. Cæterum monarchiáne an democratia sit potior, disputari solet. Ego autem utrum affirmem, non habeo. Apparet mortalibus nihil esse periculosius, quàm unius hominis libidini salutem & fortunas multorum submittere. Hic licet sit optimus, ut cum laudatissimis principibus conferrì queat, in luxu tamen, rerum affluentia, ac licentia impunè quælibet perpetrandi corruptus, stulta persuasione principem supra leges esse, paulatim tyrannicum spiritum haurit: fitque non minus vicinis, quàm suis, perniciosus. Et quod omnium atrocissimum est, optimis quibusque ut pestis & exitium, formidabilis est. Nam quid æquè principes, atque alienam virtutem oderunt? Iam flagitia, in quæ stimulantibus pravis cupiditatibus ruunt, quid attinet commemorare? Quid cædes amicorum,

rum,

rum,in quos familiariter admoniti, aut per calumniam offensi, rabie plusquàm beluina sæviunt? Quid facultatum direptiones ob quamlibet quæsitam occasionem? quid stupra? quid adulteria? quid bonorum exilia? tributa perpetua,& ea quidem non ferenda? Horum autem nihil in ea repub. ubi multitudo dominatur, rectis viris potest evenire: quippe ubi juris & æquitatis ratio, arctissimo communis reipub. vinculo habetur. Contrâ, si reputes democratiam,profectò ea dominatio multo illaudatior videri poterit. Quid enim populari dominatione turbulentius? quid multitudine incondita imperitius? cum ea nihil aliud sit, quàm belua multorum capitum? ubi sæpius id quod iniquum, quàm quod æquum sit, superantibus imperitorum per tumultum sententiis, magno reipub. & malo & damno decernitur, frustra reclamantibus iis qui cæteris prudentia præstare videntur. Vnde apparet, monarchiam democratia tolerabiliorem esse. Ea enim quæ princeps sancit, recto judicio constituuntur: cum plebis vesanæ ingenium sit, rectè juxtà & perperam gerenda confundere. Non bona, inquit poëta, multorum dominatio est: uni imperium defertor. Violenta scilicet res, & vecors, plebs est. At quanto liberalius,quanto laudatius habetur(quando omnino alicujus imperio parendum sit) sceptro unius, quàm dissolutę multitudinis freno regi? Maximè si ille in amicis habeat,non quibuscum suavissimè vivat, sed sanctè, sed laudatè remp. gubernet? si leges cõdat æquas pariter & utiles,si optimis quibusq; honores mãdet,detq; operã ne quis lædatur? sed & qui optimi principis munus esse arbitretur,magis affectibus magis voluptatibus,quàm civibus imperare? Enimvero quis cordatus non malit in ea repub. censeri, in qua, si bonus sit, nomen aliquod gerat, quàm obscurus cum incondita multitudine sursum deorsum agitari? quæ hoc æquior existimanda sit, quo est facilius unius imperio, quàm multorum decretis parére, eosve colere. Hi ad annuum imperium subvecti, antea privati,rerumque ignari,priusquam jura & publicas leges dedicerint, magistratu suo defunguntur. Ad hæc,dum alius alium attentus observat,magnam reipub.negociorũ partem negligunt.Iam per ambitionem divina humanaq; omnia miscẽtur. Cum habetur senatus,plus temporis rixando,altercando, & disceptando, quàm consultando absumitur. Prætereo

Homerus lib. 2. Iliados.

tereo inimicitias, factiones, invidiam, quibus tranquillitatem publicam certatim potentiæ avidi perturbãt. Ab aliis, quibus in imperium ſuccedunt, quiq; ipſis poſtea ſufficientur, res malè geri, taciti apud animos ſuos precantur: adeò aliena fœlicitate ægreſcentes, privatæ gloriæ cauſſa reipub. ſunt peſtilẽtes. Adde quòd adminiſtrent aliena: legant ſæpenumero in concilium ad regni everſionem maximè temerarios quoſque. Et coluntur in primis, non qui prudentia, ſed qui eloquentiæ viribus maximè polleant. Contra, omnia in principe diverſa videas. Hic etſi natura imbecillior eſt, uſu tamen & peritia rerũ illis melior habetur. Negligit nihil: quandoquidem omnia & ad ſe pertinere, & à ſe geri debere, accuratè expendit. Non eſt, cujus eminentiæ invideat: unum id ſedulò agens, ut quàm optimè imperet. Nullum huic conventus habendi tempus aut locus indicitur, ad conſultandum: noctes dieſq; ipſe præſens diſceptationibus de repub. intereſt. Vnum atq; eundem benevolum animum per omnem vitam adverſus ſuos gerit, quos perinde atque ſuum peculium curat. Deligit ex univerſis prudentia conſultiſſimos: eoſque in primis honoribus cumulat, qui laudatiſſimè ſe gerunt. Verum ego altius proceſſi, quàm inſtitutum fuit. Sed democratię forma minimè hac tempeſtate exoptanda videtur. Quia neque ejus rectoribus ſuus habetur honos: neque populus inteſtinam fœlicitatem agnoſcit: neque ocium paratũ ferre poteſt. Vt alias urbes mittam, Vltrajectum noſtra memoria has ob cauſas veterem reipub. formam exuta, in principis jus & imperium unius redacta eſt. Vrbs hac quam diu populari dominatione adminiſtrabatur, incredibile dictu eſt, quam nullam quietem, aut ab inteſtinis motibus domi, aut ab externis armis foris aliquot ſeculis habuit. Ipſe autem populus clariſſimarũ olim urbium exemplo, aut rectores ſuos per tumultum in exilium agere, aut cum epiſcopis certamina ſerere: donec ad poſtremum noſtra tempeſtate per armatam ſeceſſionem pulſis iis, qui multos annos variè rempub. geſſerant, variis bellorum caſibus jactatus, ſub Burgundorum imperium, reſtitans conſerta manu ſit attractus. Hoc igitur opus viſum eſt nomine vigilantiſſimorum Coſſ. & inclyti Senatus urbis Vltrajecti in lucem emittere, ut apud omnem poſteritatem regni ac ditionis veſtræ monumẽtum extet, quanta rebus humanis eveniat viciſſitudo & mutatio. Nunc quam veriſsimè potero, rem aggredior.

Calamitas Vltrajectina ex democratia.

Prior hujus historiæ editio facta est 1546. Mẽse Ianuario ex officina Ioannis Oporini, Basileæ.

THEODORI DOUSÆ
NORDOVICIS, J. F.
Domini in Berckensteyn, Collegii Nobilitatis, Provinciæ VLTRAIECTINÆ Adsessoris

Allocutio super BECA, HÆDA & HORTENSIO *recusis,*

AD MAGNIFICUM VIRUM

GISBERTUM LAPPIUM à VVaveren,
PATRITIUM ULTRAIECTINUM.

ARctôo veluti positæ sub sidere gentes,
Queis sua detorquens abscondit lumina Titan
Ad tempus, donec tenebris & nocte fugata,
Ut solem adspexêre novum, faciemq́ rubentem
Procumbunt genibus flexis & numen adorant;
Et Phaethontiaci venerantur munera currus:
Historicæ sic lumen opis, geniumque renascens
Post ecclipsatas tam longo tempore luces
Quis non suspiciat, quis non veneretur, ametque,
Auctoresque boni tanti non tollat in astra?
Numquid Cimmeriis patriæ involuenda tenebris
Res foret, acta patrum condensa nocte laterent?
Scriptorum ni cura vigens & fida nepoti
Consuleret, lethenque fugans arceret iniquam.
Postgenitis hinc BECA *favens, hinc* HEDA *superstes.*
(Quos semel adscriptos Libitina censibus Orcus,
Hauserat, æternis damnandos sorte tenebris;
Quæ manus ob patriam pugnando funere clausit
Extremumque diemque & terras ore momordit.
Quique sui memores alios fecere merendo.)
Hos illi raptos tenebris Orcoque redemptos
Bis vetuêre mori, geminoque occumbere fato,
Bella recensentes nostrorum ritè atavorum.
Cæsareasque manus ad Cleri commoda promptas;
Multaque præterea Regum monumenta Ducumque
Talia BUCHELIUS *cura satagente ministrat*
Illustratque notis doctis, Scholiisque decorat.

Impe-

tereo inimicitias, factiones, invidiam, quibus tranquillitatem publicam certatim potentiæ avidi perturbāt. Ab aliis, quibus in imperium succedunt, quiq; ipsis postea sufficientur, res malè geri, taciti apud animos suos precantur: adeò aliena fœlicitate ægrescentes, privatæ gloriæ caussa reipub. sunt pestilētes. Adde quòd administrent aliena: legant sæpenumero in concilium ad regni eversionem maximè temerarios quosque. Et coluntur in primis, non qui prudentia, sed qui eloquentiæ viribus maximè polleant. Contra, omnia in principe diversa videas. Hic etsi natura imbecillior est, usu tamen & peritia rerū illis melior habetur. Negligit nihil: quandoquidem omnia & ad se pertinere, & à se geri debere, accuratè expendit. Non est, cujus eminentiæ invideat: unum id sedulò agens, ut quàm optimè imperet. Nullum huic conventus habendi tempus aut locus indicitur, ad consultandum: noctes diesq; ipse præsens disceptationibus de repub. interest. Vnum atq; eundem benevolum animum per omnem vitam adversus suos gerit, quos perinde atque suum peculium curat. Deligit ex universis prudentia consultissimos: eosque in primis honoribus cumulat, qui laudatissimè se gerunt. Verum ego altius processi, quàm institutum fuit. Sed democratię forma minimè hac tempestate exoptanda videtur. Quia neque ejus rectoribus suus habetur honos: neque populus intestinam fœlicitatem agnoscit: neque ocium paratū ferre potest. Vt alias urbes mittam, Vltrajectum nostra memoria has ob causas veterem reipub. formam exuta, in principis jus & imperium unius redacta est. Vrbs hac quam diu populari dominatione administrabatur, incredibile dictu est, quam nullam quietem, aut ab intestinis motibus domi, aut ab externis armis foris aliquot seculis habuit. Ipse autem populus clarissimarū olim urbium exemplo, aut rectores suos per tumultum in exilium agere, aut cum episcopis certamina serere: donec ad postremum nostra tempestate per armatam secessionem pulsis iis, qui multos annos variè rempub. gesserant, variis bellorum casibus jactatus, sub Burgundorum imperium, restitans conserta manu sit attractus. Hoc igitur opus visum est nomine vigilantissimorum Coss. & inclyti Senatus urbis Vltrajecti in lucem emittere, ut apud omnem posteritatem regni ac ditionis vestræ monumētum extet, quanta rebus humanis eveniat vicissitudo & mutatio. Nunc quam verisimè potero, rem aggredior.

Calamitas Vltrajectina ex democratia.

Prior hujus historiæ editio facta est 1546. Mēse Ianuario ex officina Ioannis Oporini, Basileæ.

THEO-

THEODORI DOUSÆ
NORDOVICIS, J. F.
Domini in Berckensteyn, Collegii Nobilitatis, Provinciæ VLTRAIECTINÆ Adsessoris

Allocutio super BECA, HÆDA & HORTENSIO *recusis,*

AD MAGNIFICUM VIRUM

GISBERTUM LAPPIUM à VVaveren,
PATRITIUM ULTRAIECTINUM.

ARctôo veluti positæ sub sidere gentes,
Queis sua detorquens abscondit lumina Titan
Ad tempus, donec tenebris & nocte fugata,
Ut solem adspexêre novum, faciemq; rubentem
Procumbunt genibus flexis & numen adorant;
Et Phaethontiaci venerantur munera currus:
Historicæ sic lumen opis, geniumque renascens
Post ecclipsatas tam longo tempore luces
Quis non suspiciat, quis non veneretur, ametque,
Auctoresque boni tanti non tollat in astra?
Numquid Cimmeriis patriæ involuenda tenebris
Res foret, acta patrum condensa nocte laterent?
Scriptorum ni cura vigens & fida nepoti
Consuleret, lethenque fugans arceret iniquam.
Postgenitis hinc BECA *favens, hinc* HEDA *superstes.*
(Quos semel adscriptos Libitina censibus Orcus,
Hauserat, æternis damnandos sorte tenebris;
Quæ manus ob patriam pugnando funere clausit
Extremumque diemque & terras ore momordit.
Quique sui memores alios fecere merendo.)
Hos illi raptos tenebris Orcoque redemptos
Bis vetuêre mori, geminoque occumbere fato,
Bella recensentes nostrorum ritè atavorum.
Cæsareasque manus ad Cleri commoda promptas;
Multaque præterea Regum monumenta Ducumque
Talia BUCHELIUS *cura satagente ministrat*
Illustratque notis doctis, Scholiisque decorat.

Impe-

Impofita at gemino poftquam manus ultima coepto;
Heu moritur, morienfque fuo commendat Achati
LAMBERTUM, *hiftorico fudantem gnaviter Horto:*
Hancque fibi Spartam fumat rogat, occupat, urget.
Utque notis decoret, crifimque exerceat acrem:
Qui nunc aufpiciis veftris fe lætior effert,
O genii ingeniique potens cultiſſime LAPPI.
Hic quinquennaleis turbas quibus inclita mitra
Conciderat, poft quingentos quam creverat annos.
Pontificis Bavari indignantis pandit ἀγῶνα,
Nobilium ac plebis civilia bella recenfens.
Haud fecus ac fulgens fatali fidere quondam
Concidit impulfus natali fede Coloffus
Solis, opus Carete tuum, geniique potentis.
Sic Clero nimium felici rapta corona,
Raptus honos nec non gladii jus, fumma poteftas;
Et venit in praxim fententia dia Maronis
Scilicet, Hac mea funt, veteres migrate coloni,
Tunc cælo latè Imperium Iovis extulit ales;
Carole cui (PLVS VLTRA) *tuum fucceſſit, & ipfis*
Sole coloratis victoria ceſſit ab Indis.
Tum piper, & quicquid Ganges depromit odorum;
Quicquid Arabs, Serefve metit, vel cælifer Atlas;
Ut quondam Glaucus Diomedi ceſſit, & aurum.
Æfonidæ fulvum vellus, Medæa, Gigantes.
Aurea Cæfareo cefferunt regna metallo.

LAMBER-

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM

LIBER PRIMVS.

CIVILIUM secessionum urbis Ultrajecti commentarios scripturus, & bellorum, quæ populus Ultrajectinus à decessu Philippi Burgundionis Episcopi ad translationem, ad Hollandorum Brabantorumque principem Episcopatus gessit: operæ precium fecero, si quã fieri poteft breviffimè, prius de urbis ipsius origine, de situ, de populi moribus, religionis initiis, variâ denique populi fortunâ, quę è tenuibus rebus, ad quantos opum luxus religio crevit, altius aliquantò repetam. Res in primis memorabilis: & quæ memoriæ prodatur, digna. Nam Itali quidam docti, & ingenio clari homines, sed rerum nostrarum, locorumque parum gnari, Ultrajectinorum res describere aggressi, errore Trajecti ad Mosam, hujus non solum res, sed & Episcopos, cum Ultrajectinorum permiscentes, altissimis nostras tenebris involuerunt: ita ut regionum imperitis, è nominis similitudine proclivis pronusque fuerit lapsus. Simul quòd nemo hactenus extitit qui de iis separatim librum scripsit, ex quo domestica, perinde ut externa, nostris cognoscere licuit: adeò ut tabularum Imperatorum & regum magis, vitarumque vetustissimorum Episcoporum fide nobis sit nitendum, quàm scriptorum testimonio. Quanquam non inficior, Tacitum & Ammianum & præter hos, alios quosdam, ad vetustatem aliquod momentum adducere: sed quantulum hoc est? Simul ut constet, quantum ea quondam cùm temporis celebritate, tum Imperatorum postea nominibus, inter inferæ Germaniæ florentissimas urbes claruit. Tum ut animadverso præsentis & priscæ illius civitaris statu, quanta eveniat rebus humanis vicissitudo, cognoscatur. Sed cum ipsa res per se adeò obscura sit, ut non solum difficile, verũ etiam periculosum operæprecium facias, ibi judicium certũ interponere ubi inter autores non tam variatur, quàm quòd parum explorati invenias: merebor propius in his fidem, quam illi: non modò apud nostros, sed etiam apud exteros: quod pleraq; mihi, quàm illis, regionis hujus, urbisq; in primis loca notiora fuere. Urbs Ultrajectum ad ostium Rheni in ripa sita est. Rhenum autem ipsum, olim longè aliis alveis, quàm hodie, in Oceanum descendisse constat: id quod vadi partim vestigia, partim regionum quarundam vetusta monumenta, nomenclaturæq; palàm arguunt. Initio enim non Leccæ ripis mare intrabat, sed ad Dorestatum anfractuoso cursu in diversum abiens, Ultrajectũ alluebat. Inde reflexo, in occidentem amne, Woerdam & Leidam, Hollandorum nunc oppida, sinuoso divortio præterlabens, ad Catvicam vetustã Cattorum coloniã in Oceanum vasto gurgite fundebatur. Manet Catvicæ, ad Rhenum etiamnum hodie incolume suum nomen. Argumenta extant istarũ rerũ non obscura. Nam unde ab Ameronga Ultrajectũ iter vertit, videre est adhuc pascua, quæ flumine intumescẽte, inter eminẽtiores aggeres perfundũtur, quibus tũ amnis excursus prohibebatur: ut adhuc fundũ celeberrimi amnis agnoscas. Rivulo autem, qui nunc per eandem regionem, tenuibus ripis Ultrajectum cursu petit, veteris Rheni appellatio manet: perinde ut, ubi se inde reflectens, ad ipsum Oceanũ usq;, secum vetus nomen trahit. Quod autem ostiũ ad urbem fecit, mercibus secundo Rheno importãdis evehẽdisq; celebre, manifesta extant vestigia. Portæ, qua urbem intrabat ad meridiem, à telonio publicanorũ, à quibus merces accidebãtur, durat suum vocabulũ. In septentrionali urbis regione ad D. Ioannis ædem, ubi forũ cupediarũ nũc est, vetustæ stationis nomẽ, atq; ostii extat, quod patrii sermone **Rijntkens haven** dicitur: ubi ante aliquot ãnos, in effossis veterũ ædificiorũ funda-

Civilium secessionum ...
liet con= roto-fect.

Authoris intentio.

Quos inter Raphael Volaterranus Geographiæ libro VII. fol. 78.

VRBS VLTRAIECTVM ad ostium Rheni sita.

Fallitur Hortensius cum X. fere millibus à veteri ostio absit neque illa de **Rijntkens havẽ** *vel ut alii* **Rijnkens haven** *quidquam ad ista faciunt, portum enim habuisse & telonium nõ nego. Sed ostium Rheni est ubi fluvius iste in Oceanum se mergit.*

fundamentis, putria navium tabulata, anchoræ, remi, navaliaque omne genus inventa fuere. Argumento quoque est tota ea regio, ubi ædes divo Martino tutelari dedicata est, quæ duodecim cubitos, à reliqua in dorso, ad piscarium forum, planitie eminentior, navalis stationis speciem monstrat. Nostra autem memoria, cum in eodem cœmeterio contra septentrionales

Decanus Ludolphus. Is ex Veniis Campensibus fuit: cujus ædes nunc ad Ryſenburgii dominium spectans & occupans partē Aquilonarem vici Dominici ad ipsum cœmiterium, defunctus est hac vita 1508.

primariæ ædis fores, Decanus Ludolphus, minantia vetustate ædium suarum ædificia à fundamentis restaurare vellet, terramque, quàm prius fuisset, altius moliretur, repertus lembus, visendę antiquitatis urceolis fictilibus oneratus, spectantibus admirationi fuit. Secundum divi Iacobi templum ab arenoso reflui fluminis vado, appellationem locus quoq; servat, het sant. Cæterum, qua nostra tempestate DorestatumBatavodurum, Culenburgam, Viennam, Schoenhoviam præterfluens, vasto alveo contra insulam Dordracenam mare ingreditur, olim modicus admodû tenui aqua rivulus è Rheno emanabat, unde Germanico idiomate, infra Wikam, ab emanando Lecca incipit appellari, verùm temporum injuria, ipsius Rheni faucibus desiccatis, ejusq; ostia, arenæ aggere ad Catvicam præcluso, viam violenta strage per Leccam in mare cum nominis jactura fecit. De civitatis autem origine tam diversa produntur, ut difficile sit, in tanta vetustatis caligine, aliquid pro vero astruere. Tradam ea quæ ex tablinis Ultraj. basilicę accepi. Sunt, qui à gigantibus eam conditam, habitatamq; ferant. Nonnullis placet, sub Nerone principe cœpisse, nomenq; illi Antoninam factum, ab Antonio quodam, qui ejus tyrannidem fugiens, hanc exilii sedem delegerit. Sed cùm apud scriptores hujus Antonii nusquam omnino, vel tenuis (quod sciam) mentio sit, pro vano & fabuloso repudiandum duco. Quanquã

Anno D. CCC. LX.

De Antonio conjecturam non admittit Cl. Vir Al. Buchelius in notis ad Hedam & Bekam: quas vide.

non ignoro, L. Antonii cujusdam Germaniæ, sed superioris prędidis, Sextum Aurelium, in vita Domitiani meminisse. Apud omnes tamen constat, ab initio eam Antoninam fuisse appellatam. Vero igitur propius est, ab Antonio Triumviro, qui Cæsaris omnibus, in Galliis & Germania expeditionibus interfuit, urbi nomen datum, qui oppida & arces alias etiam sui nominis condiderit. Ipsum tamen locum, cùm ob soli ubertatem, reiq; frumentariæ copiam, tum propter situm, ad merces in Oceani insulas & Celticam secundo Rheno pervehendas, jam sub Iulii Cæsaris in Germaniam Trajectum, inter Barbaros verisimile est mercatu celebrem fuisse.

Ultraject. soli ubertas.

Unde Cattis & Wiltis magno inter se longoq; bello de loci imperio decertantibus, cum ad extremum illis in Oceani littus pulsis, Wilti obtinerent, præsidium Wiltenburgum in ripa ulteriori, colle edito (nostra tempestate fundamentorum rudera adhuc videmus) posuerunt. Sed Romani, devicta præliis ultrò citroq; Germania, cum multas passim munitiones contra rebellionem suprà & infrà in ripa Rheni ad ejus tutelam locassent, hîc quoque statim adversus barborum vim, in ipso penè fluminis alveo munitissimum pręsidium, ubi nunc Paulinianorum sodalium cœnobium est, extruxerunt. ei regioni urbis, & ponti in quem excurrit, nomen à civibus Romanis adhuc durat. Tum autem & alii, qui huic ad septentrionem proximus, & viæ, à castris præsidiariorum militum, qui ad omnem vim arci tuendæ ibi depositi fuerant, remanet vocabulum. Mansit urbi nomen Antonina diu integrũ. Sed ut nihil in rebus humanis est perpetuum, nomen postea mutatum est: sed quo casu, aut quo authore, video parum inter hujus

Trecht Teutonicè, Libro XVIII. ad quem Loci Iunius in Batavia fol. 128. discurrit doceque cum posterioribus Ammiani editionibus irrepsisse TRICESIMÆ quod verbum Lindembrogius & Boxhornius V. Cll. retinuerunt in suis editionibus.

urbis antiquitatis investigatores bene convenire, usus Trajectũ obtinuit. Beda gallica lingua sic appellatam esse prodit. Invenio apud Ammianum in Iuliano Utricesium: quæ vox ad Germanicam appellationem propius alludit. Nec desunt qui opinentur, ab Ulpio Trajano ductũ nomen: quem constat tum Germaniæ præfuisse, cum absens Romæ à Nerva adoptaretur. Restituit enim barbarorum clade labefactatas aliquot ultra Iselam civitates, conditque sui nominis in ejusdem ripa arces aliquot: qua conjectura existimant factum, quòd priori nomine exoleto, Ulptrajectum nuncuparit. Longè autem diversa est eorum sententia qui pro vero affirmare contendunt, à Wiltis qui Slavorũ opibus & virtute freti, urbē (structo in ulteriori ripa præsidio) invasere, Wiltrajectũ nomen factũ. Sed & Gerardus Noviomagus, tum clarus tum disertus Batavicarum rerum scriptor, in vetustissimis codicibus ante annos sexcentos exaratis, Viltrajectum se scriptum reperisse tradit: tum autem & Ultrajectum. Qua equidem appellatione ego deinceps vel hoc nomine libentius sum usurus, quòd à re ita vocatam existimem. Nam quum ostium Rheni mercatorum frequentia esset nobile, compendio in Gallias & objectas Oceani insulas, prono alveo inde solventibus trajectus cursusque patebat: qui postea in Leccæ ripam miliare ab urbe submotus, pristinum vocabulum & usum retinet. Cęterum cum ex Cæsaris divisione, amnis Rhenus Gallias à Germania disterminaret, ita ut ulterior leva ripa Gallicæ, dextera citerior Germanicæ ditionis jurisque esset, in confesso est hodie (nam per id tempus duobus tantũ brachiis in Oceanum effundebatur) nec Isela omnino, aut certe obscurus rivulus erat: ut mirer cur quidã ausint hunc & scripto & pictura regnorũ disterminatorem

consti-

constituere, Rhenum inter Wahalim & Iselam labentem, usq; ad Oceanum utramq; gentem distinguere.: tametsi suos Germani jam olim limites transgressi, magnam Galliæ partem Rheno finitimam occuparunt. Itaque Ultraj. in Germanico solo ab initio conditum fuit. Quòd autem scriptores inter se digladientur, ultrò ad Gallorumne an Phrisiorum jus spectaret, equidem nihil miror. Galli enim militari gloria clari, cum transito Rheno armis omnia adorirentur, civitates ad continendum sub imperio victos opportunas, præsidiis firmabant. Harũ Ultraject. præcipua fuit, tum in ora ultima imperii Gallorum citra amnem (ut nunc) discriminatorem sita. Transit autem in Gallorum imperium sub Valentiniano Imperatore, qui Viltos, Saxones & Sclavos, omnia Oceani litora fœdis populationibus vastantes, jamque inde eruptionem meditantes in Francorum finibus oppressit, & insigni affecit clade. Mansit sub Gallorum imperio tamdiu, donec omnem earum regionum jurisditionem Dagobertus anno D.lxxv. (si rectè tempora digeruntur) Willibrordo. loci Episcopo donaret. Enimvero incredibile dictu est, quantis barbarorum cladibus aliis super alias cum herbescente paulatim fide deinceps fuit afflicta, sed à nullis gravius quàm à Rathodo Phrisiorum rege: quem mox paulo hinc ejectum Pipinus Caroli Magni pater in Phrisiam se recipere compulit. Ex his liquere opinor, initio inter secundæ Germaniȩ urbes opulentas hanc celeberrimam viguisse: neque Gallorum, neque Phrisiorum imperio paruisse: sed quasi togatam, Romana usam libertate, suis legibus vixisse. Togæ vestigium in Coss. & duobus senatorum primoribus ad annum usque vigesimum nonum, supra mille quingentos, nostra ætate perduravit. Mercatus celebritas itaq. effecit, cur barbarorum incursibus prædæ exposita, à Gallorum regibus defenderetur. Quo tempore usque adeò ejus florentissimæ opes fractæ fuerunt & accisæ, ut certamen cum Agripina Colonia de metropoleos dignitate jureque susceptum mittere cogeretur. Iam verò Ecclesia ipsa è tenuibus principiis, unde paulatim ad incredibilem splendorem ac luxum pervenit, ortum duxit, ut sunt res humanȩ. Urbe enim tota Willibrordi, ejusq; ex Anglia comitum institutione ad fidem ducta, Dagobertus Clotharii filius, Francorum rex, qui mutato prioris vitæ instituto, pietate clarus, & ad superstitionem usque religiosus fuit, ædiculam divo Thomȩ condidit, anno D Lxxvii. quam reges posteri dictissimis rerum possessionibus paulatim cumularunt. Invenio his duos annos subtractos apud Marcellinum in vita Suitberti. Illis potius accesserim qui tradunt, ante Dagobertum locum episcopalem fuisse, simulq; religionem Christianam iisdem temporibus cœpisse quibus Gallorum reges fidei initiarentur. Argumento esse Clotharii patris Dagoberti, & Theodeberti regum, in eam ecclesiam profusam munificentiam: cujus mentio in Bonifacii vita extat. Quæ cum ita sint, fuit igitur Agrippinensi & temporibus prior, & dignitate antiquior. Iidem produnt, contra barbarorum vim, præsidiũ Wiltemburgum cujus suprà à nobis mentio facta est) à Dagoberto conditum esse. Sed cum nomẽ sit à Wiltis, qui aliquandiu castello posito, ea loca occuparant. vero similius propiusque videtur, Dagobertum id validius multò fossa ac vallo, relicto pristino nomine, munivisse. Thomȩ jam sacello paulò post à Phrisiis diruto, Willibrordus in proximo xx. inde passus, Oratorium crucis condidit: primusq; Episcopus à Sergio Pontifice Romano declaratus est: nomenque Clemens illi factum. Mox Ratbodo rege à Pipino inde in Phrisiam exturbato, collegium divo Martino in eo loco institutum est, ubi paulò antè Thomæ sacellum, incendio absumptum barbari demoliti fuerant. Exornavit id mortuo patre stàtim Carolus cognomento Magnus, cõtulitq; eò dona magnifica. Et ut à barbarorum incursu Episcopus tutus foret; regia veterum regum (quod Vetus Palatium tum nuncupabatur) ei dedit. Addidit immodica liberalitate, & magnificẽtia planè regia, opes magnas, quas posteriores reges provinciis, decimis, tributis, portoriis & donis opulentissimis supra modum etiam cumularunt: tantum abest, ut ecclesiæ aliquid detraxerint, cum Henrici, Conradi, Othones Imperatores, tabulis eorum donationes etiã ratas esse jusserint. Tradita enim sunt earum regionum dominia unde barbaros & tyrannos expulerant: ut ea Ecclesia brevi tempore regum opes penè æquarit. At Episcopi homines diu pietate & vitæ innocentia insignes, cùm rebus divinis magis, quàm profanarum rerum administrationi vacantes, negligentius sua tuerentur, undique alii alia loca, ut quæque oportuna erant, occupare. Hinc postea Brabantorum, Hollandorum, Gelrorum principes, Comitem item à Benthem, Cuick & Goer pulsos fuisse tradunt, cum anno 1021. Adelboldo Episcopo, coram Henrico tertio Imperatore, in præsidio Tulpiaco, religione se adstrinxerint, se pro jurisdictionibus mancipio acceptis, Præsuli Ultrajectino clientes in posterum in fide permansuros. De moribus autem & institutis eorum qui initio ecclesiæ rebus gubernandæ præficiebantur, quid attinet dicere? Tanta erat Collegii Crucis, ob integritatis ac sanctimoniæ apud exteros

Ultrajectum in Germaniȩ solo.

Manifestus anachronismus.

Ultrajectũ Episcopis donatur.

Ultrajectũ Urbs togata.

Tempore Pipini castrum fuit non civitas.

populos existimationem celebritas, ut non solum inde nostræ ecclesiæ Episcopi renunciarentur, sed finitimi etiam hinc exirent, à quibus res administrarentur. Bonifac. ordine secundus, & Gregor. in catalogo tertius ad Moguntinensem regendam lecti fuerunt. Albricus ad § Coloniens. Ioannes ex Herculanorum principibus, in postremis ad Leodinæ gubernaculum emigravit. Hæc nõ obscura argumenta efficiunt, ut inducar subscribere iis qui scriptum reliquêre, usq; ad exitũ Bonifacii, qui incidebat in annum D cc lv. metropoliticũ nomen hic eminuisse: sed Bonifacio cum quinquaginta collegis, & duobus, pro fide, in pago Dockheimo à Phrisiis cæso, cùm urbs ipsa iisdem temporibus fœdè à Nortmannis & Danis vastata jaceret, Ultrajectini illud Coloniensibus detulere. Crevit inter hæc ecclesiastica res magnis successibus, cum barbari paulatim posita ferocia mitescentes, ad fidem, abdicato idolorũ cultu, desciscerent. Iuvit hos successus haud parum, Episcoporum pietas & insignis erudirio, ut ea tempora ferebãt, usq; ad annum v i i i. supra M. Quo tempore iterum Nortmãnni, quasi ecnephias subitò erumpentes, sub decessum Ausfridi, in ordine xv i i i. primùm Tylam, mox sequenti anno Ultrajectum ingenti mortalium clade & incendio devestarunt: cujus opes sæpe antea afflixerant sub Willibrordo, deinde post mortem Bonifacii, rursum Alfrico Episcopo, qui in serie nonus est. Quibus temporib. multæ etiam Germanici Galliciq; nominis clarissimæ urbes unà excidio sunt deletę. Iacuit post hanc procellam barbaricam per aliqnot annos civitas, muris solo æquatis, ruinisq; deformis, donec *Ratbodus x i v. Episc. de migrando Daventriam, consilium agitaret. Erat Ratbodus vir regũ imaginibus clarus, miraculis simul & fatidico spiritu magnus, Græcarum Latinarumque literarum juxtà eruditus. Arguunt id ipsius Sylvę utroque genere scriptæ, quæ adhuc extant. At Danis civitate profligatis, Ultraject. Daventriâ rediit. Ratbodo è rebus humanis sublato, Baldericus Clivensis ob egregia in populum Ultraj. merita, Pius cognomento appellatus, vir excelsi ingenii, tum literis tum belli artibus ex æquo mirabilis, ♀ muro rursum urbem cingere est aggressus, anno D ccc xc. Hac eâdem Nortmannicâ irruptione cum multos annos in Hollãdia, omnis generis mortalium, fœda fuga, agri & urbes vastæ incultæq; jacuissent, ejus comitatus, Caroli Calvi § beneficio quidem, verùm cum insigni ecclesiæ Ultrajectinę detrimento, cœpit. Initium ejus in annum lx x i i. supra D ccc. incidisse produnt scriptores, Hangero undecimo præsule, anno quod ecclesia condita fuerat, cc l. aut circiter. Interim creverunt ejus res (uti dicere cœpi) ad id tempus usque in ocio, incredibili luxu, & quidem regum, Imperatorumq; egregia liberalitate, quamdiu ab episcopis religiosis & doctis regebatur. Verùm ubi pro innocentia impostura, pro gloriæ contemptu ambitio, pro eruditione inscitia, pro humanitate superbia, pro frugalitate luxuria, pro liberalitate avaritia, pro continentia libido irrepsêre, omnia in pejus labi, bona à finitimis principibus occupari, bella moveri, omnia deniq; sacra profanaq; commisceri. In hac autem opũ luxuriante affluentia, primi illi ecclesiæ moderatores, homines sancti ac pii, moderatè se tenere, eas expendere in usus quos Deo gratos arbitrarentur, templa ædificare, cœnobia condere, opima sacerdotia facere, ædes vetustate, vel structuræ tenuitate collapsas, farcire: ipsi non solum monasticã religionem fortunis suis vehere ac juvare, sed ornatum etiã induere. Siquidem Ausfridus, in vico § Turino virginum collegium, in Sacro monte ad mille passus ab Amorfortia Benedictinorum cœnobium condidit: cujus religionis vestitum ipse quoque sumpsit. Id ipsum exemplum postea sequutus est Godebaldus; Bernulphus divo ∠ Paulo ædem in urbe, translatis eò è monte Sacro Benedictinorum opibus, posuit. Divo item Petro, & aliud Ioanni Canonicorum collegia. Medius autem inter hos Adelboldus, divo Martino tutelari ædiculâ veteri dirutâ, novam basilicam refecit. Conradus Suevus in palustri loco divæ Virgini intra mœnia, Canonicorum contubernium. Godebaldus *extra mures urbis ad ortum, monachorum virginumque cœnobia in paludib. construit: qui Carcer Ordinis, propter severam professionem vulgò appellatus fuit. Idem Middelburgi regularium sodalitium. Deferbuit hic ardor intra pauca annorum lustra, ut solent optima quęque, simul & ea, quæ speciem pietatis præ se ferunt, in deterius sensim degenerare. Nam ubi armis sua tueri sunt coacti, jam non delubra amplius erigere, verùm sacrorum curâ abjectâ, arces, castella, præsidia in hostes condere adorti sunt. Godefridus Rhenanus Montfortiam & Vuoerdam contra Hollandos, Horestam in Gelros, Vollenhoam in Phrisios excitavit. Conradus Suevus ad Hollandorum vim retundendam, Iselmondanum pręsidium collocavit. Nec defuerunt, qui excultissimis etiam monumentis ipsam urbem exornarunt. Alii alia, ut quisque fuit belli quàm pacis amantior, maximè ad res ab injuria finitimorum armis vindicandas fecerunt. Excitarat jam dudum fatale penè dissidium inter episcopos Vltrajectinos & Hollandiæ principes, illa regnorum Galliæ ac Germaniæ per

secun

§ *Dubito de Hortensii sententia; maximè eo argumento, quod Vltrajecti ad S. Salvatorem sit sepultus: rem explicitam facient Ven. ac magnifici D. Ægidy Gelenij Canonici ad S. Andream historię Coloniensis ingentia volumina, quæ exspectamus, propediem evulganda.*

* *Ratbodus Episcopus Trajecto Daventriã sedẽ transfert.*

♀ *Vltrajectum muris denuò circundatum A. 890.*

§ *Simplicis videatur Heda & post eum Douza.*

§ *Thoren ad Mosam.*

∠ *Hodie Locus Provincialis Curiæ.*

* *Extra, tum in suburbanis erat.*

ſecundas Iudithæ nuptias diviſio. Etenim cum veteres Reges & Imperatores ditiſſima rerum dominia in Hollandia (priuſquã regnari ibi cœptum eſset) & Phriſia, quorum reges funditus armis delerant, & Oceani inſulis, unde tyrannos pepulerant, barbarorum crebris cladibus deſerta, nullis deſignata limitibus ac pomœriis, Epiſcopis pro deſudaris in meſſe verbi laboribus donaſſent: ubi Calvi juſſu, pacaris rebus, in ea inſulæ parte quæ Holtlandia appellabatur, comires conſedere, hi ſtatim anguſtias regni ampliare, limires propagare, virrute arque arte Eccleſiæ opes, inſulas, arces, ur quæque maximè erant opportuna, occupare, bello Phriſiam ſui juris facere, multis ſecundis prœliis egregium nomen, ſummamq́; gloriam ſibi parare. Horum fortunam poſt Carolum Calvum, reges Gallorum contra Epiſcopos rueri, Imperatores viciſſim majorum donationes confirmare, Eccleſiæ Iura & opes defendere, denique certarim ſua poriora haberi velle. Hinc odium inrer utrunque populum ſeminarum, bellumq́; perpetuum fuir: quod immortale futurum proſpexerar Adelboldus XIX. in ſerie Epiſcoporum. Huic cum à Theodorico IV. Hollandorum Principe, rerum ablatarum prætextu, ſive quod eo authore Phriſii defeciſſe dicerentur, arma eſſent illata, prœlio ſupetarum, Iſelmondæ rres annos captum tenuit. Eum omni ſpe alioqui ad Epiſcopatũ teditus inciſa dejerare ad exrremum compulir, nec ſe, nec poſteritatem ullum in Hollandiam, nullum in Phriſiam jus uſurpaturos. Confectæ inde ſunt tabulæ. Itaq; hoc fœdere pace cõfirmata, reſtitutus fuir Adelboldus. Diſſidentib. itaq; inter ſe regibus, Ultraj. dirio, vicino hoſti. tot victoriis magis magiſq́; indies feroscienti, prædæ relicta fuit. Ablata oppida, ſylvę, inſulæ, paludes, & ad urbis muros quidem jam Hollandorum limites propagabantur, niſi cardines paludum ad Gojolandiam conſtiruiſſent, quos accolę idiomate vernaculo Leewen-pael vocant, qui finis utriuſq. regni eſſet. At Adelboldinę cladis poſteri Epiſcopi memores, quiſque pro ſe occaſionem amiſſa recipiendi quærere, occupata recuperare, tantumq; poſtremò reliquum ſibi tenere, quantum ferro vindicare potuerunt. Quo factum, ut dum hinc pro Velavia à Gelro adempta, inde cum Hollandis, pro dirionis latiſſimis poſſeſſionib. & dominio ſine fine certamen eſt, populus Ultraj. mitigatus otio, paciſq; antè deſuetudine bellorum aſsuetus, hisrationibus, poſteà armis miliriaq; longa animis efferatus, à bellis quieſcere non valuerit: indies factus ferocior, cum foris bellũ nullum haberet, inteſtina diſcordia in ſeſe mutuò ferrum vertere cœpit. Senatus cum equeſtri nobilitate, aut religione certamina ſerere: homines potentes, factioſi domi, foris nobilitatis & imaginum magnifici oſtentatores: faſtuoſi, luxui voluptatiq́; addicti: aliud promptum in lingua, aliud clauſum in pectore habere. quo quidem nomine etiam apud exteros ſemper malè audivere. magnis motibus factionum Epiſc. creare, principum exrerorum commendationes contemnere, rarò concordibus animis Epiſc creare, at multo rarius cum lecto bene convenire. Aucta in tantum crevit nobilitatis potentia, ut non ſolum armis medio foro, ponteq́; Romano & Caſtrenſi decernentes invicem urbe pellerent, verum etiam cum hoſtibus juſto prælio in planitie congrederentur. Fuerunt. qui cognatorum opibus adjuti, diluculo occultis muri aditibus perfractis, urbem ingreſſi, in vico Prætorio cum Epiſcopo conflixêre: & quidem fœliciter. Tradunt quidam ſcriptores, Cæſarem Guiljel. Othonis Epiſc. nepotem ex fratre, cùm incautius inſidiarũ ſecurus obequitaret, jactu ſaxi deorſum è ſublimi feneſtra petirũ. Epiſcopis portas claudere, cum aliis apertam ſimultatem exercere, illis bellum facere, alios capros intra muros in privatis ædibus tenere, bello perſequi, prælium inire. Proceſſit tandem eò principũ contemptus, ut ſordidi homines privato odio Epiſc. ferro exceperint. cum ſociis civitatibus controverſiam habere: eas, ſi pax eſset, in bellorum periculorumq; ſocietatem trahere: illæ contrà Ultrajectinum populum exoſum habere. Senatus, ſi quando nullum bellum foris eſset, religionis libertate ægreſcentes, eam vectigalibus, publiciſq; onerib. oppugnarunt. Suffragiis primũ clero libetis, in comitiis Pontificiis, poſtquam ambitione & largationibus exterorum principum corrumpi cœpere, magnis motibus Reipub. intercedere conati, ſacra, profanaque omnia miſcuerunt: certum aliquem dictare, quem renunciari poſtularent: ſagati in comitia Canonicorum ſodaliũ deſcendere. Itaq; dum neutris alteri cedunt, Burgundi armorum terrore Epiſcopos jã obtruſere: ſed quàm auſpicatè, vix eſt qui ignotet. Philippus enim eos à Diepholdii deceſſu, Davidem filium, Brederodio Atchidiacono abrepto, ductu Caroli recipere cõpulit. Illius tamen potentiã quantũ veriri fuerunt, vel illud arguit, quòd Davidem poſteà intra muros oppreſſum captumq; factio Amorfortiam relegarit: quanquam haud impunè. Nam Maximil: Imp: gravi obſidione preſsos, relegatum revocare paulò mox coegit. Fredericus Badenſis Marchio poſt hunc Epiſcopus, nibilo fœlicius obſcuris factionibus aliquandiu fatigatus, cum videret ſe inter ſacrum & ſaxum, medium verſari, Davidis exemplo territus, ſimul

Hæc narratio à vero deviare videtur, tũ quod principii illa inſtitutio lõgè ſit poſterior, tum etiam quod Hollãdię nomen Comit. poſt ſæculũ atq; alterum natum ſit.

Cauſa hujus diſſidij longè alia, nec hæc narratio proba. vide D. Buchelij notas ad Bekæ & Hedę Chr.

Ultraj. ad bellũ quando efferatus.

Rodẽburgerbrugh. Male, Caſtrenſi. ſed Hortenſi, Gardebrugh.

 ut rei-

ur reipublicæ quieti consuleret, homo placido modestoque ingenio, pacis tranquillitatisque amator, dignitatem in Philippum Davidis fratrem, per id tempus maris præfectum rejecit. Sed ne hic quidem, quamvis pollentissimis aulæ Burgundicæ opibus & amicorum potentia fultus, omnibus placuit: vir pacis bellique artibus juxtà insignis. Bellum enim quod Transiselani inrestinum cum Carolo Gelrorum Duce, & Suollanis gerebant, cum neque componere, ut cupiebat, neque Daventriensibus ipse per tenues familiares opes auxilium ferre, neque discordiam dirimere valeret, nec spei quicquam ab aula Burgundica expectandum videret, simul quòd frustra Ultrajectinorum opem expectaret, curis animique ægritudine fra-
Pius II. Pont. Max. in Europa cap. 36. ctus, in gravem valetudinem medio belli ardore incidit, ac paulo pòst, pridie nonas Apriles è rebus humanis excessit, anno XXIV. supra M CCCCC. Porrò quæ Pius de hujus populi moribus scribit, affectibus magis quàm veritati tribuenda duco: quamobrem non operæ est ea persequi. Hæc igitur quasi præfatus quàm potui paucissimis, ad institutum opus accingor.

1524. Gelrus Ultrajectinos invadit. Morte Philippi vulgata, illicò Gelrus peditum cohortem in Ultrajectinorum fines misit ad intercipiendum Hollandos qui navigio Ultrajectum contenderent: obseditque eam Rheni ripam, quæ inter Ganum & Iutfasium in trajectu media est. Artulit illa urbi haud mediocrem terrorem, vel eo graviorem, quo erat ob Transiselanorum dubias res immaturior. Auxit præterea hanc consternationem metus, ne novi præsulis creatione armorum motus non solum non remitteret, verùm intenderetur magis in dies ac magis, nisi Gelri nominis aliquis renunciaretur: ingens bellum cis Iselam se quoque habituros. Huc accedebat Burgundionum formidabilis potentiæ recordatio, à quibus Philippum nuper contracto magno exercitu, reluctantes diu recipere compulsi fuerant. Habebant & per hos dies selectissimas peditum copias duce Guilielmo Turco, à quo Philippus graviter affici cœpisset, conscriptas, circum Schoenhoviam in castris: quarum accessu nuperrimi motus memoria oborta multo majorem trepidationem attulit. Dies habendorum comitiorum extemplo indicitur, in ante nonas Majas: ad quem, qui ab urbe tum temporis Canonici aberant, suffragiorum causa à suis quisque collegiis revocarentur. In consules jam multo major quàm antea cura reip. incubuit: his à senatu mandatum est (quando Gelrum & Burgundos utrinque in armis esse allatum fuerat) uti operam darent, ne quid detrimenti Respub. caperet. Excubiæ circa Forum Palatinum statim duplicantur: vigilibus nocturnis in mœnibus, Quinqueviris vicos regionesque urbis nocte explorantibus, numerus augetur. Stationes etiam circa portas è senatoribus haberi. Senatusconsultum inde addito edicto publicatum est, ut quisque, si signo ad arma conclamaretur, cum telo ad designatum tribus suæ locum, sub ductum magistrorum adessent: ut diversoria peregrinorum hospitum nomina sub noctem ad Quæstorem urbis scripto deferrent: dicta mulcta iis qui edicto non paruissent. In hoc Reipubl. statu, legati cum una peditum cohorte, Burgundionum Ultrajectum venêre: Episcopus Panormitanus, & Princeps Veriarus, missi ab Erardo Arenburgensi, Leodinorum tum Episcopo. Et quia interregnum breve erat, priusquam plures competitores supervenirent, senatus ecclesiasticus brevi his audiendis datus est. Postquam autem in curiam intromissis dicendi potestas à primario Decano facta est, Panormitanus homo prudentia cum pari eruditione conjuncta clarus, hujusmodi orationem habuit:

Oratio Legatorum Erardi à Marcâ Episcopi Leodiensis. *SI eadem temporũ ratio & fides nunc foret quæ aliquando fuit, longè profectò alacrior ad dicendum in consiliũ hoc prodirem: nec legatus ad Episcopatum petendum, armatus ad eam urbem venirem, cui cum Carolo Quinto Ro. Imperatore, Hollandorum Burgundionumque principe omnia pacata essent ac tuta. Hoc ludibrium Deusne aliquis an fortuna obtulerit, ut insolens ea sagorum species vestros mihi animos alienaret, satis certum apud animum meum constare non potest: ergo incusandum id magis à nobis est, quàm prohibendum. Later tamen amplissimi vestri ordinis senatum mihi datum, ut legationis hujus consiliũ*

secun-

utcunque affecti cognoscatis. Sed quid sibi vult hæc armorum facies? Quid legatus? nullo (quod sciam) exemplo, cum sago ad urbem, cum qua fœderis perpetui necessitudo penè nobis hactenus fuit? Priusquam Bruxella proficisceremur, ex composito præmissi speculatores exploratum, num iter à grassatoribus tutum esset, (formidinem & metum dudum rumor fecerat) pavidè referunt, Gelrum exercitu tumultuario contracto, omnia itinera circa Ultrajectum locis ad peditum insidias aptis, insidere. Optarim mentem illi datam à Deo esse, ut ipse se intra septa sua contineret, & religionem sequutus, ab infestando aliena desisteret. Ibi viatores Hollandi nominis, nullo vel ætatis vel sexus, nullo conditionis discrimine interceptos abducit: abductos in carceribus, dum se redimant, supprimit. Hæc ille in aliena, & vestra adeò terra audet: loco nimirum, in quo sciat vos nullas stationes copiarum inopia ad tutandum ditionis oras habere: ut hinc exterorum principum legatos excludat, exclusosque excipiat. Itaque arma nobis magis ad corporum custodiam necessaria, quàm honesta aut decora, non ad inferendam, sed repellendam Gelri vim fuère. An aliunde homini vestra patientia abutenti hujus licentiæ fiduciam evenisse arbitrari par est, quàm ex morte Philippi Episcopi, excelsi viri & virtutis singularis comperta? Quo quidem vivo ne publicam quidem pacem prior turbasset, tantum abest ut grassatorem in vestram terram immissurus esset. Sed quò rapior? Proinde antequam ad consilii præsentis rationem perveniam, à vobis contenderim, ne advertere tantisper gravemini, dum legationis nostræ occasionem exponam: hoc est, de Philippi Episcopi decessu. Etenim non constituo satis, nobisne lugenda ejus mors magis sit, an vobis publicitus dolenda: certè utrisque acerba est & præmatura. Enimverò, si (ut vetustissimus ille Græcorum vates inquit) bonus vicinus res præclara est: contrà malus, pestis abominanda: quæ in exitium vicinorum nata sit, non potest non dolor noster justus esse: qui non solum bonum vicinum, verum & amicum, ex clarissimo Burgundionum sanguine prognatum amismus. Amisimus & cum illo omnia ea commoda, quibus regna affinia se fœlicia venditare solent. pacem foris, pacis proventus omnes domi, nisi divinitus subitò lux melioris fortunæ exoriatur. Vester luctus autem vel hoc nomine justior est, quòd ejusmodi episcopum vobis fato sublatum amisistis, qui Reipubl. bello utilis, domi ornamento extitit: nisi quod fatis imputanda sit, Transiselanæ controversiæ fortuna: ad quam tranquillandam amicorum opibus haud dubiè adjutus, se totum vertisset, nisi præmatura

morte vos in rei expectationem erectos subitò destituisset. Cum itaque & nostra referat, qualem gubernaculo rerum vestrarum principem præficiatis, par est ut vestris consiliis benè precemur: votisque omnibus ea, quòd fieri potest, manibus pedibusq; juvemus: ut Hollandorum res, non minus quàm vestræ domi forisque mutua concordia latæ, insigniter florere pergant. Hoc enim pacto urbes, regna, pagi, opidò opulescunt, & ad summam rerum luxuriam perveniunt. Contrà, quid ferox princeps, alieni cupidus efficiat, qui neque ipse pacem, neque finitimorum tranquillitatem ferat, cui id obscurum est? Malorum Lernam miscet, exhaurit suos, vicinos bellis lacessit: semper est, quod moveat, quo ocium turbet. Ex quibus utrinque ad postremum, & victor & victus nihil præter regnorum excidium, & vastationes funestis cladibus insignes referant. Quare rectè monet vetus illud verbum, Aliquid mali propter vicinum malum. Constat clarissimas civitates nimis invicem vicinas, cum neutra alterius ferocia cederet, mutuis bellis subversas. Quorsum hæc tam multa? eo nempe, ut ad id aliquando, quod proprium orationis hujus institutum est, perveniam. Comitiorum dies à vobis dictus est, quo suffragiorum sortibus creetis aliquem, cui summus Episcopatus splendor munusque demandetur, qui ecclesiæ utilis sit, & cum vicinis principibus amicitiam colat. Et credere consentaneum est, vestrum neminem esse in hoc amplissimo cœtu, cui non sit eadem consilii ratio, eademque sententia. Quo magis annitendum est, ut affectibus alieni, & odio vacui maximè, cum judicio calculos mittatis. Si Episcopatum petere sanctum est & honestum (ut est) Erardus Arenburgus Leodinorum præsul, vir ter maximus, Episcopus Ultrajectinus à vobis designari cupit. Vereor autem, ne si excelsum hominem suis coloribus quasi in tabula descriptum proposuero, & quidem quàm potest modestissimè, turpiter illum buccinari dicar: & arbitror minimè multos esse, quibus ejus eximia amplitudo vel fando non sit audita. Virtus ipsa tametsi per se sufficit, ut tibicine non egeat: excellentia tamen ejus vel dignitas, quamvis laudibus illius major non fit, vecta tamen in amorem sui stimulis occultis auditores accendit & rapit. Si stemma requiras, summorum principum imagines si non superat, certè æquat: si natalium illustrem splendorem, nulli superiorum Episcoporum inferior est: si amicorum potentiam & opes, quibus imperia magna conservantur, hujus illustris familiæ apud suos prima nobilitas, præterquàm quòd claros heroes, & inprimis Montfortios contingat, pollentissimis viribus clara etiam potensque habetur. Frustra aliquis

Vicinus bonus Vicino bono, summa est jucunditas.

liquis his bonis se venditet, cum resp. armis ab hoste sit vendicanda, nisi argentaria opulentia privatim suppetat: nervi enim rerum agendarum sunt, si vis offeratur. Erardo nemo opulentior, nemo cui plus repositarum pecuniarum sit, ut regum quemlibet, si necesse sit, bello gerendo poßit extrahere. Ecquis meminit huic bellum illatum fuisse? Arguit admirabilem Episcopi opulentiam liberalitas profusa in excolenda lautißimis monumentis urbe: arguit religionis tuendæ & exornandarum ædium ardor. Possem hic immodicus esse, si singulas animi dotes ordine enumerarem: studium tuendæ patriæ, pietatem in omnes, candorem, affectum paternum in suos, clementiæ specimen: denique summa omnia quæ in Episcopo desideres. Verùm cum cumulatè, si nihil aliud, eum galerus vehat Cardinalitius (quo non nisi religionis columina à Pontifice Rom. donari soleant) vel me sobrio commendatore, celsitudo viri quanta sit, satis liquere arbitror. Quamobrem si hunc tantum hominem legeritis, reputate vobiscum, ut duos potentißimos principes vobis demerebimini. Arenburgorum gentem illustrem, & Burgundionum necesßitudinem, quorum amicitia & favor vel eo impensius vobis emerendus est, quo mutuis commerciis ob conjuncta regnorum pomœria magis opus sit, propriusque ipsi vobis immineant. Et ne gratis Episcopus jussus dicatur, perpetuum ocium, & fœdus cum Hollandorum principe ultrò offert. & quidem ut appareant promissa, efficiet. Bellum quod adhuc Transiselanis integrum cum Gelrorum Duce ardet, intra annuum intervallum compositum dabit: Modica hæc sunt præ iis quæ amplius promittit: agros, prædia, tributa, portoria, & quæ dominia rerum ultra Iselam adempta (quæ difficile est & periculosum armis restituere) in hostium jus transivêre, nullo publico, sed suo sumptu, fidem facit, se ecclesiæ recuperaturum, ut est opum dives. Ad reliquam autem ejus magnificentiam hoc adjiciendum ratus sum, quibus immortalibus operibus pleraque Leodii loca collapsionibus deformata refecit, multaque adeò nova ex pario lapide miracula extruxit: eodem splendore, & fortasßis etiam insigniori, urbem vestram excolet. At mussant aliqui, quos tacitus timor incesßit, ne hoc studio per Burgundiones agatur, ut Episcopatus ad se translati aliquando imperio potiantur: quo multis retro seculis falsò vobis insidiatos calumniantur. Aliqui metuunt, ut vobis authoribus renunciatus præsul, ipse summæ rerum praeesse poterit: proinde aut legati, qui Episcopi vices gerat, imperium tolerandum esse (id quod vobis insolens foret & novum) aut collegam asciscendum, qui gubernaculo admoveatur: itaquesu-

que futurum, ut pro uno duos patiamini. Illud autem metuentibus possem cum Gelrorum legatis facetè respondere, Quid si cœlum ruat? qui in rebus tutissimis, ubi planè nihil est periculi, stultè timent: quasi verò ullo seculo in Hollandorum concilio ea de re disceptatum foret: aut hodie etiam disputetur, ut id consilii aliàs notum fuerit, quanto quàm nunc ad id consequendum potiores occasiones olim fuerunt: quanto tempora aptiora, Episcopi magis idonei: & quidem locis ad extundendum vi, quod isti fingunt, se arte amissuros magis oportunis. Cum portam Catharinianam urbis præsidis tenerent principes Hollandici nominis, si quid stetisset, quid per gratias prohibuerat? A Badio oblatum religiose recusavimus. Philippus quovis fortassis impelli potuisset, si huc Burgundionum consilia spectassent. Majorum nostrorum res, quæ varia utrinque fortuna fuerunt (ut sunt principum offensæ faciles) quorsum attinet movere? Sed donemus id agi, quod isti volunt: donemus & si quid gravius addi potest. At quanto Leodinus Episcopatus situ, ad propagandos tuendosque terminos opportunior: qui neque nominis celebritate, neque opum luxu ulli cedat: quid istud laborat? De collega verò asciscendo aut sufficiendo vicario, commentum est ac somnium: quasi verò eum assiduò præstò intra muros esse oporteat, ac non tantum juris ex aliquanto intervallo, quantum præsens, & in conspectu civium obversans, dare possit. Semper enim habendus aliquis è more est, qui summæ rerum sacrarum in ecclesiasticis operationibus præsit: quare nihil necesse est de collega aut vicario persuasionem vanam induere. Quod si collibitum esset tempus dicendo hic extrahere, possem commemorare aliquos, qui utrique ecclesiæ cum summa gloria præfuere: verùm hi vobis notiores sunt, quàm ut sit opus. Itaque Erardum Leodinorum Cardinalem hominem excellentem sincerè commendamus, quia vobis utilis erit. hoc præsertim tempore: quo ab asperas Transiselanorum res, quibus ad ultimum propè discrimen ventum est, tantus vir desideretur, qui pacem faciat, & ablata recuperet, quanti queat. Confido fore, ne quem hujus viri pœniteat, indiesque vobis charior sit futurus, & vos rursum à nobis, ut amicis populi Ultraject. omnia æqua in posterum impetretis.

Et in hanc quidem sententiam ille multa & magnifica verba fecit. Legatis benignè responsum: commendationem illam gratam esse, & eo quidem gratiorem, quò Burgundionum amicitia populi Ultraject. ad sarciendam concordiam & pacem ultra Iselam magis necessaria esset: non addubitare se, quin omnium suffragia in Leodinum inclinarent. Paucis post diebus legati Caroli Gelrorum Ducis Ultrajectum veniunt. His quoque senatus sodalitiorum Ecclesiasticorum solenni more indictus, in curia petentibus datur. Paucis hi legatione relata, Episcopatum uni è tribus his poposcerunt: Francisco Ducis Lunenburgensis filio, aut Erar-

do Leo-

do Leodinorum episcopo, aut alicui è Basilicæ primariæ Canonicorum collegio. Addita sunt splendida promissa, si per inita suffragia horum aliquis Episcopus crearetur. Quicquid præsidiorum, terrarum, oppidorum, Ecclesiæ, belli jure ademptum teneret, universum veteribus injuriis exoletis redditum iri. Privatum cum Transiselanis dissidium, ad publicum ecclesiæ negocium non pertinere: & ut pertineret, haud gravatè, quicquid esset vel odii vel simultatis, se positurum. Inde fides principis & beneficia in pop. Ultraject. cùm aliàs, tum bello Iselsteinensi commemorata, cum in nullo auxilii spes, præterquàm in eo verteretur, legatis de propenso in Ultraject. Ecclesiam animo, & rerum promissarum magnitudine, gratiæ actæ. Benemerita in rempubl. liquere, Episcopatum autem ab incerto comitiorum eventu pendere: proinde in eum sortem inclinaturam, cui Deus dederit. Secundum hos postremi Colonia supervenerunt. Hujus legationis princeps fuit Comes à Rennenburgo: ab his commendatur Henricus Palatinus è Bavarorum ducibus, Collega Ecclesiæ Vormatiensis, Archidiaconus Aquensis, Canonicus Coloniensis. Dici non potest, quanto plausu omnium penè ordinum hujus commendatio fuit excepta: sive quòd domestica & trivialis nobilitas contemptui ferè haberi soleat, ut ex claritudine generis exotica, potentiam opesque vulgò metiantur: sive quòd fenestram ad occasionem alios excludendi sibi apertam viderent. quo reciperetur is, quo nullæ unquam injuriæ in Ultrajectinos profectę essent. Sed ad Bavari plausibile nomen, accessit & præcipua Comitis apud plerosque consulares gratia & authoritas, qui Burgundos & Gelros ex æquo impugnabant. Inter populares Gelrum facilè insectando invisum facere: injuriam in Transiselanos socios exaggerando vociferari, non amicitiam, non restitutionem ablatorum, non pacata, sed hostilia eum promittere, utcunque dissimularet. Veterum certaminum item memoriam cum Hollandis refricare, novas insidias & artes eorum verisimiles comminisci, adeò ut aversis alienatisque ab utrisque populi animis, si res senatorii plebeiive suffragii fuisset, jam omnium consensu Palatinus præsul renunciatus foret. Leodinum, ut ipsis inutilem abnuere: quod cum utrunque episcopatum pari cura administrare nequiret, futurum, ut per collegam Burgundi sanguinis, via Hollandis ad spem Imperii cum perpetuæ totius ditionis servitutis jugo panderetur. Tetigit hominum animos ferocium quarundam denunciationum memoria, certamen de paludibus bellum magnum, immortale odium per iniquè asserta ecclesiæ bona, portæ Catharinianæ injuria, memorabilis in Vigilia Paschatis proditio: postremò, quicquid unquam contumeliarum ab Hollandorum principibus acceptum esset, id tunc vulgò inter civitatis primores moveri. Exaggerabant hoc vetus odium recentia flagitia militum, quos legati adductos, à designatoribus mansionariis per hospitia suburbana distribuendos curarant. Hi per ebrietatem efferatiores, multa convitia impotenter in Ultrajectinos jacere, insolenter Imperatoris opes spirare, à Burgundis subigi posse ad suscipiendum quemcunque obtruderent, arma minari, Philippi exemplum ferociter exprobare. Accedebant ad hanc effrenem verborum petulantiam & facta juxtà flagitiosa, quæ potus violentia exagitati licenter designabant: in cupas cervisiarias pedibus insultare, iis diffractis potum in solum effundere, vitreas domorum fenestras postibus convellere, his moribus odium magis magisque suis augere. Neque Gelrus quidem melius audivit. Censuerunt legationem ejus, ob insignem adversus Swollanos perfidiam, rejiciendam esse: speciosa verba, & promissa magnifica eò spectare, ut pari fraudulentia cum Ultraject. ageret, qua cum illis egisset: nec pacem, aut rerum ablatarum restitutionem, sed armorum potius societatem in quam traherentur, expectandam esse. Quæ autem commemoraret merita, non pro meritis habenda, quæ precio emerentur. In id enim bellum quicquid impensarum factum esset, se fecisse: Duci liberaliter adeò suum persolutum stipendium, ut adhuc ab eo bello rempubl. ære alieno laborantem haberent: nusquam ad id exemplum principes defuturos, qui eandem fidem ac societatem secum ad bellum gerendum ineant. Sed ne societatem quidem id nuncupari posse, quod magno redimarut: nec meritum aut beneficium commemorando eam amplificare debere, qui pro militari opera, stipendium inautoratus fecisset. Talia plebs inter se tota urbe gregatim collecta ferebant. Itaque tota civitate in Palatinum conversa, religioni, quæ plus aliquanto sapere, quàm hominum vulgus, aut ii, qui affectibus ducti transversum abirent, consultando videbatur: Leodinus vel hoc nomine placuit, quòd per immensas opes, amissa facilè ac tutò recuperare valeret: simul ut per illum utrosque sibi grato & opportuno, nec minus reipub. utili obsequio demererentur. Hæc dissensio eò paulatim processit, ut Consulares multitudine insanientis vulgi, nisi apertè vim denun-

Merita contendentiū ad vacantem Ecclesiam Trajectinam expenduntur.

ciarent,

ciarent, in Palatinum, quem senatus posceret, renunciarent; identidem occinentes, penes illos suffragiorum quidem jus esse, se verò penes urbis portas claudendi aperiendique potestatem fore. Hac animorum ferocia, timor ingens incessit collegiorum sodalitia: sed nullos æquè atque eos, quos pecuniæ plus quàm vitæ periculum sollicitos habebat. Horum pars aliqua, veriti, ne si quid plebis consiliis adversarentur, prædæ direptionique forent, aurum, inaurataque vasa silentio noctis in terra defodere, aut penes civem amicum occultè deponere. Tum demum compertum est, quàm parum spei in incertum suffragiorum eventum collocandum sit, cum populus armatus adversus summam potestatem jus usurpantes, ita jubeant, ut illi fiant dicanturque authores, ubi non plus juris relinquitur, quàm multitudini videtur. In confesso certè est, plerosque partim metu, partim tranquillitatis retinendæ causa, suffragiis commutatis, plus obsequutos plebi fuisse, quàm ex æquo & bono reipublicæ incolumitati consuluisse. Intervenit his populi in Palatinum consentientis clamoribus, triduò quàm comitiorum dies adesset, malum, quod non modicum pavorem urbi intulit. Gelrus cum instructis copiis transito Rheno Burgundionum castra in vico Termeida opprimit. Capti multi, inter quos tribunus militum Guilielmus Turcus fuit: impedimenta omnia adempta. Aderat inter hæc comitiis dictus dies, quo ad creandum conveniretur. Vetus consuetudo tenuerat, ne comitiali die conventus in civitate agerentur, ne senatus item legitimus haberetur: si qui exteri principes, aut principum legati intra muros per id tempus essent, ad eumdiem urbe excederent, quo ex concepti jurisjurandi formula, liberæ ac rectè extra metum & gratiam suffragiorum sortes ferrentur. Contrà nunc omnia acciderunt. Legatis trium principum candidatorum in civitate in futurum comitiorum incertumque eventum hærentibus, senatus per Coss. mane repentè edictus, religioni ingentem terrorem fecit. Consules tum erant Ernestus Amerongus & Henricus Verborchius. Portæ clausæ tenentur: constituitur consentientibus sententiis omnium, non ante senatum dimitti, quàm accepissent, quis Episcopus designatus esset. Lictores armati curiam circumstabant: huc plebs cum telo, quòd trepida res novarum rerum cupidis obvium obtulerat, tota civitate officinis & tabernis relictis confluxit. Ibi percontantur, quæ sit senatus sententia: eundem Palatinum se postulare vociferantes: ignotum laudibus vehere, Gelrum Burgundumque paribus convitiis insectari, bellum se habituros præsens, si in alterutrum illorum suffragia inclinarent. In basilica Martini major fremitus vulgi in expectationem erecti audiri: globatim sese colligere. Secunda diei hora erat, cum religio adhuc in comitio sententiis variantes, nondum inter sese convenissent. Senatus qui in curia sedebat, ægre ferens mora se extrahi, frequenti hominum è plebe manu septus, cum Amorfortiorum legatis, consule præeunte, curiam egressus, in comitium decurrit. Trepidè fores, quasi è cardinibus eas vellent convellere, quatientibus respondetur, intus neminem è prisco instituto, quoad ferrentur suffragia, intromissum iri: si vim facerent, ferre decretum esse, utcunque cederet. Ubi aliquandiu clausis foribus, paribus animorum spiritibus disputatum esset, ad extremum multis blandimentis à consulibus datis, impetratum est ægrè, ut tres, aut ad summum quatuor intrò admitterentur, qui populi postulatum, senatus nomine exponerent. Quod quidem etsi præter veterem comitiorum rationem esset, in præsenti tamen senatui obviam eundum hac in re vel eam ob causam duxerunt, ut quod licuit, iram cupiditatemque eorum compescerent: simul ut materiam, superbiam religionis (quod juris consuetudinisque haberetur) calumniandi in posterum, è medio submoverent. Godefridus Vordius cum paucis intromissus, postquam in concionem venit, ex senatus verbis, quod è republica videretur, benigniter contendit, ut propter sociorum ultra Isselam res afflictas, planeque diutino bello factas, bonum aliquem virum crearent, qui ecclesiæ utilis, suis amicorumque opibus pollens, amissa, æreque alieno gravata recuperare posset: ipsam non solum urbem, sed totam ditionem superam & inferam, authoritate & armis (si res dubiæ poscerent) ab injuria & libidine cùm aliorum, tum finitimorum principum tutaretur. Responsum ab Archidiacono principis ædis, eò collegia sodalitiorum convenisse, ut summa animorum concordia, ejusmodi virum renunciatum senatui populoque traderent, qui pace & bello ex usu ecclesiæ foret. vel senatuocioso, & ab armorum strepitu, animisque quieto. Hoc dicto Vordius ira accensus, magna spiritus ferocia, Haud satis (inquit) vobis liquet, quantum vobis Reipub. salus curæ est, neque ocium verò suppetit, id nunc disceptare: id unum interim sedulò date operam, ut ne quem alium renuncietis, quàm Palatinum, nisi gravius quidquam animarum fumos experiri malitis: memores etiam atque etiam perinde, ut vobis potestas designandi est, quem

Gelrus Burgundiones opprimit.

Godefredi Voordii responsum animosum.

quem videtur, penes nos portarum custodiam esse. Concitatus ita è concione sese abripiens, cum reliqua utriusque senatus parte in curiam rediit. Nec diu quidem hîc commorati, iterum cum plebis colluvione, multo graviori fremitu, apertaque vociferatione comitia repetunt; sed frustrà magna vi fores diu verberantibus neque apertum, neque responsum datum est. Doluit haud mediocriter senatui superba (ut ipsi interpretabantur) exclusio: sed in præsenti dissimulantes ægritudinem, à vi temperarunt. Regressi inde in proximam Basilicam, ubi tota urbe plebs collecta, in novarum rerum expectatione erecta stabat: multa ibi apud inconditam multitudinem de superbia & supercilio Canonicorum questi, indignitatem rei, quòd intromissi non essent, sed ne respondere quidem dignati fuissent, dolorem egregiè exaggerando amplificarunt: ex composito videri eos ad quartam horam usque suffragando totum diem eximere: ut ita senatum & populum tædio moræ domos quemque dispersum, facilius ludificarentur. Quin rectà consociatis animis, ferro dictatum, quem senatus, quem populus jubeat, in comitium vaderent? Sequitur illicò ex omni multitudine vox consentiens, in procinctu stante, vadendam esse. Accepisset ibi mehercule respub. triste vulnus, nisi Comes à Renneburgo præsenti authoritate & oratione luculenta furentium animos leniendo castigandoque à vi prohibuisset. Erat per eam tempestatem Archidiaconus primariæ ædis Philibertus Naturellus, è Burgundia oriundus, prudentia singulari & comitate eximia: ob id in Hollandorum concilium non infimi subsellii lectus, homo ad pacem & concordiam conciliandam natus, ætate grandis. Author hic omnibus fuit, itumque in sententiam est, ut sortes charta à juratis scribis exciperentur: ipse cognitoribus duobus, ac totidem scribis adjunctis, penes quos fides constaret, hac ratione dein eas recognosceret, ut qui candidatorum suffragiorum numero aliis duobus foret superior, hic Episcopus declararetur. Dati sunt Archidiacono Decanus Servatoris, & Decanus D. Petri. Hi scribis adhibitis, catalogoque suffragiorum in suas classes digesto, Leodino duobus calculis Palatinum superiorem invenere. Et ad hunc quidem modum Henricus Palatinus, Episcopus Ultrajectinus creatus fuit. In quo Principe, hoc mihi fatale fuisse videtur, ut quemadmodum per tumultum & arma Episcopatum sortitus fuit, armis deinceps per omnes fabulæ suæ partes jactatus, tragica specie catastrophen clauderet. Vox totius concilii consentiens deinde sequuta, ratum Palatino Episcopatus nomen firmumque fecit. Mox Naturellus silentii fidem ab omnibus conceptis juramenti verbis pactus, ne comitiorum ratio in vulgus propalaretur, indicem in conspectu omnium combussit: eo pacto cavere posse ratus, ne deleta suffragiorum nomina, cui fraudi essent: sed ut mitigatis plebi animis, quod numinis nutu votorum compotes fuissent, discordia ita sopiretur, si in reliquos candidatos lati calculi in obscuro permanerent. Et profuisset consilium ad publicam pacem sarciendam, nisi inter se ipsi mutua simultate & odio laborantes, malum quod bene opprimi poterat, dimisso statim concilio, exaggerare perrexissent. Erant in Canonicorum sodalitiis homines quidam ad factiones alendas fato penè quodam nati, amicorum Gelri nominis, sanguine illustres: alii item, quos contra avita in Burgundos officia, inter suos, adversus illorum potentiam publicè satis commendabant. Hiperinde ut è plebe homines, suam quique factionem pertinaciter annixi defendere, antea sese armis sæpe è publico fugarant: vim ex composito invicem, contempto senatu fecerant. Nulla hi perjurii conscientia icti, nullo religionis nomine moniti, postridie in omnibus conviviis, in circulis res comitiorum invulgavere: prodere in quem cujusque suffragia inclinassent, invicem linguis procacibus convitiando insectari ac proscindere, utrique utrorumque principum potentiam opesque extenuare, pro se quisque alios vituperare. Iacobus Apelternus Decanus primarius diviso coetu, sub hæc loco editiori, qui choro junctus hæret, conscenso, Henricum Palatinum è Bavarorum ducibus Episcopum ad populum pronunciavit. Populus effusa lætitia ad eam vocem gestiens, illico acclamavit, quod fœlix faustumque sit populo Ultrajectino. Inde solenni sacrorum cæremonia, Deo pæan decantatus, gratiæque actæ, quòd comitiorum eventus bene auspicateque cessisset. Postero die Collegiorum Sodalitia iterum coguntur: ubi de legatione ad novum Episcopum Coloniam mittenda actum. Legati dicti, Decanus primarius, Chorepiscopus, Decanus ædis D. Petri, D. Gerardus Sukerodius. His additi notarii duo. Legati brevi ex urbe profecti Coloniam pervenerunt. Principi adeptum honorem gratulati magnificè excipiuntur. Adduntur dona visendę magnificentię, singulis pateræ inauratę singulæ, pro nominis cujusque dignitate graves. Diebus aliquot largiter comessando ibi absumptis, multa de publico

Palatinus Leodino duobus votis superior.

ditionis utriusque statu, sed ante omnia de bello Transiselano cum Gelrorum Duce colloquuntur: docentque universam ditionem magno ipsius teneri desiderio, atque adeò vel ob id eum impensius desiderari, quòd Gelrus, ob repulsam tractum infestius bellum in socias civitates ultra Iselam nunc redintegrare crederetur: spem certam esse, id per eum dirimi posse: & in gratiam novi principis quidvis se ab eo impetraturos, si ipsius præsens authoritas adsit. Verùm ad inaugurationem maturato opus esse, rem dilationem haud pati: alioqui si segnius se ad iter paret, futurum ut castellorum ac præsidiorum quod reliquum adhuc in Transiselanis esset, id universum amitterent. Ultrajecti quoque humilem obscuramque multitudinem impotenter fremere, quòd sociis non feratur auxilium: bellum tantum Gelro movendum vociferari: haud existimantes, quantum malorum sibi exoptent, ubi liceat ab armorum strepitu esse tutis. Iam inter populares suos per hunc proximum comitiorum eventum factiones quoque exoriri, aliud ex alio malum nasci. Contendere itaque se, ut mora omni præcisa, quàm fieri posset ocyssime accederet. His legatorum verbis respondit Palatinus, se id operam daturum, ut quamprimum rebus domi dispositis ad fœdus faciendum, capessendumque Episcopatum, & quidem cum prima æstate adproperaret. Confidere (quia nullo suo consilio bellum conflatum esset) se utrosque firma pace consociaturum: maximè si huc gratia Ultrajectinorum, & preces hominum Gelri nominis accederent. Legati brevi pòst domum redeunt. Erat autem per id tempus respub. in eo statu, ut paulatim scintillæ quædam discordię inter factiones per Palatini Episcopatum orirentur. Ii qui à Gelro stabant, nullum convitiorum genus in Episcopum non torquere. Iacobæ heroinæ stirpem scilicet revixisse: accitum item è supera Germania strigosum capum ad saginam. Denique immodici esse inter pocula, in cœnis, in extenuandis principum Germaniæ opibus. Nec defuerunt adversus hos calumniatores, pertinaces novo principi defensores, qui festivo joco illorum sycophantias sic eluderent: Ejusmodi capum placere, à quo ova tam visenda (legatorum inaurata pocula significantes) ponerentur. Illi virum ut stolidum ac bardum vituperare: hi contrà magnificè virtutes ejus prædicare, humanitatem, candorem & gratiam apud populares vehendo amplificare: postremò simultatis hîc materia inter principes senatus, & Gelri nominis factiosos homines nata est, quæ rempub. sensim gravius ad exitium usque posteà exercuit. Quicquid fando de Bavarorum Ducum vitiis auditum esset, hoc non sine fucato commento egregiè exaggerando, identidem occlamare, & quasi vates infœlices omnia infausta inauspicataque denunciare. In hac animorum contentione & vario certamine quatuor plus menses labuntur. Itaque legati, ad eum diem quo Ultrajecti expectabatur princeps, è Transiselanis venerunt. Miserunt eò & inferæ ditionis civitates, qui novo Episcopo adventum gratularentur. Ingressus brevi post urbem cum eo armorum apparatu, quo principibus mos est intrare, quando regna & imperia primis inaugurationibus suscipiunt, in curiam, veterum Episcoporum ritu armatus, ubi vetus & novus senatus coactus erat, descendit. Ibi post honorificam gratulationem senatui populoque Ultrajectino è more conceptis verbis juravit, se patriæ patrem pro se præstaturum, defensorem ditionis, amissa ablataque vindicaturum: hostes ditionis, suos duceret: fortunis suis & armis ad propagandos fines, & Ecclesiæ opes constabiliendas augendasque operam daret. Omnibus hic cæremoniis inaugurationis ex consuetudine perpetratis, in Civicum templum deductus, mox armis ibi positis, & veste talari, & stola indutus, in Tutelaris D. Basilicam solenni pompa abducitur: tantò dignitate conspectior, quantò turba equestrium hominum, senatorii item ordinis, & religionis cum plebe prosequentium augustior. Hinc in curiam magnam concessit: ubi prolatum in medium, libertatis ac privilegiorum ditionis diploma, in trium ordinum consessu more majorum, ratum sanctumque esse jussit: obsignatumque interposito juramento, confirmavit. Post paululum morę inde in ædem principem D. Martini Tutelaris deductus, in sedem D. Willibrordi collocatur. Laudibus Deo pro pastore sospite dato decantatis, turba procerum omnis ordinis prosequentium venerabilis, in ædes Pontificias se recepit. Et hæ quidem priscę Episcopos Ultrajectinos inaugurandi cæremoniæ fuerunt, cum soli utramque jurisditionem pari cura bello ac pace tuerentur. Illud autem non abs re fuerit addere, non plus juris eos intra civitatum muros habuisse, quàm populi beneficio concederetur. Prætorem constituebant, qui judicum decuriis præsideret, & in capitalibus suppliciis sententias rogaret. At possessione verò jurisdictionis profanæ amissa, is ordinatus constitutusque est reipublicæ status, quem hodie habemus quidem, at longè diversum ab illo quem

Apparatum describit P. à Beeck in Aquisgrano c.2. fol. 32. unde Ultrajectum venit

ea tem-

eâ tempestate tenebamus. Nec diu pòst religioni à præsule, ingenti appatatu vereque pontificali, *Lautia in æde Servatoris præbita est. Dies inde legarionibus cùm aliarum civitatum, tum Transiselanorum audiendis constituitur. Post honorificam hic gratulationem graves querimonias superæ ditionis deferunt, quàm atroci bello fessi, confectique à Philippi morte, à Gelro vicino hoste de integro petantur: ut undique obsessi, penè detectis ac mœnibus dimicantes, eum urbe ægre abstinere cogant: adeò in portis, propemodum se inter omnia inimica & infesta medios castra videre. Iselam interclusum præsidiis, arces sibi ad defendendos se ah hoste opportunas, jam omnes amissas, bellum diuturnitate grave ærarium jam exhausisse, ut diutius id trahere nequirenr: fuisse nonnullam spem in Philippo, si fata eum diutius superstitem reliquissent. Nunc Transiselanarum civitatum animos in novum intentos principem, ab eo vel præsentem sibi opem polliceri, vel ipsum ad fœdus faciendum, redimendamque quanticunque pacem, pro se annixurum. Episcopus rametsi legarorum precibus & miserabili fortuna motus, suis auxilium ferre cuperet, periculi bellorum magnitudine territus, ad pacem faciendam, quàm ad arma animo inclinatior erat. De fœdere autem sperari nonnihil poterat, sed cum eo grandiori pecunia opus esset, quàm ut unus solvendo sufficeret: & ipse tum temporis æris inopia per sumptus magnitudinem in inaugurationem facti premebatur, censuit ad maturandum negocium, rem ad tres ordines referendam esse: sibi animum laborum oneribus æquatum fore, si ipsorum consilio adjuvaretur. Agirur paucis inter hæc diebus ordinum senatus: huc quoque civitates sociæ inferę ditionis coguntur: ibi Episcopus in frequenti concione advocata, manu silentio indicto. Si per fata fieri potuisset, ut lætius Episcopatus exordium (inquit) sortitus essem, nihil profectò esset necesse ordines ampliss. ad vos de communis dirionis difficultate maxima hodie referre. Tanta enim cura, tauta solicitudo mihi patriæ conservandæ per vos cum nupera inauguratione injecta est, ur molis in humeros sumptę tantum non pœnireat. Itaque ergo initio statim unicè mihi studio habendum duxi, concordiam sactire, ubi dissidium est: pacem facere & fœdus jungere, si aut bellum uspiam sit, aut animorum certamen: ut in reliquum, ditionis statum domi & & foris cum laude administrem. Vereor autem (quia de impensis faciendis, non autem de sumptibus circumcidendis agetur) ut perinde oratio mea ad animos vestros mihi in posterum conciliandos componatur, atque si de re plausibiliori verba facerem. Atque utinam vel fata vel humana consilia dedissent, ut his supersedere liceret, & proinde omnibus suprâ infráque pacatis lætius omen de me caperetur. De bello loquor, quod socię civitates ultra Iselam grave habent & longum cum Gelrorum ptincipe, & indies post paululum spatii violentius redintegratur. Id autem quihus authoribus & unde ortũ sit, quibusve initiis cœperit, haud libet percontari: constat enim. Finis autem quis sit futurus, in incerto fortunę casu positum est. Quartus jam fermè annus agitur, quòd Ate nescio qua fatali Transiselanorum concordia bello intestino perturbari cœpit, atq; ita perturbari, ut discissa nulla ratione sarciri posse videatur. Numinis tamen beneficio evenit, ne domestica illa lues infestius excluso hoste prorepserit, & animis consociatis adversus eum bellum geratur, gestũ est communiter, gestum est ipsorum impensis, absque civitatum inferæ ditionis sumptu. Exhausto ad fæces ærario, opulentiores qui oneri serendo sunt, pro se quisque ad oppida, uxorem; liberos, divina denique & humana ab hoste defendenda contulerunt. Multi item voluntarii ex robore juventutis pietate in patriam suis impensis militarunt, ne aliunde externa auxilia implorantes, quenquam in belli societatem attraherent. Ancipiti fortuna belligeratum est. Sæpe exercitu in hostium agrum inducto, prosperè cum illorum insigni clade res maximas gesserunt: sæpe rursum instandi studio insequendique in insidias tracti, cum magna strage multis suorum amissis, retro in oppida compulsi sunt. Pons super Iselam factus, igni ab hoste subjecto conflagravit. Utcunque per multum tempus bellorum casibus variis ad hunc modum acti fuerunt, subinde tamen majoribus animis quàm viri mole ea repararunt, donec castellis penè omnibus amissis, & aliquot oppidis per proditionem perditis, cum undique præsidiis hostium obsidione conclusi tenerentur, ad ultimum, subsidium à Philippo peterent. Et spes ingens quidem in eo erat (uti accepi) nisi quorundam non sana consilia sequutus, privatæ fortunæ augendæ magis, quàm rei Transiselanæ tuendæ memor, transversum abivisset: vir cætera egregius, qui pacis bellique artibus (si fortuna tulisset) & gloria quemlibet superiorum æquare potuisset. Neq; verò propterea ad hostem sociorum defectio sequuta est, verùm rectius consilium amplexi, maluerunt in fide & societate, extrema omnia

*Gerardus Geldenhaurius in epist. ad Iob. Paludanũ Rhetorem Lov. de ingressu Philippi meminit etiam cœnæ Pontificiæ in templo S Salvatoris.

Belli finis incertus.

fortiter sustinendo, permanere, quàm versis velis fidem violare, eoque inclinare à suis deserti, prætenues virium reliquias, quò fortuna victoriam traduxit. Bellum etiam externum, intestinum, illo gravius malum, in quantum discrimen pecuniæ inopia Daventriam penè adduxit? cum militum stipendia poscentium tumultu prædæ direptionique staret, jamque ad justam dimicationem medio foro perventum esset, ni numinis ope ex improviso præsens consilium apparuisset. His igitur cum nihil fermè reliquum sit præter infœlices animas, & mœnia tectaque hostium machinis deformata, reputate mecum, quo consilio susceptum tanta animorum pertinacia bellum continuetur: id enim operæprecium est cognoscere; & magni quidem refert. Et haud scio, an illis ad pacem faciendam occasiones defuerunt (ob infidam & infirmam societatem, eam nunquam recipere placuit) certè studio se ulciscendi magis quàm prædæ, iisdem bellum quibus susceptum est animis, quamvis fortuna dispari, traxerunt. Pro aris ipsis bellum est haud perinde suis atque communibus. Etenim si fabula ea consentanea est, qua Menenium Agrippam Pop. Rom. in secessione in sacrum montem, patribus reconciliasse, & animos eorum flexisse legimus, profectò bellum sociis illatum, vim Transiselanis obortam, abactas prædas, castella adempta, vastationes agrorum, portas, flumina, saltus, sacra profanáque obsideri, tecta ipsa quati: & quicquid injuriarum populo Transiselano infertur, ad universos pertinere existimandum. Membrum aliquod, quantumvis pusillum si corpori pereat: si pes vulnus accipiat, non conferuntur ociosæ manus, non os, non oculi, non cor, non ulla denique corporis pars stertit, quin alia condoleat, alia mederi opemque ferre annitatur: alioqui futurum, ut omnia simul tabo corrupta membra, cum illo vitioso, brevi conficerentur, ac pœnas non lati auxilii luerent. Episcopum me, ut caput utriusque ditionis esse jussistis: atque utinam eum præstare possem, quem is apex postulet. Tot oppida, tot arces, labori ministerioque mutuo à majoribus tradita quasi per manus accepimus: & ea membra & viscera non tuemur, sed committimus amputari, committimus ab hoste finitimo discerpi: & eo quidem hoste, qui per cuniculos internecionem vestram molitur. Enimvero id spectat unum, ut dissipatis attritisque diutino bello Transiselanis, quos opportunos habet, vos posterius alios post alios adoriatur. Quid enim facilius? Utinam vanus habear, & falleret vaticinium, atque illa non insigni utriusque jurisdictionis calamitate indies periclitaremur. Audio omnia ferè ab eo præsidiis teneri, præter Daventriam, Swollam, Campos, tres præcipuas illius ditionis civitates, ut quartam ejus partem, reliquis amissis, vix integram habeamus. Tenet ille uberrimos Episcopatus & Ecclesię vestræ proventus: tenet terram frugum copia scaturientem, pascua, sylvas, aquas. Hæc ego omnia repetenda esse censeo. De via solum recuperandi, res in consilium venit. Scio vos à bello abhorrere, ut par est, nec ego vobis author ero pacis quam habemus turbandæ: non enim is sum, qui post Philippi Episcopatum, & tot annorum quietem, in pacatis rebus bellum quæram. Rationem itaque ineundam censeo, ut ære redimantur ea quæ bello ablata sunt, priusquam gravius deintegro in socios comparetur. Legati mittantur, qui de concordia & pace cum Gelro agant. At de ratione pecuniaria movebitur disceptatio, unde argentum conquiratur. Equidem quantum ad me, utinam pecuniæ copia suppeteret, non recusarem meis impensis vel quanticunque adempta recuperare, & fœdere sempiterno pacem Transiselanis firmare. Decernenda in hunc usum à vobis pecunia est, & ea quidem conficienda, quantum potest: ut utrinque ab armis discedatur. Scio amplissimis his ordinibus insuetum id videri: neque dubium est, quin secum ita cogitent, novum esse, neque fando ullo seculo auditum, onera ditioni imponi: Davidi semisses singulos in jugera petenti olim negatum fuisse: hominum memoria non constare, nuper inauguratum Episcopum novo statim vectigali suos onerare occœpisse. Reputate hic mecum, qualis apud majores vestra fuit Resp. qualis ditio, qualemque per manus traditam accepistis: & vicissim præsentis tempestatis conditionem ac statum cum veteri collatum, videte num eadem sit: videte num ullo seculo ita fuerit divulsa, ut hodie est, cur hoc proponere esset necessarium. Illis, sive pax fuit, sive bellum habuerunt, agri, oppida, sylvę, amnes, pascua, omnia fermè incolumia denique mansere. Nobis autem, quia usu venit ut magis id quod necessitas cogit, quam quid consuevit, & ære ditionis sit, quàm ad exemplum allegandum facere videatur, capessamus; reputare par est, primùm quid deceat, deinde ut vestrę existimationi ad posteros consulatis: apud quos perinde audietis, ut nunc res vestras vel fortiter tuemini, vel per ignaviam & socordiam dilabi patimini: latas olim & opulentas, nec angustas & prętenues. Et ad prę sentis tempestatis gratiā haud

Episcopi consideratio de bello Trāsisulaniæ à Geldro illato.

minus

minus laborandum, ut pietas in patriam, in socios vestros juxtà clara habeatur, & neglecti officii turpitudo evitetur. Itaque ponite ante oculos miseram eorum fortunam, quam deprecari facilius est, quàm evitare, cui nos in meliori constitutos consilio & re opitulari decet. Veniat in mentem innatæ omnibus mortalibus erga communem patriam, erga religionem charitatis: reputate efferentem nunc se magnam vestram fœlicitatem, & illorum res vicissim adversas, olim tamen dissimiles, ita (ut incerta casuũ sunt omnia) in quo illi nunc discrimine versentur, vos in par periculum aliquando præcipitari posse: memores casuum humanorum, fortunæ ludibrium, sive numinis vim potius suo arbitrio omnia regere ac moderari. Quo magis enitendum vobis est, ut afflictis illorum rebus auxilium feratur: id quod pium erit, & ecclesiæ juxtà utile. Hoc exemplo discant alii mortales, vi fortunæ in præceps abeuntium supplicum misereri. Sin aliud consilium vobis magis placet, nimisque illa quæ dixi gravia videntur, quæ communi negocio plus conductura arbitremini, quum ocium erit novo ordinum conventu separatim disceptatote. Sic antistes Ultrajectinus. Postridie iterum conventus ordinum habetur, in quo postquam diu, aliis aliter censentibus, sententiis est variatum, ne omnino in suspicionem lati auxilii arrepti, in belli societatem traherentur, decreta sunt principi quinquaginta aureorum milia ad pacem populo Transiselano redimendam. Facta pace, non antè Gelro de ea pecunia numeraretur, quàm deductis præsidiis, amissa ecclesię restituta forent. Et quo negocium maturaretur, quia dilationem non patiebatur, haud prius ab agendis ordinibus desisteretur, quàm pecunia, minimâ inferæ ditionis jacturâ conquisita foret. Huc contribueret, quicquid ecclesiastici profanique nominis esset, omnis ordinis ac loci homines. Hæc quo rata essent, principi tabulæ datæ sunt septimo Idus Octobris. Et quia id nunquam antea factum fuerat, opportuna malevolis calumniandi materia oblata fuit: Episcopum novo more, nullo exemplo sibi emptum: miseram Ultrajectinorum sortem, cum alibi nobiles homines Episcopatus non sine largitionibus candidati petere soleant, se verò contrà, Episcopum precio redemisse. Inter hæc Dorestatum abiit, vetus Batavodurorum præsidium. Tametsi, quod ab initio venabatur, nunc consequutus erat: haud modicè tamen de pecunia contrahenda solicitus, brevi ordines & civitatum legatos ad se accersit, ut via iniretur, qua minimo ditionis onere illa conquireretur. Disceptatum hîc est omnium primùm ingenti animorum certamine, aliis in alios onus rejicientibus, quisque se à contributione immunem contra tabularum, quas dederant, fidem pro se asserere annitebantur: publica tamen sollicitudo omnibus, nullo tranquillitatis incommodo summam conficiendi inerat. Equestres universum onus in domorum rusticarum, aut focorum urbicorum censum depellere: hos contrà tueri acriter homines senatorii: identidem occlamantes, ut (quando jugerum numerus in expedito esset) agrarius census ageretur, quo plebs extremæ classis & operæ solæ immunes essent. Erant qui magna vi annitebantur, ut in homines Ecclesiastici nominis urgeretur. Reversi itaque legati Ultrajectum, rem ad frequens ordinum consilium referunt: ubi consimili pertinacia certatim sententiæ sunt defensæ. Senatus civium jus tueri, nobilitas quæ procul ab urbe in agris villas suas habitabant, sibi consulere, ne quid largirentur: religio equestrium partes juvare: in quam ad postremum utrinque magno studio summam universam avertere sunt adorti. E diverso, hi religionis nomine nixi, libertatem suam vindicare, jura impigrè ab utrorumque injuria asserere. Mediis his diebus præsul Amorfortię è more inauguratur Idibus Octobris. oppidum ingressus, statim curiam conscendit, ubi reipub; jura & libertatem more majorum tabulis rata esse jussit, juravitque sancta ea se habiturum, tutaturumque quoad ejus fieri liceret, aucturum etiam cum daretur. Senatus rursum suam observantiam nulla juramenti religione spopondere. In præsentis rei fidem princeps ordine senatorius data dextra in hospitium deducitur. Et ut specimen aliquod benevolentiæ erga novum principem daretur, duo visendæ magnitudinis inaurata pocula sub cœnam illi sunt donata. Aliquot hîc inde diebus commoratus, Amorfortiis pro humanitate gratiis actis, Dorestatum rediit. Mox paulò Sesti pulsu campanæ inauguratur. Est autem Sestum vicus vetustissimus totius ditionis inferæ, miliare ab Ultrajecto ad ortum. Veteres cæremoniæ novorum Episcoporum tenuerant, postquam in sedem Episcopatus collocati essent (quia in urbibus nullum imperium nullumque jus habebant, præter jus dicendi prætorem, ut dictum est) ut jurisditioni suburbanæ inaugurarentur. Sesti motu campanæ ejus imperium inire consueverant. Unde ad bella iturorum principum, arma, dato per agros signo, plebs rustica sequi cogebatur. Atq; id sibi voluisse quidem Sestanā inaugurationem

Quadraginta millia aureorũ decreta pro pace Transisulaniæ redimenda.

Præsul Amorsfordiæ inauguratur

Seift. vicus, olim Sethna.

tionem accepi. Cæterum operæpretium est, quàm potest paucissimis, hîc perstringere mores & studia ordinum, maximè autem eorum, penes quos ea tempestate Reip. administratio erat, antequàm cœptam narrationem quanta difficultate milium quinquaginta promissorum summa contracta sit, unde mox ingentes seditiones sunt exortæ, persequar. Utile in primis, nec minus necessarium scitu, quo perspicuum sit, unde postea tanta totius ditionis calamitas, & quasi ex tenui rivo ingens inundatio profecta sit. Nullus itaq; habendorum conventuum sex plus menses finis fuit: nec solum in medium consultando, disceptandoq; de ratione contribuendi nihil rati decretū est, sed indies incertiora, indies iniquiora proposita magnū certamen inter ordines, veteri factione & simultate recrudescente, pepererunt. Senatus cum plebe in apertum fremitum effusus, negare se ad largiendum teneri, quod abundè sat vectigalibus, aliisque oneribus, ut non magis, gravarentur: penes religionem, opes copiasque universas esse & luxum, penes hos villas, agros, pomaria, fundos, sylvas, aquas, à plebe parvo empta, & quidem per fraudem possideri: eam ab illis nexam tota urbe teneri: hos deliciis & voluptatibus suarum rerum prodigos turpiter diffluere. Vilem contrà humilemque multitudinem operarum, rerum familiarium inopia, & annonæ caritate, jam triennium fame confici: adeoque vix operibus manuariis atram uxoribus ac liberis famen posse depellere: nocte his in muris, in vigiliarum nocturnarum stationibus excubandum: illos omnia contrà habere: dies totos & noctes perpetuas perpotando continuare: ignavos ociososque ventres ad fruges tantum consumendas & vinum perdendum strenuos, in multam lucem stertere: crapula perpetua crudos, vixdum posse vel citra vacillationem decorè incedere, vel pedibus consistere. Petulantibus denique convitiis fœda memoratu mussitare. Principes senatus per id tempus erant tres homines gentilitiis familiis potentes, Everardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius, Henrici filius, & Godefridus Rodenburgus, consilio & prudentia non solum domi, sed foris etiam apud exteras nationes de fama illustres, authoritate in tantum apud suos pollentes, ut nec in senatum operarum comitiis quisquam legeretur, nec Coss. renunciarentur, nisi quos ipsi juberent: nec decretum, nisi his censentibus, in senatu ullum fieret. Soudenbalchi verò in repub. tantus erat nominis splendor ob eximiam sapientiam, cum pari tum eloquentia tum severitate in criminibus capitalibus puniendis conjunctam, ut principibus finitimis modò non esset formidabilis. Quamdiu is rexit rempub. nunquam ausus fuit quisquam ad res novas cōsurgere. Mutare volentes aut corrigere urbis statum, sat habuit eos, tanquam tranquillitatis publicæ turbatores ita notasse, ne in posterum temerè in senatum legerentur. Maximas sæpe seditiones dubiis tempestatibus sua præsentia & blandimentis composuit, ut pollebat authoritate. Bello enim Iselsteinensi, cum soluta obsidione, externa equitum peditumque auxilia domum reducta, improbis clamoribus ante curiam stipendia poscentes omnia miscerent, huncque unum tum latitantem (nam per impensas in bellum factas, æris inopia respub. laborabat) ad supplicium deposcerent. Is fortè trepidis nunciis amicorum monitus, ut sibi consuleret, in eum solum militarem furorem exardere: Libet (inquit) experiri hanc rabiem, utcunque cedat. Dehortantibus cum lachrymis amicis, ne se in præsens discrimen, ubi nihil opus esset, temerè conjiceret: Ibo obviam (inquit) frementi armatorum multitudini, periculum facturus, plus'ne inanes minarum militis fumi valeant, an ego dicendo: non enim committam patriam mihi chārissimam id sua ruina luere, quod meo unius capite expiari potest. Inter hæc domo sese abripiens, postquam ad curiam venit, sedatis clamoribus fit repentè silentium. Ibi ille exorsus, multa primùm graviter de quorundam improbitate queri, quos tanquam seditionis concitatores, cæsos potius quàm superstites oportet. Multis blandimentis militi datis, & spe persolvendi stipendii facta, in hospitia quisque sua mitigati abivere. Itaque hi, quos dixi, suprà quàm memorari potest, cùm amicorum, tum popularium hominum è plebe, factione semper potentes, perpetuum certamen cum pleraque nobilitate & religione habuere. Cum autem illi, quisque in suo ordine ita censerentur, ut neque religio, neque equestres; magistratus legibus tenerentur: hi in utrosque par jus & imperium cum cive usurpare laborantes, nulla in re alteris concedere volebant. Severè tueri leges, delicta acriter corrigere, in civem ob leve admissum capitis judicio animadvertere, metu magis populum quàm amore sub imperio & in officio continere. Qua ex re facilè erat plebem novis subinde vectigalibus, ne opibus nimis luxuriarent, onerare. Poterant ista quidem odium verius, quàm amorem consciscere: sed erat quo se plebi rursum commendabant. Si belli materia à finitimis in populum Ultrajectinum quæsita esset, ea prudentia ac consilio discussa, in

ocio

Sacerdotum luxus.

Principes Senatus per id tempus Everh. Soudenbalchus, Go. Voordius, God. Rodenburgus.

ocio rempublicã conservabant. Et quia obscurum vulgus fato nescio quo hominibus religiosi nominis ferè infestum est, hi dissimulatis prudenter privatis affectibus, publicum negocium prætexentes (quia plebi gratum sciebant) illos in publici oneris societatem ad cervitiarium vectigal urgere, optimatum factionem impugnare. Tanta ars excellentibus ingeniis inerat, tantum prudentiæ, qua civem regerent, & metu eum pariter & amore sub legibus constringerent. Quod si posteris rempub. Ultrajectinam vel his moribus constitutam tradidissent, vel ipsi paululum de severitate remittere voluissent, poterant cum clariss. urbium rectoribus extra controversiam conferri. Patriæ amor nimius, fastus ac contemptus ab inimicis vocabatur: pro severis crudeles, pro libertatis assertoribus domini, pro legum vindicibus tyranni appellari: inter cives clari, apud equestres & religionem, superbi haberi. Contrà, optimatum factio, quorum illi parentes & propinquos, sed senatu authore, urbe pepulerant, quorũdam è plebe profligatæ audaciæ præsidiis muniti, nullum segnitici locum intermittebant, quo se suosque opportunitatem nacti, insigniter ulciscerentur. Metu plebis tamen nihil infœliciter tentare audebant, quamvis clientelis & amicorum opibus septi, aliquam spem in armis & manibus habere videbantur. Itaque hos facinorosos, quos dixi, consularibus, partim ob ignominiam publicè acceptam, partim tædio diuturnæ tranquillitatis infestos cœnis, largitionibus, pollicitationibus amplis consciscendo, ad res aliquando novandas animare, se adjutores daturi, cœperant. Similitudo ingeniorum contrahit celeriter factiosos. Fortè tunc ita res inciderat (quia per decretam pecuniam pertinaci animorum certamine se quisque à contribuendo immunem volebat) ut ansa turbandi omnia daretur: optimates, ne præteritarum injuriarum gratuita insolentia esset, crebra cum plebejis illis consilia agitare aggrediuntur: his ob oculos deformẽ ipsorum servitutẽ statuunt: mancipia eos verius esse, quàm cives: ludibrium principibus civitatis & materiam, in quam pro libidine suam illi exercerent tyrannidem: sanguisugos suppliciorum à cive exactores: civi quàm hosti semper inclementiores extitisse. Ubi per eorum peculatum, inexplebilemque avaritiam ærarium exhaustum esset, illicò quæri aliquem insontem, quem captata occasione, ad vivum degluberent. Ne id quidem satis esse, nisi indies rerum vectigalia & precia crescerent, quò plebe per inopiam oppressa, dominationem suam stabiliant. Si ipsi nunc viri sint nomine Ultrajectino digni, se indignam eam contumeliam nunc tandem aliquando prohibeant, neque ferant se diutius piacula publica haberi. Penes illos omnes honores, dignitates esse, magistratus inter se homines novos partiri, è senatu movere, allegere quos libitum esset. Dudum summos viros & primæ nobilitatis in exilium egisse: alios indies bonis multare, ut soli dominantes, nullo metu mores civitatis pro libidine constituant. Nunc etiam periculum esse, ne quinquaginta milia tandem in plebem illorum artibus inclinentur, quamvis per speciem patrocinii eorum partes tueri appareant. Quod si secum nunc ad novandas res consurgant, promittere se non tantum vectigalium immunitatem, verumetiam rempub. ab omnibus pensionum oneribus liberam: & opportunos quidem injuriis illos esse, si humile vulgus libertatis pariter ac commodorũ præmiis ad arma solicitetur, consularibus à nuperrima seditione frumentaria etiamdum abunde infestum. Auxilii spem nullam illis, nisi in paucis compotoribus esse: se contrà omnia habere, quibus opus ad eam rem foret: arma, opes amicorum, clientelas, virtutem, socios homines ecclesiastici nominis. Se ductores & eventus participes fore. Hæc & id genus alia, eodem spectantia seditiosa nobilitas apud facinorosos, quos dixi, ingentia pariter de se pollicendo, jactitant: crevitque paulatim intestinum malum per decreta novo principi quinquaginta milia. Cæterum tum temporis cœpere homines quidam è plebe antea ignobiles & obscuri, quorundam Canonicorum res novas inceptantium consuetudine, vulgo innotescere, quos paulatim sua audacia clariores fecit: sed maturitas temporis expectanda erat. Interim hi alios atque alios sui loci & ordinis asciscendo, nocturnos conventus facere primum cœperunt. Et quum aliud malum malo superveniret, publicè à Consulibus comitia poposcere: ne diutius tempus altercationibus magis quàm consiliis de redigendis milibus absumeretur, ut habendorum conventuum finis aliquando fieret. Moverunt inter hæc operæ veterem querimoniam de relevandis vectigalibus; maximè duobus nummis tollendis, sed incassum. Et quò impotentius fremerent, & comitia poscerent, eò acrius principes senatus conatibus eorum obnitebantur, vincula minari & carceres: ac ni desisterent, inventuros infortunium. Efferavit indies magis agitatos plebis spiritus insolens superbumque illorum responsum, quàm domuit erexitque multitudinem in spem remissioris licentię. Nunc ad institutam narrationem redeo.

Vulgus fato quodam odit clerum.

Ingeniorum similitudine factiosos contrahi.

Tenebat per id tempus Gelrus in Transiſelanis Genemudam & Lagam. Has de integro, quaſi bellum reparaturus, vallo & foſſis validius firmabat. Ademerat Epiſcopo Enſchedam oppidum, Diepenheimam, Coeverdam Druentonum munitiſſimum præſidium. Rechteram in Swollanos opportunam. Novo armorum apparatu Tranſiſelani territi, iterum legatos Ultrajectum ad maturandum negocium de pace redimenda mittunt. Variantibus in ordinum conventu aliquandiu ſententiis, placuit ad poſtremum, quatuor milia aureorum, quantum poſſet, ex domorum ruſticarum recenſu contrahi: ut dimidium in Calend. Novembres, reliquum in octa. Calend. Ianu. ſolveretur. Fuerunt tamen nonnulli Ultrajectini Amorfortiiq; nominis, quibus apertè iniquus hic cenſus videbatur: qui cenſerent, ut ad ejus pecuniæ dimidium, aut ut minimum, ejus quadrantem, fundorum domini nullo diſcrimine ordinis tenerentur: iniquum eſſe, univerſum onus in agrarios homines imponi. Hoc cum ab aliquanta eorum parte, quibus ſaniora judicia erant, diſcederetur, religio, hac ſententia diſcuſſa, priorem obtinuit, ut agraria ædificia cenſerentur. Cenſa ſunt illicò. ſed quo pecunia minor erat, eò in redigendo minus eſt laboratum, brevique ad præſtitutum diem confecta eſt. Proficiſcitur, dum iſta geruntur, Epiſcopus, inaugurationis ergo in ſuperam ditionem. Concilium ibi ad diſceptandum de regni ejus ſtatu indicitur. Conveniunt frequentes. Et quia terror publicè omnibus injectus erat nuncio, Gelrum omnia expedire, quibus ad bellum opus eſſet, ſimul quia pecunia nondum confecta erat, placuit ſtatim, priuſquam hoſtilia is molitetur, legatos ad illum mitti, ad exorandum induciarum ſpacium, & diem indicendum, quo de fœdere & pace facienda convenirent. Rebus itaque omnibus hic utcunque ad tempus compoſitis, per Amorfortiam (ubi propter ſerum diei pernoctavit) Doreſtatum circa anni principium, reditum maturavit. Inſtabant Ultrajecti comitia conſularia, quæ urbi terrorem magnoſque motus allatura videbantur. Nam præter cauſam cœptam inter factioſos adverſus ſenatus principes moveri, alia circa hos dies opportunè exorta illis invidiam auxit. Vetus conſuetudo tenuerat, ut menſem ſub comitiorum diem, feſtis diebus homines ſenatorii convenirent, conſultaturi quoſnam potiſſimùm quæſtores in ſequentem annum deſignarent (nam is magiſtratus, ut alii, annuus erat.) Ab initio enim non niſi ſummi viri, quibus fama integra ptopter peculatus probrum eſſet, creari ſolebant. Qui mos quamdiu in republica illabefactatus fuit, minus licentiæ eſſe, multum authoritatis ſenatui vigere, nihil exiſtimationem dignitatis conſulatis imminui. Poſtquam autem ambitio, avaritia, factiones facinoroſorum hominum præſidiis circumſeptæ civitatem exercere cœperunt, quæſturas, quas optimi quique ob perpetuas curas & miſerias fugiebant, homines ſordidi, qui laudatam famam pecuniæ poſthabebant, ambientes, conſulares ſecum præcipites traxere. Iis enim, quibus dixi, diebus convenire eos ſolitos, penes quos jus dicendi quæſtores futurum erat, à candidatis competitoribus prehenſari, ad ſympoſia convocari, cœnis magnificis excipi, muneribus etiam occultè corrumpi: nulla famæ, nulla pecuniæ ratio haberi: denique nihil illi pendere, qui via ad eum magiſtratum obtinendum graſſarentur. Horum ut quiſque profuſiſſimè liberalis eſſet, quantumvis vel ære alieno gravatus, vel ad magiſtratum ipſum ineptus, ita maximè illos ſibi obnoxios ad dignitatem obtinendam habuere. Hoc ipſi dedecus joco vernaculo, fabas macerare nuncupabant. Ad hunc ambitum itaque immodicum conſtringendum plebs tota intenta erat. Sed quamdiu quieta reſpub. ſub dominatione Soudenbalchiana metu magis quàm amore in officio continebatur, eam ſugillare quidem, ſed inviti tolerare: nec corrigere audere, priuſquàm illo ex oculis emoto, ad ſeceſſionem armatam concurreretur. Clàm iſtas voces criminando muſſabat nobilitas: jactare autem palàm, nemo auſus erat. Principium anni vigeſimi quinti agebatur. Epiſcopus interim magna cura de reliquis XLVI. milibus anxius, Ultrajectum venit: ordinibus conventum indicit: ad eos de reſidua pecunia, & rebus ſociarum civitatum ultra Iſclam à ſe inſpectis refert. Cæterum, utrum pecuniæ obtinendæ magis, an pacis matutandæ ſtudio rem tantopere urſit, pro vero nihil auſum affirmare. In tabulis principi datis, clarè expreſſum erat, tum demum eam conquiſitum iri, ubi pacem inter Gelrum & populum Tranſiſelanum feciſſet: in qua etiam infera ditio continebatur. At hic inter ordines nulli in mentem venit percontari, quî res Tranſiſelanæ haberent, quibuſve conditionibus pax facta eſſet: nulli item, qui cenſuit dilatione ad eam rem opus eſſe, aut deliberandum amplius. Sed principium & extremum hujus conſilii juxtà fuit: malum initium ſimilis exitus ſequutus eſt: præceps enim & immaturum in re tumultuaria decretum pop. Ultraject. & utrique ditioni cataſtrophes pluſquàm tragicæ exemplum peperit. Decretum in præſenti com-

Quæſtura quibus data apud Ultrajectinos.

Iocus vernaculus, Fabas macerare.

M. DC. XXV.

munibus

mnibus omnium ſuffragiis eſt, ut primo die ratio conquirendi pecuniam iniretur. Conventum deinde eſt frequenter, multique dies altercando exempti: aliis aliam viam magno certamine, magis ex privato uſu, quàm reipub. commodo approbantibus: relatiſque crebrò in concilium ſententiis, eò tandem vecordiæ res proceſſit, ut convitiis & ſycophantiis diſputando, totos dies eximerent. Defatigati ad ultimum habendis incidendiſque conventibus huc omnium ſententiæ conſenſere, ut indiceretur dies, ad quem quiſque quod optimum, & è re omnium videretur, referret: inde ex plurimorum ſententiis, una aliqua deligeretur, quæ ad conficienda milia minimum incommodi ditioni eſſet allatura. Hîc nulli fraudi foret libera ſententiæ ratio, quæ ſcripto exhiberetur. Dies conſilii indictus, à frequentibus ordinibus obſervatur: eum & nobilitas longè ab urbe in agris habitantes ſervarunt: cura enim ingens omnibus, diverſas ſententias conciliandi ſedebat. Exhibuit religio, ſuo quæque ſodalitio in abaco (ſic ipſi vocant) ſcripto ſententiam: inde equeſter ordo: in poſtremis ſenatus & civitatum legati. Singulorum ibi recitata judicia (quia toto cœlo diſſidebant) ſacra profanaq; citius mixtura, quàm conciliari poſſe apparebant: maximè autem cum pertinaci quæque viſu à ſuis authoribus defenderentur. E religione ſodalitiorum, ſententię Baſilicæ D. Martini, Petri, Ioannis, cum pleraque nobilitatis equeſtris parte huc conſociatis animis conſenſere, ut pagi & præturæ omnes ſuburbanæ, paluſtres, aruales, compaſcui inſulareſque fundi æquabili æſtimatione ad contribuendum tenerentur. Hi neminem excipiebant: exprimebantur enim mortales utriuſque nominis religioſi & profani: urbanos item & quantum hominum ruri agros coleret. In horum ſententia comprehenſa quoque erat plebs urbana, ſecundum fortunarum ex mercimoniis æſtimationem. Quæ quidem (quia nullum mortalium excepit) quamvis æquiſſima eſſet, eam tamen principis atque ordinum arbitrio ſtare placuit. Et licet per omnia ſibi haud conſtaret, præcipua tamen ejus capita conveniebant. Reſtabant è religioſo nomine, collegia Servatoris & divæ Virginis. Hi cum hominibus ordinis ſenatorii & reliqua nobilitate, in longè diverſa ratione ac ſententia fuere: cui & acceſſerunt Amorfortii, Vicani & Rhenani, ut agrarius cenſus ageretur: antiquitus ita fieri conſueviſſe affirmantes, quoties grandis pecunia publicè decreta eſſet. Ad hanc largitionem agrariam tenerentur omnis ordinis mortales, intra extraque urbes, præter infimæ claſſis humilem vilemque multitudinem: unde vulgo illa gratior fuit & magis popularis, quòd in divites à pauperibus hoc oneris inclinaretur, & proinde locupletioribus infeſta, peperit novam in reliquum altercationem. Ad hunc modum rixando extracto die, ita dimittitur concilium, ut in proximum conventum domi quiſque ſuæ reputaret ſecum, utra ſententia ditioni utilior foret. Videbatur *Operæ de Gilden.*
autem ea ſententia obtentura, quæ non tam numero ſuffragiorum, quàm quæ celebrioribus authorum nominibus viciſſet. Inſtabant inter hæc comitia, quibus operæ in ſuum quæque comitium per viatores cogi conſuevere. Multi ad id tempus qui timerent, ne gliſcens certamen, & factio adverſus Soudenbalchum armata, civitatem in grave diſcrimen ac dimicationem aliquam traheret, alii aliò dilapſi, in pacatum urbe fugerant. Senatus, horum fuga cognita, abſentum rationem habuit: edicto cavit (vetus is ſemper mos fuerat) ne quis comitiorum die ab urbe abeſſet: pœna exilium erat. Legibus nemo ſolvi poterat, niſi quos gravis valetudo lecto fixos palàm detineret. Habentur interim comitia, ſed omnium ſpe quietius, non tam charitate civium, quàm metu, & præſentium ſenatus principum authoritate. Renunciati Coſſ. Godfridus Rodemburgus & Gerardus Semmius. Tribuni primarii creati, Matthæus Blockius & Theodoricus Ægidius Lanius. Quæſtores, Theodoricus Montanus, & Theodoricus Wolfius nominati. Horum aliquam partem, magis conſentientis multitudinis juſſu, quàm pro fortuna & loco, ad avertendam tumultuandi licentiam, emerendumque favorem popularem Everhardus Soudenbalchus creari paſſus fuerat. Verùm ubi fatum dominatur, fruſtra ibi ars, fruſtra conſilium & prudentia res humanas moderatur. In magnis ad id tempus uſque bellorum & inteſtini tumultus tempeſtatibus ille verſatus, egregiè conſularia munia obiverat, ut domi eum ſua prudentia venerabilem, foris admirabilem feciſſet. Hoc verò ſubrepens negocium ſenſim, quamcunque viam ingrederetur, neque conſilio, neque ratione regere valuit. Equeſtres homines ab initio (ſive id acciderat ob antiquam nobilitatem, ſive ob ſua in patriam merita, ſive vi, ſive per aliorum negligentiam) ad nullam contributionem, neque agrariam, neque ad cenſum domorum ruſticarum tenebantur: ut in vetuſtis rationibus, & publicis tabulis perſcriptum adhuc videre licet. Quoniam autem nunc ſententiis diſſidentes, ex tabularum tenore ſe quoque contributuros advertebant, cùm in o-

mnibus

omnibus aliis agrariis collationibus ſemper in reſiduis perſcripti quidem, tum autem in cenſu domorum ruſticarum nuſquam liberi reputati eſſent, at nunquam contribuiſſent. Hac autem cura equeſtribus injecta, ne ſi in hanc ſententiam vaſiſſent, ipſi in fraudem per imprudentiam inciderent: huic animis conſociatis, ad ſuum jus tuendum obſtitêre. Atque hanc potiſſimùm ob cauſam eos Everhardus Soudenbalchus acerrimè impugnavit, quod illi cenſum in civitates, in operas dilatarent: veritus, ne ſi plebs ad pecuniarum repoſitarum & fortunarum æſtimationem compulſa eſſet, res ad ſeditionem armatam erumperet. Ea igitur ſententia ut diſcuteretur, ſenatui veteri ac novo author fuit, ut diverſam de agraria collatione, in invidiam inimicorum vindicarent. Contrà, illi vociferari, ſi conferrent, locum injuriæ dari: ſemel violatam libertatem, anſam in poſterum ad ſervitutem datum iri. Proinde honeſtè ſe de libertatis ſuæ jure contendere. Aliam jactabant cauſam, præter ſeceſſionis metum, cur longè infeſtiſſimè inimicorum conatus Soudenbalchus impugnaret. Proventuum ex ærario, & poſſeſſionum, atque ædificiorum intra urbem apprimè dives erat: ſi id obtinuiſſent illi quod urgebant, is in memorabili damno futurus erat. Conſul ex bonorum conſilio ſenatum cogit, poſtulat ſenatuſconſultum fieri, quo plebis partes adverſus potentiam optimatum tueretur. Interrogatis ordine ſententiis, fit hujuſmodi ſenatuſconſultum. Quoniam autem conſtat Remp. Ultraj. ære alieno oneratam, quod & civi & externo ſingulis annis penditur: magnis item impenſis gravari indies, quæ in publica ædificia ſarcienda fiunt, quibus nocturnæ vigiliæ, quibus diurnæ portarum cuſtodiæ conſerventur: ut mittantur ingentes ſumptus, qui in machinas bellicas, in impedimenta, in pulverem tormentarium indies parandum fiunt. Tum autem quia mercimonia frigent, nec plebi quæſtus ullus eſt, præut olim fuit, ut ad fæces penè ſit redacta. Proinde ſenatus novus & vetus in ea intentus, quæ ex uſu reipub. ſint, ut decreta Epiſcopo pecunia, quàm minimo poteſt detrimento ditionis conquiratur: decernit eam pecuniam ex collatione agraria redigendam, & quidem in ditione infera, è more, ut in grandibus id genus tributis fieri adſolet. Huc quoque ut ſimul conferant cives opulentiores, & qui in numero aliquo oneri ferendo ſint, haud aliter, atque ii, quorum omnes fortunæ in agris, in paſcuis ſitæ ſunt. Huic ſenatuſconſulto nemo intercedito. Videri porterat hic finis totius controverſiæ eſſe poſitus, ſed cum teligio, & equeſter ordo, plus quàm honeſtum erat, ac æquum, apud principem valerent (ex hujus ordinis primoribus, in intimo is conſilio habebat) factum brevi, cur ipſe parum ſani conſilii documento, & rempubl. & ſe funditus vaſtarit. Cùm enim ad pecuniam, quàm ad publicam quietem attentior eſſet, indignè ferens, ſpe ejus conſequendæ ſe per tot perpetuos menſes extrahi, dubiumque eventum metuens, magno clariſſimi nominis ſui dedecore juſſit id ratum eſſe, quicquid equeſtres cum altera religionis parte nuper cenſuiſſent. Ad diverſam verò & ad ſenatum, quibus illa ſedebat ſententia ad pacem concordiamq; fortaſſe potior, literas ſtomachi plenas è ſuorum conſilio dedit, acerrimè expoſtulãs, eo nomine, quod ex compoſito ab iis extraheretur, ac ludubrio haberetur. Summa literarũ hæc erat, id darent operã, ut aut deſiſterent adverſæ factionis ſententię adverſari, ac in eam concordes vaderent, aut quiſq; ſui periculi admoneretur: ſe maieſtatis imminutæ memorem fore. Lectæ literę in ſenatu, recitatæque ſunt ſodalitio ejuſdem ſententiæ religioſo: ſed tantum abfuit ut hinc impetratum ſit aliquid, ut etiam obfirmatiores poſtea ſuam ſententiam tueri ſint aggreſſi. Hi ſeparatim habito conventu, legatos communi ſociarum civitatum & ſenatus Vltraject. ſuoque nomine (periculum illi metuebant) ad principem mittunt, qui literarum ad ſenatum, præſentibus earum authoribus, quæ principis nomine ſcriptę allatæque eſſent, ſe ſuoſque & cauſam ſuam défenderent. Etenim conſtabat à quibus illæ profectę fuerant. Admiſſi ad principem legati, multa perſpicuè de iis quæ rerum perperam barum ignaro perſuaſa fuerant, diſſeruere. Inde propoſito quaſi in tabula ob oculos periculo ac detrimento, quod ex diverſa ſententia, in ſpeciem plauſibili, ſi eam ingrederetur, ſuppullularet: tantum inteſtinum incendium erupturũ, ut neque conſilio id, neque viribus humanis reſtingui poſſet. Eò ſe vehementer mirari, cur potiore ſententia & via tuta rejecta, diverſam, & eam quidem reipublicę ac ditioni pernicioſam, adde & exitiabilem ſequi juſſiſſet. In hujuſmodi perplexis negociis, nudè ac ſimpliciter, nullo fuco rem agi oportere: ne malum conſilium, ex affectibus privatis natum, immedicabile vulnus, cui fruſtrà poſt mederi annitaris, faciat. Alterius factionis autem ſententiam, de induſtria confuſam, nihil habere certi, nihil firmi, quo niteretur. Exprimere illam quidem ad contributionem eam quinque collegia, cœnobia, & homines in univerſum equeſtres, oppida, vicos, præturas. At ita generatim hęc

propoſita

propoſita, obſcura omnia, dubia & incerta promittant, neque id diſertè ponunt, quod præcipuum eſt, hoc eſt, capita ex fortunarum cujuſque vel amplitudine vel tenuitate, ſed ne claſſium ullam æſtimationem quidem aut cenſum faciunt, quo ad ſummam contrahendam compendio perveniri poſset: futurum proinde, ut per eam omnia ſacra & profana miſcerentur. Sed ne tum quidem eum id conſequuturum, quod nunc poſt paululum moræ facilimè obtineret ea via, quam duo collegia, ſenatus Ultrajectinus; & tres ſociæ civitates cenſuiſſent: quamvis id ſegnius procederet, mora opus eſſe. E conſuetudine ditionis eſſe, & juxta recentium tabularum fidem, neminem hic exceptum iri. Illos autem diverſæ factionis quoſdam; hoc eſt nobilitatem, fraude in ſuo cenſu ludere: ſcilicet ut in reſidua perſcripti cenſi dicerentur, re autem liberi forent, ut ſolebant. Suam utilem cùm ex æquo omnibus, tum civitatibus eſſe ſententiam, & minus tumultus invecturam, & nullam aliam ob cauſam ſe tueri eam. Sin altera magis cordi eſset, petere ſe certiores fieri, quid ad concilium referrent. Ad ea paucis Epiſcopus: Ignarus (inquit) ſum patrii moris, nec id mirum: quippè hoſpes dudum in hunc Epiſcopatum perveni: non difficile ergo fuit falſa perſuaſione quemlibet me ludificari. Ita mihi à quibuſdam perſuaſum eſt, at rem ipſam tam perſpicuè nunquam audivi diſputari. Quare rem propius deintegro deliberandam, reliquum eſt ut in conſilium mittam. Legati Ultrajectum reverſi, reſponſum retulerunt. Ordinum hæc inter ſe altercatio non jam continuit ſe intra curiam, ſed in factiones divulſa, totam rempub. bifariam diſcidit. Plebs hactenus ſpectaculo certaminis intenta, malis artibus à factione interim corrumpi cœpit. Senatorii bonorum præſidio muniti, naviter ſuas partes contrà tuentur: & ut quiſque concordiæ amantiſſimus, rempub. ſalvam magis, quàm labefactatam videre malebat, ita ad conjurationem facinoroſorum opprimendam diligentiſſimè ſuam fidem perſolvebat. At plebs famelica, ad quamlibet auram mobilis, non intellecta ſuorum pro ſe cura, capita factionis è religione & nobilitate, unde quæſtum faciebant, ſequuta, ad novas res animos applicuerunt. Cum autem illi, quod de cenſu molirentur, adverſus ſenatum diffiderent ſe poſse obtinere, plebem peſſimis artibus conſciſcendo, aliam rationem ad eos impugnandos ineunt. Hanc (ut ſecum ſtent) ab illis alienare adoriuntur: quippe quæ clamoribus plus, quàm ipſi conſilio effectura videretur. Itaque hos ſportulis invitant, manibus prehenſant, honores ultrò deferunt, jubent crebro ſe inviſere; denique inter familiares habere. alios, quibus res lautiores domi, & fortuna ſplendidior eſset, rectis cœnis excipere, prodiga liberalitate ſępe habere, muſsare, capita conglomerare, manibus ac nutibus in templis, in foro rem, de qua controverſia eſset, exponere, conglobatim in publico de ea diſputare. His eſſe admirationi, horum plauſu vehi: denique id unum agere, ut Everardo Soudenbalcho, & Godeſrido Vordio civitate pulſis, & remp. & contributionem ad arbitrium conſtituerent. Intermiſsa igitur ad tempus de milibus redigendis, altercatione, toti in hoc erant, ut conciliata invidia illos in perpetuum exules facerent. Prætextus ergo in ſpeciem plauſibilis excogitandus erat. Fuit per eam tempeſtatem reſpub non ferendis vectigalibus cervifiatiis gravata, ad quæ levanda proximis annis, incredibili dictu eſt, quantum laboratum fuerat. Plebis poſtulatis obſtiterant Soudenbalchus & Vordius. Binos nummos æris oneri demi efflagitarant, ſed fruſtra. Tantum autem laxamenti cum exorare non valerent, & ferox prætérea reſponſum indignitatem exaggeraret, minus æquum animum in eos geſsere. Hac actione nobilitas juxtà, cum parte procerum (ut dictum) Eccleſiaſticorum, per allectos & ſibi obnoxios facilè inconditam multitudinem ad expoſcenda extraordinaria comitia ſibi dari perpellunt, apertè exules nobiles revocari poſtulant: aut ſi iſta negarentur, aliqua ſaltem vectigalium parte relevarentur. Negatum id quoque animo obſirmato eſt. (non enim fugiebat eos quid per inimicos agitabatur.) Si ad comitia perventum eſset, aliud ex alio malum proſpexerant exoriturum, relevanda vectigalia, exules revocandos, acta annorum aliquot reſcindenda, rationum ærarii recognitionem, comitiorum denique habendorum licentiam, in effrenem ſecedendi rabiem evaſuram, excidio ac ſubverſioni reipub. fore. Soudenbalchus cernens inimicorum gratiam indies apud plebeios creſcere, regionatim tota urbe globatim cœtus haberi, maximè autem feriis, cum à manuariis opificiis vacarent, reputanſque identidem, in quantam calamitatem civitatem conjiceret, ſi plebem votorum compotem feciſset: ipſe autem neque inimicorum potentia terreri, neque bonorum precibus flecti valuit, ut tantulum concederet. Tantum vel unus authoritate in rempub. pollebat. Rodenburgus conſul publicè perduellionis pœnam minatur, qui ad res novas conſurgerent. Accidebant hæc circa xv. Calend. Majas. Satis autem conſtat, Soudenbal-

Plebis motus unde.

In Maja 1525.

denbalchum pensitatis suis & inimicorum viribus armis medio foro cum illis contendere paratum fuisse, nisi urbem à cæde servare, quàm eam in ancipitis pugnæ eventum ponere, maluisset. Sed ubi diu secum ancipitem pugnæ eventum expendisset, si ad dimicandum armis inimicis suis obviam processisset, ut victor esset, multo sanguine eam victoriam sibi staturam: sin quid adversi cecidisset, quantum malorum sibi atq; suis immineret. Hæc identidem revolvens, cedam urbe potius, inquir, quàm patriam hanc luce mihi chariorem, in certamen præsens & dimicationem conjiciam: ut eum, quem jam trigesimum propè annum in oculis suis ferunt (quæ res vel ipsa satietate minus verendum me fecit) absentem suo malo desiderent aliquando: id quod futurum est, si urbe excessero. Feratur magistro orbata navis sursum, deorsum tempestatis arbitrio, dum mihi ingratos cives meos, meritas stultitiæ suæ pœnas dantes, in tuto spectare liceat. His curis intervenit ecclesiastes, domesticè illi familiaris (Simoni ei nomen erat) hic eum obtestatur per communis patriæ salutem, per omnia quæ haberet charissima, ne de fuga omnino cogitaret. Eo enim urbem egresso, extemplo in dissolutam rabiem populum exarsurum: rempub. in medio relictam, prædæ ac direptioni futuram. Veniret in mentem, quantum periculum senatui, quantum amicis, quantum omnibus bonis instaret, cum eo præsente, à rebus novandis & inimici & operæ certò essent parsuræ, quantumvis improbè nunc vociferarentur: gloriæ immortali fore, remp. servasse, ignominiæ autem, eam turpi fuga deseruisse. Patriam ei chariorem esse debere, quàm ut eam quorundam malevolorum insidiæ posthaberet. Nullis ille his, aliisve eodem spectantibus verbis permotus, ea omnia se scire respondit, patriam charam, amicos, adde & liberos: sed pigere ingratitudinis illius, quam toties conservasset, & ex hostium manibus extortam consilio magis quàm armis tutatus esset. Si se pulso & aliis revocatis, respub. melius constitueretur, fore quod gauderet: sin omnia secessionibus & armis miscerentur, ex ingratitudinis pœna gaudium, quamvis parum honestum, at meritum tamen item se capturum. Nono Calen. Majas operarum præfecti cum aliquanta multitudine tota urbe collecti Soudenbalchum adeunt. Hi expositis blandè plebis postulatis, petunt senatusconsultum de restituendis exulibus, acto senatu fieri: aliud item de relevandis vectigalibus. Ea si negentur, operas poscere habendorum comitiorum facultatem sibi dari: plebem ni impetrata hæc referantur, invito senatu, ipsoque adeò sprero, cum telis armatam secessuram, diutius compesci retinerique non posse. Ad ea ille, Me vel suasore, vel impulsore hostes reipub. à senatu judicati non revocabuntur, revocent eos qui volent: ar ubi per Albanam portam intrasse eos nuncio acceperim, per adversam exilii causa solum vertam. Nec vectigalia levabuntur me quidem authore: intercessi hactenus, quo minus bini numi æris cupæ sint detracti. Secedite, currite ad arma, per me liberum vobis erit, quando omnino sic stat sententia: non enim adversus ingratam & beneficiorum immemorem multitudinem sua sponte ad excidium properantem, arma induam, quando per me patriæ factum est satis. Sed quia fato quodam in exitium vestrum clausis oculis ruitis, cedam urbe, cedam patria, cedam inimicis, erit quum multos novæ reipub. pertæsos mei absentis desiderium tenebit, meque revocatum volent, sed frustrà. His e concione indignabundus domum abreptus, circa crepusculum paulò quàm portæ clauderentur, obnupto capire, ne agnosceretur, cum Godefrido Vordio Henrici filio, ex urbe abiit. Postero die, illorum fuga cognita, senatum ingens terror, optimates & pleramque religiosi nominis factionem incredibile gaudium cepit: publicè denique, quasi urbe magna servitute liberata, omnibus lætitia est injecta. Consul pro magno negocio habens, ne in his diversis animorum affectibus, quid detrimenti respub. caperet, portas clausas teneri jubet: senatum utrumque illico non legitimum in sextam horam trepidè indicit. Ad quem tumultuosè convocatum tumultuosius de exulibus revocandis refertur, qua de re senatusconsultum ad motus maturè comprimendos fieret. Negantibus nonnullis senatusconsultum dici posse, ad quod metu armorum adigerentur, Consul tempori cedendum censuit, & ad seditionem prohibendam morem optimatibus gerendum esse. Aliis hoc magis placebat, edicto cavendum capitis periculo, & bonorum publicatione, ne quis novarum rerum author in civitate foret: dandum Quinqueviris capitalibus negocium, ut unum aut alterum ex seditionis concitatoribus arreptum in vincula ducerent, haud dubiè quieturos reliquos. Dum in curia ad hunc modum tumultuosè disceptando magis quàm consultando horas aliquot eximunt, homines è plebe factioni nobilium dudum consociata, relictis tabernis & officinis, in Basilica Martini in eventum erecti stabant, quiduis exoptantes, quàm pacati aliquid: dum quis adjutor aut dux adesset. Fortè ibi

Simon Martini vice-pastor alterius portionis Ecclesiæ civilis Traject. ensis.

Soudenbalchi fortitudo.

ibi tum aderat aulæ pontificiæ præfectus Iacobus Mindenus haud ita pridem à principe Dorestato Ultrajectum ad res civitatis inspiciendas sopiendasque missus: hic non tam perinde se disceptatorem inter nobiles partim inimicitias præbuerat, quàm suorum & popularium & cognatorum partes sequutus, illas auxerat magis etiam. Hic (ut globo armatæ è plebe multitudinis & equestrium septus stabat) agite, inquit, quid si illi consultando totum hunc diem eximentes, nos in serum diei extrahant, an censent nos supplices, ut amici, ut parentes, ut cognati nostri ab exilio reportentur, illis ad curiam adfuturos? cœpta res est, signum ad arma dator, invadamus forum Palatinum, priusquam illi nos occupent, vosque me ducem sequimini. Neque vanus fuit hortator. Illi è templo in curiam pontificiam sequuntur. Nec diutius ibi Mindenus commoratus, quàm se ad pugnam raptim armarit, in forum stipatus agmine armatorum omnis ordinis citato impetu irrumpit. Inde misso qui ad arma signum moveret, tota urbe cum telis, ut quæque obvia erant, concurritur, tabernæ officinæque cum fragore clausæ terrorem auxere. Matronarum ac puerorum justus clamor & concursus in ædes sacras, passim religionem, cui sacrorum cura demandata est, abruptis omnibus, templis excivit. Senatus qui adhuc mœstus in curia consultabundus sedebat, dubii abiréne an manere vellet, ad signum datum excitus, alii aliâ occultis viis domos suas dilabuntur. Multi quibus populare erat ingenium, quique in neutram partem inclinati, concordiæ conciliandæ authores semper fuissent, ut positis utrinque inimicitiis, exulibus reditus in civitatem concederetur, plebi se immiscuerunt. Consul Godefridus Rodenburgus trepidè per posticam curiæ elapsus, dum lictoribus cinctus domum properat, forte in medium tumultum incidit. Hunc per plebis confertam multitudinem modico intervallo, casu obvius Michael Pistor, homo extremæ audaciæ & facinorosus ira inflammatus, ut vidit, Hic est, inquit, ille vir, qui Soudenbalcho & Vordio authoribus summo loco natos viros, nostros amicos urbe pepulit, & extorres fecit, quique in suo consulatu nunquam civium sanguine expleri potest. Hic ille est, qui de mea multatitia pecunia, quam nihil commerito expressit, jampridem ædiculam Virgineam posuit: nunc dii injuriarum vindices injuriam ultrò adeste. Consul Pistorium stricta spatha in se vadentem modico intervallo intuitus, fuga se, neglectis consularibus insignibus, in proximas Antonii Beslandii ædes abripit: ibi pavore attonitus, comitiali ictus morbo in vestigia humi concidit. Cæterum post paulo frigida suffusus, ubi ad se rediit, bono animo esse jubetur: nihil esse, quod ipse periculum vereatur, penes quem haud perinde magna culpa esset, ac vulgo diceretur. Vt esset, quod ad ipsum injuriarum à plebe abolitionem esse jussam. Æquo solum animo ferendum esse, quod eo die cum universo senatu se magistratu abdicare cogeretur. Atque ibi custodiri jussus, non ad vim aut ad pœnam, sed ut à nefariorum licentia rabieque defenderetur. Populus jam tota urbe in Palatinum convenerat, partim metu plebis magis, quàm ad factionis partes confirmandas: partim lætitia, ob urbem à superba illorum dominatione liberatam: sed multo plures extremi subsellii, quos vel inopiæ, vel æris alieni vis domi urgebat, spe magis & consilio diripiendi aliorum domos, quàm ad opes partium adversarum juvandas. Consentiens interim in hac prima seditione omnium clamor erat & fremitus in profugos, quod maledictis ac conviciis prosequebantur: sed nulli impotentius quàm ii, quos paulò suprà dixi è plebe, omnium primos cœnis ac sportulis huc aliquot antè mensibus invitatos, quibus lingua ex æquo prompta erat, & manus ad pugnam haud segnes. Horum principes ductores erant, Michael Pistorius (ab opere quæstuario sic dictus) Henricus* fusor æramentarius, Alphardus navicularius, Henricus Spicardus, Gerardus Rhodius carpentarius, Sloï fratres scriniarii, Iodocus Eikius argentarius, Fredericus Hackius, Petrus Coppius: multi præter hos alii, homines sordidi, è textrinis, tonstrinis, fabrariis tabernis, è pecuariis carnariis & porcilibus exciti, antea obscuri, & vulgo de nomine vix cogniti, quos hæc prima seditio, & deinceps aliæ sequentes, egregiè nobilitarunt. Abrogato itaque consulibus magistratu, interregnum ad hunc diem fuit. Cæterum habuit eo die respublica interreges, homines utrinsque ordinis, religiosi & equestris, magno postea ipsorum detrimento, & cum populi sugillatione acerba, D. Æmilium Niveldium, Gerardi Niveldii exulis filium: D. Marcum Wesium, D. Hadrianum Rhenessium; Canonicos basilicæ D. Martini: D. Stephanum Ruemelerum, ad D. Ioann. & Iacob. Mindenũ, aulæ Pontificiæ præfectũ. Postquã hi se interreges, pópulo in præsenti connivente, dixerunt, armati extemplò curiã cõscendunt. Ibi Mindenus gravem ac vehementem

Seditio Ultrajectinorum & ad arma concursus.

Ædicula Virginis Mariæ ponitur ex mulcta Michaelis Egberti Pistoris.

* *Vander Borch.*

mentem orationem ad populum, eò tota civitate congregatum habuit. Quoniam autem hujus viri mentionem fecimus, locus postulare videtur, ut pauca (quia deinde tribus insequentibus annis res maximæ in republica ab eo gestæ sunt) de loco, ingenio, & moribus ejus disseramus.

Iohannes Mindnus, ejusque res gestæ.

Genus huic fuit ex nobili Sulenorum & Amstelorum familia, materno genere Gerardi Niveldii exulis nepos: vir præter acre ingenium & sublime, ad res maximas gerendas natus, si honestior materia quæsita esset: virtus summa, authoritas cùm apud populares suos, tum apud principem. nec temerè inceptavit facinus, quod non cesserit illi ex sententia, consilio juxtà ac manu promptus: eloquentia, qualem homini literarum rudi contingere posse, vix credere par est: valido corpore & procero, egregieque compacto: membris teretibus, colore subnigro, superciliis subductis exporrectisque, vox erat neque omninò acuta, neque prorsus obscura, sed clara, cum virili gravitate conjuncta. homo inimicorum suorum impugnator acerrimus. ad ea accedebat summus honos apud principem, & gratia. vir absolutus, nisi ad suam factionem constabiliendam à præclaris dotibus paululum degenerasset. Cæterum, quoniam de ejus eloquentia memini. libet hic orationem adscribere, quam eo die ad populum armatus, è sublimi curia, medius inter interreges habuit. Ea autem fuit hujusmodi. Scio vobis insolens videri cives, quod huc armatus ad dicendum conscenderim, cum nostra memoria à nemine constet id factitatum esse: & proinde tacitos varia suspicari, quasi hic armorum terror vel ad rempubl. vel ad vos pertineat: quippe quem ut amicorum opibus potentem, fortassis vobis fingere possitis formidabilem. Sed longè alia mea est sententia, mihi credite, longè aliud consilium. Sæpe equidem optavi ad vos de reipubl. nostræ statu verba facere, in qua multa mihi & corrigenda & obliteranda visa fuere: at non licuit per eos, penes quos hactenus vestræ dignitates, vestri honores, tribunatus, quæsturæ, consulatus, vestra munera fuerunt: in quibus ipsis re ipsa nunc comprobastis multa esse, quæ in universum omnibus displiceant. Etenim tanto consensu hodierno die secedere cœpistis (quod fœlix faustumque sit) & vobis authoribus quidem & ducibus, quanto per metum magis quàm per ignaviam, illos, si non regni affectatores, insolentes certè civitatis vestræ principes pro libidine regnare passi estis: quos tamdiu ferre oportuit, quamdiu vis omnis penes illos fuit: nec dominationis pertæsis, quod displiceret, prohibere licuit. Gratulator itaque mihi, hanc opportunitatem per vos mihi datam, pauca de communi republ. hodie vobiscum disserendi. Nolite existimare, imò fingere vobis eundem a me terrorem, quo illi vestros animos domini semper oppressere: alia nunc longè ratio est cives. Rempubl. vobis ademptam, libertatem expressam hodie restituimus. Dicam igitur primum de iis, quorum partim mutanda, partim exolescenda vestro judicio videbuntur. Deinde quæ ad rempubl. deintegro constituendam facient: ita ut vos sciscatis, Nos verò authores simus. Postremò quæ ad me: & hæc omnia quidem paucis.

Civium mores à majoribus formari.

Etenim si verum est, quod vulgò sæpè dici audivi, Tales ferè esse civium mores, quales ipsi sint principes & rerum publicarum gubernatores, minime mehercle vestra secessio vituperanda videtur. Quis enim non fœda dedecora, quibus nomen Ultrajectinum, quibus patria, quibus sacra, uxores, liberi apud exteras nationes infamantur, maturè vel sublata, vel emendata certè cupiat, priusquàm ea contagione omnes corrupti, nihil sani in toto corpore relinquant?

Plebis secessio apud plures laudi data cur?

Censores olim ad quid constituti.

Fuit ea olim magnis & excellentibus rebuspub. licentia laudi data, si quando plebs per contumeliam à primoribus oppressa, vel publici mores depravati summè essent, quod libertatis prius, si non experta dulcedine, certè fando audita, ad pestes eas è medio tollendas, à patribus secederent: & censores, qui probris castigandis, qui vitiis notandis præessent: sibi crearent: notatos ob flagitium, aut mores sordidos, aut vitium aliquod, è senatu submoverent, aliosque allegerent. Rectè illi quidem, mea sententia. Nam insolentia quæ ex imperandi libidine nascitur, nisi à plebe retusa esset, imperia, quæ ejus erant, per vim invasissent: & quod publicum erat, in privatum dominandi jus vertissent. Exemplorum ingens vis in historiis extat. Idem ne vobis accideret, & tempestivè & prudenter, nobis impulsoribus cavistis: quos ego diu ac vehementer miratus fui, Soudenbalchi & Vordii superbam dominationem tot annos tolerare potuisse, quibus tantum in vos exercere licuit, quantum libuit. ut tantum non servitutis jugum vobis injecerint. Non possum mihi temperare cives, quin ea quæ oculis, quæ animo meo doleant, dicam palàm. Annon per illos vobis flumina, maria, itinera, mercatus interclusi fuerunt? nam dum non contenti sunt domi vos oppressos metu tenere, etiam Hollandis eundem terrorem, per fastum & contemptum facere student: vos, vestræque merces pro vectigalibus & porto-

portoriis, à quibus Comitum beneficio estis immunes, superioribus annis occupatæ publicè fuerunt. Profectò sic est, Principum stultam libidinem plebs insons semper luit, cùm ipsis, quod sibi accersunt malum, suo jumento rectius luendum foret, quàm iis à quibus omnis culpa abest. Quod si fieret, vel minor honorum cupido, rarior ambitio esset, & moderatius illi se gererent, quàm gerunt: minus invidiæ, plus autem gloriæ sibi & charitatis apud populum conciliarent. Nunc autem videte, quantum malorum agmen ab his vobis sit profectum: quæ tametsi me tacente ipsi satis teneris, commemorando tamen fient nobiliora ac illustriora, & eorum simul memoria recentior. Bellum illud magnum ad quod paucorum venit memoria, ex quàm parvis initiis in quantum incendium perrupit? Sed per Deum immortalem, per quos tandem? Nonne per horum parentes? At veteribus omissis, veniam ad recentiora. Bellum Iselsteinense, cujus memoria est non solum recens, sed vomicam deformem vestræ etiam reipub. immedicabilem reliquit, unde initium turbandi omnia duxit? An non ex privata horum libidine? His, his inquam, omnia illa accepta ferenda sunt, quæ inde ad vos accesserunt, incendia suburbana, extra quatuor urbis portas, tot civium in obsidione fœda laniena, tot viduas factas, liberos parentibus orbatos. His debetur nupera seditiosa frumentaria, ex annonæ caritate orta: his imputandum æs illud alienum, eodem bello conflatum, quo adhuc rempub. gravatam habemus: quod utinam aliquando nullo publicæ tranquillitatis turbandæ incommodo dissolvere liceat, & in libera civitate, omni onere levatos in libertatis dulcedine vivere: cujus quidem rei spes nulla affulsit, quamdiu omnis vis penes primores illos fuit. Studiò hic omitto, quanta dedecora nominis Ultrajectini fuere, quàm turpiter reip. munera, honores, quæsturas, non dico quibus visum fuit, largiti sunt, sed quasi prædas vendiderunt. Quot rectis cœnis, quot compotationibus ea venalia habuerunt? ut quisque largiebatur profusissimè in medium, ita erat emptor optimus. His artibus & similibus, sub speciosis nominum suorum umbris, fures aluerunt quàmplurimos, & homines opicos ac propudiosos, non ad amplissimos tantum honores, verumetiam luculentam fortunam provexere. Hi propolas cùm aliarum rerum, tum frumentariæ ditarunt: penes hos annonæ precia augendi facultas fuit: constituendi, quos libitum esset, publicanos: decimandi frumentum, arrodendi vectigal piscarium, decidendi denique omne penu & annonam. Adeò ipsis hactenus impunè hæc fuere, ut si quis ea vel reprehendere, vel contrà mutire esset ausus, illi apertæ inimicitiæ indicerentur. Vectigalia autem illa ingentia, quò sunt collocata? nonne vel eorum oscitantia direpta, vel auxilio turpiter decocta perierunt? cum alioqui rempub. locupletissimam & ærarium dives hodie habuissemus. Itaque peculatus gratuitus fuit. Quo motu abhinc biennio, ob precii annonæ frumentariæ magnitudinem, ad arma prosiluistis? An non ex composito ad inediam vos compulerant, cùm vix precibus propolæ frumentum venum pecunia, è cumeris & granariis producerent? Arguit id planissimè eorum consilio factum supplicium civis, quem prætextu alterius criminis minus speciosi paulo pòst arreptum, sed insontem, percusserunt. Constabat enim eum, muliebri habitu inter primos seditionis concitatores, multitudinem ad expugnandam domum Doienburganam exhortatum fuisse. Homunculi quanti fuistis? Trita vox est, magno constare, quod precibus ematur: at multò pluris redimitur, quod & precibus & pecunia comparatur. Poterant edicto, quantum frumenti tota urbe erat, precio tolerabili è tabulatis venum extrusisse. Sed eorum facta & dicta juxtà comprobarunt, voluisse vos strigosos, famelicos, inopes sub imperio continere, ne saturitate ebrii frenum ferociores excuteretis. Fastus & amentiæ plena illa vox fuit, quam aliquando ab Everardo jactari auditum fuit: Si omnium fortunæ civium æquè lautæ forent, neminem eorum præ ferocia ingenia edomare posse. Taceo cædes civium, taceo exilia nobilium hominum, & multa tragicæ tyrannidis exempla, quæ commemorare piget. Iam me hujus vitæ tædet, quoties misera vestra conditio mihi in mentem venit: rempub. ab iis oppressam, qui conservatores, qui custodes esse deberent: ab iis hostilia perpeti, qui sacra & profana tuerentur: domus hospites, non expilatores essent: ab iis religionem, equestres, plebem, principum finitimorum odio propinari, quorum opera vestræ res florerent, quosque pacis ac fœderis conciliatores fœcialesque haberetis. Circumspicite, amabo, vicinos vestros, quàm æquo, quàm benevolo in vos sint animo. Hinc Gelrus per hos vestris sociis ultra Iselam infestus est. Illinc Burgundiones, quem animum adversus vos gerunt, loquuntur rebus ipsis. Nam aliquot annos reditus vestros injecta manu publicè, non alieno, sed suo nomine possident: Nimirum declarantes, se omnem vobis fœlici-

Invectiva in Soudenbalchiũ & Vorsdium.

Opum æqualitas quam perniciosa.

fœlicitatem ex animo precari. Certamen non nuper ortum de paludibus, & identidem motum, non dubium scilicet amicitię argumentum est: præsertim quoties eas non ad urbis vestrę mœnia, verùm sub ipsa turri Martiniana se propediem effosuros minitantur: & facerent, si diuturnior Soudenbalchi esset dominatio. Atque horum populorum ac principum gratia præclaris illis viris debetur: id quod nusquam illi tacitum habent. Nunc autem, quia hesterno crepusculo urbe furtim dilapsi, rempublicam à metu sui liberatam vobis reliquerunt, cavendum etiam atque etiam, ne id juris in vos, quod amisere, aliquando reduces recuperent: lex adversus illos feratur hujusmodi, ut Everardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius Henrici filius, Godefridus Rodenburgus, in perpetuum exules quinque miliaria quaqua versum ab urbe esse jubeantur: si quis aut contrà icrit, de iis retuleritve, aut se his defensorem dederit, eandem pœnam in se paratam sciat. Sed de illis satis. Cæterum quantum ad rempubl. attinet, sic decrevi, ut prima ratio, si non in totum sustollendi, certè levandi oneris cervisiarii habeatur. Placet binos æris demptum iri: & si dii propitii vitam mihi sospitent, spes est, brevi futurum, ut omni onere relevemini. Et quo id celerius fiat, præter consuetum vectigal civis aliquandiu in cupam binos æris: qui publicis verò hospitiis coctam venalem habent, trinos pendent. Iam ut æs alienum bello Isselsteinensi conflatum dissolvatur, dispungantur rationes, lata & accepta recognoscantur: quæstores qui abhinc retro ad annum undecimum ærario præfecti fuerunt, ad calculum vocentur, rationes cum syngraphis acceptorum & expensorum referant: publicani item, quos illi ob enormem vectigalium licitationem relevaverunt, rationes ad ærarium referant. Illos autem qui è gradu equestri per id tempus ærario præfuerunt, lubentes paratosque dabo ad vicenos quinos rescribendum, quos pro laboribus ab ordinibus decretos, accepere. Creentur singuli ex operis, à quibus illæ recognoscantur: à quibus peculatus postulati, populi judicio publicè damnentur, multenturve: eaque pecunia quæ inde redigetur, æs alienum dissolvatur: exulibus cujuscunque loci ac nominis reditus in civitatem decernatur. obærati item & nexi, quique ob vim grassatores solum verterunt, revocentur, præter parricidas, quas pestes ac probra à republica procul abesse convenit. Religio supra legitimum numerum, ex æquo vobiscum stipendium ad ærarium pendet: sic enim comparati sumus, ut non solum in parte reipub. prosimus, verumetiam eam brevi redemptam, & ab omni servitute liberatam, posteris nostris per manus tradamus. Et ne ærarium amplius pensionibus novis obnoxium reddatur, cavendum erit in reliquum: neve in capita usurarię pensiones è republ. assignentur, neque civi, neque peregrino. Dolus ut absit & fraus omnis, signum quo tabulę id genus obsignari soleant, in oculis operarum comminuitor. Cras primo mane, operæ in suum quæque comitium, ad novos magistratus, qui è repub. erunt, creandos conveniant. Ex equestri ordine nemo in senatum, ex lege legitor: nec jus fasque sit inde ad plebem, ut magistratum aliquando gerat, aliquem transire. Iam ut ab hostium judicatorum metu securi sitis, excubię in muris, custodiæ accuratæ in portis, & præsidia noctu in turribus disponuntor: clavium cura penes duos primariarum operarum senatores, & sedecim novos tribunos, qui creentur, esto: ad hos ut sub occasum solis deferantur, curanto. Huc qui cooptabuntur, enixè dabunt operam, ne ad alienum, unde periculum reipub. sit, divertant. Consules enim, in quorum tutela asservati solitę essent, suspectam suam fidem reliquère. Annonę non minor ratio habenda est. Placet igitur, ne in reliquum vel pistor, vel coctor cervisiarius, ex aliis operis, quàm suis, in senatum legatur: neve adeò omnino quidem in alienis profiteatur. Statim quàm magistratus creatus erit (stat enim, civitatem à perniciosis vitiis, quæ vobis dormientibus irrepserunt, quantum dabitur, repurgare) novi senatores, quæstores dicent, homines nulla ambitione infames, nec probri unquam notatos. A rebus novandis deinceps in universum quisque abstineto, ne cum domi forisque pacem habemus, intestina tumultuandi licentia, res nostrę aliò dilabantur. Criminum cognitio senatui defertor: prætor & senatus (veluti consuevit fieri) juri dicundo, controversiisque finiendis præesto: quæstiones rerum capitalium & anquirendi jus penes suum magistratum permaneto. Moribus civitatis præclarè constitutis, dabitur opera, ut concors Resp. senatui plebique sit, quò opes vestræ domi floreant, & quæstum operæ faciant maximum: foris fama clara nomen Ultrajectinum vehat. Ad ordines consociandos & immortali fœdere jungendos, annitetur religiosum nomen: juvabit equestris nobilitas: laborabit senatus: dabunt denique operam quantum bonorum tota civitate hominũ est, aderuntq; armati ad senatus authoritatem tuendam, quocunq; vocētur.

Porrò

Porrò autem, quod ad publicanos, tribunorum judicio id ſtabit. Supereſt una difficultas, quæ maximos motus pepetit: ea eſt, quæ via ſit potiſſimum ineunda, ad reſidua quadraginta ſex milia conflanda. Firmam interim ſpem concipio, interceſsoribus è medio ſublatis, rationem inventum iri, qua ſine magno certamine contrahantur. Cætera quæ ad temp. pertinent, ad novum magiſtratum deferentur. Quorum exemplum, ne quis leges ignoret, ante curiam in tabula ſcriptum ſuffigetur. Et hæc quidem ſatis mihi de repub. dicta videntur. De me autem, ne multa commemorando & admonendo vos majorum meorum beneficiorum, ego pro iis gratiam repetere videar, id ſolum dicam, Quando nulla mea in rempub. merita extant, aut certè tenuia, (ingentia de me erubeſco polliceri) opto à Deo Opt. Max. materiam mihi dari aliquando, qua ubertim vos liceat demereri: quod quo ſegnius continget, plenius hoc emerendũ erit, & cumulatius. Adjuvabit hunc meũ animũ, adniteturq; eódem, quantũ hominũ nobilium intra muros, quantum ruri procul ab urbe degit. hodie enim per vos redditi ipſis ſui parentes ſunt: amici, cognati, per vos ab exilio revocati, quo beneficio nullũ antiquius, nullum majus in ſe poſse conferri ducunt. Nec unquam aliud antè facinus æquius à vobis perpetratum eſse judicant, quàm hodie perpetraſtis, quòd eodem judicio inimicos damnaſtis, quo illi olim noſtrum genus per ſummam injuriam pepulere. Sed longè pulchrius eſt, quod iidem, velint nolint, noſtros incolumes in civitatem veſtris humeris claro deorum hominumque plauſu reportatos audire cogantur: quod fœlix fauſtumque nobis & reipublicæ ſit, precor. Poſtquàm ille dicendi finem fecit, cum armatis collegis in Palatinum forum abiit. Plebs effuſa lætitia, ob partam libertatem geſtiens, abſentes inter ſe certatim ſuperbiæ criminari, eorumque tyrannidem maledictis inſectati. Exaggerabat iis odium recens rumor, Vordium ſuperiori nocte Doreſtati cum Epiſcopo colloquia ſerere viſum fuiſse, eumque monere, ut Ultrajectum maturaret, operas ad ſeditionem ſpectare, eaſque de eo excludendo acturas. Plerique credebant, hunc rumorem à Mindeno in inimicorum invidiam ſparſum. Poſtridie habita ſunt comitia à meridie, quod anteà nunquam factum fuerat, cum mane ad creandum convenire ſolerent. Sed inter arma leges antiquantur: ubi, non quid æquum, quid decorum, quid glorioſum, quid è conſuetudine ſit, ſed quid cæca libido dictat, pro utili ac honeſto habetur. Creati Coſs. Fredericus Regius & Adamus Diemenus: quorum hic eloquentia clarus, unus in repub. maximos motus ſedare valebat, niſi nomen, quam par erat, popularius fuiſset. Novi ſenatus nomina in catalogum miſsa, Mindeno cognoſcenda illico traduntur: à quo quaſi cenſore, qui videbantur vel ſubmoti, vel allecti ſunt, ut à ſuis partibus vel inimicorum eos ſtare ſuſpicio fuit. Populi juſsu plebiſcitum factum, ut exules per literas revocarentur: quod illico factum. Operæ in ſuum quæque comitium, ſub veſperum iterum armati convocantur: metu, ut apparebat, ne exulum pulſorum amici, ad res novas conſurgerent. Crepuſculo diei Stephanus Sulenus, Æmilius Mindenus, Jacobi frater, Gerardus Niveldius, exules urbem intrant. Rediit & Botrius Ametongus, qui à temporibus Magni belli, annos propè quadraginta factionis invidia civitate pulſus, perpetuo exilio populi judicio damnatus fuerat. His omnium gratulatione occurſum eſt: acceptiſque in urbem, luxurioſa lætitia per totam noctem in curia Haſenburgana comeſsando publicè epulis indultum: ignes in palatio totaque civitate regionatim accenſi, inſolentem quidem, ſed brevem lætitiam arguere. Nec minus à plebe tota illa nox perpotando, cantuque ſtrependo in lucem abſumpta eſt. Huic publico gaudio, circa medium noctis princeps cum duabus turmis equitum urbem ingreſsus, ſupervenit, incertum quo conſilio. Scio fuiſse, qui ſuſpicabantur, ob id eum in urbem maturaſse, quòd tum veteri ſenatu magiſtratu abire juſso, ac novo ex Mindeni arbitrio, creato, ſperaret, quantum milium reliquum eſset, facilè potiturum: maximè ſi multitudinis conſenſus eò accederet. Nec deerant qui contenderent, ſeditionis fama motum, Ultrajectum properaſse, ut præſens ſua authoritate licentiam tumultuandi coerceret. Sive hæc cauſa igitur fuit, ſive illa ſubiti ejus in urbem adventus, cum tædis ardentibus ac funalibus ad portam illi occurſum, deductuſque à novis ipſe conſulibus & nobilitate equeſtri eſt cum magna gratulatione in aulam Pontificiam. Hic de reipub. ſtatu paucis collocuti (ne rerum actarum & præſentis concordiæ ignarus eſset) domos quiſque ſuas, ut hora intempeſtæ noctis poſtulabat, diſceſserunt.

De plauſu [?]

Bellum quid primum habent.

Quod Baſſinus deſcripſit.

LAMBERTI HORTENSII RERVM ULTRAJECTINARVM, LIBER SECVNDVS.

1525. in Majo.

SEXTO Calendas Majas, postridie quàm novus senatus creatus esset, rebus omnibus ex populi factionisque sententia (ut apparebat) compositis, principem ille convivio, luxu magnifico apparato, in ædibus Palatinis excepit: fuitque is dies propter illius hilaritatem, tota civitate festus ac celebris. Nec minus gaudium publicum privata hilaritate celebratum: plebs ènim regionatim ad sympofia convenit, productaque ea est in serum diei comessatio. Verum brevis illa immodica lætitia, & non diuturna inter plebem & factionem, cujus impulsu ad intestinam vesaniam exarserat, concordia fuit. Etenim libertatis dulcedine multitudini ostentata, cœpit plebs in omnem licentiam per æqua & iniqua grassandi sibi viam aperire. nullis consiliorum habenis retineri, nullis blandimentis ut ab armis discederet, induci: non principis majestate, non senatus authoritate, non religionis reverentia ab effrenata nefariorum incœptorum rabie compesci potuit. Processit autem paulatim eousque debacchandi impotentia, ut contempto senatu, cerdones, textores, pelliones in consules, in nobilitatem pro libidine convicia impunè jacerent, contumelias dicerent, dictarent quid decerni placeret. Senatus plebi invisus esse, nec ullus postea legitimus habitus sed indies ferè indici cœpit. Fecerat in oratione sua ad populum mentionem tenuiter Iacobus Mindenus, de religione, par vectigal cum populo cervisiarium pensura, donec rempub. ab omnibus pensionum non ferendarum oneribus liberatam haberent. Iusserat & quæstorum ad annum retro undecimum, rationes ad ærarium referri, eorumque accepta & expensa recognosci. Plebs legum latarum non immemor, ac tota cùm in libertatem, tum occasionem perturbandi omnia intenta, spretis cleri promissis in speciem præclaris, tabulas obsignatas in promissorum fidem poposcerunt. At religio', homines callidi, advertentes quantum servitutis jugum se maneret, si tabulis datis illorum libidini fidem suam obnoxiam fecissent, habendis conventibus ludificando operas aliquot dierum hebdomadas extraxerunt. Accessit & alia contentio ad hoc religionis negocium, quæ nobilitatem cum plebeiis quibusdam commisit. Indignabantur plebeii quæstores, & ædiles, equestrium opera fieri, quod nunc demum post tot annorum spacium ad referendum postularentur: in primis autem illi, quorum rationes vel parum integrè relatę fuerant, vel quibus syngraphæ relatorum expensorumque temporis intercapedine per negligentiam deperierant. In nobili quodam jurgio casu altercatio cum ad convicia usque exarsisset, ac quidam è quæstoribus plebeiis denunciasset ærarios coactores, qui trium ordinum nomine per id tempus ærario præfecti fuissent, reos peculatus se acturum, ut omnes illi proinde Pari lege ad collationem acceptorum & expensorum apud novos tribunos plebis tenerentur: Lubbertus *Walanus, qui ex equestri ordine eam præfecturam aliquando gesserat, Quantum ad rationum mearum subducendarum dispunctionem attinet (inquit) nihil laboro, ut etiam paratum me offeram ad stipendium xxv. renumerandum. Hinc novum motum negocium utriusque nominis hominibus, qui è tribus ordinibus ærarii præfecturam gesserant, ut pari lege cum urbis quæstoribus ad referendum tenerentur. Contrà, illi obfirmatè contendere, nullis populi legibus se teneri, frequentes conventus adversus plebem agere. Mentionem item injecerat Mindenus, dudum restituendæ ab oneribus, libertatis, redimendæque reip. Destinarunt itaque tribuni, jussu plebis, præter pensiones publicas & usurariam pecuniam quæ quotannis ex ærario pendebantur, agros compascuos pignori pro usura oppositos, nonnullos pro tertia parte datos, bonaque prædia, quæ per Coss. quæstores, & pleramque nobilitatem & primores procerum ecclesiasticorum reipub. (ut credebatur) tantum non adempta, in aliorum possessionem & jus fiduciarium transissent, multatitia pecunia, quam immensam fore credebant, in universum redimere, ac populo restituere. Et hæ quidem causę novi tumultus paulo pòst fuere, cur secundùm per secessionem in cœ-

Plebis insolentia ostentata dulcedine libertatis.

** De Wael van Vronestéyn.*

meterium

meterium D. Ioannis se armati effuderint. Sed dum hæc plebs ex composito adornat, Episcopus qui tunc præsens in urbe aderat, nihil prius habuit, quàm suum negocium persequi. Apparebat autem minus laboris ad promissum consequendum restare, quàm minorem quatuor milium summam pridem nactus esset. Pulsis enim consularibus quorum intercessionibus via ad reliquum pecuniæ conficiendum maximè præclusa fuerat, cum novum senatum, equestrem ordinem, & bonam religionis partem consentientes haberet, è manibus prædam vix elabi posse arbitrabatur: nec plebis intercessionem magnopere timebat, quippe quam approbando legem de exulibus novis latam nullo sibi negocio conciliaret. Itaque mox quam in civitatem venit, rem de integro ad ordines retulit: apud quos multa questus est de lento eorum consilio, de mora ac pecuniæ dilatione, qua ingens periculum sociis Transiselanis à Gelro ingrueret, qui se promissis sine effectu vanis extrahi, ludibrioque haberi passim quereretur. His relatis statim Dorestatum, relicta ad horrendam tempestatem repub. abiit. Itaque conventui dies quarto Calen. Majas extemplò indictus. acciti eò sunt Amorfortiorum aliarumque civitatum legati. Ibi orsus principis legatus, gravi oratione in eos invectus est, per quos stetisset, quo minus tot conventibus actis, quid in Episcopi tam arduo negocio promotum esset. Nunc illis ejectis, petere se, ex collegiorum equestrium senatusque sententiis rationem decerni, qua pecunia expediretur. Duo vero collegia, quæ nuper à reliquorum sententiis cum senatu dissensissent, induci posse ut in aliorum judicia pedibus discederent. Rogatæ inde ordine à Decano primariæ Basilicę sententiæ, concordes huc suffragatæ sunt, ut religionis & equestrium census teneretur. soli Amorfortii suam sententiam vindicantes, in agrario censu, qui è veteri ditionis consuetudine esset, perstitêre: identidem clamantes, ne quid novaretur: alterum censum inusitatum juxtà, & ditioni perniciosum fore. Verùm his frustra aliquandiu reclamantibus, ac domum amplius deliberatum abire jussis, ad postremum hujusmodi fit decretum: Quando multis superioribus conventibus de quadraginta sex milibus conficiendis consultando, intercessionibus quorundam, qui à diversa sententia deduci non potuerunt, frustra est laboratum, adeò ut rebus in magnum discrimen adductis, princeps se per ludibrium extrahi existimarit: sic enim lenta consilia ferè interpellationibus malevolorum disturbari solent. Placuit igitur ordinibus (ne plurium dierum contentione extrahatur, neve res ad disquisitionem populi deducatur) in hanc formam decretum de assignatis milibus fieri. Census quadraginta sex milium imperabitur pagis, vicis, præturis: huc contribuent utriusque nominis mortales, qui eò spectant. Conferentur autem ad eum diem, qui censui condicetur secundum æstimationem bonorum æquabilem, ex cujusque tenuitate opumque magnitudine: sive eæ sitæ sint in pascuis, in arvis, paludibus, sive insulis, alluvionibus, & quidem ordinum principisque arbitratu. Iam qui rem pecuariam, quique pasturam boariam exercent intra extraque urbem, agrarii item & agricolæ intus forisve agentes, molæ, vectigalia utriusque nominis, ex fundorum rationibus, & in quibus nullum est ædificium, juxta eorum precia. Tenebuntur huc quoque municipia, exceptis iis qui ob fortunæ tenuitatem, in quatuor suburbiis, & ruri habitantes, in nullo numero censentur: quos à contributione immunes esse placet, si his neque pascua sint, neque insulæ, neque paludes, aut ullum denique possessionis genus. Civitatum sociarum rectores, cives quique suos & municipes censento: tum autem qui pecuariam exercent, simul in eos qui solvere graventur, jus exequuntor, ac cum ipsis lege agunto quoad imperatum exolverint. Ad hanc contributionem possessor in bessem, fundi verò dominus in quadrantem tenetor, possessor persolvito, dominus fundi (cum videbitur) decidito. Huic censui agundo præsunto viri graves ac cordati, quos Antistes censores, unà cum ordinibus dicet: penes quos justa ratio eos censendi, qui huc contribuent, esto. Literæ statim Amorfortiam ad senatum datæ, quibus postulatum est ab ordinibus, ut ubi diu satis deliberatum esset, aliquando statuerent aliquid certi, atque ad quintum nonas Majas rescriberent, quid sententiæ esset. Responsum nulla mora ab his per literas est, quæ in ordinum conventu recitatæ in hanc sententiam fuere. Quod proximo civitatum atque ordinum conventu per legatos respondimus, animis parum æquis fuit acceptum, aut certè parum bene intellectum: cum antè nobis pulchrè cum ordinibus ea de re convenisset, idem ne nunc quoque accidat, periculum est. Quare nihil esse ducimus, quamobrem, quod semel placuit, id integrum identidem referamus. Sed quia id ipsum quod superiori conventu decrevistis, vel nobis frustra reclamantibus, persequi vobis consilium est: ne nunc quidem à prima sententia discedimus, quam mutare turpe, & ditioni inutile foret. Interim, quando omnino

Cœmiterium D. Ioannis vulgus Campum sanis adpellat ut scribit fol. 36. Henr. Bommelius qui hos ipsos populares motus descripsit.

Decretum ordinum de quadraginta sex milibus conficiendis pro Trāsisulanię salute.

omninò sic censere constitutum est, petimus qualemcunque censum juxta tabularum fidem actum ad nos dari: fortassis lecta perspectaque census ratione, respondebitur, quod neque principi neque ordinibus fuerit ingratum. Postquam autem Ultrajectini nihil certi consilii consultando ad hunc modum ex Amorfortiis extundere quiverunt, privatim publiceque in universum omnibus placuit, vectigal quàmprimum in præturas, vicos, pagos Amisianos Amorfortianæ ditionis, ejusque suburbia ex cujusque fortuna & opulentiæ modo constituere, ejusque exemplum Amorfortiam ad senatum mittere. His quod præsagiverant, brevi accidit. Nam cum penes illos censendi jus absque Amorfortiis liberum esset, in proclivi erat divinare, qua æquitate, pro sua libidine, censum in Amisianam ditionem constituturi forent. Ejus exemplum itaque intra paucos dies ad senatum ab ordinibus datur. Operæprecium hic facturus videor, si ordine catalogum pagorum Amisianorum ut quisque census fuit recenseam, ut appareat uter populus alteri hac in parte iniquior fuit: simul qui certatim suis magis quam aliorum commodis consuluerunt. Sed cum crebra in recensendo singulatim pagos census iteratio nimis odiosa foret, sed & barbara nomina durius asperiusque sonantia pleraque à Romana inflexione abhorreant, satis duxi, summarim censum Amorfortianæ ditioni impositum, quem ad senatum miserunt, recensere. Urbanæ jurisditioni impositi quadringenti quinquaginta: reliqua suburbana Amisiana ditio censa tredecim milibus aureorum & quingentis. Lectus recitatusque in senatu hic census haud mediocriter eos offendit. Primum quòd justo major, & quàm pro ditionis cum aliis duabus præfecturis collatæ, angustia & copia grandior existimaretur: deinde quia aliarum præfecturarum, ipsiusque urbis Ultrajectinæ census eadem opera transmissus non esset, (quæ res fraudis suspicionem fecit) unde ratio æquè an iniquè, rectè an perperam censarum regionum affirmari potuisset. Refragatum itaque (ut antea) huic ab universo ordine & populo est. Episcopus, ut hæc constitutio tributaria per Amorfortios procederet, vehementer solicitus. pro magno duxit negocio, eos benignitate ac comitate adoriendo, blandimentis sibi conciliare, si fortè ea via ab obfirmata sententia agi valuissent: libellorum magistrum, & Hadrianum Rhedium ab intimo consilio, equitem nobilem ex illustri Rhediorum in Transiselanis familia, ad senatum legat. His mandat, ut omnia benigna lautaque in posterum affirmando, illos obtestarentur, ut vel in principis gratiam ordinum sententiæ accederent: quando nunc aliquando pecuniæ conficiendæ ratio inventa esset, gratuitas omnes præteritas ipsis intercessiones fore: censum ipsis ipsorumque ditioni constitutum, si parum æquus videretur, per principem levatum iri. Cum his mandatis legati Amorfortiam proficiscuntur. Postridie quàm civitatem intrarunt, uterque senatus illis datus est. Ubi relatis iis, quæ in mandatis habebant, è curia per viatorem in hospitium descendere, ibique responsum ab senatu paulùlum expectare jubentur. Post paululum moræ per Consules, & tres senatores(ut ei genti mos est, legatis in hospitio sic responsum est, Scirent senatui censionem Amisianæ ditionis dudum ab Ultrajecto acceptam, nullo pacto probari, quando nec modus in ea habitus esset, nec æqui ratio. Ad hæc ne mentionem quidem reliquarum præfecturarum ullam fieri, ex quarum æstimatione, se suamque ditionem censam oportuisset. Decrevisse his justis de causis, simulac aliarum præfecturarum inferæ ditionis nova censio deintegro in lucem ab ordinibus emitteretur, tum demum se effecturos, ne officium, ne fidem populi Amorfortii in se Episcopus desideraret. Vix paucas inde horas legati ab hoc responso in hospitio commorati, civitate Dorestatum consiliorum dubii se abripuerunt. Æger princeps animi, nec immeritò, ob elapsam rursum è manibus pecuniam, nihil æquè verebatur, quàm seditionem novam orituram, si res in plebis, quæ huc tota intenta spectabat, disquisitionem raperetur. Neque res quidem periculo caruit. Nam quoties ad consultandam rem ad ordinibus conveniretur, voces passim à sordidissimis quibusque è colluvie hujusmodi tractari audiebantur, frustrà eos conventibus habendis indies se discruciare: nec nisi per operas tandem fore, ut pecunia expediretur: nihil præsentis consilii in purpuratis simis esse: plebem nunc sapere cœpisse: secessione proinde iterum opus esse. Acuebant ad hæc plebis animos lanii pecuariique homines, quorum copiæ & opes in pascendis pecoribus universę esent, nec aliunde quæstũ facerent, subulci, (sic vulgò dicebantur) quibus majorem in modum ordinum censio perniciosa erat futura. His doloribus paulatim pullulantibus, novi bubulciq; Tribuni plebis ex operis tunc primũ creati, plebis jussu, controversiam de vectigalibus cervisiariis ex æquo cum populo pendendis, religioni (ut in primo tumultu promissum erat) seriò movere, tabulas inde poscere: rati hac occasione (quia illos pertinaciter id reca-

Per Rhediũ Amorfortii rogãtur Ordinũ sententiæ accedere.

id recusaturos constabat) fore, ut per tumultum, & votorum compotes fierent, & ordinibus potestatem constituendi contributionem ex sua libidine, vi armata extorquerent. Et exasperabantur multo vehementius animi, quod nec ad rationes quæstorias, nec tribunitias ordinum, per equestres & religionem via pateret. Et hæc præcipua tum animorum irritatio fuit. Decanus primarius, homo præter dignitatis nomen, & equestrem inter Sicambros familiam, ab omnibus literis, cultuque disciplinarum prorsus alienus, religiosum arbitratus, suo assensu religionem in servitutem à plebe compelli, protestatus apud suos se non concedere populo, neque quoad viveret, ut jus libertasque sua imminueretur concessurum, ex urbe ad Carolum Gelrorum Ducem finitimum profugit. In cujus non longè pòst è reb. humanis sublati locum D. Æmilius Niveldius, Gerardi Niveldii exulis filius, armis magis factionis, quàm sodalium suorum suffragiis suffectus est. Religio, cum terror undique instaret, & vis, per speciem petendi consilii principem Dorestato per literas occultò sub supplicationum ferias in urbem evocat: rata fore, ut ejus præsentiam plebeii veriti, ab armis prohiberentur: & tumultus irritatus, priusquam in gravius certamen accenderetur, principio conquiesceret. Sed nihilo obsfirmatius plebs suam viam progrediebatur. Ordines indies consultationem de promissis milibus integram referre: clerus antistitem in hunc turbatæ urbis statum evocatum, observare, ut se à plebis injuria oboriente tueretur: neu committeret ex fide superiori anno religiose data, ecclesiasticam libertatem per vim opprimi: memor, quorum suffragiis ad amplissimum munus cooptatus esset. Contra plebs, per novos tribunos instare, religionis in priori motu promissa de vectigali in cupas singulas æqualiter cum populo persolvendo identidem occinere: ad id principem sibi adjutorem se petere: ut aliquando eam remp. quæ tot annos æri alieno solvendo non esset, liberam degravatamque redderent. Illorum fumos & verba, in speciem blanda, se diutius ferre non posse, mero ludibrio extrahi. Si princeps plebem adjutarit, ut tabularum à religione compotes fierent, spondere invicem, se pecuniam brevi omnem conquisitam ei traditutos. Multis denique probris religiosum nomen lacerarunt. Et ad vim haud dubiè res spectabat, ni mos ipsis gereretur. Animi inter hos medius princeps ægritudinem dissimulans, cupiebat quidem latum Ecclesiastico negocio auxilium: haud dubiè perpendens, si id desereret, quanta vastitas ei ab impendente tempestate immineret: sed cum adverteret nullam conficiendæ pecuniæ spem vel in religione esse, vel in nobilitate affulgere, segnius tamen plebis iras mollire cœpit: paulumque ab æquo declinare visus est. Ne Respub. quid detrimenti acciperet, tentata plebs per consules acriter est, si tumultus opprimi potuisset, sed frustra. Dies ad conveniendum ecclesiastico ordini & equestri edictus tumultuose est, ut in universum semel statuerent, num fidem de tributo cum populo ex æquo pendendo assignare vellent, nec ne. Decretum à religione hic est, quando plebs liberum arbitrium onerandi, levandique quos vellent, sibi permisere, pergerent ex composito agere quod videretur: sese vim extremam pati malle, quàm sub jugum voluntarios se missuros. Nec difficile ipsis fore, ut armati inermes, multitudine superiores, paucos opprimerent. Proinde pro se quisque id conniteretur, quod bonum faustumque reip. esse judicaret. Iuratum inde est in hæc verba: Prædæ se, direptionique plebi totius esse malle, quàm ut tabulis signatis servitutis fidem testarentur: mollirent illi, acuerentve (ut videretur) iras. Responsum atrox ad plebem perlatum, eam mora ferocem, dolore iraque longè ferociorem fecit. Communiter secessionem parant. Tangebat animos eorum hostiles jam tum spiritus gerentium recens nuperrimæ seditionis memoria. Illius libertatis dulcedine etiam capti, decimo calend. Iunii pridie ascensus Dominici, statim cum ingenti totius civitatis terrore, paulò sub noctem, nihil Antistitis præsentiam conspectumque veriti, in cœmeterium D. Ioannis armati secedunt. Hic castris positis, primo statim congressu sacramento interposito in tribunorum verba conjuratum, ab armis non prius discessuros, quàm à religione & equestribus id quod sponte concedere abnuerent, armis expressissent. Fuit itaque hic secundæ seditionis obtentus adumbratus. Cæterum mentes cum oculis colluviei eò deditæ revera erant (nec ipsi tum clam id habebant) ut universum religiosum nomen, cui imminebant, hostiliter diriperent. In prætereuntes passim voces jactari, postero die in illorum mensis cultros suos (quando lautius splendidiusque ibi coctum constaret quàm domi) invocatos se stricturos. Noctem illam totam pervigiles, metu ne à principe immisso equitatu per insidias & peditum cohorte, tumultuariè è familiaribus hominum religiosi equestrisque nominis contracta, opprimerentur, stationibus armatis ad crates circunquaque dispositis, traxerunt.

Iacobus de Appelstern, Obiit 1526. 27. May.

Niveldius tandem cessit & admissus est Ioannes vander Voorst Dominus de Loonbeeck 1529.

In Iunio 1525. Secunda secessio armata.

Legum

Legum omnium ac pœnarum metu abjecto, in eam rabiem exarsere, ut horrendis clamoribus & dictu fœdis conviciis in sacra profanaque, nulla religione territi debaccharentur. Nullum locum, tempus nullum, aut ordinem, sanctum venerabilemve habere. Ædium cœmeterio junctarum ostia trepidè pulsare, pedibus insultare, tantum non vi diffringere: minimè gratum spectaculum exhibere. Franciscanis è more preces antelucanas Deo à noctis conticinio cantantibus mugitu plusquam taurino collecti consociatique (quia cœnobium cœmeterio D. Ioannis ad merid.em adjacet) quam maximo poterant obrudere: nulli ultro citroque domum eundi potestas dari. Et in hoc aliisque tumultibus nulli impotentius vociferabantur, quam plebs convenarum, operæ quibus lucrum semper, quæstusque maximus à religione fuisset: quorum ventres famelicos, quoties in horum domos, per speciem negotii se conjecissent, in dies fermè expleverant: ignavum vulgus, quibus ora linguæque ad bellandum maledicendumque promptæ, manus vero imbelles ac languidæ, animi tumidi erant. Mane ad jentaculum tumultuarium ægrè digredientibus hora ad conveniendum nona, capitis bonorumque publicationis periculo rursum edicitur. Tentatur interim per tribunos & bonos ad avertendam vim religio. Perstatur obstrmatè in sententia. Fortè tum ita incidit (quia ascensu Dominico is dies solennis erat) ut supplicationis circa cœmeterium Basilicæ D. Martini celebris pompa in id momentum ceciderit, quo tota urbe operæ in cœmeterium rursum convenirent. Iamque è turri Martiniana processerat obsecratio, cum ex adverso fabrorum operæ è foro scrutario, instructa quasi ad dimicandum acie se erigentes religioni insignibus suis velatæ, signa sua procul ex adverso ostenderent. Inde Palatinum forum versus in lævam flectentes, tympanis ac confuso boatu, vasorum æreorum fragori cantuique obtonare, nullamque atrocis spectaculi speciem prætermittere. Collecti in cœmeterio, in quo sub nonam diei horam adesse jussi fuerant, à tribunis extemplò in concionem convocantur. Ibi seditiosi homines per se satis lymphatæ plebi pilis terræ fixis stanti indignationem, religionem criminando augere: nunc postquam convenere, non elanguescendum ignavia, verùm armis arcendam esse contumeliam & dedecus nominis Ultrajectini, quo per Canonicorum superbiam afficerentur. Quin (quando omnes adessent) rectà vaderent domos illorum occupaturi, dum id quod jussi essent, volentes paratique darent. Satis se per ludibrium extractos. Sequuta inde consentiens multitudinis vox, arma expedienda, disponendam instruendamque aciem, moram auferendam. Interim dum se in aciem collocant, & cornua ex tormentariis utrinque ab lævа dextraque raptim ad procedendum redigunt, quidam è cœtu dilapsus in ædem D. Martini, spiritum à cursu anhelus vix trahens, trepidè nunciat Antistiti (nam is in supplicatione aderat) plebem armatam instructa acie in procinctu stare, ægerrimeque à paucis, pilis ac bipennibus objectis, intra cratem meridionalem contineri: quam si transirent, infestas omnes domos Canonicorum illico reddituram, aut armis vim pellendam esse: alterutrum futurum, nisi ipse medium sese ingerens, eorum furori quàm ocyssimè obviam procederet: ac blandimentis animi mitigati, in conditiones, ejus authoritate ducerentur. Nuncio in ædem ancipitis rei ad principem perlato (quia jam commodè obsecratio perpetrata erat) sacris relictis, toto templo fit fuga. Religio abjectis stolis, domos quisque suas, thesauris factis infectisque maturè prospectum tumultuosè inde se abripit. Nec continuit se terror intra tectum, sed momento totam peruasit urbem. Acceptaque eo die fuisset insignis clades, nisi Episcopus aurea epomide humeris raptim abjecta, plebi, quæ magnis utrinque clamoribus haud sine pugnæ specie intra cratem transitu arcebatur, occurrere maturasset. Ibi silentio manu indicto, multitudinem in coronam collectam rogat, ecquid volentes non humano more tantos tumultus cierent? jubet proloqui quid peterent: offert se medium, si cum religione in conditiones concessuri, pacem fœdusque facere vellent: aut si nondum satis deliberatum esset, ratione temporis habita, rem in posterum diem totam differrent, ac domos suas facesserent. Vix hæc princeps eloquutus fuit, ibi mille simul vocibus certatim aliud alii criminabantur: insolentiam religionis ludificari magnificis pollicitationibus: insuper id eos agere inter se, ut quantum pecuniarum residuum esset, in plebem urgeretur. Diutius haud passuros, ut illi tempus altercando tererent: inventam propemodum viam, qua xxv. milia confecta darentur: de reliquis xxI. milibus fore, ut nihil laboraretur, & quidem nullo reip. detrimento. Itaque dilationem frustra quæri, nec plebem moram in posterum diem pati: nec tempus conditionibus ineundis destinari. Perseveratum denique in ferocia est: additâ præterea minę, nisi in vestigio illi in populi verba jurarent, ac libenter quidem jam darent ultrò, quod

Vulgi ingenium.

quod armis exprimeretur: magno eis cunctationem eam constaturam: Recens ira, ad hæc odium non perinde grave ac nuperum stimulabat, quod paulo antè in prima seditione armati consensa curia, suo jure leges, quas videbatur, tulissent: suoque arbitratu injussu populi jussissent, scivissentque. Hæc & alia multa præterea dissonis clamoribus vociferantis plebis verba interrumpens doctor Wolfgangus Abstemius, Antistitis in intimo consilio vir primarius & eruditus, in hanc sententiam verba fecit.

Wolfgangi Abstemij Oratio ad cives Ultrajectinos.

LEgi sæpenumero cives, apud historiarum scriptores, graves secessiones, seditionesque atroces, alias aliis de causis ortas: quarum aliquæ populos ad justa arma excivere. Nam pleraque vel à patrum superbia, insolentique dominatione, vel avaritia, vel honorum cupiditate, vel aliis pessimis artibus natæ fuerunt. Quæ ut è medio tollerentur, vi opus fuit. creati itaque tribuni, per quos & leges & rogationes, adeoque ipsi ab injuria nobilitatis assererentur. Enimvero vestra seditio ista, justâne sit, an contra, in præsentia nihil disputo: neque enim dum satis constitui. nam dum aliòs alias prætexere audio causas, nihil perspicio, quod vel vituperare, vel comprobare temerè audeam. Si in equestres, à quibus nulla prius injuria vobis facta est, arma hæc sumpta sunt, non possum mehercle hoc vestrum consilium (dicam liberè) probare. Est enim iniquum, & Ultrajectino nomini dedecorosum, publica turbata pace, in eos sæviendi materiam quærere, quorum virtute res vestra nituntur, & clara foris habentur: nec ulla re mala commeriti sunt, ut lædantur. Sin adversus religionem, id quod obtendi intelligo, hæc tempestas agitatur, quo adjutores ad communis reipub. restitutionem vobis opem ferant, quod agitis, sedulò agite: hoc est, cum Resp. æri alieno solvendo non sit, eam levate, levatam & integram, sartam tectamque conservate. Via autem, qua id præstetur, non placet. Sed ea omissa, id solum dicam cives: aliam vos longè ingredi oportet, quâ ad præstitutum scopum perveniatur. nam hac profectò vos, vestramque rempub. eversum citius, quàm restauratum ibitis: id ipsum præterea quod incolume mansit ac salvum, amissuri: nisi fortè exempla fallunt, quæ vobis documento fuerint, ut maturè patriæ communi omnium parenti consulatis. Intestinum malum, externum fermè suscipere solet. Ad id veniam, quod proprium hujus vestri consilii est, quemadmodum sine theatro ignominiæ quod poscitis, obtineatis, nempè ut religio vobiscum ex æquo ad communia onera ferenda inducatur. Illud tamen prius dicam, non par esse, ut tantas tragœdias hodie cieatis, quòd illi pertinaciter suum jus, suamque libertatem tueantur. Nemo prohibetur beneficium majorum manibus & pedibus defendere. Nam cum natura omnes nascamur liberi, natura consen-

Beneficium majorum defendendum.

taneum

Animalium in retinenda libertate solertia.

tantum est, quod nemo velit servitutis pallium induere. Sed ne vos quidem non pro viribus obluctaremini, si quicquid privilegiorum à majoribus per manus traditum accepistis, id vel imminuere, vel totum oppugnare quis aggrederetur. Videmus quantum animantium brutorum est, ut caveam, ut casses; ut retia posita fugiunt: ut unguibus, alis, rostris, dentibus, armis à natura datis, enixè liberum evagandi jus defendunt: mori citius, si detur, parata, quàm ut naturæ beneficium relinquant. Hæc eò cives dici existimate, non ut religioni mercenarius patronus antè instructus oratione præparata patrocinatum adveniam: sed ut intelligatis, non perinde superbiæ eos traducendos, quod suam ipsorum libertatem vindicent: atque facinorosi quidam vociferatores, qui vobis huc authores fuere, vosque ad exitium vestrum extimulant, non minus improbè quàm impudenter clamant. Antiquam isti viam religionem criminandi oppugnandique ingressi, non primùm jam probris eam lacerant. Necessitatem obtenditis, quæ nonnunquam ab æquo paulum abire cogit, nedum de jure aliquid remittere. Quod quidem si ita est, non refello. At illi metuunt, ne à vobis ea ipsa necessitas in fraudem avertatur: atque utinam falsò ominentur. Difficile est onera injicere: at multo difficilius semel injecta tolluntur. Cum autem mecum reputo cives, quòd nemo sibi uni nascatur, verùm patriæ etiam, cui secundum Deum & parentes plurimum debemus: certum est, vobis hic non adversari: propterea quòd ea quæ huc conferuntur, utiliter ponantur, etiam cum aliquanto privati juris detrimento. Id persuasi quidam, privatam salutem publicæ cum immortali gloria posthabere, quam summum jus nimis exactè persequi maluerunt. Si apud Romanos olim bello Punico secundo, postquam ærarium post multas clades alias super alias acceptas, exhaustum esset, matronæ muliebrem mundum, torques, armillas, annulos, vasa argentea in curiam magno certamine, ut bellū repararetur, contulere; quid Christianæ pietati conveniat, quid religioni, quid viris, rerum non rudibus in leviore negocio satis perspicuum est. Si igitur æstimationem principi permittitis jubendi, quod è rep. maximè ducat esse, fidem dat, hodie se sine intercessione cujusquam vobis facturum satis: flexurum religionem, tabulas de omnibus iis quæ postulatis traditurum. Quæ petitis, scripto per tribunos exhibere: eaq; vestro arbitratu obtinebitis.

Ingenti animorum consensu à frequenti multitudine dicenti est acclamatum. Læta plebs magnificis Abstemii pollicitationibus, imperant extemplò religioni intra extraque quatuor civitates viginti quinque milia, condicto die Dorestati Episcopo pernumeranda; caventque, ne de iis milibus res ad ordines relatio fieret. Tametsi hic Abstemium multa fictè loquutum

haud dubiè constabat, quo deliniendo mitigandoque feroces spiritus, immane consilium averteret, & multa benigna verba tabulasque dando ad tempus ipsis mos gereretur. Sensit enim ea moveri cœpta, quæ omnibus permistis, civitatem in grave discrimen conjecissent: unde censuit, ne initium calamitatis Ultrajectinæ ab obstinatia religionis ortum diceretur: & ultrò offerendum, quod cum insigni rerum suarum jactura mox fuissent amissuri. Fuerunt tamen quidam è religioso ordine, homines factiosi, majorum imaginibus magis quàm suis virtutibus clari: quorum arbitratu si res stetissent, omnia turbari potius, quàm plusculum concordiæ, tranquillitatisque farciendæ causa ipsorum juri decedete contigisset. Ab his palàm princeps sugillabatur perjurii, quòd tabulas de milibus decretis, quas jurejurando ordibus affirmarat, nunc antiquaret. In illis inter cætera positum erat, ut cum ditionem, tum religionem fartam & tectam in sua libertate, & ab injuria tueretur. Super hæc, apertè solenne inaugurationis juramentum contra veterum Episcoporum exemplum violaret. Et quum in priori seditione, à plebe multa iniqua, contra operas & hospitia extra civitatum muros sibi proposita discussisset, sub cultro nunc religionem relictam plebis libidini deglubendam ultrò traderet: nec memor beneficii accepti, gratiam hic reponeret. Plebs in armis interim perseverare, pavorem religioni, ni pareat, minimè grato armorum spectaculo augere. Rogationes, quas Tribuni plebis eo die ad populum tulere, quasque in tabulas relatas principi & religioni extorserunt, operæ precium est referre. Earum autem hæc forma fuit.

QUANDO ad eam tempestatem usque, per multas bellorum difficultates rempublicam obaratam, gravibusque pressam vectigalibus habuimus, ea ut relevetur, & quod fieri potest, redimatur, anniti stat sententia. Quod ut fæliciter auspicateque cadat, creavimus ex operarum omnium corpore singulos tribunos, per quos jussimus scivimusque hæc rata esse. Religio omnis, cujuscunque ea sit vel nominis vel professionis, æquali lege cum populo ad stipendium de potu omne genus tenetor. Quod ad quadraginta sex milia, quæ principi residua sunt, ad hunc modum imperatum esto: quindecim milia utriusque sexus cœnobia intra quatuor civitates inferæ ditionis conficiunto: decem milia, quæ extra has in agris posita sunt, pendunto. Reliqua unum & viginti milia ab ordinibus in justa rusticorum ædificia ita conjiciuntor, ut fundorum domini in quadrantem teneantur. Hanc autem pecuniam imperatam (quia dilationem non patitur) redigunto: dies condicitor. In hac contributione cum Brigidensibus Ultrajectinis excipientur monachorum mendicabula. Ne quis religiosi nominis deinceps publicè privatimve, palàm occultove, fundum, agrum, domum, intra extràve urbem precio emito. Si quis contrà ierit, in damno rei emptæ esto, agro fundòve empto multator. Si quando per legatos cum vicinis principibus agendum erit, aut ad concilium indictum conveniendum, haud longius ab domo, quàm in Putcupam & Spicart campum (Hollandiæ & Ultrajectinæ ditionis ii cardines sunt) suis cujusque ordinis impensis exciti legati proficiscuntor. Et ut Rhenus ac Vechta urbicæ annonæ habiliores sint, eos vetustate & negligentia ordinum oblimatos, fossorio opere extemplò illi desiccanto: à trajectu Leccæ ad Marso-

In Provincia Ultrajectina duo erant Monasteria Brigittani ordinis, alterum ad Vineam in veteri valle 1484. in urbe extructum. Alterum Conventus S. Mariæ castri in Soest fundatum à Iacobo Domino de Gaesbeeck. Putcupa. Spicart campus.

*rum usque vicum suprà infrà, ad eum modum accuratè amnes repurganto. Cura horum amnium à limo, ulvâ & ruderibus conservandorum sedecemviris demandator. Totidem scaphæ alveorum curatoribus decernuntor, cum ea pecunia quæ singulis annis in eum ipsum usum ærario infertur. Rationes ab anno undecimo ad ærarium referuntor, eaque exactissimè dispunguntor, quarum summa cum ad decies centena millia excurrat, ea pecunia resp. & agri vectigales, publici oppositi, fiduciæque dati redimuntor. His rationibus nemo cognitor præficitor, qui eam quæsturam gessit, ærariusve coactor extitit. Rationes de Leccæ, Hinderdamique aggeribus, de acceptis in domos rusticas & jugera vectigalibus pecuniis, de authoramentis militaribus, illi referunto. Molitoribus suum extra quatuor urbis portas jus pristinum integrum servator. Controversia de aggere Ioannis *Benigni, de insula Brederodiana in Lecca flumine finitor, & quidem intra mensem. Huc princeps ipse, ut exequi detur, adjutor esto. Hæc tabulis signatis trium ordinum rata firmaque esse jubemus. In appendice transmissa additum erat à principe, edicto se cauturum, ne homines ex agris annonam rerum venalium vel distraherent, vel aliquò conveherent ad distrahendum, nisi in unam aliquam quatuor civitatum: neve propolæ deinceps nundinarum diebus, ante duodecimam diei horam palàm clamve mercarentur: qui contra eam legem facere oppressus esset, is merce empta multaretur.*

* Forte Benningi.

Huc itaque rerum ad hunc modum vix paucis dierum hebdomadis post primam seditionem decursum est, ut quæ vellet plebs, scribere permissum sit: eaque omnia ut justa bonaque Episcopus cum religione & senatu confirmare tabulis juberetur. Palàm itaque plebis acta tabulis ad hanc formam collegiorum sodalitia affirmarunt. Populum ab sese contendisse, ut ad remp. pecunia usuraria obæratam, relevandam pari jure secum vectigal de vino omne genus, & cocto potu tantisper penderent, donec eam redemissent. Nunquam in populi præjudicium empturos, conducturosve contra ejus jussum. Itaque spondere se, eorum imperata volentes lubentesque facturos, quemadmodum in tabulis à principe datis expressum esset: idque suis tabulis affirmare, testarique. Iisdem totidemque penè verbis jus fidemque suam coenobiorum præfecti obstrinxerunt. Ad ultimum, senatus ista populi scita jussaque in hæc verba approbavit. Iubere, ne qui convenę in operarum albos prius reciperentur, profiterenturve, quàm publicè à senatu civitate donati, declarati ascriptique essent. In quo profiteri si qui vellent, senos aureos penderent: & si in quibus aliis nomina habere expeterent, pro dimidia precii parte licere. Ut populus deinceps singulis annis proximo Purificationis feriis festo die comitia creandis rationum exequendarum tribunis haberet: his nemo intercederet. ne quos exules jam inde faceret senatus, neminem exilio mulcaret, verùm ut crimina legibus punirentur, multæ delictis pares irrogarentur, aut ob noxam pecuniam solverent. Quinos levis æris vectigal cervisiarium pariter cum populo religio in cupam penderet: qui venderent semiocto, supra consuetos binos æris, idque præsenti fide. Ne ærarium ullis amplius usurariæ pecunię tabulis gravaretur: cum ne nunc quidem ære alieno solvendo esset: sed sigillum coram populo comminueretur. Everardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius, Henrici filius, Godefridus Rodenburgus, indicto exilio extorres essent, Tum qui horum

rum factionem sequuti, absentes tuerentur, in perpetuum ut probri notati, è senatu submoti forent. Ne rationes intermitterentur: iisque cognoscendis, tribuni ad id lecti præficerentur. Pistores, coctoresque nisi in suis operis sortitò, ne in senatum legerentur. Dictis statim duobus senatoribus primariis, tres quæstores senatorum suffragiis renunciarentur. Ius civi & peregrino privatim coquendi potum cerealem esset: idem binis ternisve aut pluribus consociatis ita liceret, si inde reipub. suum vectigal daretur: religioni vero id non permissum foret. Molare tributum in perpetuum sublatum esset. Cœnobiis opera manuaria intra muros, urbisque immunitatem interdicerentur. Plebiscitum senatusconsulto octavo Calen. Iunias est approbatum. *Veut quæ-rela.* Mittuntur eodem die è principis consilio Amorfortiam legati, qui de iis referrent, quæ pop. Ultrajectinus de uno & viginti milibus in cœnobia decrevisset: peterentque à senatu, ut huc quoque suis suffragiis accederent. Non ægrè huic postulationi à veteri novoque senatu & populo assensum est: quòd ea æstimatio nullo publico ditionis detrimento conferetur. Contulerunt intra muros mille ducentos, reliqua viginti quinque millia, quoniam in certum censum nondum relata, ordines de integro contra populum exercere cœpere, occasionem mox plebi ad tertiam secessionem præbuerunt. Pristina illi pertinacia prius decretum asserere adorti, principem eò perpulerunt, ut id, quod initio de integra summa placuisset, nunc de parte dimidia juberet: hoc est, ut in villas, pagos, præturas residua verterentur. Eam contrà æstimationem populus rejiciens, in domos rusticas imperare connititur. Ingenti itaque utrisque certamine apud Episcopum sua tuentibus (quia nupera injuria & vis facta ægrè adhuc erat) ad ultimum in populi invidiam religio obtinuit: initaque æstimatio, & mox invulgata est. Mittitur extemplò Amorfortiam viator cum edicto: ut ita quemadmodum censuisset religio Ultrajectina, ad populum ferretur. Referentibus Coss. fit tumultuarium senatusconsultum, ut literæ ad principem darentur in hanc sententiam: Literæ tuæ, illustrissime Princeps, in senatu lectæ, vehementer nos perculere: quòd absque vestro assensu ea æstimatio imperaretur. Re itaque in consultationem maturam missa, visum est senatui & populo, eam censionem non esse per Amisianos pagos evulgandam: quia perniciem insignem esset allatura. Itaque quià è reditionis non est, stat eò non discedere. Ad has literas princeps: Facilius ipsis esse frustra consultando ludere, quàm se de sententia deduci posse, quæ ordinibus stetisset. Quoniam autem omnino pecunia opus esset, constitutum esse id tenere, quod eorum refractariis sententiis impediri non posset. Proinde haud magni referre, in verba discederentne, an intercedere conarentur. Irritati animi ad pertinaciam magis sunt, feroci responso & contemptu, quàm inclinati: quos non fugit, quibus authoribus sic contemptim respondisset. Tenuit tamen Amorfortiorum intercessio Episcopum dubium aliquandiu, exequereturne decretam æstimationem, exclusis illis, contemptisque, an rem integram referret. Eorum enim injussu nihil Amisianæ ditioni imperari poterat, & tumultum novum in civitate Episcopus metuebat. Ut urbem igitur ab armis pacatam quietamque retineret, indixit conventui diem. Proponuntur eadem de pagis censendis. Impugnantur acerrimè ab Amorfortiis, donec huc altercando decursum est, ut mutata priori sententia, in diversam Amorfortiorum ad unum omnes pedibus vaderent, fieretque decretum hujusmodi: VT domorum Rusticarum census ita ageretur, ut in bonos justosque focos septeni aurei imponerentur: idque principis arbitrio vel ratum esset, vel rescinderetur. Scio quosdam fuisse, quibus persuasum erat, ordines in fraudem Amorfortiorum ad faciendam ipsis majorem invidiam, calculos suos mutasse, (quia hactenus ordinum consensum & principis postulata repudiarant) & ob id ad Episcopi arbitrium, quem sciebant priorem censum sartum tectumque habiturum, hoc relatum fuisse. Legati extemplò Dorestatum mittuntur, qui ordinum decretum Antistiti exponerent: nihil moræ restare, quin residua pecunia in numerato foret, si ipsius placitum assensusque solum adderetur. Responsum ab Antistite est, se (quia res ex composito geri videbatur) agnoscere jam animorum inconstantium levitatem: quibus id quod dudum placuisset, nunc sententiis in diversam partem mutatis, displiceret. Sat diu verbis speciosis, nunc hoc, modò illud promittentium, se ludibrio habitum: eoque ita se apud animum suum constituisse, quod nuper ordinibus bonum & utile consilium visum fuisset, id quemadmodum ipse tum affirmarat, ita nunc quoque idem ratum haberi velle. Eadem ratione cras ab hac sententia in priorem animis desultoriis per se relabi licere. Irent, referrentque, desisterent ab ea re amplius consultanda: nisi fortassis nupera adeò seditio parum ipsis documento adhuc esset, quantum mali & infortunii secum traheret veheretq; mora, & inutilis

tempe:

temporis extractio. Addidit & causas alias, quamobrem ita sederet. Per domorum rusticarum recensum, ad residuam summam non posse perveniri. Ut maximè inde redigeretur, moram dilationemque (quam res non pateretur) is advehere. Ad ultimum dignationi suæ nomen in omnem auram mobile offecturum. Capita ordinum Vltrajectinorum, quæ tacita stabant, & sentiebant cum principe, audita relatione, variis curis distorquebantur: eaque de causa Amorfortii continuò ad conventum rursum accersuntur. Servant diem, mittiturque Nicolaps, Gerardi filius: additus alius senator est. Vrbem ingressi, in curiam senatotiam à Coss. mox accersuntur. Insolens id legatis visum, quòd ibi ordinum conventus nunquam agi soleret. Mox in basilicam Martini progressi, (in hujus curiam convenire, mos tenuit) nullam frequentiam nobilitatis, nullam legatorum aliarum civitatum offendunt: subsistentesque paulisper hic, fraude ac dolo se huc extractos palàm metuunt. Transeunt in curiam basilicæ magnam. nullum mortalem ne hîc quidem inveniunt. Inde postquam in senatum processerunt, ibi consul rem altius orsus, ad postremum huc orationem deduxit: Antistitem, cujus arbitrio proximo conventu negocium censionis permissum fuerat, à priori consilio dimoveri non posse: nec induci, ut id quod tum decretum esset, suo assensu confirmaret. Percunctatur, ecquid ipsis istud rei placeret? Omnino oportere principi fieri satis, ac proinde concordia opus esse, ne diutius inter ordines certaretur. Quin illud non dubium esse, secum Antistitem eos sibi amicum quàm inimicum malle: infestum habituros, nisi ejus postulato hic obsecundarent. Interim nou inficiari, alteram illam viam, quam ipsi hactenus tutati, nunc obtinuissent, videri potiorem: & ad conficiendum quod desudaretur, expeditiorem non solum senatui, sed etiam aliquantæ plebis parti. Quo minus autem consilium ipsi suam detegerent, metum in causa esse. Cùm alia multa, tum hoc inprimis tranquillitatis retinendæ studio se dissimulare: utile arbitrantes, sic utroque vento navigando medium cursum tutò tenere. Atque hæc adeò unica causa est, quamobrem (inquit) Episcopus tam infestè instat ad cogendum vos in suam sententiam: ut id plebs conspicata, abjecta retinendi spe, religionem equestresque suffragia sua sineret obtinere. Ad ea legatus Amorfortius. Quoniam ignari quid nobis proponeretur, & nihil instructi huc venimus, responsum præparatum habere non potuimus, privatim autem neq. suffragari neq; refragari permissum. Si tamen seriò cupido est cognoscere, utrum magis è re ditionis arbitremur, certiores fieri poteritis, si domum regressi, id referamus. Quanquam vero quorsum attinet istud quærere, quod semper palàm asseruimus, quò vos quoque proximo conventu traducti discessistis? nisi fortè censetis, quia princeps hoc repudiat, nos in ejus gratiam, utilitatem publicam detrimento posthabituros: qua in re senatum consulendum duco. Constabat Amorfortium fictè eam ob tem loquutum, quia in tot verborum operosis ambagibus clarè consulis mentem,

Buurkerck qui est Mariæ de Civibus antiquitus dictum.

quorsum tenderet, quidve peteret, explorare non quibat. Dum inde in templum Civicum transeunt. à plebis primoribus, qui ex composito ad id cum aliquanta ex incondito vulgo multitudine huc se collegerant, excipiuntur: circumdati medio globo interrogantur, ecquid novi asportarent, quid rerum in curia egisent, quid postulatum à senatu, contrà quid ab ipsis responsum esset: num in ea ipsi persisterent sententia, in qua pop. Ultrajectinus constanter perseveraret, ut in domorum rusticarum tecta recensus ediceretur? ut in justos bonosque focos septeni aurei vectigales æstimarentur, idque minimo ditionis detrimento? Se prorsus fugere, quid parturiret Antistes: ita occulta eum consilia agitare Ibi Nicolaus ordine exponit, quo consilio exciti venisent. ut dolo eò accersiti, in senatum per lictorem adesse jussi esent. quid à consule interrogatus, ipse ex tempore & impræmeditatus vicissim respondiset. Addidit postremò hanc coronidem, Senatum populumque Amorfortium ita decrevise, semper consulturos quæ in rem ditionis esent, utcunque alii ima summis commiscerent. Redeintegrant memoriam equesttis gratiæ apud principem: quem illi, quò voluisent, impulerant, impellerentque, obtrito populo indies ad quod lubitum eset: ideo obtinere non ex publico, sed privato bono ac commodo, quæ viderentur. Contrà, civitatum populique saluberrima consilia, adeoque ipsius senatus (indignum relatu) tanquam inutilia discuti. Hæc legati verba cum ingenti vulgi circumfusi asensu acciperentur, cœtus certatim utrunque apprehensis dextris, in populi gratiam, priusquam urbe excederent, rapere: orare, ne gravantur secum in ædem Ioannis congredi, ubi eadem de re plenius apertiusque audire liberet. Eò vadentes sequitur ingens vis hominum è plebe tumultuose collecta. Erat inter hos Gerardus Canisius Trib, rationem cognoscendarum: is, legatis mirantibus quid sibi hic cōcur-

sus vel-

sus vellet, ac subinde restitantibus metu, ne vis oborirentur: & reliqua multitudine in concionis modum ad excipiendum conglomerata: Nihil est quod vim metuas (Canisius inquit) consul, quòd ad audiendum, frequentiam collectam, eaque te cingi cernas. Ita nobis semper persuasum fuit, neque temere diversum inducemus, A morfortios ita affectos, ut quoad liceat; graviori damno sint Ultrajectinum populum, omnemque ditionem prohibituri. Studia autem religionis & nobilium id urgent, ut residua milia in vicos: populus contrà, ut in focos rusticos constituantur. Illi, quò victoriam nobis in hoc certamine, & manubrium è manibus nostris extorqueant, in omnibus conciliabulis passim affirmant, vos è vestra sententia, quam nobiscum ad hoc usque temporis defendistis, desciviſſe. quod quoniam persuaderi non possumus obtestor te ut dicas, utram adhuc tuemini, & inconstantiæ suspicionem nobis eximas. Nec aliter (inquit Amorfortius) senatus unquam censuit, nec censebit, maximè si audierit vos quoque huc accedere. Consule hæc vixdum eloquuto, ingens consentientis coronæ vox extollitur, Auditisne Senatum Amorfortium à nobis stare, & nobiscum sentire? quousque tandem horum superbiam pertæsi, non ferendam insolentiam istam cives perferemus? nunquamne nos, quòd tot menses per ludibrium extrahimur, ut meminerint, ulciscemur? Multas diras pestesque in caput religionis execrati, Amorfortiis gratias agunt. Concursum esset eo die tota urbe per hujus multudinis clamores in cœmeterium ad arma, nisi Tribuni interventu, occasione secedendi in aliud tempus ostentata, à motu prohibiti fuiſſent. Fuerat autem Gerardus* Canisius multis annis ob seditiosum ingenium, Soudenbalchorum, Vordiorum, aliorumque consularium judicio damnatus, ne eraso in operis nomine deinceps in senatum legeretur. nec publicis muneribus fungeretur, quam ignominiam adeò is ægrè tulerat, nam perpetua valetudine etiam conflictabatur, ut domi per multos annos inimicis & reipub. iratus se continens, hominum consuetudine careret: nec unquam, quod sciretur, in publicum prodiret. Multis hoc tempore à damnatione annis pòst, pulsis iis à quibus notatus fuerat; popularis auræ præsidio fretus, in publicum primùm erepsit. Erat autem facie à perpetuo languore tristi, vultu pallido & macilento, cute laxa, lento impeditioreque inceſſu', præ se ferens Trophonianum aliquem. Et ea facies insignem ignominiæ veteris memoriam, in exulum invidiam, eorumque qui tunc quoque rempublicam gerebant, populo fecit. Mox in secunda seditione plebs eum in medium extractum, tribunatu ærario, quo sua sponte ferebatur, fungi coëgit. Iam inde ad consulatum per impotentiam exercendæ potestatis in nobilitatem & religionem viam parans, incredibile dictu, quàm plebi charus brevi fuit. Tum primùm vulgò clamare, indignissimam huic injuriam ab inimicis factam: eoque notatum, quòd rectam viam progrediens, illorum peculatum liberè damnare, accusareque ausus esset: magnoque reipub. id damno fuisse, quòd per tot annos tanti viri neque consilio, neque auxilio civitas usa esset. Inimicitiæ quo nobiliores extiterant, eo ignominiam acceptam acerbiorem contemptus suus fecerat: premebatque dolorem, injuriam suo tempore, cum se offerret occasio, ulturus. Domum Amorfortiorum legatis reversis, cogitur ad accipiendam eorum relationem senatus. Ea audita, fit senatusconsultum in hæc extemplò verba. *Kniff.

Quoniam autem principi à duobus ordinibus ita persuasum est, ut ea censio constituatur, quæ insigne detrimentum ditioni sit illatura, & quidem contra proximum omnium ordinum decretum: Senatum populumque Amorfortium adjutore populo Ultrajectino, eam pertinaciter tenere, quam ab initio tutati essent, & postremo conventu, ut utilem omnes ordines approbaſſent juſſiſſentque.

Senatusconsultum Ultrajectum miſſum est: ne amplius frustra concilia fierent, scriptove ipsi ad discedendum pedibus sollicitarentur. Animadverso populi tota urbe fremitu, religio equestresque diffisi diutius populo se, Amorfortiisque posse obsistere, cura tutandi suum negocium in totum abjecta, episcopo authores fuere, ut quod civitatibus & pop. Ultraject placuiſſet, id teneretur: satius arbitrati cum gratia ultro tradere, quod cum invidia brevi per tumultum amiſſuri essent. Literæ itaque XIII. Cal. Aug. à principe Amorfortiam mittuntur; quæ in senatu recitatæ in hanc sententiam sunt.

Multis ordinum precibus fagitatus, tandem assensi, ut in domorum rusticarum ædificia tributa constituantur. Dedi itaque negocium Bernhardo Utenenge à consiliis viro equestri, ut quantum posset, vicorum, pagorumque primores ex agris in urbem ad recensionem evocet. Censeo, ut vos quoque ad constitutionem istam Ultrajectum legatos vestros mittatis, quorum consilio atque judicio interposito, ea æquissimè haberi possit.

Legati missi Arnoldus Dolrenus, & Henricus Cornelii filius, quæstor. Idem fecerunt Rhenani & Wicani. In magna ordinum curia recensioni locus destinatur: hic tribuni rationum cum ordinibus quod nunquam antè factum fuerat, conjuncti fuerunt: fraudem illorum veriti fortasse, ne per gratiam & odium, quæ in tali negocio plurimum valere solent, parum æquitatis ratio haberetur. Apud hos in hunc modum recensus actus. Ex vicis leguntur temi fide commendati, & ætate venerabiles, qui jurati, suum quisque in ternas classes distinctum referrent, exhiberentque. Itaque hominum alii post alios admissi, locupletiores qui primam classem tenebant, primum: inde mediocres, secundæ classis rusticam plebem: postremo loco, prætenues ac proletarios scripto tradiderunt. Ternis his adjuncti, sui quibusque ecclesiastæ & prætores, qui juramento premuntur: neminem, quod scirent, in indicibus relatis, ab sese per oblivionem prætermissum esse. Actus autem census in hanc formam.

Census cogendi ratio.

*In justam domum, in præfectura Horestana, septeni aurei constituantur. In infera verò, quæ sub Frederico *Hammone est, versus Hollandiam, quòd homines agrarii ibi ob rem pecuariam, pastionemq; opulentiores sint, noveni aurei: totidem in justam domum, quæ sub Amisiana præfectura est, imponantur.*

* Woten Ham.

Itaque Horesta recensuit focos septingentos quinquaginta quinque, & quadrantem: confeceruntque supra quinque milia ducentos octoginta septem aureos, & quadrantem. Hammo domos dedit, quinque supra mille quingentas, & dodrantem: contuleruntque ex tredecim milia quingentos quadraginta quinque, & plus paulò. Amisiani foci justi ac boni, qui quingenti nonaginta erant & viginti quinque, tedegerunt supra quinque milia, trecentos sedecim, & quadrantem. Ob istam impositionem quidem tributariæ pecuniæ tot conciliis frustra actis, resp. Ultrajectina magnos hos motus intestinos sensit, & utranque ditionem in externum postea bellum grave & ingens traxit. Per quos verò homines, eò rerum res sint dilapsæ, ex iis liquere non obscurè opinor, quæ hucusque à nobis memorata sunt. Et ignarus princeps, imprudensque patriæ consuetudinis, & nimium speciosis quorundam apud se persuasionibus credulus, si cum judicio, quod ageretur, pensitasset, potuisset aliquam malorum partem à republica avertisse. Hæc reputanti, duę præsertim pestes has tempestates excitasse mihi videntur; pertinax privata tuendi commoda studium: & in Antistite simplicius, minusque, quàm pro persona quam sustinebat, callidum sagaxque ingenium. Quod quidem propius considerantibus, quos ab intimo consilio domi habebat, & quibus solis utebatur, non magni fuit negocii res, illi persuadere, quàm id, quod à duobus ordinibus probaretur, tutum foret & compendiosum: populi contra & civitatum sententiam difficultatem habituram fuisse non mediocrem: sed ne summam quidem posse confici. Hoc obtentu homines versuti, principem parum astutum pro arbitrio versantes, animos corruptos facilè palliarunt, & illum totum suum fecerunt. Sententias civitatum, præcipuè Amorfortiorum, pro commodo bonoque suo domi interpretari: pericula, difficultatesque inde exorituras exaggerare: ipsos criminari: & quod constantiæ erat, pertinaciam appellare: quod prudentię, rebellionem. Denique, cum obtinere quod molirentur, se posse desperarent, invidiam & odium, supra quàm dici potest, magnum facere: noctes & dies insidias tendere. Difficultate constituendi ad hunc

hunc quidem modum pop. & civitatum nisu tandem expedita, stato die pecunia. verùm cum frigida gratia Dorestati persolvitur. Per moram & odiosam dilationem, gratiam amisit: quæ alioqui initio statim numerata, duplicem inire potuisset. Fuit & alio nomine minus accepta, quòd per eam resp. in gravissimos motus, & malum intestinum penè immedicabile conjecta esset: quod quorsum adhuc evaderet, in incerto eventu positum esset. Et quia id humano consilio regi posse diffideret, curis & angoribus tacitè discruciabatur indies magis atque magis. Brevi itaque pòst Antistes quam pecuniam accepit, ad Transiselanos, ea pacem redempturus proficiscitur (in quem usum ab ordinibus decreta fuerat initiò) tum autem oppida & castella, quæ suprà dixi ab Duce capta bello Transiselano, militum præsidiis munita fuisse. Cum autem nullas certas pacis conditiones antea pàctas cum Gelro haberet, & difficulter res componeretur, utrinque ita convenit, ut Trevirorum Antistitis ut disceptatoris arbitrio pax & fœdus sancienda starent: eaque ita fierent jurejurando religiose addito, ut neutri injuriarum unquam memores, conditiones ab altero expressas pollucrent. Expectantibus diu, Gelrorum Transiselanorumque concioni supervenere Trevirensis principis legati, longè ab domo exciti. Apud hos graves querelæ utrinque deferri: certatim suas causas tueri, transferreque: ut ægrè gratia coire posse videretur. Disceptatores inter utrosque dati, nihil prius duxerunt, quàm (nè disceptando multi dies eximerentur) ea cura obnixè teneri, ut pax fieret: néve prius discederetur, quàm ea composita, Transiselanis Gelro in gratiam reconciliatis, rataque esset. Pacis autem factæ ad ultimum hæ conditiones fuerunt: Gelrus ex oppidis & castellis præsidia (Groninga exciperetur, & Couerdę præsidium) deduceret. in posterum jus nullum in agros, oppida, castella Transiselanę ditionis usurparet: transfugæ traderentur, captivique utrinque restituerentur: injuriæ abolerentur, ut ne memoria quidem earum extaret. Exules in fortunas rutas, cæsasque, & eas quidem integras restituerentur, neutri quicquam novarent. In reliquum à dicacitate & conviciis temperaretur. Legibus in eum ageretur, quicunque principis majestatem vel læderet, vel imminueret. Quòd ad populum verò Transiselanum & Antistitem attineret, is Carolo Duci triginta quinque aureorum milia adnumeraret: nec prius hæ conditiones pactę ratæque haberentur, quàm aurum pensum foret. Haud elangu escendum moratus Ultrajectinus, præsenti fide dissolvit expressam summam. Exequuntur inter hæc utrinque recens fœdus, eoque celerius, quo magis certatim ab altero materiam belli exortam volebant videri. Deducuntur hinc præsidia, recipiuntur inde exules, admissorum injuriarumque oblivio publicè edicitur, bona multatis redduntur. Compositis adhunc modum Transiselanorum rebus, episcopo omisso Dorestatum reditu, in Germaniam superiorem, tanquam longa gravique tempestate per novem ferè menses continuos jactatus; ac periculis defunctus, portum terramque tandem tenuisset, ociosus rerum Ultrajectinarum, iter avertit: cum tanquam navis gubernatore spoliata, longè majoribus turbinibus respub. sursum deòrsum agi quatique inciperet. Redintegrata igitur est per Tribunos, ante paucos menses mota rationum referendarum causa adversus optimates, & plærosque Canonici nominis homines, qui tribunatum æratium ordinum ad annum retro (ut suprà à nobis memoratum est) undecimum, quique ædilitatem e populo in repub. per idem tempus gessissent. Ingentem animorum his consternationem fecit Tribunorum rationum ex victoria ferocitas: eamque haud mediocriter auxit principis absentia. His plebis jussu ita stabat: quæ justo liberalius è dignitate urbis Ultrajectinæ in exterorum principum legatos, aut proceres peregrinos profusa essent, tertia, dimidiave eorum parte ibi multarentur. Syngraphæ temporum spacio aut corruptæ, aut hominum incuria perditæ, ipsis fraudi, damnoque forent. Qui solvendo non essent præsenti fide, citra dictum productionem, eorum bona publicata sub hasta venirent: ipsi ad plebis arbitrium in tutissimam custodiam conderentur. Et quia consilium hoc si processisset, multis bonis mortalibus præsentem inopiam allaturum erat (nam nullę rationes ipsis ex animo respondebant) illi pro viribus obstare plebis Tribunis: religionis partes tueri è plebe, primę seditionis concitatores: quorum principes erant, Henricus fusor æramentarius, & Michael pistor. Iam itaque non solum certamen se continuit amplius inter plebem, & superiorum annorum Tribunos ærarios, quæstores, ędilesque: sed populum bifariam divulsum inter se commisit. Senatus nec intercessit, nec assensus est. Nam videbat, si apertè hanc plebis causam impugnare adortus esset, multo majorem tumultuandi rabiem, quàm antea experti fuerant, vel hinc imminere, quòd palàm tabulas in proxima seditione datas violare, pactaque rescindere arguerentur. In illis enim disertè positum erat, ut

Pacis inter Geldrenses & Ultrajectinos conditiones.

rationes ab anno undecimo ad ærarium referrentur, eæque exactissimè dispungerentur: quæ pecunia agri fiduciarii, vectigales, publici, oppositique & resp: redimeretur, atque illi populo restituerentur. Quamvis autem intercedere illi cuperent quo ab graviore motu urbem tutarentur, animos ipsis tandem ademit plebis metus, & commune periculum, ne in peculatus suspicionem manifestiorem venirent, qua plus quàm sat erat, plerique premebantur. Lecti ex operis singuli Tribuni, non ex nominis dignitate, locive, sed ut quisque erat audacia atque improbitate facinorosissimus, ita maximè idoneus ad id munus plebis judicio habitus fuit: carpentarii, fullones, cerdones, pictores, coriarii Et hujus quidem tam præclari Tribunorum collegii caput erat Gerardus Canisius. Hi formidabiles non solum equestribus & religioni, sed senatui & Coss. esse: his in os minari (cum res posceret) abdicationem, magistratus, exilia, carceres, si suis conatibus obsisterent, penes hos jus potestasque haberi conventus indicendi, quoties visum esset: hi primoribus diem capitis dicere, multam imperare, in vincula (quum videretur) ire jubere. Impunè habebant in Coss. conviciis petulanter ludere, peculatus reos in jurgiis agere: nec aliis nominibus vulgo, quam ærarii expilatores appellare: invito senatu cum populo agere. Atque iste quidem reip. corruptissimæ status in causa fuit, cur illi (de quibus modò dixi, primę secessionis authores animos suos à plebe ad senatum & ordines tuendos averterant. His, præterquam quòd grassationes nocturnæ, cædes, pugnæ, interdiu, & manifesta vis displicerent, metus haud modicus injectus erat, ne brevi plebs ad omnem auram mobilis, præsentem remp. pertæsi, eos quos ante tres menses pepulerant, in ordinum invidiam revocarent. quare ipsi quoque in capitis fortunarumque omnium periculum (quod certò futurum erat) præcipitarentur. Fuit itaque his unicè id studio, ut calculorum negocium, in quo toti illi erant, jamque nonnullos etiam mulctarant, importunis expostulationibus atque certamine acri disturbarentur: quò suos, quos hactenus armis defenderant, rationum periculo eximerent, eoque nomine illis gratificarentur. Contrà ædiles, & quęstores, quorum calculi, cum insigni fortunarum calamitate expuncti erant, ad plebem provocare: vociferantes, indignum facinus patrari, atque insignem se injuriam accipere, si se mulctatis, equestres & homines è religione, flagitiis perditi, peculatus, omissa calculorum cura, absolverentur. id enim palàm eorum furtum arguere, quòd cum initio paratos se ad referendum obtulissent, nunc quando seriò rem agi vident, obstare ne ex lata lege rationes procedant. E diverso ordinum ac senatus factionem tutantes, identidem clamare, sat turbarum motum in republica esse, in ea ad diocœsis eversionem his rationibus ali incendium, quod initio haud prospectum perpensumque fuisset. Itaque maturè omnium bonorum studiis, ut extingueretur, occurrendum, priusquàm civitatem perditam desperatamque haberent. Crevit interim odium mutuum, crevit impunè quælibet perpetrandi licentia: parant utrique alteris, locis ac temporibus maximè opportunis insidias. Henricus vitriarius erat, plebis inceptionum, consiliorumque acerrimus vindex, ingenio alioqui minimè malo: cui ex opere manuario fortuna sic satis munda suppetebat. Obvium fortè circa hos dies crepusculo habebat Cornelium Weimannum, hominem virtute & audacia singulari, quod cicatrices in straba adversa fronte arguebant. Multos hic annos in variis bellis inter milites ob virtutem honores gesserat. tandem cum longam militiam pertæsus, ad opus quæstuarium se recepisset, in civili tumultu Niveldorum factionem ab initio sequutus, in ea fideliter permanserat: quam unà & nobilitatem & religionem & senatum fortiter à plebis injuria cum suis defendebat. Henricus cum casu, atrociter se salutantem obvium nihil benigniter, non sine dicacitate, in oculorum straborum vitium jocans resalutasset, Weimannus dicto citius, suam viam vadentem, gladio raptim stricto insequens, ad pugnam provocat. Alter (ut inermis à compotatione domum contendebat) nudum ferrum ponè caput intuitus, in fugam se quantum potest, conjicit. Sequitur haud segniter fugientem Weinmannus: & assequutus quidem erat in fuga, nisi ægrè in domum altero dilapso, vicinorum concursu à limine prohibitus fuisset. Distulit nihilo pertinacius clausis foribus ante ædes, de via ignaviam alteri exprobrans, & molliciem increpans, jecit multa in eum probra: longum amentemque appellans, qui in lingua & pedibus audaciam præ se ferret, cæterum cervino pectore. Haud diu conviciorum impatiens, cunctatur Henricus: corripit spatham prælongam, in provocantem impetum facturus, & quidem in medium pro silverat, nisi uxoris ululantis precibus flexus, abjecto ferro, ne pugnam detractare videretur, de limine ferociter exultanti occurrisset, Weinmanne (inquit) tibi quî nunc per largiorem potationem parum apud te, ignaviam, molliciem, fugacitatemque insolenter mihi

Weyman trucidatur.

ter mihi objicias, cedam in præsenti, cedam impotentiæ animi tui, ne si quid, quod te dignum est, tibi accideret, per ebrietatem tuam, parum gloriæ à me, qui tibi impar sim, referas. Næ tu cras haud impune insultaveris faxo: ac tum si vir es, virtutem in dextra, non in ore maledico fac ostendas: tum tibi diem præstituo, qui arguet, uter nostrum vir sit melior. Postero die Henricus, recenti ira stimulante, ad demendam ignominiam pridianam accensus, arma capit. Casu ita evenit, ut Weimannus D. Stephanum Niveldium Teutonici ordinis magistrum è basilica Martini honoris causa (cujus frequens conviva ob factionis societatem erat) domum sub tempus meridianum deduceret. Hoc ille procul conspicatus, properè ex intervallo sequitur. Iamque pontem Martinianum malorum securi transierant: Vitriarius in conspectum utriusque eminens, Heus tu, ait, Teutonicorum magister, absiste tantisper dum cum isto, quod velim, colloquar. Nunc me ab hesterno dedecore vindicaturus, te Weimanne ad pugnam nunc provoco. Nulla mora, utrinque infestè concurritur: ac Cornelius dum semispatha Germanica digladiando, ictum spathæ oblongæ à vertice venientem exire laborat, per cerebrum medium, per dentes diverberatur, defluente in scapulam læva capitis parte, in terram ruit: feretroque inde moribundus domum ablatus, sub vesperum decessit. Hic quidem turbatæ civitatis status senatum vehementer sollicitum habebat, ut sceleratorum civium retusa audacia, per bonos resp. geretur: itaque de ratione occultè consultari cœptum. Fredericus Regius Cos. senatum prid. Cal. Aug. convocat tumultuose. Non latuit seditiosum vulgus, quid ordines consultando parturirent, quove consilio senatus ediceretur, tota urbe regionatim sese colligunt. Tribuni rationum circa curiam obversantur in eventum intenti, si quid gravius in se, aut durius in plebem, aut citra rogationem ad populum à senatu decerneretur, promulgareturve. Lictoribus fores clausas diligenter adversus vim Tribunitiam custodire jussis, Consul gravissima oratione de perdita calamitosaque rep. usus est. Verborum autem ejus hæc summa erat: Nisi senatus ad vindicandam remp. sibi adesse vellet, in animo se habere, illam deserere, eoque die magistratu abire. Certum esse, si opem sibi, consociata animorum concordia ferant, armis cum seditioso cive medio foro decertare: ac de principibus motuum arreptis, ut reliqui deinceps quiescerent, supplicium sumere. Ioannes Vordius senator primarius, qui ob populare ingenium plebi mirum in modum charus erat, homo pacis quàm turbarum amantior, advertens rem arduam, & quàm apparebat, periculosiorem agitari, per speciem pulveris tormentarii expediendi (vim plebis veritis, credo) è curia in portam Catharinianam abiit. Fit interea hujusmodi senatusconsultum.

Consul Fredericus De Conticit.

Ut senatus frequens armatus, Coss. cum vexillo & lictoribus præeuntibus, in forum ad terrorem plebi faciendum irrumperet: eoque edicto, ad signum, quod ad arma daretur, boni omnes senatui præsidio contra seditionis concitatores adesse juberentur.

Ultrajectini Senatus facinus fortissimum.

Mos vetus tenuerat lege, ne vexillum evolutum in foro à consule erigeretur, nisi ad bellum in hostem iturus sex hebdomadas in obsidione ac castris perduraret. Id tunc expediri tumultuose jussum, tantum non in miserabilem cladem universum ordinem conjecit. Convocatur interim consueto signo in concionem populus, ad placitum senatus audiendum. Edicitur, uti ii, qui remp. incolumem, qui senatus authoritatem sartam tectam conservari cuperent, ii voluntarii in armis cum telis, statim quum ad arma conclamaretur, in Palatino foro adessent. Concione vix dum domum dimissa (erat prima hora diei) consul frequenti senatu stipatus, præeunte cum vexillo lectore, forum Palatinum invadit Hic quoquò versum tormentis quasi in hostem undique irrupturum dispositis, ad arma conclamare jubet. Pavor ingens & trepidatio animos tota urbe corripit: & tabernæ cum fragore clausæ, mistusque ululantium matronarum clamor metum augent. Concurritur tumultuose sine discrimine in forum. Plebs multitudine superior, nihil inimicorum vim, nihil senatus authoritatem formidans, cum passis signis medio globo se immiscet. Clamor ingens & fremitus certatim aliorum in alios vociferantium, expostulantiumque confusus, ibi exaudiri. Illa dudum senatui infesta, per hanc adversum se conspirationem multo magis efferata, convitiis altercando adeò in eos sæviit, ut parum abfuerit, quin ad manus res pervenisset. Exprobrarunt illis ingratitudinem, animosque benefi-

beneficiorum quæ à plebe accepissent, immemores: se super hæc omnia ab iisdem laniena destinari, quòd rationes ex rogatione Tribunitia, quam princeps ratam esse jussisset, exequi pergerent. Novos sibi pro duobus, multos carnifices se creavisse, quos defensores suos hactenus rati essent. Toleratu facilius exulum imperium fuisse, qui nunquam in plebem isto pacto arma induissent. Non clam esse, quorum consilio atque impulsu hoc facinus ausi, cædem civi pararent: at non ita illos evasuros. Multa præterea de fastu & superbia senatus inde pro se quisque impotenter simul & imperite queruntur: multa, quæ contra veterem civitatis morem insolenter facerent. Horrendum spectaculum, & atrocioris consilii simulachrum, si ex sententia id processisset: quod postea compertum, spiritus præferoces, multò impotentiores in quæstorios homines fecit. Dum hic magnis clamoribus plebs medio foro cum senatu expostulat, cœtus alius è vulgo inconditus, incertum quo casu collecta, huc concurrendit, Hadrianum Rhenanum, Everardi Soudenbalchi ex sorore nepotem, falsò insimulatum conjurationis crimine, captum trahens. Hi audito ex aliquanto intervallo suorum in palatio mugitu, rati vim oboriri, misso in proximam domum captivo, cum suis se conjungunt. Consules consilii ancipites, cum neque in armis, neque in bonorum paucitate ullam spem auxilii viderent: neque viam ex tempore dimittendæ concionis comminisci valerent: tum autem nihil quod ad crebras percontationes, cur populo ad arma conclamassent, verisimile subitò responderent (nam pavor ac metus ingens animos mentesque ipsis ademerant) pavidi in Hasenburgum se subducunt. Incidit ibi fortè in animum è re in speciem plausibili celeriter commentum, cujus prætextu parum prudens consilium palliarent. Diemenus consul manu silentio indicto, ex editiori fenestra, Vestrum (inquit) nemo sic inducat in animum, quasi in se senatus arma moverit, aut signum prolato in forum vexillo dederit, cum eadem discrimina vobiscum adire, nobis stet omnino sententia. Placuit de vestra fide periculum facere, falsa injecta trepidatione, quid sperandum nobis auxilii sit, si præsens discrimen ad arma raptim præcipitanda postulet. Quod quidem propius adest cives, quam credere vos reor. Soudenbalchianæ reliquiæ occultè nova consilia agitant, aluntque inter se conjurationem: alios magnis muneribus corruptos, nonnullos amplissimarum dignitatum atque honorum præmiis ostentatis allicientes, de exulibus vestris reportandis consilia agitant. Cum his ferro dimicandum nobis est. Vos qui opes Soudenbalchianas tueri parati adestis, hinc ad curiæ senatoriæ opistodomum secedite. Edicto consulari nemo paruit. Commentum enim extemporarium ad dispergendam multitudinem, seque mala suspicione levandos excogitatum, non solum non acuit exulibus, eorumque in civitate factioni odium plebis (quando palàm vanum ac futile arguebatur esse, eos novis rebus studere) verum crevit per id multo magis magistratui apud illam invidia. Compositus tamen in præsenti tumultus est. Cæterum priusquam advesperasceret, sparsum in vulgus fuit futili quarundam linguarum intemperantia, quid mane in senatu auctum decretumque esset, quale Senatusconsultum factum, quam quisque interrogatus sententiam dixisset. Vix efferatæ plebis rabies eo die contineri per Tribunos potuit, quo minus ad cædem senatus discurreretur. Postero die Calendis Aug. Tribunorum jussu populus armatus in cœmeterium convenit. Variæ ibi certatim senatum criminantium voces audiri, tyrannos, patricidas, perjuros, sanguisugos, carnifices, perfidos, & si quid his atrocius est, eos appellare, per illos rationes impediri, de quibus per Tribunos exequendis sancitam dudum legem, eamque promulgatam, tabulis suis ratam esse jussissent. nunc etiam de cæde miserorum civium eos consulere, ut soli dominentur in repub. eamque, ut hactenus facere impunè fuit, dilapidare pergant. deposcere se latrones illos, & ad supplicium dedendos potius, quàm ipsis salvis, plebs tyrannicę libidini vitam expositam omnibus momentis habeat. Auxit eam efferatam rabiem vox cujusdam excepta, eaque statim evulgata, Senatum cogitare de principe è Germania occultè revocando, ut Tribuni rationum, qui eas quàm tranquillitati utile esset, exactius persequerentur, arrepti ultimo supplicio afficerentur. Hæc aliaque eodem spectantia Tribunorum concionantium, dicendoque atrociter exaggerantium verba, adeò circumfusam multitudinem acerbarunt, ut parum abesset, quin extrema rerum humanarum in senatum statuissent. Mitigata per Tribunos pleb. violentia, eodem die habita sunt comitia. Abeuntibus magistratu illis, novus senatus creatur. Tertiùm à Calendis Febr. eodem anno renunciantur Coss. Gerardus Canisius, Ioannes Vordius: quorum posterior, quod nulli antea obtigerat, eodem anno Tribunus fuerat, supremus senator, & consul. De illo verò suprà memini: qui plebi eo fuit charior, quo impotentius Tribunatum adver-

Diemenus alter Consul

Augusto mense tertia secessio.

sus quæ

sus quæstores omnium ordinum, & ædilitios in rationibus recognoscendis exercuit: homo acer & vehemens, cæterum auræ popularis amantior studiosiorque captator, quàm dignitati honestum erat: varius, & ad omnem ventum, ut se vindicaret solum, mobilis. Habuit hunc exitum Regii & Diemeni consulatus, qui in prima tribus antè mensibus secessione omnium operatum suffragiis, magno ordinum plausu Coss declarati fuerant: & iidem brevi operis tam invisi facti, ut qui maximè. Plebeiam gratiam, quam principio tumultus civilis tantopere morabantur, qua potui perspicuitate & compendio commemoravi: quam illis Princeps verò pòst retulit, ultimo libro narrabitur. Nec multò fœliciorem catastrophen sui consulatus Canisius habuit. nam quibus eum auspiciis iniit, iisdem abiit. Popularium igitur suorum jam beneficio ad consulatum provectus, Tribunorum vi adjutus, acerrimè quæstorios equestres & ecclesiasticum nomen vexare cœpit. Nec tantum eorum rationes exactissimè jussit recognoscere, sed diem peculatus dicere, multam irrogare, sed omnium primum iis, qui è plebe ædilitatem gessissent. In Godefridii Vordii exulis rationibus, & diversis consulatibus, cum ingens pecuniæ vis vel turpiter profusa, vel sublecta deprehenderetur, absenti dictus dies est ad populum in cœmeterio. Damnatur populi judicio, & indicta quidem causa, ut usuraria quæ publicè illi pendebatur pecunia in ærarium illata, ædes statim ejus diruerentur. Consociatis omnium animis, eò sub signis concurritur. Domum primùm hostiliter prædæ datam diripiunt, fenestrasque visendę elegantiæ vitreas excutiunt. His patratis, nondum exaturati, ulterius sævire. Ianuas postibus ac cardinibus convellere, projecturas coronatum & loricas disjicere: tectis conscensis, imbrices diffringere: suggrundia comminuere: à fundamentis domum totam denique demoliturі, nisi Cos. Canisii jussu, ab incœpto consilio destitissent: ut postridie in publicum redigerentur, atque inde redacta pecunia ærario inferretur. Pari inde animorum ferocia in alias nonnullas domos sævitum est. Biduo pòst Vordii bona hastæ subjiciuntur: domum ejus licitatur & emit consul. Acceptum id vulgo ita perinde fuit, tanquàm infesto atque inimico animo in exulis invidiam hoc factitasset, ut esset quod absenti doleret, atque ipse ejus domum possidere diceretur, per quem aliquot antè annis ignominia publicè notatus fuerat. Egregia vindicta se ultus, si secundo vento rectum cursum tenere potuisset. Eo consilio patrasse vel hoc solùm arguebat, quòd cum præsenti hic opus fide esset, nec solvendo ad se redimendum foret, coactus fuit paludes suas extemplò & domum luculentam, quam ad id temporis usque inhabitarat, divendere. Longè alia ratio fuit eorum, qui credebant eum exuli reconciliatum: atque occultè per literas & internuncios rogatum fuisse, ut quantivis potius sibi addici, quàm vel dirui, vel alienari pateretur. Quocunque consilio mercatus fuit: tabulas à populo accepit quibus cavebatur, ne cui mortalium unquàm in posterum, sed ne exuli quidem reduci, aut ejus hæredibus jus in eum fundum ac domum foret. Itaque ei emancipata legitimè à populo est. Turbas domesticas externus timor superveniens, statim excepit. Pridie nonas, militum copiæ Cæsaris stipendio inauthoratæ, è Brabantia in Brederodianam ditionem (quæ pars est inferioris Bataviæ) irruptionem fecere. Rumor Ultrajectum allatus, omnia eos ad trajiciendum apparare, ordines solicitos habuit, ut à citeriore ripa arcerentur. Et difficilè erat à trajectu eos prohibere, nisi sociæ civitates ad id quoque auxilia misissent: consiliorum ambigui diu, neque vim contra Cæsarianas copias audere parare, neque libenter committere, ut suos agros populatum Leccam transirent: postquam multiplici metu intra muros distinentur. Sed ne firmi quidem quicquam auxilii videre, quod externis copiis objicerent: cum rempub. haberent male concordem, princeps domo abesset, veteres simultates cum Hollandis nondum exoletę, exulum absentium insidiæ. Quod si transirent, periculum fore, ne impetu repentino ad mœnia facto opprimerentur: id quod proclive factu, rep. tam seditiosa ac bifariam divisa videbatur. ubi mutuo odio accensum intestinum bellum effecit, ut neutri alteris tutò crederent. Transitu Rheni externum itaque militem prohibitum, præfecti totæ ditione rurestres ad oct. Id. Aug. in armis esse jubent. Edicto non parenti, multa publicatio bonorum, & capitis supplicium fuit. Superis designata statio est ad Taisliсam (locus est inter ostium Leccæ & Tuvalim pagum) inferis verò in Leccæ ostio condictus locus. Amisiani ad Holam convenire jussi. Præstituto die in his locis, rusticorum à suis quibusque præfectis recensus actus est. In Leccæ ostium ex Ultrajecto auxilia cum levioribus tormentis mittuntur. Venere & ex Amorfortia. Dividitur hæc civitas in tres regiones: in Longam viam, Curvam, & Bruelam. Ad bellum principi auxilia missuri, fortitum è patrio more conveniunt,

Vindicta quam suavis

Amorfortiæ civitatis situs & dispositio.

verùm quo consilio, pro comperto non habeo dicere, suppresserat. Sperabant quidem ex religioso nomine cum pleraque nobilitatis factione, illam ob id in acta relatam à Coss. tum haud fuisse, ne in manifestam peculatus suspicionem frater pervenisset. Rati itaque quod verisimile erat, propterea editam non fuisse; quod ex lege subscripta non esset: proinde nulli dubium, quin quindecim annorum spacio intercidisset. quare magnam jam occasionem universam gentem perpendi animo conceperunt. Superstes in urbe erat frater hujus mortui Henricus Soudenbalchus Canonicus, vir eximia prudentia & candore venerandus: penes quem Gerardus moriens, & Consul solum vertens, acta sua & rationes reliquerant. Et in hoc negocio ne mortuis quidem parcebatur. Henricus citatur, ut demortui primùm, inde exulis fratris rationes relatas edaret. Nihil ille cunctatus, exemplò eas exhibuit. Tribuni, ubi recognitis acceptis & expensis, præter expectationem & spem, illam hypographem herois Montfortii aliorumque in calce additam viderunt, obstupefacti, & quasi attoniti re insperata, utrunque absolvunt. Cœpit per hæc plebs subodorari, totum contra exules factionis negocium calumniis agi: quare jussit Tribu. eadem æquitate aliorum (quæ factio diversa erat) rationes ad legem resecare, ne cavillis ludi se, neu minis ab incœpto terreri, neu largitionibus transversos agi paterentur. Non tulit factio, penes plebem de se victoriam fore: quam ut ei præriperent, novas consultando res inter se occultè agitarunt. Ager publicus quondam ad occiduam urbis partem, qua Hollandiam spectat, populo Ultrajectino fuerat: à paludosa effossaque regione nomen sortitus, vulgari vocabulo Humilia pascua dicebantur. Hæc anno trigesimo supra millesimum & quadringentesimum, cum æris inopia, per bella resp. laboraret, jussu populi partim onerata, partim alienata erant: sed quibus conditionibus, quia parum constabat, à Tribunis rationum ad populum circa hos dies relatum fuit; ut tabulę possessorum inspicerentur. Apparebat enim ex pensionibus usurariis, quæ in jugera testandi causa ordinibus quotannis pendebantur; in fiduciariam mancipationem à majoribus tradita fuisse. Iam cum solvendo æri alieno resp. esse videbatur; quia ager ille tertia parte precii alienatus erat, aut etiam minoris, plebs eum habere, restituique, quàm tantulam pecuniam, qua redimi posset, malebat. Contrà, senes quidam ætate confecti, à majoribus suis se accepisse affirmabant, initio mancupio datum fuisse. Sed decem annis pòst, cum ob eundem in civitate magni motus orirentur (nam plebem agrum alienasse sera pœnitudo cœperat) velletque populus possessores per seditionem ad remancipandum ob id adigere; quod in venditione, cum probè æstimaretur, plus dimidio precio se defraudatos clamitarent: negabant legitimam emptionem appellati posse: maximè quum intrà decennium pernumeratam pecuniam cum usura justa emptores recuperasent. Audiens igitur plebs, aliàs propter hosce publicos agros seditione tumultuatum in urbe fuisse, multo jam acrius in id incubuerunt, ut quod olim tentatum parum fœliciter esset, id nunc conficeretur: & rescripta pecunia; pascua juris rursum populi Ultrajectini fierent. Metus interim sensibus injectus fuit, ne materia injuriæ præbita, ipsi ad eam plebi authores essent: nam vulgi consilium in possessorum fraudem spectabat, ludibrium haud illepidum ad eam placandam, compescendamque seditionem hujusmodi excogitarunt. Sic è rep. videretur: & æquum, pascua olim publica postliminio restituere; possessores ad se accersi cum tabulis juberent: iisque inspectis, novas, si videretur, de redimendo confectas, per vetera foramina immitterent. Prudens commentum ad iniquos hominum conatus eludendum. Putabat enim plebs hoc pacto pulchrè sibi cautum iri, si integris veteribus novæ non separatim, sed cum illis commisse traderentur: cum hoc illi agerent eo consilio, ut possessori cum libitum esset, antiquis inviolatis, incorruptisque, novas proscindendi potestas foret. Per hanc speciem cavendi, mutandique emptionem utrisque satisfactum. Antiquis ilico novæ immittuntur. Nonnullas pro præsentis pecunię copia, non gravatim ferentibus dominia, redimunt, abolentque. nam ex publicatis exulis ædibus pecuniæ aliquantum, & ex mulctis nonnihil redactum fuerat. In magnam itaque spem eriguntur, universa pascua brevi ad hoc exemplum publica se rursum facturos. Itaque ad hunc quidem modum pleraque factio plebem ludificata est. Circa hos dies mittuntur ex urbe duæ cohortes, quæ insulam Leccæ, quam Brederodius princeps virgultis consitam sui juris, contra ostium Rheni fecerat, vi perfoderent, eamque agmini amnis pervium fulcis in longum ductis facerent. Aliæ, quæ Ioannis Benigni Amsterodami aggerem disjicerent. Paulò sub hos dies episcopus ex Heidelberga reversus, ubi remp. spe turbatiorem offendit, nec inimicitias inter plebem & optimates, nisi rationes procederent, cōponi posse vidit, è Dorestato Batavodurum

De Leg. Weyde.

Forte Bette ningni.

Hac plebis voluntate perspecta, Princeps cursu propere Ultrajectum contendit. Urgent cum religione optimates, ut sarciendæ concordiæ causa, quascunque vellet fœderis conditiones conciperet, & ad eas jurejurando affirmandas in hoc ardore utrosque adigeret, antequàm pœnitudine varii plebis animi ab eo consilio averterentur. Episcopus nihil gravatè populi postulatum suscepit: & quidem eo libentius, quod cùm nihil ultra se ad concordiam facere posse videret, haud dubiam spem ex studiis omnium ordinum colligeret, haud difficulter hac ratione eos conventuros. Edidit paucis diebus fœderis leges ingenti animorum plausu, & lætitia publica, in hæc verba.

HEnricus Palatinus. Ab initio Episcopatus mei, huc animus semper spectavit, ut pacem domi forisque haberem: & adnuer indies, incumbamque in id, dum vivam, ut ditionem ocio & tranquillitate florentem conservem: maximè vero, ne illa per tumultum & discordiam, præcipuas rerumpublicarum pestes, ullum malum parturiant. Etenim quoties mecum reputo calamitatem, quoties cædes & miserias diversas, quæ ex discordia nascuntur: & contrà, quanta commoda, qui proventus, fructus, emolumenta, quæ mutua benevolentia & animorum conjunctio, quæ fœlicitas reipub. ex concordia pullulet, nihil antiquius, nihil prius duco, quàm intestinum malum ab urbe nostra propulsare. Atque utinam id integrum mihi fuisset. Vidi discordiam reipub. vidi certamina, motus magnos, vidi conjurationes ordinum inter se: quarum ardor animum meum incredibili angore discruciavit. Iam ne hoc malum ulterius serpat, grassetur ve, verùm ut consilio maturè obteratur, stat huic contentioni remedio obviam ire: bellum intestinum componere, & animos partium consociare. Sed ista quo tranquilliùs transigi liceat, in disquisitionem populi prius venire jussi. Operas separatim rogavi, ut quantum suæ controversiæ esset, meo arbitrio dirimendum remitteretur. Haud gravatè id factitarunt, & quidem mea summopere id desiderantis, contendentisque causa, quo injuriarum memoria omnium aboleatur. Reconciliationis leges dandas, quascunque videtur, mihi permiserunt. Addiderunt & tabulas, suo jussu, & singulis senatoribus fideliter subscriptas: quibus fœderis pacisque leges omnes, quas dabo, justas & bonas sibi fore confirmarunt. Porrò quod ad diversam factionem hominum religiosi equestrisque nominis, quorum ista ex æquo referunt, (quando id ipsum ab iis contendimus) haud minus ardenter, quicquid fœderis erit, in nostrum arbitrium pedibus concesserunt. Simili ratione datis dextris (qua utile & necessarium esset) religiose, quicquid in fœdere exprimetur, se persequuturos, spopondere. Quoniam igitur utrinque huc conventum est, ut meo arbitrio sempiternum fœdus coeat, conditiones disceptationes inter fa- Concordiæ bona.

 ctiones

ctiones (quod è dignitate nostra fuit) commentatus sum. pro testimoniis dixerunt ii, quos huc pressi: rem ipsam quanta maxima diligentia licuit, propius cognovi. Comperi quantum seditionum, tumultuum, dissidiorum in republica arsit, eorum omnium fontes è varìis causis, occasionibus, calumniis, erroribus scaturivisse. Inde initia orta invicem criminandi: inde certamina, injurias, inde mutua odia emanasse: arma ad corporum & fortunarum custodiam sumpta: neminem alteri tutò se credidisse: denique levas suspiciones ex tenuibus rebus natas omnia sacra & profana miscuisse. Ut ista componantur, actarum omnium injuriarum memoria exolescat. Positis igitur simultatibus & spirituum ferocia, amotoque certamine ut partes reconcilientur, utque urbs Ulrajectina ab internecino exitio defendatur, fœderis sempiterni leges in hanc formam concepi. Omnium autem primum placet, memoriam certaminum poni: dissidia, simultates, & odia, quæ inter homines omnis nominis, in nostra repub. exarserunt, tum autem inter eos quibus nomen aliquod in partibus per ea tempora fuit, cum omnia seditionibus colliderentur, prorsus aboleri, sempiternaque in posterum oblivione obrui ac sepeliri: & quidem iis de causis popularibus, quas paulo ante memoravi. Nemo labefactato, vel re, vel dicto nomen alterius, fortunasve: sed præterita admissa condonantor. Certamina acta per has occasiones exorta, è pectoribus, animisque eraduntor. Quicquid nostræ urbis hominum est, cujuscunque ætatis, de transactis è mala conscientia, indignationem meam in posterum aut pœnam formidare desinito. In universum admissorum omnium venia, impunitasque esto. Quantum civium est, deinceps Coss. & senatui pareto, & (ut bonorum civium est, consuevitque fieri) sponte deferat. Quin adversus hos nihil novi, & præter quam decet, movetor. Nulla omnino comitia privatim, nulli cœtus occulti, nisi publico senatus consensu & authoritate, habentor: ut par est, & è more fieri assolet. Si usu eveniat, quem operarum conventum haberi: is non nisi loco designato & nutu senatus habetor. Calculi ab undecimo anno, ad præsentem usque continuantor. Quin & rationum Tribunos, nihil præter rationes jam deinceps publicè curare placet: sint in iis toti recognoscendis, conficiendisque. Adsunto illi, quorum est exequi. Hic vis omnis publica, privataque abesto. Disceptationum publicarum ditionis & controversiarum cognitio penes senatum permaneto. Tribuni nullum jus, facultatemque, quicquam inquirendi ultra impositam Provinciam usurpanto. Secundum

ista

ista edico, ne quis cujuscunque loci aut nominis sit, quivè à partibus steterunt (ut paulò antè dictum est) cum adversario novum certamen capessat, injuriamvè faciat: sed pacem & amicitiam consociatis animis colat: pertinax concordia in congressu familiari & mutuis commerciis adseratur. A dicacitate, conviciis, contumeliis, in totum abstineatur. Si cui injuriarum actio adversus quem oriatur, in jus vocatio esto. Lege agito: diem dicito: de jure & injuria disceptato. judicio contendito: nec aliter. Qui adversum ierit, ac secus fecerit, quàm in his legibus expressum est: quive unam aliquam ejus partem violaverit: quive ad cupidinem novarum rerum consurrexerit, idque adeò senatui suboleverit, stat nullo partium discrimine, hunc ipsum ut fœderis ac pacis violatorem, publicatis bonis extremo humanorum supplicio afficere. Ad id studia necessariorum nostrorum præsens auxilium ferent: ad hoc Coss. Tribuni, ordo senatorius, & consensus bonorum omnium arma induent: ut mihi privata fide interposita religiose receperunt, ubicunque extra, intrave muros ejusmodi opprimatur. Sin voluntarius populus haud segniter, è fœderis conditionibus, insigni cum laude sua ipsorum, suum officium faciat, (ut non addubito eos facturos) faxo vicissim, ut in nostram dignationem & fidem receptos pergam tueri. Talem advèrsus eos affectum induam, qualem est principis erga suos in rem omnium declarare. Affirmavi autem hoc fœdus, libero meo arbitrio permissum, tabulis signo nostro obsignatis, XIII. Cal. Septembr.

Episcopus fœderis leges signatis tabulis expressas, adhanc formam operis dedit. Et videbatur facile pax, tranquillitasque hae via coitura: quòd præcipuum omnium seditionum irritatarum consilium de rationibus continuandis in his sanctionibus, ad plebis nutum perspicuè expressum esset. Tribuni rationum per hæc plebis toties expertæ inconstantiam veriti credo, principi suam fidem adversus novarum rerum concitatores obstrinxerunt. Accessit huc quoque pertinax nobilitatis consensus: hue religionis acre studium, & senatus, ad restituendam rempub. & legum vim. Princeps fœdus promulgaturus, populum in curiam suam basilicæ D. Martini & Servatoris hærentem, in concionem advocat: ubi Iacobus Mindenus de fenestra præsuli sinister, hujusmodi orationem ad conciliandos varios plebis animos compositam habuit: Quem diem sæpenumero votis, à Deo Opt. Max. videre desideravi, Cives, is hodie lætus mihi, vobis item (ut spero) candidus ac faustus, reipublicæ verò universæ annua gratulatione atque obsecrationibus festus illuxit. Is enim est, qui mihi ex animo ægritudinem sustulit: ditionem publico gaudio perfudit: urbem ab horribili seditionis fragore, serenitate inducta, tranquillavit. Quoties conspexi vos (forsitan justis de causis armatos, per templa, vias, cœmeteria, forum, comitia pervagari, tacitus apud animum meum depoposci ad supplicium eos, qui vestros animos pessimis artibus sollicitatos ad arma perpellebant. Quibus discursibus & tumultu insano, ne ipsi quidem rès vestras domi haud modicè fractas diffitemini: confessis enim periculum factum est. Itaque simul atque principis liberò arbitrio pacis ac concordiæ leges sanciendas ultrò permiseritis, metu omni dempto, nusquam circumspectans pavidus, sed quasi post longam jactationem procellis & turbinibus elapsus, visa procul terra alacrior, non possum non ad vos de salute parta verba facere. Confido vos non oscitanter adversuros animos; ubi intellexeritis ve-

Verba Mindeni ad populum.

strãm fœlicitatem. Dicam autem quo potero compendio; exuberante lætitia nimium perfusus, quanto non modò metu eversionis, sed occidionis (dicam liberè) vos, vestrasque conjuges & libertos prudentissimo consilio libetavistis. Majores nostri cum uttinque hinc ab Hollandis, inde à Gelris vicinis principibus bellis incesserentur (non enim diutius licuit quietis esse, quam illis bonum visum fuit) nihil ptius contra vim habuerunt, quàm hosti benevolentia, quod fieri posset, occurrere. Erant autem haud omnino bellorum rudes: quamobrem multis prælhis clatum nomen adepti fuerunt, & tamen quietem tumultui, pacem atque ocium bello antepofuerunt: ut principes vel bellorum, vel pacis artibus illustres essent. Quod si ea via nihil promoveretur, & hostis obsidione pressis, scalas & machinas mutis admoveret: tum virtutem in dextera ostendere, egregiè pro aris & focis pugnare, strages edere, concordes pectora hostibus pro mutis objicere. Conspicuos eos vicinis populis concordia faciebat. Etenim eà tenues respub. à parvis initiis ad summa imperia sæpe crevere: ut contrà, urbes opibus florentes & amplissimarum rerum splendore, intestina discordia ruunt. Notant illi hæc: quapropter nobis ditissimam ditionem his artibus partam & propagatam tradiderunt, atque utinam acceptam per manus consimili gloria posteris nostris relinqueremus. Sed is demum maximus hosti terror est, id validissimum præsidium, in quod tanquam in cotem novacula, illiditur. Quàm angustis terminis circumscriptam, quàm pauperem rempub. initio habuimus, quis omnium est qui ignoret? ditionis pomœria quàm contracta? & paucos intra annos Imperatorum & regum munificentia, imò vestra concordia quàm vasta, quàm lata accepistis? quorum vix quartam hodie portionem, & tamen opulentam satis possidemus. Revolvite mecum annales rerum Vltrajectinarum: in conspectu ponite, quibus majorum nostrorum artibus ecclesiæ vestræ res auctę sint: quantis difficultatibus, sed summa ordinum concordia ab externis ptincipibus defensæ. Adelboldus cum din bellum detractasset. dubium ejus eventum veritus, coactus penè tandem cum Theodorico tertio ejus nominis Hollandorum Comite in pugnam descendit: sed infœliciter. nam prælio superatus, captusque ab eo in Hollandiam abductus fuit. Neque verò una aut altera adversa pugna opes nostræ accisæ fuere. Nativum id virtutis decus est, ut eo se violentius erigat, quo lacessitur magis. In tantam amplitudinem capto Adelboldo, brevi res urbis creverunt, ut ipsi potentissimis principibus essemus formidabiles: & aliis etiam suppetias tulerimus. Mox Conradus cum ejus nominis quinto Theodorico prælio congressus fuit (bellum præsuli indictum constabat, quod Godefrido Lotharingiæ duci contra eum cohortes armatas auxilio misisset) hic res Comiti impuberi ademptæ, cum per nostrum Antistitem redditæ essent, pax facile sarta est: nam hosti formidabilior erat, quàm contemptibilior. Quantum bellum cum Heriberto gessit ejusdem nominis sextus Comes? Civitatem hic etiamnum religiosam principiis bellorum, cum sex menses arcta obsidione ad Saguntinam penè famem usque pressisset: diffidens eam se ad deditionem posse compellere, omnia apparare cœpit, quibus ad expugnationem opus esset. Stabant scalæ jam muris admotæ, arietes, machinæ expeditę, acies instructæ, signum expectantes: cum Episcopus Pontificali ornatu, comitante religione, repente apertis portis intrepidus copiis in procinctu stantibus obviam procederet, Comitem diis manibus devotum fulmine percussurus. Princeps Hollandus Antistitis venerando habitu attonitus, inermem se ad ejus pedes provoluit: ac suppliciter veniam petenti, his legibus injuria condonata est, ut soluta obsidione cum exercitu è ditione Ultrajectina discederet: restitutis rebus, nunquam populo Ultrajectino arma inferret. Taceo quanta virtute insignem à Guilielmo quinto Hollandorum principe acceptam contumeliam, paulò pòst reducto exercitu victore abolevere nostri. Præterea clades barbaricas, quibus cum civitas non semel ab Hunis, Danis, Nortmannis, Phrysiis perinde deleta esset, atque à Græcis olim Troja, ab Alexandro Thebæ, ab Annibale Saguntus, à Mumio Corinthus, Alba à Tullo: tamen concordes id annixi fuere, ut & ampliorem & splendidiorem ditionem pararent: paratam ad nos transmitterent. Vndicarunt egregia sua virtute ab hostium injuria Imperatorum profusa ac prodiga in vos monumenta: quæ quidem hodie jus vestrum exuissent, nisi concors majorum virtus dextrâ & ferro retinuisset. Eadem cives, quibus artibus incolumia illi conservarunt, iisdem & nobis defendenda sunt. Talem igitur rempub. si in ocio certatim foveritis, nullus hostis exotiri poterit tam gravis, qui eam obterat. Sin Ate aliqua in partes vos divellat, gloriam & fœlicitatem vestram, per Inferam Germaniam conspicuam, quæ hactenus incolumes mansère, perditum ibitis. Libet oculis exponere deformem discordiæ pestem, non ob aliud, quam

Benevolentia hosti occurrendum nonnunquã.

Concordiæ bona.

Discordia florentissimarum rerũ pestis.

Adelboldi Episcopi bellum cum Hollandis.

Virtus pressa se erigit.

Heriberti Episcopi authoritas & magnanimitas.

quam ut ea urbe propulsata, & memoria quorundam temporum tacta, fœdus pacemque factam sanctè deinceps colatis. Monstrum est, quo terra nullum procreat fœdius, nullum detestabilius. Parentes concitat in liberos, quos nullum fœdus domesticum quamvis arctum satis potest adjungere. Germanos inter se committit: nihil pensi habet, quid misceat, dum omnia transversa agat. Omnia in civitatibus, ingeniis nativis præclara invertit, ne cœtus hominum, qui ad societatem colendam convenerunt, possint in unius populi corpus coalescere. Dominatio multorum exitiabilis est, inquit poëta: at hæc per speciem juvandæ reipub. omnes ad dominandum extimulat, ut quot sint capita, tot rectores habeantur: & dum simul dominari laborant, fit, ut nullus omnino sit magistratus: citra cujus authoritatem & imperium nulla regna, nullæ civitates conservantur: sed legibus dissoluta immanium beluarum more omnia feruntur, aguntu‌rque. Ibi cædes, latrocinia perpetrari necesse est: ibi undique insidias strui, dolos necti, pro libidine omnia geri: quando metus, quo ista prohiberentur, abest. Nunc non disputo de lucro è mercimoniis, & quæstu: quæ per deos immortales quanta forent, ubi neque legibus viveretur, neque vis, neque flagitia suppliciis coercerentur? Nomades plaustris degentes fuisse legimus, qui incertis sedibus, nullis legibus ferarum more semper vagabantur. Vtrum igitur magis è Repub sit ducendum, authoritati, imperioq; magistratus concordi repub parêre, an nihil sani sapere, ultimo exitio per seditionem paratos, æstimationem vobis permitto. Redeo ad id unde digressus sum. Cùm igitur in magna gloria & opibus semper res Vltrajectina per concordiæ vinculum esset, simul & militari gloria floreret, operæpretium est cognoscere, ut vires nostræ in sese aliquando per dissidium intestinum ruerint: hostibus prædę, ditioni calamitati atque vastationi extiterint. Possem externa alioqui, possem item remotiora exempla domestica commemorare: verùm ea attingam solum, quæ vel vestræ adhuc memoriæ, vel parentum hærent: quo perspicuum sit, initium turbandi omnia atque miscendi, ab intestino malo ortum. Tragici mali exemplum fuit Lichtenbergensis factio, quæ ut à parvis initiis cœpit, sic urbem & Hollandos in atrox bellum conjecit. Adjutus ad facinus perpetrandum opibus Suederi Montfortii, Huberti Tianensis, & Ioannis Linschotiorum præfecti, dolo ac fraude minimè Ultrajectinâ Iacobus Lichtenbergensis captum Episcopum Gulielmum domi suę tenuit. Conspiratur à rusticorum multitudine: undique factioni dolus, insidiæque nectuntur. Collegit interea se ex agris juvenum robur, cum jam annum fermè in custodia proconsulis fuisset: atque alii aliis viis urbem intrantes, in domum Lichtenbergi impetu facto, principem liberarunt. Sequitur bellum ab exule Episcopo indictum: & paratur communiter utrinque. Occurrit Iacobus Lichtenbergus principi in Hooch Wœrd, fit acerrimum prælium magna utriusque clade: cadit per adversum pectus transfixus Episcopus. monumentum cædis adhuc extat. Excopit intestinum malum externum statim bellum grave & ingens: quo, cæso Archidiacono Guielmo * è Comitibus Hornensibus, & pleraque nobilitate, capitur Guido Episcopus. Nec continuit se pestis, nullis quantumvis fœdis cladibus exaturata. oritur sub hæc intra urbem iterum seditio: qua ex composito, ab adversa factione vi exuscitata, trucidatur Iacobus Lichtenbergus, cum aliquanta suorum parte: & quidem contra fœdus. At hoc recentius est, cum Soudenbalchiana gens duce Henrico Montfortio ad dimicandum instructa è Palatio descenderet: acerriméque inter Castrensem & Romanum pontem cum inimicis dimicans, magna clade affectos eos per adversam portam expelleret. Timor sublatus, exacta factione, videbatur: sed jacta ad bella solum erat alea. Comprehensus Montfortiorum heros ab Episcopo, in custodia paulo pòst tenetur. Mox inde amicorum fide & Montfortiorum civium virtute septus Henricus Niveldius, urbem armatus noctu cum parva manu ex Amorfortia profectus intrat, captum vinculis eximit, ipsum Antistitem ultimo supplicio affecturus, nisi inter pugnandum in prætorio vico ictu globi in vulnus corruisset. An non hic fortuna, imò fatum dominabatur? Captum Davidem, varietatis rerum humanarum parum memorem, Amorfortiam relegant. Et præclarè cum nostra repub. actum videbatur, cum capto turbarum authore, (ut tum ferebant) bonis restituta esset. Adfuit brevi supplicii exactor Maximilianus rex, qui vos obsidione longa cinctos, ad ultimum ad quaslibet pacis leges compulit. Traditur Friderico Egmondano custodienda adversus rebellionem porta Cathariniana, machinis vestris seclusis, fossa munita. Vilissima mancipia in ditione Burgundionum, sub sacrificulo Episcopo eratis. Capitalis dies dicebatur ei, qui per imprudentiam vocem inclementiorem adversus tyrannidem effutivisset. Mitto alia, quæ non operæ est referre, ex domestica dis-

Dominatio multorum exitialis.

Guilhelmus Machliniensis Episcop. Vltraj. à Iacobo Lichtenbergio captus, ab Harmanno Fresio capite adversæ partis liberatur. hęc factio sub Arkelio Antistite, nondū extincta sed iterum à Gunterlingis resuscitata fuit.

* *E Sarrapis: non tamen eo tempore Hornenses Comites.*

Schoutensteech.

David Episcopus captus.

Maximilianus Dux Austriæ Vltrajectinos oppugnat.

cordia tamen nata omnia. At recuperata porta, frustra (quia rempub. consociabant) Egmondanus alias atque alias insidias, proditiones, & dolos postea urbi nexuit. Ex turbido itaque cœlo in serenam lucem vos hodie maturè evasistis: at dispeream, nisi multis argumentis similes tempestates exorituras brevi, fuisset colligere, si perrexisset ista vestra rabies amplius convalescere. Æternas nostræ reipub. opes, si in percusso fœdere perseveremus, nam dissidia & factiones sunt venena, eaque (ut quidam disertè dixit) una opulentis civitatibus labes reperta est, citra quam imperia forent immortalia. Præclara sententia, quam ô dii immortales, utinam omnes saperemus. Sed illuc revertar. Nonne spectaculo estis theatro finitimarum regionum? nonne taciti in sinu rident vestram ingruentem eversionem? Exules vestros ad cœlum vehunt, quorum prudentia clamant, semper cautum, ne intestinis seditionibus sit tumultuatum: nunc rempub. magistro atque clavo orbatam sursum deorsum jactari. Hæ illorum voces passim audiuntur: & vix audeo apertis verbis argumenta proloqui, quibus auguror eos hoc agere, ut intestinus furor vobis externum bellum gignat. Vtinam Iani essetis omnes. Quid sibi vult aliud, quòd vos ad insueta vectigalia in mercatibus adigere annituntur? Quid, quòd civem retinent? quòd merces vestras bonaque publicè possident? Quid, quòd agros, paludes, usurarios redditus in omnibus locis manu consertum vocant? Quid, quòd sponsionem recusant? Nimirum perspiciunt callidi homines, omnia æqua & iniqua non solum vobis inter vos dissidentibus extorqueri posse, (quid enim facilus?) verumetiam opportunitatem dari, ut eadem via de urbis possessione judicio contendant, vel armis: scilicet ut vobis unà cum sacris & profanis potiantur. An non hoc dementiæ properastis? Nota vox Philippi cognomento Boni est, cum de paludibus contenderetur: futurum, ut eas non in cardinibus regnorum, sed sub turri (proh superi) Martiniana effoderet: Creditis tum, ubi in eorum ditionem concessistis, spem finiendi mali adfuturam? Imò duplicabitur: nihil enim dulcedine libertatis gustata, servitute durius. Atque hæc denunciavit vobis civilis discordia. Sed maturè resipuistis: quæ res affirmat mihi, claram æternamque rempub. ad posteros, formidolosam vicinis principibus fore. Itaque lætor, vosmet secedendi libertatem vobis ademisse: & quòd datis dextris fidem perpetuæ concordię sanxistis, id utile erit ditioni, & cum immortali gloria conjunctum. Ad hunc quidem modum Mindenus: simul tabulas sanciti fœderis è gremio extractas, resolutasque ostendit, ac tribunis tradidit. Postero die mane Tribuni rationum in curiam coguntur, ubi datis dextris coram Episcopo concordiæ fœderisque vinculum sanxerunt. Adacti sunt super hæc jurejurando, subscriptis tabulis affirmare, se senatui adjutores adversus seditionis concitatores, & fœderis violatores in curia Pontificia (qui locus ibi omnis ordinis mortalibus designatus est) adfuturos: pœnam de novarum rerum authoribus sine mora sumerent. In Episcopi verba juratum est. Vicissim princeps fidem Trib. suam adstrinxit, nunquàm se rempub. deserturum. Brevi quàm hæc in urbe confecta sunt, Wicam Batavodurorum in arcem se recepit.

Dissidia civitatum labes.

Philippi Boni vox insolens.

Servitus quando durissima.

LAM-

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM

Liber Tertius.

PAX interim per aliquot menses, mitigatâ his artibus discordiâ, domi forisque fuit. Sed quamvis per recens ictum fœdus, quantum discordiæ fuerat, compositum videbatur, feroces quorundam spiritus, ocio per diutinam comitia habendi licentiam, desueti, haud tamen quieverunt. Advertebant hoc consilium, quod in pacis leges concessum esset, ab optimatibus & religione ex industria desudatum fuisse, non tam publicæ utilitatis gratia, quàm ut lupato plebi injecto, soli ipsi dominarentur. Paulatim igitur dolere cœpit, jugum induisse. Oriuntur interim acerbæ simultates, eoque indigniores, quo ægrius erat, sub legibus & magistratus imperio vivendum esse: ex composito se lusos ab iis, quos haud ita pridem ipsi in senatum legissent: in se non solum illos, verumetiam omnes ordines conjurasse: auctam, non diminutam servitutem: tolerabiliorem Soudenbalchianam dominationem fuisse, quàm horum tyrannidem: denique de iis revocandis, quos nuper exules esse jusserant, consilia agitare: quocunque modo fœdus factum distinere. Contra illi pauci quidem, sed manibus prompti, & vigentes corporibus, quos antè dixi à prima secessione, nobilium & religionis factionem semper tutatos, negare id citra dimicationem futurum. In hac autem animorum dissensione, & irarum certamine, utrique alteris huc insidiantur, ut in discrimen violatæ pacis mutuò se conjicerent. Et nusquam deest hortator ad præbendam materiam inimicis. Fortè crepusculo diei ita accidit, ut præter spem quaterni repleti vino ac cibo, in publico ab utraque factione sibi obviarent. A religionis & optimatum partibus erant Michaël pistor, Gerardus Noviomagus cultrarius, Cornelius Hackius, Harmannus Oestromus: plebeii, Gosuinus Amorfortius pictor, Arnoldus & Ioannes Sandanus germani, Wolterus Damiæus: cum quibus post paululum se conjunxit Gualterus, Theodorici filius, audacia & virtute pares, & principes partium. Primo statim occursu neutri alteris de via cedunt: neutri pedem referunt; pro comi salutatione, convicia utrimque magnis clamoribus jactantur. Res inde ad manus venit, pugnaturque acerrimè. Plebeii ad postremum Damiæo & Ioanne Sandano vulneratis, postquàm aliorum impetum diutius se ferre posse desperarunt, & violenta impressione jam loco pulsi emotique essent, faciunt fugam. Alii, ne in fuga contractis auxiliis ferocius pugnam iterum lacesserent, palantes sursum deorsum insequuntur. Nec antè insequendi finis fuit, quàm in domos quisque suas compulsi essent. Concordiæ ac pacis fœdere per istam dimicationem violato, cura senatum incessit: nec fœdifragos plebeios metu plebis, cui invisi ob concordiæ conditiones esse cœperant, arripere ausi fuerunt. Addidit facinorosis audaciam Consulis favor, qui ex composito religioni & optimatibus infestus erat. Itaque certatim indies vires confirmare: invicem perjurii arcessere: rupti fœderis criminari. Utrisque erant sui ad capitis diem dicendum, & ad vadandum instigatores: eratque ingens certamen non solum de pugna lacessita, sed etiam utri priores convicia dixissent. Neutri, ad tuendum factionis suæ nomen, & demendam ignominiam, vadimonium detrectant. Pistor cum suis in portam Catharinianam prior se recepit. Pictor in carcerem posterior, quod Macellum appellatur, voluntarius vadit. Senatus plebem metuens, literas dat ad Episcopum, qui per hos dies in Transiselanis erat, de authoribus violatæ concordiæ, ut reditum, quantum posset, Ultrajectum, priusquàm malum gliscens se reciperet, maturaret. Princeps per literas ilico in vinculis illos asservari in suum adventum mandat: constituens, ubi inde reversus esset, tormentis de facinoris authoribus quæstiones habere, capitisque in eos animadvertere. Responsum atrox principis relatum, haud secretò apud senatum hæsit, pervulgatumque statim tota urbe est: verum capitis vadatos nihil planè conterruit. Et profectò sequuta fuisset animadversio severior, quàm tempora & reipub. status postulabat, si principis adventus statim à patrato facinore eos recenti ira oppressisset. At partes vehementer è patrati sceleris conscientia pro suis solliciti, tametsi certamine magno ab sese crimen

Inquieta civitatis ingenia.

prius

tur: ut si hostilia moliti fuissent, nihil quicquam acerbius addere potuisset. Telam omnium eorum, quibus principis majestatem in speciem imminuisse visi fuerant, ordine à principio ad finem contexere exorditur: ea elevans, exaggeransque, quantum dicendo valet. Primum omnium objecit, haud diu esse, quod Susatenos aliquos è principis jurisditione per lictorem intra muros retinuissent, ob nihil aliud, quàm quod ad constitutum inter suos vectigal (quemadmodum in aliis pagis factitatum fuerat) ibi contribuissent: quamobrem retentis grandem multam edixissent. Quam quidem contumeliam, quod ipsi jus multandi eos qui extra urbes agerent, usurpassent, principi haudquaquam ferendam esse, sed ære pensandam, perinde ac si res abstulissent. In literis haud ita pridem à senatu ad Episcopum datis, ejus nomen perspicuè à scriba læsum: quasi per vim, nullo jure Amorfortiani prædii colonum nuper arripuisset. His acceptis legati ad colloquendum pariter & deliberandum paulisper, quid ad ea præmeditatè responderent, pace principis, egrediuntur. Post paulò intro reversi, disertè objecta refutarunt: expurgantes in primis senatum, qui semper illius majestatem, quod licuit, à factione asseruisset, nedum hic imminueret. Accepta expurgatione legatorum, perrexit Mindenus (uti incœperat) historiam criminationum pertexere. Super hæc quotidie eos plebem rure in civitatem extractam, ad sistendum cogere: diem apud judicem urbanum dicere: indicta causa statim damnare, mulctareque, ut libitum esset. Quoniam ista superbè ad lacessendum principi stomachum patrata constaret, justè eum in illos hostilem spiritum induere, qui hostium speciem præberent: certum esse, non tolerare diutius se pro delectamento haberi. His moribus damnum insigne dari. Municipiorum numerum (inquit) indies augetis magno principis dispendio, ne in eos jus præfecto præsidii Amisiani imperiumve sit. Vult igitur, ea de causa numerum eorum pariter & nomina in indicem relata cognoscere. His delatis quid expetat, poscatve videbitis. Colonis vestris maximè sub Luesdana prætura prohibuistis, ne diebus judiciorum à prætore pro imperio ad constituendum judicium venire jussi, pareant, præter consuetudinem, quæ haud nuper ibi recepta est. ut ex Ioanne Fonckio prætore loci, & cive Amorfortio pridem accepi: & querimonias suas de vobis detulit. Accedit ad ægram principis mentem & hoc. ex illius mandato prætor Luesdanus constitutionem vectigalem nuper cum in sua provincia collecturus esset, edicto cavistis publicè, ne ad eum, sed vestrum quæstorem episcopo pernumeranda deferretur. Aqua & igni super hæc Ioannem Fonckium interdicere voluistis, quòd quosdam agrarios fundi Amorfortii colonos Ultrajectum ad forum ecclesiasticum in jus ob id vocarit, quòd pensionem è liberalitate ultronea in singulos annos ei dari solitam, non pependissent: nam ea se redimunt, ne diebus operosis juri dicundo adesse teneantur. Paululum in senatu addubitatum fuit, num hac de causa urbe pelleretur. Insignis contumelia fuit, quòd per vos stetit, quo minus licuit Episcopi Vicario extremum juris adversus Euangelicos fratres Ioannitas persequi: à quo eos defendistis. Postremò, quid hoc aliud est, quàm oblatum auxilium iis qui principi oppedunt? maximè, cum Arnoldus Dolrerius Consul obstatet, ne viator in Hœchlandios missus cum iis jure ageret, qui imperatam pecuniam nondum solverant: iisque multatitium pignus auferret. Objecit præter hæc nonnulla alia perlevis momenti in speciem admissa: ut ad hunc modum captatis occasionibus Amorfortios percelleret, resque in suburbana eorum ditione novo more pro libidine novaret. Ad ea legati modestè, quantum ex tempore impræmeditatis facultas suggessit. Effectum id interim est, ut actiones, & criminationum capita scripto traderentur. Regressi Amorfortiam, rem ad senatum referunt. Nec operosum sanè fuit, calumnias verius, quàm criminationes, omnia perperam interpretantium diluere, & earum aliquas accusando exaggeratas, molliori interpretatione lenire. Scripto itaque Episcopo ad singula respondetur, verùm serius aliquanto. nam paulo quam literæ Dorestatum adferrentur, populo Wicano clam, Transiselanos petiverat cum modico equitatu. Incidit hoc iter circa Cal. Novembres. Obnupto capite, ignotoque habitu per Amorfortiam, (ne proditus Gelro opportunus foret) profectus, sequenti nocte in Scura pro populariter nobili nomine divertit. Paululum ibi somno ac cibo potuque recreatus, sub lucem conscenso equo, circa medium diei celeriter Daventriam pervenit. Quatriduo post dux Wolfgangus Episcopi frater, cum reliquo equitatu eum sequutus est. Hæsit in Transiselanis inde usque ad Cal. Martias insequentis anni, qui vigesimus sextus erat supra M.D. Unde iterum in superam Germaniam abiit, nemine itineris certiore facto, penes quem in tanta inferæ ditionis rerum varietate, cura reipub. esset: cum superiores principes regni fines & septa egressuri, soleant in ordinum conventu,

Mindeni Oratio Invectiva contra Amorfortios.

1526. Episcopus redit in Germaniam. Pontanus lib. xi. fol. 724.

quem

de eadem controversia extabant: allegata possessio: producti in rem præsentem. Curator provincialis advertens futurum, ut arbitri in consilium mitterentur, jamque censerent, conterritos, ad demendum principi dedecus, in eam verecundiam adductus est; ut arbitrariam sententiæ pronuntiationem persequi desisteret, & studio per suam negligentiam obliterari pateretur. Iam inde semper Episcopi & ordines Ultrajectini in pristina possessione quievere: & in tot seculorum serie, nullo infestatore pacati fuerunt. Itaque anno vicesimosexto (ut coeptum est narrari) ea lis de jure finium denuò edicto adversus præsulem edito à Burgundionibus renovatur. Ex ordinibus mittuntur Emnessam cis aggerem legati: eò evocantur & Amorsfortii, cum quibusdam civibus, quibus in iis regionibus fundi erant, in rem præsentem; simul adessent in notandis utriusque regionis cardinibus. Huc adhibuerunt Ultrajectini paludum locorumque Amisianæ ditionis in plano descriptionem; quæ posteris temporibus in nostrum jus concessit. Hæc ita parata erat, ut in ea paludum ordo contineretur. In radice montis, Amorsfortia ad ortum: Ultrajectum ad occasum cum finitimis agris sic depositum erat, ut hinc Vechta amnis, illinc Amisium in mare se effundens, interiora vicorum, paludum, oppidorumque utriusque nominis duobus quasi brachiis complecteretur. Discurrebant lineæ discriminatrices cardinum, quibus regiones distinguebantur. fossa item ponè Emnessam citeriorem in turri Martinianæ directè opposita; cardo utriusque ditionis. Hujus autem chartæ ope adjuti, cardines, quos plebs incola rusticorum antiqua appellatione Leuvepalum nominat, & Raiam, ad vetustum soli jus vindicandum accuratè notarunt. Principum ad disceptandum de regnorum limitibus conventus Schœnhoviæ inter hæc habetur. acciti huc sunt quoque Ultrajectinorum ordines: & nihil aliud hic quàm disputatum est ad altercationes usque, de Ultrajectinorum injuria, contumelia, & insolentia: quod longè ditissimam partem palustris soli Goylandorum regioni ablatam, tot secula nullo jure possedissent. Reposcere itaque se, præter ipsius fundi jus, aliquot seculorum fœnus, quod in immensam & intolerabilem auri vim excrevisset. Ordine jus finium validis argumentis tueri; tabularum testimonia, annorum supra præscriptum, possessionem: arbitrii desertionem (qua vel sola in fraudem incidere adversarii potuissent) producere. Adhibita est & illa chorographia in re quasi præsenti, de qua paulo antè dictum est. Adduxerunt veterem & hodie adhuc durantem distinctorum in iis regionibus terminorum nomenclaturam. Quæ argumenta liquidò limites arguerent, & controversiam omnem exemissent. Redeunt ordinum legati rebus interea infectis domum. Ad hunc modum cum diu certatum esset, eò denique deducta res est à Burgundis; ut proponeretur de deferendo ad sequestrum certamine: interea tantisper à fodiendis palustribus desisteretur. dum constituta disceptatio finita esset. Paucis pòst diebus Margarita regnorum præses literas ad ordines Ultrajectinos dat: quæ in concione extemplò recitatæ in hanc sententiam sunt. Quoniam in conventu Schœnhoviano nuper ita convenisset, ne paludes Goylandicæ effoderentur, ni sequestrata re litem confectam haberent: Scirent itaque, eas se manu consertum iterum vocare. Responsum ab ordinibus, sibi non liquere, ubi homines Ultrajectinæ ditionis, fodiendo alienum fundum, jus Goylandorum usurpassent: certè in confessione omnium mortalium esse hactenus intra dioecesis limites, suas paludes, quarum jus, sine ullo cum quoquam certamine, penes se hactenus fuisset, se fodisse: neque commissuros se hanc causam sua inertia ita obliteratam ad posteros cum perpetuo ipsorum certamine, & suo immortali dedecore transmitti. De sequestro verò non liquere in conventu quicquàm decretum fuisse: nisi quod ægris animis hac lege discessum esset, ut domos reversi, rem integram ad suos referrent. Cum autem neque scribendi, neque infestandi finem facerent; ordines per viatorem ad summum imperii judicium provocationem fecere. Res quo minus expectata erat, eo doluit Hollandis magis. Provocationem tamen haud recusarunt: cum mallent alioqui certamen intra ditionis septa componi. Literas mox paulo Florentius dat ad Basilicæ primariæ Decanum, expostulationum & stomachi plenas: provocationes id genus in Burgundionum regionibus inusitatas: cum lites, si quæ cum finitimis populis coorirentur de jure injuriave, intra eas dissecari consuevissent. Per hanc provocationem, contra morem majorum adversus Cæsarem factam, ejus majestatem imminui: ansam hinc vindictæ nasci posse, & concitari aliquam tempestatem. Hinc manus injectiones, hinc publicas bonorum & usurarum possessiones exorituras. Itaque ex amicis Imperatori inimici fierent. Proinde antequam illius iram in se vertant, si rebus suis bene consultum cuperent, rem integram ad arbitros de-

Raia Hollandica.

denique passim cum præfectis de comitiis habendis expostulare. illi armis se intercessuros minati, si contra fœderis fidem ad res novas consurgerent. Mandat inter hæc consuli (quando fremitus & clamor indies cresceret) ut in unum aut alterum arreptum animadverteret, quo reliqui quiescerent. Consul modò hoc, nunc illud causans tergiversando, eos extrahit. Addit illud quoque religioni periculosum fore, si tali occasione ad armatam secessionem concurreretur. Itaque sexto Idus Decemb. (qui dies Concæptioni D. Virginis solemnis habetur ad vesperum, homines in proceres nobilium conjurati, cum ingenti urbis terrore in cœtum coivere. Ubi multa secretò de non ferenda servitute, & perfidia tum procerum ecclesiasticorum, tum equestrium, questi essent. ira doloreque perciti, datis dextris conjurant, eo die ante noctis concubium, victoriam se præfectis, quam nimis insolenter adversus plebem exercerent, extorsuros. Designant ad cædem & direptionem è factione utriusque nominis. Tum demum parta victoria, de revocandis exulibus, de restituenda pristino splendori repub. se acturos esse. Postquàm datis ordine dextris religione se mutuò obstrinxere, mittunt internuncium, clàm præfectis tota urbe, in primis autem in inferam civitatis partem, ad homines factionis plebciæ, quorum virtus sæpe antea in dubiis rebus enituerat: ut paulo post diei crepusculum, circa primam facem, armati in supera parte adessent: stare, nobilitatem & religionem nihil opinantes opprimere.

1526. VI. Decemb. Inter seditiosos & factiosos certamen.

Ipsi interim in ponte fullonum, molem è trabibus transversim rudibus aggestis, contra inimicorum impetum, erigere raptim aggrediuntur. Serum autem diei illunc erat, & nox tota, quo periculosius erat consilium, quod inceptabatur. Et ut undique tuti forent, dextra lævaque & à tergo viarum angustias, scamnis & sedilibus objectis præcludunt: ut circumquaque tuti forent, si qua vis insperata aliqua immineret. Dispositi passim in stationibus cum armorum omni genere, qui, ne munimenta irruptione adversariorum disjicerentur, prohiberent. Ipsum vero robur plebis in fronte ad trabium cumulatarum molem collocatur. Validum præsidium, unde memorabilem cladem edere potuissent, si diei aut plenilunii beneficio prospectus in adversos pontes datus esset. Tessera erat, ut accepto adversæ factionis adventu, signo in proximis templis ad arma conclamaretur: ad quod & ii qui nondum adessent, ex insidiis alios ferirent: & alii per stationes distributi, ad tuendum se, & fortiter pugnandum intenti essent. Præfecti urbis contrà, adversa plebis vi, per tenebras, Consules primum, quorum alter (ut dixi) apertè conjurationis suspectus erat, in curiam pontificiam celeriter convocant: rati haud segniter agendum esse, priusquam plebis robur tota civitate contractum invalesceret. Contrahitur huc & nobilitas, & proceres nominis ecclesiastici. Voluntarii quoque è plebe pauci illi quidem (de quibus sæpe antè à nobis memoratum est) sed audacissimi, in armis adsunt. Horrenda facies; cum funalibus in curiam per tenebras undique concurrentium: & armorum strepitus horrorem augebant. Nobilitas cum parte plebis, quamvis longè aliis numero impares, ducum tamen virtute nixi, nihil gravatè cum incondita absque principe multitudine dimicationem capessunt. Præfecti ubi videre suorum animos ultimæ pugnæ instructos, nullam moram interponendam arbitrati, suos trifariam partiuntur. Religio curiæ præsidio relinquitur.

Mindenus Ernestus de Amerongen.

Quantum verò plebis & nobilium hominum erat, ita divisere, ut ipsi cum robore suorum à fronte, plebis opera adorirentur: reliqui dextra lævaque, per novam viam, & aliam ad Teutones desultoriam, magnis clamoribus subitò in ipso pugnæ ardore, illos aggrederentur.

Nieuwstraet.

Anno 1346 in litteris ad S. Paule dicta nova platea.

Dantur tesseræ è more militari, ut Iacobus Mindenus præfectorum alter, cum parte plus dimidia dextrum fluminis latus: Suederus Sulenus, vir nobilis, & belli artibus clarus, sinistrum tueretur. Mindenus paucis suos pro tempore exhortatur, ne pauci multitudine imbelli deterrerentur. Noctis tenebrosæ beneficio, minus periculi à globis tormentariis, qui in incertum nullo prospectu mitterentur, adesse. Deinde ipsam cumulatarum trabium molem, plus sibi quàm plebi opportunam: quam ne magnæ quidem operæ esset disjicere. Veniret in mentem pietatis erga patriam, tum quanta gloria pro liberis & uxoribus, pro aris & focis apud posteros, adversus civem perniciosum, qui bonorum omnium fortunis immineret, jam decertaturi essent.

In litteris de anno 1346. vocatur Sprinckwyck. Vide & Buchelius fol. 251. ad Hedam.

Illos sine duce vulgus iners nunciato suo adventu, illico fugam facturos. Se principe duce, præeunte sagato senatu, optimatum præsidio septos, patriæ communis salutem asserturos. Denique eam noctem pacem & ocium domesticum haud dubiæ æternum parturam. Dum præfectus in hunc modum suos in procinctu stans ad pugnam animat, Pistori & fusori æramentario, domum Teutonicorum exeuntibus, duo plebeii, Gerardus Niger, & Laurentius Godefridi filius, dudum Ædilis, & haud ita pridem Trib. ration. dum superam urbis partem incauti petunt, in ipso propè

limine occurrunt. Agnitos extemplò per umbram (quamvis alioqui haud facile eſſet) dedendos depoſcunt. Negat *Niger id citra pugnam ac ſanguinem fore, ac priuſquàm haſtam expediret, Michaël telum in adverſum pectus arcu, quem ad id tenſum, paratumque habebat, torſit. Et trajecerat adverſum inimicum, ni ex compoſito ad armorum omne genus thorace & triplici villo foraminibus confertis texto, ac loricatio nulli telo penetrabili, pectus poplite tenus muniviſſet. vi tamen ſagittæ humi corruit. Capti ambo in vincula ducuntur. Inde primæ facis ſilentio in manipulos ita, ut dictum eſt, diſtributi undique plebis opera invadunt. Conclamatur ad Sanctorum Gertrudis & Nicolai ad arma. Primo impetu, clamore oppugnantium terror multo maximæ parti eorum iniicitur, qui luxu diffluentes, lingua quàm re promptiores erant. Hi per vado proximas domos dilabentes, occultis viarum diverticulis & anfractibus inde ſeſe abripiunt. Reliqui in ſtatione permanentes, acriter opera defendunt. Sed in hoc conflictu nullius æquè virtus, ex optimatibus, inſignis fuit, atque Iacobi Mindeni. Primus enim in ſummam molem deſultoria levitate connixus, pugnam laceſſivit. Sequuntur hunc alii, ita ut quiſque laudis ac gloriæ cupidus maximè erat. Clamor ingens oritur, nec minus inardeſcit cominus pugna. Plebs ferociter hos propugnaculis deturbare, nihil loci ſegniciei relinquere. Pars, quibus id negotii datum fuerat, per trabium juncturas ac rimas, inimicos ad ſtrepitum quemlibet quamtumvis levem ſphæris eminus ferire. Fuit ea dimicatio utrinque hoc vehementior, quo ira atque odio magis res gerebatur. Stetit diu anceps pugna, priuſquàm ſe victoria inclinaret: tantaque ferocia oppugnantium defendentiumque opera pugnabatur, ut inſigni clade victoribus & victis luci ea conflictatio ſtetiſſet. Mindenus ter haſta loco ſubmotus tantum non in terram concidit. Tum demum dolore & gloriæ cupiditate pariter, iraque accenſus, cum globo ſuorum iterum in ſummum evadit. reſtituitur pugna omni telorum genere, multo quàm antea infeſtius: ita ut loco plebs aliquantum optimatum tandem virtute ſubmoveretur. Cæterum anteſignani poſtquàm & latera & terga, ſuorum præſidiis nudata præter ſpem animadvertere, in fugam abeunt. Et quia per denſiſſimas tenebras palantes tota urbe in veſtigio victoribus periculoſum erat perſequi, adverſam trabium molem extemplò disjicere aggrediuntur. Elabuntur interim muros ſeditionis à plebe principes, quos metus ſupplicii ex mali conſcientia ſtimulabat. Nonnulli, quos vel grandior ætas retardabat, vel pavor retinebat, aliquandiu latuerunt, dum muliebri habitu, aut ignoto cultu, quo portarum cuſtodes facile erat eludere, urbe paulo pòſt excederent. Sed multo plures fuere, qui noctis beneficio incogniti, de quibus nulla unquam ſuſpicio fuerat, poſtridie in tabernis, ſuis opificiis operam navare viſi, in poſterum victores latuerunt. Scio fuiſſe quoſdam, qui ancipiti pugnæ eventu territi, in armis domi, utrò ſe inclinaret victoria, intenti ſtabant. Hi auditio ſuorum caſu, oppeſſulatis ſtatim foribus, ne & ſe proderent, luminibus extinctis, in penetralioribus ædium ſuarum partibus ſe continuerunt. Vtcunque itaque hujus nocturni prælii fortuna cecidit: victoribus tamen, quam victis, pernicioſior, magiſque cruenta pugna fuit. Cecidit in vulnus globo trajectus Suederus Sulenus, vir ex antiqua Sulenorum gente nobilis: & Quirinus Ridderus, craſſus pictor, adoleſcens adhuc imberbis, & nec dum ad militię munus, & ſtipendium faciendum aptus. A plebe unus deſideratus eſt, qui nodo præacutis clavis gravi, per caput & cerebrum percuſſus periit. Præfecti inde in curiam regreſſi, ſuorum virtutem laudarunt. Mox (ne diſturbata palanſque multitudo iterum ſe in cœtum conglobaret) victores manipulatim urbem cum tympanis, alii aliis viis pervagando, reliquum noctis conſumpſerunt: abutentes nimis impotenter adverſus victos, inſolenterque victoria, principum plebeiæ factionis ædibus vitreas feneſtras excutiunt: in fores violenter inſiliunt, eas quaſi diffracturi quatiunt. Ad poſtremum, nullam ferociæ hoſtilis ſpeciem prætermittunt. Mane Doreſtatum Mindenus ad præſulem de fuſo nocturna dimicatione cive ſeditioſo, literas dat: ſimul de iis, quos concluſos in carcere habebat: ſi valetudinis ratio permitteret, Ultrajectum, ut de reis conſilium præſens capi poſſet, quamprimum adveniret. Habetur eo die ſenatus, ad quem præfecti de habendis quæſtionibus, de ſeditionis concitatoribus referunt. Multa hic in eum ordinem graviter ſimul & acerbè ab illis dicta ſunt, quod ejus ſomnolentia ſeditioſorum civium audacia indies magis ac magis confirmaretur: quam niſi ipſi ſua virtute ſuperiori nocte, cum triſti ſuorum clade, oppreſſiſſent, jam religio, jam ſenatus, jam optimates, & quantum bonorum hominum eſſet, cædi direptionique dati forent. At multo impotentius invecti ſunt in Conſulis Caniſii perfidiam, qui conjurationis conſcius, cœtus nocturnos fla-

* De Swart ab Oldenſalia.

Deſultoria levitas Iacobi Mindeni in capeſſenda pugna.

Pugna civilis in urbe Vltrajectinà

nos fla-

nes flagitiosorum civium in interiori ædium suarum parte habuisset: cum illis, contra duos ordines, & aliquantam senatus partem, quæ suspecta plebi erat, conjurasset. Arguisse id eum superiori nocte, cum nisi pudor, ne proderetur, obstitisset, neque in curiam pontificiam venisset, neque ad frangendum illorum furorem, quenquam ad arma convocasset. Hinc illum in vultu pallorem fuisse, hinc trepidationem, cum præter spem, subitò domo excitus, in curiam, ubi ordines congregati erant, adesse juberetur. Visos sæpe seditionis coryphæos, cùm aliàs, tum intra quatriduum, illos & illos (quos nominatim ibi perstringebat) post serum diei domum ejus intrantes, conticinio furtim rursum egressos: quos interdiu, ne se indicaret, ne nutu quidem obvios dignatus fuisset. Consul ad ea vehementi oratione usus, primùm se expurgavit: inde ostendit, occasionem & caussam seditionis, ab ipsa nobilitate & præfectorum injuria primum ortam, qui contra concordię dudum sancitas leges, rationes optimatum & religionis impedivisent. Iustis de causis à plebe, cum se ludibrio haberi viderent, comitia postulata. Itaque ad vesperam usque dicendo totum diem exemerunt. Postero die iterum per præfectos senatus cogitur: fueruntque tum senatui authores hujusmodi senatusconsulti faciendi.

Qui in supera urbis parte in armis fuissent, in perpetuum exules essent. ne vir, mulierve, eorum quem hospitio exciperet, capitis periculo. latentes proderent sub occasum solis. Indicibus sua præmia forent. De reis, qui in vinculis erant, quæstiones haberentur.

Indicio nemo proditur. Magna civium multitudo, alii aliò exulatum abiverunt. Intervenit è Dorestato inter hæc, ordinum consilio rempub. in meliorem formam constituturus prę-sul, invalidus atque æger. Senatui publica sollicitudo & cura incessit, ne securi periculorum, per proditionem ab exulibus opprimerentur. Itaque duplicant in muris nocturnas vigiliarum stationes, excubias item pomœria nocte obequitantes, & portarum custodias. Interea de reis quæstione in carcere habita, confessio exprimitur, plebem metu ne arriperentur alii post alios, ob improbius diem habendorum comitiorum postulatum, ad arma nocturno tumultu excitam fuisse. Nec ad cædem aut direptionem, ut maxime in eo conflictu fuisset superior, rationem consiliorum spectasse, ut ipsi fingerent, verùm rationes continuati voluisse. Præfecti veriti ne per moram quid interveniret, quo è vinculis eximerentur, capitis anquirendos condemnant. Nec alius ferè dies tristiorem rerum faciem, toto illo triennio, quo intestina discordia laboratum fuerat, habuit. Auxit horrorem armatorum equitum, à quibus è curia pontificia ad supplicium in Palatinum forum contra incertam vim deducebantur, apparatus. Et ne usquam Tragici spectaculi specimen deesset, pars equitatus jussa, tota urbe, ne qua vis à plebe cooriretur, viarum ambages sursum deorsum obequitare. In hos omnibus passim regionibus ab imbecilli fœminarum puerorumque genere convitia voces mordaces jaciebantur: irudines, ac sanguisugas gangrænas appellare: fore nunc, ut civium sanguine, quem ardenter tam diu sitivissent, aliquando explerentur. Clamor ululatusque omnibus urbis regionibus audiebatur: sed multo continentius in forum confluentium mulierum agmen, vocesque miserabiles edentium, tandem movit præfectos, excivitque miseratione circumfusis in coronam equitibus lacrymas. Mindenus, interim dum lictor reos ad supplicium parat, reputans secum, quanta se & stirpem suam invidia ex civium pœna ad posteros maneret, simul commiseratione ictus, verso calcaribus equo. Reducantur isti (inquit) in carcerem: hodie superstites adhuc sunto. Niger inde supplex veniam publicè à senatu consequutus, in quadriennium exul esse jubetur. Laurentius verò, quoniam Tribunatum rationum superioribus reipublicæ tempestatibus gessisset, eumque impotentius adversus pleramque nobilitatem exercuisset, quàm vel ocio quietique reipublicæ conduxerat, vel illis gratum fuerat, in vinculis ad graviores quæstiones asservatur. Existimabat præsul, ut verisimile, occulta consilia, quæ vulgus latuissent, se tormentis ab eo expressurum. Et in hunc quidem modum, victrix factio plebeiam potentiam armis fregit: cum tertius annus ageretur, quo semina discordiæ intestinæ primum jaci cœperant. Verùm justéne an injuste ad seditiones faces hac via extinguendas grassata fuerit, non obscurè judicari potest. certè jus inde

Mindens. jubet capitis Parci.

æquum stetit, qui plus armis valuit. Sed quantum ea victoria, & dominatione, ex illa, parta ad otium & securitatem promotum fuit, deinceps narrabitur. Exulum numerus tot penè hostes fecit, quot cives intra muros essent: quorum multo maxima pars ab extortibus, ob communem injuriam, taciti stabant. Duplicatus igitur fuit metus factioni: ut & civem ad imperata faciendum domi invitum continerent, & urbem seque ab exulum insidiis, quibus opportuni erant, accuratè tuerentur. Præsul ob ingravescentem indies morbum, non diu in urbe moratus, cum captivo * Dorestatum Batavodurum navigio brevi se recepit. Navigantem fœminarum manus suppliciter tendentium caterva, atque cum lachrymis obtestantium reum vinculis eximendum, ad ducentos ab urbe passus prosequitur: quantum vellet auri paciscere-tur, in numerato fore. Nihil Episcopus pecuniam moratus, cùm torvo immotoque vultu cursum navigationis aversus silentio teneret: illæ spe potiundi captivi abjecta, mœstæ domum retro abivere. Detentus inde Tribunus in carcere Dorestati fuit, annum plus minus: nec post horrendos cruciatus, vita propemodum desperata, nisi grandi multatus pecunia, liber è vinculis evasit. Secundum hæc respub. ab intestinis seditionibus quievit quidem, sed eas externum malum illico, domestico propè par, excepit. Exules enim, partim elapsi metu legis, partim decreto pulsi, cum alii aliò exulatum proficiscerentur, à vicinis oppidis obvia humanitate suscipiebantur: sive id odio nominis Ultrajectini, sive in factionis invidiam facerent: sive humanorum casuum memores, supplicum misererent: aliquot certè eos ad rerum pub. suarum communionem benignè invitabant. Ægrè id habuit factionem: quòd cum ex angustiis suæ ditionis fugatos, in propinquo (unde propius periculum erat) cervicibus suis omnibus penè horis imminentes ante oculos cernere cogerentur, ad extrema oceani littora profligare nequivissent. Ad has urbes, ut literas det, principem inducunt, expostulatrices, quòd seditiosos homines & fœdifragos, hostes à senatu dudum judicatos, publica fide intra muros suos versari paterentur, à quibus sibi & urbi Ultrajecto quotidie insidias parari, constans fama esset. Hac injuria se provocatum, posse ad justa arma induendum temerè perpelli. Ad ea responsum apertè ac simpliciter. Liberas suas esse civitates, easque omnibus iis patêre, cum quibus nullum publicè odium lisve intercederet: præsertim verò supplicibus, quos vel fortunæ iniquitas, vel aliquis casus, solum vertere compelleret. Memores casuum humanorum, supplicum didicisse misereri. Quoniam autem cum nullo publicè privatimve odium exercerent, longè paci assuetos, in ocio se neque bellum neque simultatem quærere. Bellum restitantibus oblatum, quibus possent animis, quamvis viribus impares, se propulsaturos. Neque id se sine exemplo facere. vetus esse, & nusquam non gentium usurpatum: profugis sordidatis, exulibus, & ob infortunium pulsis, civitatem quo receptum habeant, suppliciter petentibus, publica fide dari. Quantum verò ad discrimen, quod sibi ab exulibus comminisceretur, sic persuasum haberet: non esse tam se barbaros, & ab omni cultu disciplinaque humana alienos, quin oppida religione imbuta, & legibus identidem ut armis munita incolerent: ubi non ex cupiditate, nullo pœnæ metu, sed sub magistratibus & legibus viveretur: tantum abesse, ut asyla sine discrimine hominum sentinæ, in perniciem finitimarum civitatum patescerent. Hæc aliaque id genus episcopo Ultrajectino à propinquis oppidis responsa sunt. Ad nullos autem infestius, quàm ad Amorfortios scripsit, odio magis gentis insolito, quàm ex merito. Adversus hos gravissimum erat, quod querebatur, inde latrunculorum more exules, Ultrajectinis infestos per montem evagari: à quibus tametsi vis abesset, metu tamen infortunii, nonnulli iter facientes, viam flectere cogerentur. Ad ea senatus: Non occultum nobis est, quam male per quosdam multis hominibus apud te audimus: quos quoniam innocentia jam non potest tueri, olim certè & tuebitur, & fides commendabit, ubi cœperit quorundam impostura & offuciæ interlucescere. Exules, non inficiamur, nostris portis esse receptos. Aufer calumniam: nemo, cui pectus dextrum insit, in tuam invidiam, communibus mœnibus à nobis eos donatos interpretabitur. Quod quidem, quamobrem factitaremus, nulla causa est: nec præbita ansa, cur fidem & obsequium nostrum labefactaremus: cum ultro semper effusa humanitate (quod licuit) tuæ majestati nos conciliaverimus. Cum autem irritato his consiliis odio, apertum sit, quid inde oriri posset: vesanum foret, si paucorum exulum, & quidem obscurorum ex incondita plebe hominum causa, nos in certamen, ubi quietis esse liceat, aliquod conjiceremus. Quid dementius, quàm scorpionum catulos in sinu educare? Itaque ejusmodi conquiri jussi sunt, qui facinorum, quæ abs te objiciuntur, rei judicarentur. inventus est nemo: ut miremur, quid sibi hoc novum accusandi genus velit, ac quorsum spectet. Sunt quidem (non inficiamur) sed pauci,

* Laurentio Godefrido Tribuno rationum.

qui nuper ex Ultrajecto huc profecti, civium numero sunt ascripti, adeò obscuri, ut vixdum vicinis suis de nomine noti sint. His in senatum vocatis, recitavimus tuas literas, ut se vel purgarent, vel sontes publicè confiterentur: ut eos illico damnatos in vincula duci jussissemus. Expurgarunt se: in primis autem de fœdere, adversus quod fecisse coarguebantur. Neque veniam sibi dari petunt, quod arma contra inimicos sumpserint: sed quia ea justis ac piis de caussis induissent, non abnuunt sisti judicio, (modo incorruptus detur judex) adeoque principi suo, cui id quod gesserunt, adversus quemlibet, à quo criminationibus oppugnentur, pium æquumque sint probaturi. Et ista quidem ad ea sufficiant quæ de exulibus. Cæterum de evagatione, quia vanius est quàm ut refutetur, non operæ pretiū est respondere. Illud autem haud parvum momentum ad pacem & concordiam foret, si maturè prospicias, ne è civilibus armis, & scintillante intestino bello, clarum incendium oriatur: potius, quàm ad propinquas alias, & tuæ ditionis civitates, motu novarum rerum, perturbandas converras: à quo consilio quorundam animi non abhorrere videntur. His enim haud satis est, ditionis metropolim bifariam laceratam terroribus & discordiis implesse, nisi se deinde ad propinqua oppida divexanda accingant: ferendum, si authorum capitibus id malum, ad ultimum expiari posset, ipsique concitatores deposcerentur. Nunc cum tua & tuarum civitatum referat magni, pacéne pergamus frui, an ocium nostrum seditiosis consultationibus discindatur, memor esse debes, in quem finem exibit. Ex similibus principiis cœpit Davidis tragoedia, ab hominibus id genus, ex eadem urbe: libet rei nondum obliteratæ, memoriam tibi renovare, maximè cum adeò vetustate non sit obruta, ut multorum adhuc in oculis penè obverseretur. Illa, quàm è tenuibus simultatibus procemium suum habuit, & exitum quàm tristem? Hinc ejus captivitas, inde bellum, & obsidio, quæ belli finem fecit, ipso bello graviorem. Ad consimilem modum Fredericus Badius Episcopatu excidit, quo, cum aliud ex alio bellum derivaretur, dolore animi, quod suis opem ferre nequiret, contabescens, ultrò se abdicavit. Transiselanum nimis atrox bellum, è paucorum, hortantium ut initio traheretur, avaritia conflatum, non solum oppida & arces à nostra ditione alienavit, verùm & Philippum mœrore, quòd ad ferendum auxilium non satis virium esset, confecit. Alieira, princeps, cum hæc edita exempla teneas, non possumus dissimulare, quin te moneamus, ut ea tempestivè in tuum usum vertas. Indic tuarum civitatum conventum, in quo partium causæ ac controversiæ disceptentur. Id si feceris, Amorfortiorum pronos, ad reconciliandum factiones, animos non desiderabis: nisi graviora, quàm illi passi sint, ipsi brevi pati velis. Responsum ab Episcopo est XVI. Cal. Februar. Neque pondus, neque momentum ea adferunt, quæ à vobis de exulibus scribuntur: ludificationes sunt enim, & cavilli, quibus elabantur, de judice deligendo, apud quem causam dicant, & facta tueantur. Volo, ex edicti formula oppido pellantur. non edicturus, nisi & certis sermonibus, & testimoniis, cum tells nocturno tumultu eos deprehensos, & fuga mox ablatos per tenebras, pro comperto haberem. Quibus non conjecturis, sed argumentis, sontes esse convincuntur. Præterea sunt, qui per libellos non ita dudum, fide ultro citroque commeandi data, quam ad expurgandum se de iis quæ objicerentur, eaque refellenda, exorarant, vadimonium deseruerunt. Hinc conjectantibus rem ipsam, quàm nihil firmæ defensionis adferant, perspicuum esse arbitror. Si rem mihi gratam, vobis verò utilem facere velitis, exules, renunciata fide, civitate interdicitote. Ad ea incunctanter senatus Amorfortius. Tot verbis, quibus ad exules pellendos hortaris, nondum nobis liquet, quos velis. Si nominatim perstringantur, ut de reis certum indicium sit, (quando nec ferrum, nec rotæ nobis desunt) possent extremo humanorum supplicio multari. Ultrajecti factio omnia interim pro arbitrio administrabat. Iura alia antiquare, constituere nova, consuetudines abrogare, plebiscita biennio proximo per tumultum facta, & rogationes obliterare. Decretum promulgatum, ne quis deinceps de secedendo mentionem faceret: pœna constituta, & ultimum supplicium, & bonorum publicatio. Utque vindicata dominatio stabilis foret & perpetua, in magno momento ejus stabiliendæ posuerunt, lege promulganda cavere, ne deinceps Cal. Feb. populus creandorum magistratuum causa comitia haberet, sed ea in perpetuum sublata essent. Operarum numerus, ut earum robur & vires frangerentur, illico diminuitur. Signa, sub quibus superioribus annis armati secesserant, in curiam pontificiam de ferri jussa, per ignominiam in senatorum conspectu discissa discerptaq; sunt. Agebatur principium anni vicesimi septimi, cum ad hunc modum optimarum factio, ingenti animorum ferocia potentiam suam confirmare adoritetur. Circumferebantur tum passim vaticinia vulgi sermonibus, annum eum rerum mirabilium fatalem: nunciatum quoque pro-

 digium,

digum, sparsaque fama incertis authoribus est, in cœlo auditum fragorem quasi armatorum inter se concurrentium. Et paulo pòst, cum ad Divorum delubra, obsecrationum feriis, supplicationes è more haberentur, sol ingenti ac nebuloso orbe sereno cœlo circumquaque, inclusus apparuit. Quæ prodigia, cum ab aliis aliò (ut quisque animum affectum habebat) ad reges & monarchas referrentur, postea exstitere quidam, qui ea peculiariter dubias Ultrajectinorum res, & mirabiles motus, vicissitudinesque, quæ in hunc annum inciderunt, portendisse affirmarent. Coss. novo more, è consilio nobilitatis pleræque, à principe, nullis populi comitiis dicti: Gybertus Sulenus, & Arnoldus Vulvenus. equestres ambo, præter leges populi Ultrajectini: quibus inter alias cautum servatumque antiquitus fuerat, ne equestres comitiis interessent, in senatumve legerentur, nisi ad plebem transirent, in eoque ordine perpetuò consistere sententia foret. Iam illud quoque tertium adversus legem, cum temporibus comitiorum nulli civium extra urbem abesse nisi cum memorabili mulcta, nec quenquam in senatum legere, Tribunum facere, senatoremve, multo minus vero Coss. absentem renunciare liceret.

Anno 1572 Consules Gysbertus à Zuylen & Arnoldus de Wulven Nobiles.

Sulenum multos annos procul à repub. ruri in ocio senescentem, (molestias credo & factiones perosum) hoc anno tergiversantem, recusantemque, ac invitum penè Consulem fecerunt. Omnem finitæ democratiæ, transferendæque brevi universæ dominationis ad opes firmiores. Erat autem ætate grandior Sulenus, moribus & ingenio placido, sedatoque ocio quietique magis idoneus, quàm reipub. fluctibus.

Democratia finitur apud Vltrajectum

Cum jam tranquillitati vitæ rusticanæ diu assuetus, restitans, & quasi conserta manu in urbem extractus, assiduis turbis jactari occiperet, ac multa perperam non è suo, sed factiosæ nobilitatis consilio, & decerneret & gereret invitus, transversusque abire cogeretur, vir longè inter equestres optimus, animi æger, ac mœrore contabescens, diu corpore invalidus, domi per aliquot menses latuit, rexitque per Ioannem Hachtenbrocum cum collega rempub. id temporis. Initium turbandi præsentem civitatis statum brevi ab exulibus ortum: circa nonas Majas hi convenere in locum, quem ad consilium capiendum, de invadenda urbe, opprimendisque inimicis, per opportunum constituerant.

Exulum Vltrajectinorum conatus.

Ibi dies locusque dicitur, quando ad Teloneam portam in armis adessent; (sextus enim Cal. Iunii is fuit.) Et ut ea consultatio exulum quosdam ad facinus audendum magis extimularet, & specie simul tuti consilii, certæque victoriæ animaret eos, quos conjurationis participes socios Vltrajecti habebant, per literas & internuncios, certiores illos faciunt, trecentos lectissimos se pedites, robore & virium & animorum insignes, scriptos ad dictum diem in armis adfuturos habere: sed & principem, cui sacramento jurati essent. Illos stipendio senum Philippum in sex menses inauthoratos, cum tridui, post partam victoriam, direptione. Navigio, quanto maximo possent silentio, ad urbem se accessuros. Ipsi interea intus, quibus armis ad vectem transversarium vadi, ad pontem foris oppositum, & cataractas fluminis intus refringendas, opus foret, expedirent. Simul in ædibus portam proximis, secretò armatos disponerent. Secundis vigiliis, unà cum Quinqueviris, interceptis cæsisque, cymbis in id antè paratis, ad certam utrisque datam tesseram, placidè auxilio ad discludendas cataractas adnavigarent. Et ne stridoris ferramentorum indicio proderentur, sub primarum vigiliarum accessum, silices per pontem ter, quantis viribus possent, contorquerent: ad quod signum ii qui sub ponte essent, tantisper à diffringendo desisterent, quoad vigiles inde centum passus processissent. Se interea ad virium suarum incrementum, alia auxilia occultè sollicitaturos: atque ita fore, ut prius proditionis securis inimicis supervenirent cum satis magnis copiis, quàm ad arma conclamaretur. Sed silentio & taciturnitate opus esse. fore tum, ut de injuria factionis contrariæ ad satietatem egregiè se ulciscerentur. Et processisset proditio, nisi casu indicio deprehensa fuisset. Suboleverat consilium homini Wicano, (nomen vulgo incognitum erat) sed quo casu incertum. Credere par est, per futilitatem alicujus, conjurationis conscii, inter pocula exceptam vocem. ut ferè hominum vulgus vino incalescens, soleat linguæ esse parum continentis. Is pridie, quàm ad urbem illi venirent, Ultrajectum iter facturus, pro magno negotio habuit, rem ad Episcopum deferre. Ordine (ut exceperat) exulum consilio exposito, princeps sine tumultu, ei literas ad Consulem Sulenum dat, mandatque homini, ut quod potest, Ultrajectum acceleret. Sol in occasum vergebat, priusquam Dorestato discederet. Inde ad medium itineris progressus, circa seram diei in stationes exulum incidit. Quoniam autem ignotus aliò iter simulabat, nec dicto nec facto læsus, quò iter intenderat, perrexit, ac prima noctis face ad urbem venit. Inclamatis iis qui in murorum stationibus erant, ut portæ aperirentur, Literas, inquit, se ad consulem ab Episcopo

habere cum mandatis. Rem non pati moram: agi enim de communi omnium salute. Intromissus extemplò, Cos. literis traditis, quid consilii ab exulibus captaretur, quidque sibi ad civitatem adproperanti præterea accidisset, exponit. Consul tumultuosè senatum convocat: tumultuosiusque pro tempore consulitur. Mittuntur lictores, qui vigilias intentas ad omnem auram esse juberent. Ex operis, per turres suas alii distributi, cum operibus & tormentis silentio in stationibus constitere. Trepidè, quasi scalæ mœnibus admotæ hæsissent, omnia expedirr: pulvis tormentarius, bombardę; ad portas, & humiliores infirmioresque muros advectæ. Dispositi item circa forum armati contra intestinam proditionem, ad ejus impetum excipiendum, proterendumque. Et plus periculi ab occultis hostibus ingruerat, si qua vis à fronte urbem invasisset, quàm ab exule. Paululum inde moratus Cos. dum instructos paratosque haud procul à suburbio Teloneo exules abesse conjectando (quantum ex indicis verbis

Collestegh.

æstimare erat) assequi poterat, paucos ex audacissimis, qui robore & animi virtute facile principes tota civitate erant, voluntarios speculatum ex improviso in suburbium porta emisit: paratos utcunque caderet res, fortunam experiri. Irruunt primum hi in portæ proxima diversoria, ad explorandum, num quæ præparatæ in occulto insidiæ, quibus à tergo circumvenirentur, ibi delitescerent. At exules comperto, è fremitu, per noctis silentium accepto, proditionem indicio patefactam, peropportunè retro per flexus viarum in pacatum abierant. Latebant in horreis tamen nonnulli fœno stramentisque contecti, opertique, qui postea verba indiligenter ac trepidè loca per metum explorantium ad suos detulerunt. Deprehensa quoque in mensis potoria vasa sunt, unde à longiori itinere defatigati sitim restinxerant, semiplena adhuc: quæ recentem inde fugam eorum coarguebant. Postea verò comperta plenius cunctationis causa fuit. Copiæ auxiliariorum, quas huc secum spe præmiorum & amplissimæ prædæ oneratos attraxerant, aliquot horas in ripa Rheni tergiversabantur. Ab initio his persuasum fuerat, rem ductu auspicioque principis alicujus patrandam, cujus nomen tum ederetur, cum muros subirent. Progressi jam ad suburbium Teloneum usque cum neque urgendo humaniter, neque expostulando improbè elicere valerent, cuinam sacramento jurati, hostilia occiperent: reputantes secum, quod periculum facinus sequeretur in posterum, si nullius auspl-

Sed irrito.

ciis inauthorati, per latrocinantium, grassantiumque speciem incursionibus civitatem captam diriperent, vastarentque magis quàm justi jure belli: exulibus destitutis, incunctanter (quia id militare non erat) diversis itineribus, noctis beneficio tuti, sese disperserunt. Atque hunc in modum exulum inceptum irritum, frustraque, & consilium tum destitutum fuit. Nocte illa & insequentibus aliquot, in muris per vigilum stationes & speculas aliquanto quàm antea diligentius vigilatum est. Cauponaria erat circa eam urbis regionem, ubi pons fullonum est. Huc ad serum diei duo habitu & vultu ignoto visi homines ad symposium diverti, postridie in suspicionem proditionis apertam pervenerunt. Hi, quoniam priusquàm res opprimenda ad Consules delata esset, urbem egressi in tutum evaserant, mulieri extemplò missus lictor à senatu est, qui diem diceret. Perduellionis in senatu graviter à Coss. accusata, quod conjurationis conscia, cum proditores hospitio celaret, eam illico non detexisset, cum se multis verbis perpurgasset, sororis suæ filiæ maritum cum extero alio homine quidem apud se cœnavisse, quid verò absque arbitris consilii agitassent, se scire non potuisse: nocte concubia, incertum quò, domo se illos aliò recepisse. Cumque his, aliisque, criminis suspicionem à se avertere niteretur, in carcerem à Quinqueviris ducitur, ut de ea quæstiones tormentis haberentur.

Pons hic anno 1322. in litteris Scabinalibus vocatur Na ten Wolraeds brugge.

Paucis diebus interpositis, quibus senatus inquirendæ conjurationis cura ac solicitudine occupatus erat, mandatur rerum capitalium judicibus, ut ex rea quæstionem habeant, referantque. Illa tormentorum, quæ ante oculos ad terrorem expediebantur, generibus statim exterrita, tantumque non exanimata, conjurationis proditionisque consilia, serie suprà à nobis exposita, confitetur. Reliqua de sociis conjuratis intra urbem, cum primum blandimentis, inde trucibus minis inquirerent, eamque cætera fugere argumentis adverterent: lacrymis muliebribus insuper ubertim effusisque obortis moti, quæstiones crudelius exercere destiterunt. Referunt de perfectis iis cum cura & fide, nihilominus ad senatum. Duplex inde fama fuit: altera, illam postero die in carcere necatam fuisse: altera, cum in dies nova quæ exules ab integro agitarent, à finitimis civitatibus & pluribus locis nunciarentur, quibus avertendis solicitè senatus occupatus erat, eam in carcere neglectam, situ squaloreque absumptam, brevi periisse. Perseverante de exulum conjuratione fama, senatusconsultum fit, promulgaturque cum edicto: ne vehicula viatoria urbem propius quàm quingentos passus accederent. Vectores, à porta sub-

De Gilde Poort.

bana ad ortum, cui ab operis civium nomen factum est; pedibus civitatum introirent. Excubiæ portarumque custodes, sed cum delectu ac judicio, quàm antea multo accuratius multiplicantur. Fuitque inter hæc per aliquot dies justitium. Novos exules fecerunt: inter quos absens Hadrianus Rhenanus, Everardi Soudenbalchii nepos è sorore jussus fuit: quod inter eos, qui ab Amorfortia ad civitatem opprimendam profecti paulo antè fuerant, nominatus esset. Quam sycophantiam ipse postea hospitis sui testimonio discussit, apud quem ea nocte pernoctarat. Veteri credo odio inimicorum in societatis calumniam eum pervenisse, quod nullo alio prætextu reditum illi in urbem præcludere valerent. Hoc facinore Amorfortiæ, & expostulatricibus inter hęc literis à principe acceptis, senatus, exules qui in expeditione fuissent, renunciata fide publica, ante noctem exire jussos, civitate interdicere publicè adactus fuit. Illi, quia jam dudum convictu ac compotationibus quotidianis multam necessitudinem cum plebejis contraxerant, fidem eorum, ut patria profugis in communi repub. confidere liceret, implorare cœpere. Non deprecari culpam quidem, factúmve excusare, sed in stultam quorundam persuasionem, simplicitatem suam & errorem transferre: petere condonari: quod factum admissumque esset, infectum dari non posse: nec post illa ad res novas se consurrecturos amplius. Misericordia partim civium moti, partim multa consuetudine conciliati, fidem opemque suam promittunt. Scinditur in duas partes statim tota civitas, jubentium exules portis excedere, retinentiumque. Et vicerat non sanior quidem pars, sed violentior improbiorque, ni convocato iterum senatu, Consulibus demandatum fuisset, viderent ne quid hac in re detrimenti resp. caperet. Consul extemplò per lictorem missum, alios nominatim post alios sub solis occasum portis facessere edicit, nisi malint arripi, atque in vincula duci. Quorum partim edicto paruerunt: partim malo exemplo, contempto senatusconsulto, ab sui loci hominibus persuasi, remansere. Nonnulli, qui senatui paruerant, cum viderent impunè quosdam à cive retineri, paucis pòst diebus in civitatem redierant. Ultrajecto à principe contra exulum insidias, ex ordinum consensu unius cohortis præsidium circa hos dies imponitur, ut iis ad nocturnas excursiones respub. & illorum cœtus disturbandos, uteretur. Depræhensus est ab agresti hominum multitudine, ex nescio qua suspicione, quidam in agris palans, qui internuncius ac magister proditionis, ab exulibus precio, ad commeandum cum literis ultro citroque in urbem conductus ferebatur, nulli notus de facie. hic in vincula conjicitur. Decernitur illico à senatu quæstio, mandaturque Quinqueviris, ut ea primo quoque tempore ex captivo tormentis haberetur. Extimulabat, ad abrumpendam inquisitionis moram, factionem ita recens, odiumque flagrans, quo magis sperabant, certo hic indicio proditionis in urbe socios detectum iri: simul ut atrocis supplicii exemplo in peregrinum hominem edito, civem exulem quæque intra muros conjurationis reliquiæ erant, à novandis rebus conterrerent. Tortus itaque paulo pòst reus, atrocitate tormentorum ad ultimum superatus, cum è quæstionibus adverteret opinionem omnium pro indicio futuram, nominavit quosdam utriusque ordinis, religiosi profanique, paulò antè exules factos, à quibus sesquidrachma conductus, literas ad viduam cauponariam pertulisset: ratus, extante indicio apud magistratum, ubi impudenter insontes, illorum libidini obsequutus, indicasset, (quam spem ostentarant, priusquam quæstionibus admoveretur) fore ut illico dimitteretur. Et quidvis profectò metuebat nullius conscientia flagitii ictus, quàm fraudem dolúmve è fallaci lactatione. Damnatus judicum intra biduum sententiis, tanto in ipso supplicio omnibus mortalibus fuit conspectior, quanto innocentia vulgo major credebatur: & impotentia dominandi efferaverat jamdudum plebem, ad odium factionis. Cum ad triste ministerium jam restitans raptaretur, ibi homo plangoribus omnia complere, horrendum vociferari, facinus indignum fieri, quod insons, à quo criminis, ob quod moriendum esset, culpa abesset, condemnaretur: supplex in genua prostratus judices obtestari atq; orare, ut morituro extremùm pauca verba pro se dicendi potestas fieret. Ubi sensit à prętore id negari, seque in cassum verba fundere: adesse item lictorē, à quo suppliciū humeri nudarentur: ibi homo quasi fatidico spiritu correptus, & numinis alicujus furore afflatus, Deum (inquit) Opt. Max. & quantū divorū est, testes appello, me criminis hujus exortem, cujus reus dictus plectar, moriturum. Me miserum, sunt quos optimos viros insontes (quia videbam hos id velle) vano impudentique indicio, inter proditionis conscios, nominavi: quo vel uno nomine, extrema humanorum pœna merito multandus sim. Verùm ei confessioni, ut tormentis expressæ in carcere verisimili mendacio fidem feci, ita eosdem falsus index omni culpa publicè levo: ne illorum innocentia intemperantis linguæ meæ vanam futilita-

tem

tem in posterum luat. Te prætor, vos Tribuni appello, qui hanc jamjam percutiendi accipere confessionem abnuiris, eam discerpti dilaceratique cum æterna existimationis ac dignitatis vestræ ignominia. ab isto conscienriæ & omnium vitæ meæ consiliorum & teste & interprete fideli (monachum vinctis manibus monstrans) cognoscere cogemini, ubi de meo tergo vestræ libidini satisfactum erit. Hierusalem Hierusalem (his verois orationem avertens utebatur) ô Ultrajectum, urbs olim florens ac celebris, & nulli usquam terrarum sapienrem consilio inferior, quæ fax, quod incendium, quæ vastatio, quę direptio, quæ agrorum populatio, quæ fuga cędesque tibi in foribus adest. At nunc vati fœlici mihi nulla fides est: quam tamen meo sanguine, & insigni vestra clade brevi, morte mea expiata, mihi conciliabo. Exercete vestram vos Trib. ad sacietatem rabiem in hunc innocentem, quam in civem exulem crudeles exercere nequivistis. Plura dicturientem interpellans prætor, Lictor(inquit) quin hominem ligas, & facias officium? quousque differetur? Reus cum inde in medium harenæ aggestę cumulum manibus pedibusque obnitens traheretur, virium robore fretus. obluctando lictorem carnificisque manibus. In angulum elapsus theatri, sese resupinat: identidem misericordiam implorans: judicumque fidem obtestans, ut morituro, Deum paucis precandi copia spaciumque daretur. Percussus inde, quadrifariamque dissectus, ad exules crudeli exemplo perterrendos, è quatuor portis suspensus fuit. Per eos ipsos dies, quibus hæc gerebantur, peditum copiæ stipendiis exautoratę, transgressæ Iselam, per proximam Gelræ ditionis Velaviam, sine duce vagabantur: sed quo consilio, incertum erat. Itaque finitima oppida in magno metu esse, eoque majore, quòd earum duplicarii centurionesque Gelri nominis, qui in variis bellorum tempestatibus, sub Gelrorum principe ordines ductaverant, Arnimiam in dies ultro citroque commeare, cumque ipso Duce secretò colloqui dicerentur. Copiæ ipsæ non uno loco æstiva (ut sic dicam) habere, sed modò in limitibus subsistere, modò Ultrajectinorum limites transcendere: rursum retro, unde venerant, iter reflectere: ut rarò plusquàm miliarium ab Amorfortia abessent. Observatus ad hæc fuit cum literis Vltrajectinorum juratus tabellio subinde ad illos intercurrere: è quibus omnibus, quò illa copiarum circumductio spectaret, Amorfortij palàm cognoscebant. Nec perinde ab aperta vi, atque à dolo insidiisque principis, & Vltrajectinorum metus erat, cùm ob exulum recens negotium, tum superiorum annorum in constituendis vectigalibus conflictationem. Publica senatum sollicitudo tenebat, ne per somnum, negligentiamve luci opprimerentur. Nec vanus metus fuit, nec probabilia fefellenint argumenta. Fredericus Seldenacker eques, his curis occupatam Amorfortiam, ab episcopo missus venit: in diversorium ad Cornelium Durerium, eqno ita ut descenderat, ante fores ad sedilis postem in procinctu relicto, deflexir. Admissum hospitem in conclave secretius, rogat caupo, num exutis armis, cibum potumve, ut reficeretur, apponi postulet, ut erat per armorum pondus à longioris itineris jactatione in equo, lassitudine fractus. Ille trepidè: Res neque cibum, neque moram fert, quin Consulem è curia (ubi eum ad esse reor) accersitum curre: res tumultuaria est, quæ celeritatem in conficiendo poscat: quare effice, ocyus huc ad me advolet. Consul haud cunctanter adscito collega adest, ratus arduæ aliquid rei, utilis salutarisq; resp. agi. Ibi post mutuam datis dextris eamq; honorificam salutationem, Coss. assidere jussis, caraphractus quid venisset, qua potuit vehemētiā, & vultu ad rem seriam cōposito, cœpit exponere: apportare se, quod nominatim ipsorum referret: Princeps, inquit, non diutius agros vicosque circumquaque ab infestis cohortibus, grassantium latrocinantiumque specie, evastari tolerandum ratus, decrevit, quantum equitum habet, in eos immittere: ut in angustias compulsi, finibus nostris excedant. Hac de causa me huc exploratum præmisit, quam regionem insideant, per duos occultos semitarum anfractus, insidiis opportunos, adoriendi ac fundendi eos copia foret. Et quod vel in primis compertum oportuit, quantæ illarum copiæ esse dicerenret. Stat omnino, negligentius vicatim peragrantes pagos, ex improviso aggredi. Hæc (inquit Consul) quòd nos huc interrogatum advenis Frederice, non de nihilo est. & miramur: cum ex nemine id propius exactiusque, quàm ex agresti rusticorum multitudine expiscari liceat, quibus hospitium indies cum grassatore milite commune est: quorum agri vastantur, pecus gratuitò omne trucidatur, penu absumitur: & quidem vestra ignavia hæc omnia. Et adhuc, si Diis placet, in hac nostra omnium calamitate. quiritationem facis, quæ itinera insideant, quamque item frequentes sint eorum copiæ. Si horum certior esse desideras, Vltrajectum contende, eosque roga, sine quorum consiliis per principem nihil edicitur, decernitur-ve, à quibus exploratius quid atque à nobis certo cognosces. Acerbius hoc forsan & didacius,

ac decet

ac decet, ſed verius tamen quàm eſt honeſtum, conveniatque nomini Ultrajectino. Nam poſtquàm copiæ tranſgreſſæ Iſelam, Velaviæ ſaltus ac deſerta pagatim pervagari cœperunt, viſus obſervatuſque eſt hac ad eas tabularius Ultrajectinorum publicus ultrò citroque ſæpe commeare: publicóne id an privato conſilio factum ſit, non magnopere refert, neque enim id diſputatur nunc: certe homines id genus non niſi à principibus, aut publicis conciliis emitti, mos tenet. Quare colligimus, ludi ex compacto: nec veſtra referre arbitramini, quòd agricolæ (quæ ſolius epiſcopi ſub urbana juriſdictio eſt) ad aquam uſque redigantur, quorum inopiam civitates quoque luere pòſt cogentur. Ab hac graſſantis militis injuria, non ſolum non defendit nos præſul, verum edicto etiam nuper cavit, ne quis vim illatam arceat: ne, ut hoſtilia evitet, cum graſſatòre paciſcatur, niſi aſſenſu & prætorum nutu. Conſtituta ad hæc mulcta eſt iis, qui pecunia fortunarum incolumitatem ſtipulati, indicio deprehenderentur: adeò ut tolerabilius foret, apertum habere bellum, quò hoſtilia patientibus & inferre viciſſim & in hoſticum egredi liceret. Quin his omiſſis, inquit ille, Conſul, ocyus ad portam mittatur aliquis ſpeculatum explorati quid, quantum eorum robur ſit: ubi ſtativa habeant. Quanticunque is conducatur, ego ſolvam. Coſſ. re dubia haud mediocriter perculſi, inter ſpem metumque ad portam vadunt. Caſu ita incidit, dum in porta ſedulò exquirunt, ſi quid novi allatum eſſet, commodum adeſſe quendam qui dicebat, ſuperiori nocte in Waembergorum pago ſe apud exercitum fuiſſe. Hunc in diverſorium ad Seldenackerum adducunt. Ille in ſecretorium locum paululum abductum, è militari more ſingula rogat. Quam æquus aditus in illos minimo periculo eſſet: ut levi momento, ex improviſo opprimi poſſent: aliaque id genus opportuna. Hoc miſſo facto, ambos Coſſ. ad ſe eòdem convocat, ne quis arbiter rei cognoſcendæ intereſſet. Teneo nunc, inquit, ubi ſubſideant, ſalva res eſt: ad Mertsbergam, ſolidam adeuntibus terram, & opportunam, ad diſturbandum eos retro, vel oppoſitos colles in Rhenum: idoneam nobis me hercle regionem, ſive opus ſit procurſare, ſive receptum habere. At Lueſdanæ paludes denſati ſoli ſunt vici, an per omnia paluſtres? id operæ eſt ſcire. Apparebat id ei trigeſimum propè annum jam in his regionibus verſanti, memoriæ infidelitate excidiſſe. Breviter ad ſingula à Coſſ. reſponſum datum. Si inquit, equiti inſequendo fatigato, noctis interventu, ac longioris viæ tædio, Doreſtatum ſe recipere, aut Ultrajectum, moleſtum fuerit, aditus ne receptui nobis in urbem veſtram pateſcet, an non? Hoc illud erat, quod Conſul poſt tot interrogationum ambages tacitus expectabat: ſuſpicabaturque eum ad ultimum ſciſcitaturum eſſe. Si id in noſtra, ait ditione poſitum eſſet, non operæ magnæ foret: expeditè tibi reſpondere. Verùm quia id non eſt, plurium ſuper ea re conſilia tentanda ſunt. Quoniam, ait Seldenacker, omnino oportet rem conſultandam proponere, & alios in conſilium aſſumere, coge quantum poteſt, & quidem quàm pauciſſimos, ut ſilentio tranſigatur. Contrahunt Conſules tumultuoſe ſex Conſulares principes, & tumultuoſius hos conſulunt. Intra horam in diverſorium revertuntur, ſecum adducentes eos ipſos Conſulares: ſimul ne ſine arbitris equiti reſponderetur: ſimul ut coarguerent, rem præſentem publico conſilio agitatam fuiſſe. Ibi exorditur Conſul exponere, non videri è repub. id quod poſtularet: exaggerans periculum, quod hinc civitati ingrueret. Nec ſuæ poteſtatis eſſe, quod ne novus quidem ſenatus, ſi convocetur, præſtare poſſet. Ad novum & veterem, & ad populum referri oportere. Spem concipere, ut ad ordines relatum & trajectum, omnium ſuffragiis ſine magno certamine conſequeretur: neque diu verò conſultatio teneret. At illud (inquit) vehementer demiror, qui cum tam modico equitatu tanto peditum agmini dicas te occurſurum: in quos ſi equos admiſeritis, nullis pedeſtribus copiis adjuti, ad unum omnes vos occidione delebimini: quo incœpto nihil ſtultius, aut etiam veſanius. Nihil minus itaque veriſimile, quàm vos id agere. Ut jam portæ nocte vobis, adde etiam vel ſine cuſtode, ſine vigilibus pateant, certe id ſine inſigni calamitate reip, & gravi incommodo fieri nequiret. ut taceam jacturam eorum qui ſuburbia extra portas incolunt: quibus incendia, direptiones, captivitates, & mala id genus, ut hoſtium loco habitis, ſubeunda forent. Stultum eſt admittere, quod prohibere queas. Quod ſi omnino principi ſtat ſententia, graſſantem militem finibus propellere, ſignum per vicos tota ditione det, quo ad arma conclametur. E civitatibus voluntarii evocentur, ut tum delectu habito contractiſque in unum undique viribus, eos fundat, fugetque. Quod ſi fecerit, Amorfortiorum fidem non deſiderabit. Quantum vero ad id de quo nunc agis non gravabor extemplò ad utrunque ſenatum & populum convocatum referre: penes quos, ut ſummam poteſtatem, permittendi negandique jus eſt. Sin aliter viſum eſt,

Rheneſbergen.

nullis

nullis scito equitibus noctu nostras portas patere. Pontificius eques advertens, tentatis variis consiliis nihil toto potiundo superesse, celeritatem illico subeundi in hostem palantem fingens: Equirum, ait, turmæ me operiuntur in Birca. Ne quid frustra iis sim in mora, Consul quod potes, raptim ad consilium rem referto: inde per lictorem, ut certus sim, significato: ibi eum operiar. Illico equo celeriter conscenso, iterum inde abreptus, in Bircam contendit. Pervenerat jam ad quingentesimum ab oppido passum, ibi subsistit aliquantisper: atque equo ad civitatem frenis circumacto, versoque, eam obtuens dixisse fertur. Utcunque respub. nunc omnibus tuis partibus concors sis, ut fores portarum in discrimine nobis objiciantur, patebis tamen aliquando, ubi ambitio & avaritia corruptos principum senatus animos versare cœperit. Sibi fortunæque obiratus; quod inceptum suum frustra fuisset. subditis equo calcaribus, quò cœperat, ad suos in Bircam perrexit. Habetur interim indictus tumultuosè senatus, nunciaturque per lictorem conscenso equo senatusconsultum. Omnibus unam stare sententiam, nulla ratione è rep. duci, equitatum noctu in civitatem à fuga & itinere recipere: alios alio metu percelli. Si qua alia re, à qua periculi metus abesset, principi gratificari possent, imperaret solum: fidei se exemplum edituros. Pontificii accepto senatus responso, proximos leniter erectos colles cursu petunt: ibi duos à grassantibus copiis speculatores missos, quò eques iter intenderet exploratum, intercipiunt, trahuntque funibus constrictos tanquam hostes. Paululum inde montem circumvecti, in acclivi solutos rursum dimittunt. Inde longius devecti, cum jam haud procul à Whemberga abessent, in plano campo, tanquam peditem ad pugnam exciturі, alas in conspectu instruunt. Aberat haud longo inde intervallo domus rustica, à frequentibus ædificiis reliquis ad meridiem semota. Huc ubi nunciatum est equitatum Episcopi adesse, prodeunt illico ex ea centuriones equiti obviam. Hi cum equitum magistro aliquantisper secretò ab equis collocuti, cum equitate simul Wicam se abripuerunt. Cognitis his, ab exploratoribus ad id missis, dolo ac fraude accepta Amorfortii, ne sera aliquando consultatio esset, maturè sibi deinceps ab insidiis seriò cavendum esse, tum demum adverterunt. Nam postquàm consuetis artibus, sycophantiis, criminationibus parum speciosis, calumniis, videre Ultrajectini se nihil efficere: ad opprimendam insidiis civitatem (aperta vi non poterant) per principem, consilia intenderunt. Sequutis paucis mox diebus alius, sed artificiosius consutus dolus, cujus inceptum eventusque juxta cecidit: ut planè intelligas, omnia divino arbitrio magis, quam consiliis humanis temperari. Episcopus Amorfortiam quinto Non. Martias ad senatum literas dat: quæ in senatu lectę sunt, in hæc fermè verba. Haud perinde nocturnam exclusionem meo animo ægrè esse, atque solicitudinem vestram mihi nunc per omnia expertam, gratam fuisse, velim vobis persuaderi. Quare culpam offensæ (si qua fuit) omnem in vestræ vigilantiæ gloriam & immortalem laudem averti. Adjuvistis prætcrea tam salutari consilio, ad copias finibus fugandas, quàm haud quisquam alius autè. Quo à Magistro equitum accepto, censui non elanguescendum, quin extemplò in omnibus vicis dari signum jubeam, ut ad secundum datum, agraria plebs in armis cum telis, sub præfectorum suorum signis, designatis locis adsint. Dedi item literas ad senatum Ultrajectum, ut habito in urbe delectu, auxilia adversus grassatores itidem mittant. Contenderim, ut vos quoque voluntarios ducentos armatos huc mittatis, qui cras prima luce ex robore civitatis in Bilta presto adsint. Nam quo copiæ nostræ magis sint subitariæ, eo facilius erit, nostri consilii securis, inopinantibusque supervenire. Cæterum cum tempus angustius esset, quàm ut postridie sub exortum solis subitarios ducentos mittere valuissent, indictum diem non servarunt: nam serum diei erat, cum literæ Coss. redderentur. Exemit interim cura habendi delectus totum propè biduum. Tertio inde die Tert. Non. (ne imperio suo non pateri obloqueretur) sub signo delectos armatos prima luce in Biltam mittit. Veritus Consul insidias patari, (ut est mens humana rerum ferè in sinistram partem præsaga: simul quia sæpe antea insidiis tentati fuerant) hujusmodi consilium init. Institutum vetus erat, & multis sæculis observatum, quoties duce Episcopo, hosti bellum quatuor inferæ ditionis civitates consociatis animis ac viribus facerent, ut in obsidionibus cum Ultrajectinis Amorfortii castra conjungerent: aliæ unà itidem castra metarentur. Ne igitur in locum insidiarum armatus civis traheretur, Cos. nuncium duas horas, quàm illi civitatem exirent, antè exploratum præmittit, satis ne tuta omnia essent. Inde Ultrajectū properè cōtendere, ac Consulem adire, percontariq; jubet, ubi castra ipse posuisset: cū quibus Amorforti, qui iu monte præsto jam adessent, conjungerentur. Peregis

git mandata nuncius. Rogat Vulvenum consulem (nam Sulenus commodum in periculosam valetudinem tum inciderat) in quem locum Amorfortii, ab domo exciti, ad Ultrajectinorum signa convenirent, ubi castra ipse haberet. Ad ea obstupens Consul, ut hujus consilii planè ignarus, paululum obmutuit. Mox quasi ad se reversus, ac meditabundus altiori cogitatione occupatus abfuisset: Paululum (inquit) me hic operire, dum in principis curiam ultro citroque eam, evestigio tibi responsurus. Nuncius nihil expectato Consulis responso (ne non maturè occurisse, suis fraudi fuisset) Bistam cursu quàm maximo potuit repetivit. Ibi cum Amorfortios casu obviam haberet, hastis terræ defixis audiendi cupidos, quid bono Bitius (id nuncio fuit nomen) adportaret, consistere jubet: ac jusso manu silentio. Milites (exclamat) militia longa exautorati, domos quisque suas redite: persolvistis principi vestram fidem. Stipendium vobis pronunciatum emeruistis. Exoritur clamor pro indigno habentium, se domo frustra excitos ludibrio haberi. Nunc demum apparere, fraude ac dolo planè Ultrajectino se petitos esse. Si iterum aliquando ad conveniendum dies indicatur: non magis eum se observaturos, quàm is servarit, cujus consilio princeps diem hunc indixisset. Regressi inde ad ducentos passus in dumos versus erant, cum subitò quendam ita infestè equum calcaribus agentem, se sequentem vident, ut à cursu vix spiritum trahens, jamjam procubiturus appareret. Missus hic è principis curia erat, ut retro pedes domum referentes de via revocaret. Episcopus vos, inquit, ab itinere cœpto retractos ad urbem accedere jubet: ut à designatore mansionario per hospitia suburbana, dum civis se instruat, distribuamini. Amorfortii mandatorum Consulis memores, pergunt iter, quod facere cœperant. Nihilo securius miles grassator propulso omni hostis metu interim pagatim singula loca pervagando, continentibus agminibus rusticos ex agris in urbes migrare compulit. Descenderat jam infesta manus in ripæ Vechtæ amnis finitimos vicos, qui spectant Hollandiam. Fiebant huc ex urbe Ultrajecto quotidie excursiones, eruptionesque equestres in palantes: edebantur levia sed sine effectu certamina, ne nihil clari expectatique facere dicerentur. Medio civilis tumultus ardore, cum omnis religio in summo direptionis metu versaretur: D. Stephanus Niveldius Teutonum ordinis Magister, relicta urbe, in Marsos (miliare vicus ab Ultrajecto distat) ubi arcem ad delicias magis, quàm ad vim propulsandam in alluentis Vechtæ ripa nuper conditam habebat, tanquam in tutum asylum confugerat. Huc quoque omnes ordinis sui opes, quæ immensæ erant, quibus quàm vitæ suæ magis metuebat, solicitus transtulerat. tutiores ibi fore ratus, quàm intra mœnia. Sed eventus (inquit Fabius apud Livium, diserte & vere) stultorum magister est. His ipsis diebus, quibus milites omnia quanti in Vechtæ fluminis ripa vici sunt, loca insidebant, ipse in arce erat: tuendi gazas studio magis, quàm recreandi animum. Fossa arx circumducta erat satis alta, in qua ad omnem usum, piscium varia genera conservabantur. Huc gregarius fortè temporis fallendi gratia hamo piscatum exierat septimo Idus Martias. Ordinis magister piscatorem è fenestra sublimi conspicatus, (ut vehementis erat vir ingenii) ab arce recedere edicit: & nisi pareat, habiturum mox infortunium. Nihilo ille constantius, contemptis minis, subinde pisciculum attrahens, atque escam mutans, securus piscari pergit. Stephanus pro indignissimo habens, se in suo regno à lixa vili contemni, famulo (Gulielmo ei nomen) tormento eum iratus submovere jubet. Haud cunctanter is, quod jussus erat, herile imperium exequitur: trajicit globi jactu piscantem gregarium per adversum pectus. corruit ille, defluente è manu virga in vulnus. Temerarium mehercle facinus, ne dicam stultum: quòd cum undique in arce tam infirma, nullisque præsidiis impositis munita, tantis facinorosorum militum cohortibus septus, obsessusque esset, periculi sui non admoneretur: ubi nec auxilia expectaret, quorum adventus à vi illos & grassationibus repressisset. Quare temerarium facinus similis statim exitus est secutus. Manavit repens rumor atrocis facti in proximos vicos, inde ad duplicarios & centuriones: à quibus tantæ copiæ authoritate magis tum (quia militari gloria inter suos illustres clarique erant) quàm imperii jure sursum prorsum circumducebantur. Ad hos simul undique efferati unius cæde milites concurrere, indignarique cum ingenti fremitu, socium fortem virum nullo suo merito ex arce trucidatum. Cujus mortem si inultam sinant, rusticos etiam undique jam arma consociaturos, à quibus omnibus locis per insidias incauti opprimerentur. Exemplum in hostem edendum, qui prior hostilia intulisset; utcunque res caderet: quo reliqui mortales edocti, interfectorum pœnas in authores justè verti scirent. Concors omnium dissonus clamor erat hic deniq;, ut ulciscēdi magis necem gregarii,

Stephani Niveldy casus. Vide lib. 3. Vitæ S. Gertrudis per Abbat. Nob. & Rev. Iosephum à Ryckel. fol. 621. in Serie Lant-Commendatorum.

1527. in Martio.

gregarii, quàm prædę ſtudio arx expugnaretur, ipſeque Magiſter ſuo ſanguine cæſi necem expiaret. Iuratur in centurionum verba efferatis ſpiritibus, ab oppugnatione non receſſuros prius, quàm arce potirentur, ipſumque contrucidaſſent, qui facinus conſciviſſet. Inde expugnationi ultimæ inſtructi, arcem ingenti clamore cingunt: collocatis circuitu tormentariis, diſpoſitiſque ita, ut adductis & collimatis in feneſtras, & rimas fiſſuraſque murorum ac turrium tormentis, ad prohibendam inde domeſticorum præſidiorum vim, reliqui tuto machinas admoverent. Quare ii pauci qui intus erant, nullis telorum generibus de feneſtris aut pinnis ſe ab impetu efferatorum hoſtium defendere poterant. Omnibus inde copiarum viribus per foſſam murum invadunt: atque undique ſcalis admotis, ingenti certamine in ſumma nituntur. Pars feneſtras ſubductariis funibus in tranſverſa confertaque cirum ferramenta injectis convellere: alii januas & limina è cardinibus, poſteſque ipſos ſuccula demoliri. Nonnulli tormentario pulvere indito ſeris, vectes ac peſſula perrumpere: omnes ad ſubeundum aditus tentare: magna vi rem gerere. Intus trepidatio ingens erat, & metus, armiſque quibus poterant potiſſimum, ex occulto feneſtris hærentes ſcalas cum ſcanſoribus deturbare: impigrè quiſque ſuis ſtationibus patentia loca tueri: ſolum cavere, ne qua tormentariis expoſiti conſpicerentur. Itaque diu virtute magis, & loci natura, quàm armis arcem tuebantur. Cochlea erat, per quam ex imo loco ſurſum gradibus aſcenſus patebat, per intervalla rimis ſpeculatoriis perauguſtis diſtincta. Per hanc in ſuperius conclave ſuos inhortaturus ordinis præfectus aſcendit. ſortè clamoribus diſſonis expugnantium inferentiumque ſcalas turbatus (veritum credo aditum aliquà in arcem patefactum) admoto fiſſuræ capite explorat quaſi tutò, ecqua fortuna ſeſe daret, aut hoſtes impetum remitterent. Ibi globi jactu per frontem tranſverberatus, retrorſum abiit aliquantum, ac propemodum præ vertigine concidit. Deſcendit tamen genibus labantibus vacillantibuſque ſemianimis: ac progreſſus in atrium domus, apoplexia ſubitò ictus, exanimis in terram in ſuorum conſpectu corruit Accurrunt deſertis ſtationibus hero famuli opem laturi: cum ſentiunt animam exhalaſſe. Oritur totis ædibus comploratio: nec ſpes, nec voluntas eſt amplius tuendæ arcis, id anxiis, ut reb. ſuis & vitæ proſpiciant: cum undique inter hæc conferti diffractis foribus, & per feneſtras illapſi, arcem capiunt. Cum armis obvios primo impetu efferati trucidant. Sacrificum cæſi heri corpori imminentem, dum animam ejus precibus Deo religioſe commendat, in veſtigio obtruncant, ac ſuper mortuum adhuc palpitans cadaver devolvunt. Sed ne adhuc quidem his ſuppliciis exaturati, in recenti ſtrage fuſos etiam rabie pluſquàm barbarica crudeliter ferro deſæviunt. Famuli qui in teſtudineatum turris columbarium trepidi ſubducti ſcala fugerant, pacti fidem, inviolati dimittuntur. Reliqui arcem diripiunt. Huc ſtatim ſub mu tum in has regiones acceſſum, quantum ruſticorum erat, omnes ſuas opes tanquàm in inexpugnabile præſidium congeſſerat. Univerſæ hæ quoque cum theſauris ſanctioribus ordinis Teutonici, prædæ militibus fuere. Vaſa tamen argentea graviora ducum juſſu in mediam concionem congeſta, reddere coacti ſunt. Rumor patrati facinoris Ultrajectum allatus, cùm plebem, tum pleramque factionem, incredibile dictu, quàm turbavit: quos de Centurionibus ſua exiſtimatio & dudum perſpecta fides fefellerat. Cohortes ſtatim patrato facinore juſtam Ultrajectinorum vindictam, mala icti conſcientia veriti, metu pœnæ ob latrocinii ſpeciem, diverſis itineribus alii aliò domos quiſque ſuas dilabuntur. Efferatat cædes Præfecti Teutonum, factionem ad odium execrabile graſſatorum, ad quos carpendos mittuntur extemplò equites. Septem in ripa Vechtæ oppreſſi, retractique in urbem à fuga, tertiò quàm in carcerem deducti eſſent die, in foro Palatino percutiuntur. Centuriones ancipiti periculo ſoliciti, antequàm à ſuis deſtituerentur, & præda onuſti in perſecutorum manus pervenirent, cum parte copiarum Leccam trajiciunt: ubi expoſito in ripam milite, & fide publica implorata, Viennæ Herculanorum aliquandiu commorantur. Recens ira ad eos inſequendos ſtimulabat Epiſcopum, & factionem: ad quorum ægras mentes illud quoque acceſſit, quod Brederodius princeps ad robur oppidi ſui augendum, exulibus latronibuſque aſylum aperuiſſe videbatur, quibus à divinis humaniſque rebus nihil tutum foret. Eam autem animi ægritudinem Epiſcopus nihil diſſimulavit, cum Ultrajectini per literas expoſtulatrices ad illum datas nihil impetrarent, legatos ipſe miſit, qui cum eo coràm de accepta injuria expoſtularent. Miſſi autem ſunt Iacobus Mindenus, Fredericus Seldenacker, Lobbertus Walanus, & extra hos pauci alii. Cæterum Viennam hi profecti, ubi poſt acrem expoſtulationem eò ſpiritibus præ ferocibus efferbuiſſent, ut niſi, quos depoſcerent, ii

lum, facinus, quod patrarant, authorum capitibus aliquando expiatum iri: ne quod paucorum consilio admissum esset, id universi ad postremum luerent. Nota enim vulgo erat vehementia ingenii Brederodiani: nec injuriam sic inultam abituram, quacunque via id fieret. Suspecta erat in primis cunctatio viri ad vindictam, reputantibus præmatura consilia sæpe in fœlicem exitum sortiri, lenta verò majori impetu suscepta, auspicatius cadere. Et quanquam eum episcopo imparem esse satis constabat, timebant tamen, ne imploratis Burgundionum opibus (quod ea cunctatio minari videbatur) & amicorum fide in fines suos effusus vicissim hostilia inferret: & magno paucorum stulta libido staret. Deferbescente itaque indies ferocia, Episcopus cum apud animum suum anceps periculum reputaret, cœpit primùm per literas ad Brederodium factum excusare: transferreque, se ad reddendum impelli posse, quod ademerat, si locus colloquio legatorum destinaretur. Inde medius his intervenit Gelrus, per internuncios amicos Ultrajectini nominis, haud pacis sarciendæ studiosos perinde, atque Hollandorum opes formidantes, inductus. Postulat per literas ad utrumque sibi deferri disceptandæ controversię arbitrium. Abnuit neuter. Episcopus enim res quocunque modo redditas hac occasione cupiebat. Brederodius haud obscurè advertens quid à principibus Ultrajectini nominis talium rerum artificibus elaboraretur, fidem penes arbitrum constare jussit. Geltorum Dux paucis pòst diebus, quàm ita inter principes convenisset, occultè per literas arcis Meidensis præfecto imperat, ut extemplò ex ea deductis præsidiis, ditione Viennensi decedat: jam inter Ultrajectinum & Brederodium de pace convenisse. Ille vim hostium veritus, priusquàm pacis fides omnibus innotuisset, nocte cum præsidiariis furtim transmisso vado Ultrajectum fugit.

Brederodiani ingenii ferocia.

LAMBERTI HORTENSII

RERUM ULTRAIECTINARUM

Liber Quartus.

1527. LOCUS monet, ut intermissa paululum rerum Ultrajectinarum narratione, stilus ad ea recensenda revertatur, quæ circa hos dies inter Episcopum & Amorfortios agitata fuerunt. Hi cum principi ob suprà relatas causas ad execrabile odium usque invisi essent, via haud facile inveniebatur, qua eorum pertinacia retunderetur. Nam post tot insidias positas, cum nulla fœliciter successisset, omne penè consilium vindicandi se amiserat. aliud itaque per hos dies cœpit. Iacobum Niveldium ex factione equestrium primaria, præfectum in præsidio Amisiano locat, paratum (ut videbatur) certamina cum vicinis serere, inimicitias & odia infestè exercere. Primum is adortus est Amorfortiorum municipes, sparsim in proximis vicis agentes: ab his multa iniqua postulare: his judicia, accusationes, mulctas minari. Ab his procemiis ad civitatis jura & plebiscita inusitatis commentis violanda animum appulit, ut ex compacto rem geri palàm appareret. Monitus à senatu per literas, ut ab incœpto desisteret: ac si quid vellet, jure secum ageret: respondit, se principi suo juratum, nihil nisi ejus imperata exequi: sed vix quidquam adhuc à se tentari cœptum. Colonum quendam Waembergensem è villa dominii Amorfortiani noctu in lecto oppressum arripuerat: hunc indicta causa, nulloque judicio damnatum, cum memorabili possessoris damno in vinculis per multum tempus asservabat. Ablato, abactoque omni armento, ac supellectilibus nihil præter rurestre ædificium, & vacuum fundum reliqui fecerat. Quare villam, ut calamitosam ac fatalem, cum agrorum cultores abominarentur, deserta incultaque aliquandiu negligebatur. Captivo interea è vinculis causam dicendi potestas non fiebat. Mittuntur è civitate legati ad præfectum, ut ex fide veterum privilegiorum (quia fonticam obtendebat causam) reum liceret vadari: aut si pecuniæ res foret, bonis prædiis se cavere velle. Sed ne hic quidem æqui quidquam obtinuerunt. Vim (inquit præfectus) fecit in suburbana principis jurisditione: quare capitis judicio damnandus est. Vos enim haud fallit, eum nuper cum manu civium fœnum cujusdam igne in agro corrupisse. Damnum infectum prius redditum oportuit, quàm de vadimonio verba fiant, disputeturve, aut de privilegiis majorum agatur. Quare inanem operam scribendo legationibusque mittendis sumere desinite: pro crimine si non extremas, certè ex principis arbitrio pœnas dabit: ne similis inferendi vim per vos licentia alios in posterum ad nefarium exemplum invitet. Tum Amorfortius.

Iacobi Niveldii grandis dominatio.

Oratio Amorfortiorum Legati.

DAto damno in senatum statim te majorum tuorum exemplo venisse, & jure egisse cum reo oportuit, & injuriarum formulam principis nomine intendisse: ac non insolenter in contumeliam Amorfortiorum hostiliter direpta villa, abactoque omni pecore, è civis prædio extractum prehensumque rusticum in vincula conjecisse. Sonti scelerisque convicto certè sua mulcta parata erat. Imprudens locorum, in quibus medius consideas: & populi, cum quo seris (utcunque cadat) certamina, nunquàm inceptaturus, si cogitares, id quod majoribus tuis, qui in hoc ipso præsidio præfecturam proximè gessere, evenerit, postquàm populum Amorfortium lacessere cœpere, tibi quoque evenire posse. Me-

memineris

mineris, si per occasionem infortunium feras, retaliatum ex jure esse, & non læsum prius.

Amorfortiorum factum consultissimum.

Præfectus contemptis Amorfortiorum expostulationibus, principis jussum obfirmatus obire pergit. Petit extemplò per literas senatus fidem ab Episcopo legatis mittendis ultro citroque Wicam eundi. (non enim temerè erat, quòd contra jus gentium se violatum iri metuerent) à quibus querelas de superbia & vi quorundam præfectorum jurisdictionis Amisianæ intolerabiles in agrariis administrationibus cognosceret: à quibus ipsi & coloni sui indignis contumeliis afficerentur. Respondit Episcopus, Calend. Iun. se mirari, cur bonam patem ab se exorarent, cum ea non nisi ab hostibus, & iis quorum fides suspecta esset, peti soleat. Quod potuit, omnem benevolentiam erga ipsos semper declarasse: nec dubitare, quin ita quoque de se existimarent. Tantum abesse, ut hostilem spiritum aut insidias ab sese metuerent Nihil moratus senatus, legatos mittit quatuor senatorii ordinis principes, Iacobum Dolrerum, Ioannem Sosium, Gerardum Sosium, Nicolaum Gerardi filium. Brevi pòst hi profecti Dorestatum venerunt. Nuncio in arcem Amorfortiorum legatos advenisse allato, postridie exponendæ legationis iis copia facta. Huc intromissi, principem pedibus holoserico fasciolo obligatis humili scimpodio sedentem. pallidum extremaque macie confectum, (ut qui ab adversa valetudine nondum restitutus esset) ac planè Trophonianum aliquem offendunt. Assidebant dextra lævaq; ab intimo consilio, Iacobus Mindenus, Fredericus Seldenacker, Hadrianus Rhedius, Gysbertus Hardenbrochus. Atque inter hos præter spem & expectationem præfectum arcis Amisianę offendunt. Et quanquàm hi commodius eum coràm de vi & indignis contumeliis acceptis criminari, ac vicissim ille suam causam tueri poterat, quàm si in absentem multas acerbas accusationes cumulaturi fuissent, non fefellit tamen Amorfortios, quid inter ipsos alebatur. Dissimulata interim in præsenti solicitudine, Dolrerus exorsus est acerrima oratione, indigna, quæ indies à præfecto paterentur, exponere, eaque exaggerare, quantum dicendo valuit. Per illum jura patria, instituta majorum, beneficio priscorum antistitum accepta privilegia, laudatas consuetudines forenses in suburbana jurisdictione, in villas & prædia plusquàm tyrannica ferocia sævientem everti. Colonorum passim fugam fieri, alios arreptos indicta causa in custodiam trahi. Vt vis prosit, causas eum comminisci, ac principis imperium prætexere. Velle scire se, num hæc illius jussu exerceat, an privato consilio. Poscere res ablatas reddi, indigna illata sarciri aliunde, atque illum facinorosum ob graves injurias memorabili multa anquirendum. De his certiores fieri cupere, ut esset quod domum regressi ad senatum referrent. Finem dicendi fecerat Amorfortius. Legatis paululom exire jussis, Niveldius in consilio mansit. Dissimularunt tamen dolorem in præsenti Amorfortii, & indignitatem, quam paulo pòst aperto stomacho detexerunt. Intrò mox revocatos, magnis certatim clamoribus toto consessu aggrediuntur: nulla vox satis gravis atroxque invenitur, qua digne appellentur. Sub hæc paulisper silentio facto, Aulæ præfectus acerbè in eos invehitur, nihil expurgans præfectum Amisianum, sed translatione utens: Non est, inquit, cur vos Amorfortii rogetis, quo consilio, suo ne an alieno, vestræ possessionis colonos arripiat præfectus Niveldius. Quod ut sciatis, quicquid hujus gessit hactenus, episcopi jussu, cui jurejurando obnoxius est, gessit: & graviora in sua jurisdictione deinceps ubi jussus erit, moliturus. Nec vestri fori possessiones jurave usurpat, cum extraurbanæ jurisdictiones ad episcopum pertineant. Vana interim sub vestro nomine libertatis persuasione facinorosi homines agrarii tuti, quicquid neque jure, neque conditionibus æquis obtinere possunt, ad id occupandum aperta vi palàm utuntur. Vestrum exemplum imitantes, libidinem pro jure habent. Pervicaciæ impunitas vobis ad omnia animos facit, ut ubique etiam jura libertatesque allegentur. Habet in memoria adhuc princeps refractariam illam superioribus annis pertinaciam vestram, cum temporibus civilis discordiæ, per vos tantis & tot tumultibus conquirenda pecunia differretur. Qua ex re irritatum ejus animum multo adhuc inclementiorem experiemini. Injuriæ tardè senescunt. Adversus hæc, multa quæ viderentur opportuna, Amorfortius respondisset, quorum alia probabiliter refellendo, alia defendendo, continuis orationibus aliquot horas consumpsit. Exitus hic ad postremum ab eo orationi est impositus Conclamando obtestati sunt, indignam vim sibi fieri, & opprimi suam libertatem. Vel illud rem ipsam coarguere, quòd is cujus criminandi causa huc convenissent, contra jus æquumque,

Injuriæ tardè senescunt.

que, exeuntibus civitatis Amorfortiæ legatis, in consilio, reus actus, permaneret. Tot denique horis frustra disceptando absumptis, cum episcopus ad omnia obmutuisset. Amorfortiam legati redierunt. Per eos autem annos, quibus otium reip. Vltrajectinæ turbabatur, æris alieni, ob impensas, quæ in varios legationum usus factæ fuerant, ad quatuordecim aureorum milia, & septendecim, conflatum fuerat. Vt ea redigerentur, brevi dies ordinibus ad conveniendum edicitur his ipsis diebus, ut quantum impensarum factum esset, communi ditionis sumptu dissolveretur. Quæ res tametsi ad Vltrajectinos, à quibus id æris pecuniæ inopia tum conflatum erat, propriè attinebat, ad audiendam relationem, aliæ tamen civitates è consuetudine per literas ad conveniendum eòdem accitæ, dictum diem quoque servarunt. Proposito hoc tum in consilio nihil aliud fuit actum, quàm ut in proximum conventus diem, qui tum eòdem indicebatur, consultatio integra rejiceretur, de conquirendis conficiundisque milibus, quorum index capitatim recitatus lectusque ibi fuit. Exemplum indicis de factis impensis, civitatum legatis petentibus est concessum. Domos quisque suas reversi referunt. Amorfortiæ, postquam legati quid in conventu ordinum propositum in consultationem proximi concilii fuisset, retulere, legendum exhibent indicem capitum, in quem usum ea pecunia insumpta diceretur. Nondum ad finem legendo perventum erat, cum ab omni concilio uno ore recitanti fit reclamatum. Ecquæ invere cundia esset, quod Ultrajectini nulla fronte proponerent civitatibus de contribuendo, ad ea debita, quæ ipsi sua ipsorum stultitia, nullo sociarum civitatum neque consensu, neque consilio parasent? Quid si animam nexi deberent? Olim cum Amorfortii iniquitate fortunæ, simul per intestinam calamitatem omnibus penè Hollandici nominis civitatibus obærati essemus, ut capita vix è portis exerere liceret, metu nè vel retinerentur, vel nexi intercepti in vincula ducerentur: nulla Ultrajectinorum ope adjuti, ipsi nosmet argento facto & infecto in ærarium certatim collato redimebamus. Tunc & matronarum pecuniæ signa argentea quoque congerentium, nostrum ærarium adjuverunt. Smullingiacæ inimicitæ nulli ferè non mortalium in conspectu adhuc sedent. Hæc & id genus alia huc spectantia absentibus occlamantur. Quare in dictum diem conventus non servarunt. Et quia sine illis neque largitio agraria, neque recensus domorum rusticarum constitui poterat, cum diem concilii non observarent, nec ad frequentiores ordines consultationem suam per literas saltem deferrent, rati illi id quod res erat, eos restitare ne conferrent: ad principem illico, qui satis ab ipsis stabat, rem integram deferunt. Erat adhuc is à dinturno morbo invalidus, ægerque. Quamobrem eum perpellunt (quia non minima portio ejus pecuniæ illi addicta erat, quo alacrius negotium urgeret) ut diem Wicam Batavodurum conveniendi ordinibus indiceret; eoque Rhenanos, & nominatim Amorfortios ab domo exciret. Cupidè & haud cunctanter postulatum Ultrajectinorum Præsul exequitur: ut principes facile omnes muneribus corrupti, divina etiam humanaque omnia venalia habent: gurgites inexplebiles, & edaces populorum voratores: quorum sitim Tantaleam neque Tagus, neque Pactolus, quantumvis auri arenas rebulliant, unquam expleverint. Per hanc turbatum fuit ocium populi Ultrajectini, longæ paci assueti: hinc calamitas & eversio ditionis magna gloria & opibus florentissimæ: hinc prima totius tragœdiæ scaturigo erupit. Brevi quàm id receperat Præsul, XVIII. Cal. Iun. literas Amorfortiam dedit ad senatum. Lectæ autem sunt eodem die in hęc verba. Ex quo Episcopus renunciatus, & in hanc regionem procul ab domo accitus veni, magni sumptus, cùm in alios usus, tum in crebras legationes, contraque grassantem jam nuper sine duce latrocinii specie peditem, à me facti sunt. Scopus autem eorum hic fuit, ut in ocio & pace nostra ditio floreret: id quod sedulò pro viribus nostris præstatum fuit. Sed aliquanto gravioribus impensis constitit controversia identidem ab Hollandis iterata de paludibus: quas utinam publico & commodo & quiete circumcidere licuisset. Longè verò maximam partem in equitum præsidia, atque peditum, quæ Ultrajecto adversus seditionem secessionesque civiles imposuimus, profusam esse, haud dubito quin vobis constet. Quare æquum est, & par, vectigal aliquod constitui, quo hoc æris conficiatur aliquando, vosque redimamini ab iis, à quibus mutuò pecunia absque hypothecis accepta est. Quoniam autem impensę in hos usus factę communiter ad omnes ordines pertinent, in contributione neminem excipi debere censeo. Diem ac locum Ultrajectum conveniendi indictum oportuit, ut hæc res ad frequens ordinum concilium referretur, quem ipse quoque, qui indixissem, observare cuperem. Sed quia à gravi diutinaque adversæ valetudinis conflictatione, corpore adhuc languidus sum, & æger, ut conventui interesse non detur, primo res ordinum, in primis autem religionis, magno cop-

Amorsfortii in collatione æris publici quam egentes.

Matronarii pietas erga Remp. Amorsfortiorum.

Munera quid possint apud principes.

Vltrajectinorum calamitas omnis unde.

gno cop-

guo consensu obnixè à me contenderunt, ut locus habendi conventus Dorestati edicatur. Idem reliquæ civitates per legatos flagitarunt. His à suis quibusque permittetur potestas, constituendi quod è te communi visum erit: ne consultando tempus extrahentes, in novos & inexplicabiles labyrinthos malorum denuò abripiamur: id quod superiori triennio heu nimium experti sumus. Velim vos legatos huc vestros quoque ad XIV. Cal. Iun. è senatu, cum integra transigendi constitutionem potestate citra relationem mittatis: ut eo die sub Vesperum in diversorio adsint. Mane postero die statim ad consultandum maturè convenietur. Postridie vetus ac novus senatus in hujus rei deliberationem habitus, facto senatusconsulto, in hæc verba per literas principi respondit. Non esse è repub. potestatem transigendi quicquam hac in re cum ditionis ordinibus, cuiqam permittere, quamvis tutum ipse obtenderet, & periculum avertere videretur. Sed & causam ejusmodi esse, ut ejus deliberatio sit, penes quos summum imperium in repub. esset. Retulisse itaque hanc consultationem ad veterem senatum & populum. Decrevisse autem, scisseque hos, ut ea quæ legatis mittendis mandarentur, scripto ad concilium Dorestatum dato responderentur: ut ordinum atque civitatum auditis sententiis, Amorfortiorum resignatis literis, sententiæ non desiderarentur, (non enim fefellit eos quò iret tam præceps ad decernendum consilium) ne quid obstinati am calumniarentur. Cæterum eorum sententia scripto transmissa, hæc fuit. Multis in exordio verbis speciosis excusabant, cùm illud, quòd convocati cum aliis civitatibus legationes non decrevisent, tam quod extra necessitatem, integram rem ordinibus non permitterent: temporis rationem enim ad eam rem maturius consilium postulare. Velle tamen principi & ordinibus scripto id consilii dare, quod per legatos daturi fuisent, utcunque acciperetur. Omne studium præsulis conservandæ pacis, & ocii publici firmandi justum se habere & bonum: verùm hoc unum sibi videri ab ejus dignitate alienum esse debere, quòd cum ditio omni difficultate, parta post horribilem tempestatem tandem tranquillitate, se evoluisset, & onere quinquaginta milium, quorum collatio difficilis fuisset, levata foret: nunc eam ipse in novam malorum excetram conjicere adoriretur, quasi tot tantisq; malis nondū satis edoctus esset, hac via rem Ultrajectinam in suum ipsius exitium defluere. Impensas autem has de quibus solvendis in præsentia disceptaretur, factas, nihil ad se aut communem ditionem pertinere: quarum cum bona pars ab Ultrajectinis per intestinos civilesque tumultus nuper conflata esser, in confesso stare ad eosdem illas separatim pertinere. Iniquum peti à se, & aliarum civitatum legationibus, ut cum publica ditionis calamitate eorum amentiam in commune luerent. De paludibus verò, in quarum lites cum adversariis, & legationes, non tennes sumptus facti essent, commentum impudens verius, quàm ludibrii speciem videri. Et hos quidem nihilo magis publicos, quàm illos, ad Ultrajectinorum motus compescendum, collocatos. Placuisse semel frequenti ordinum concilio, cum luculento decreto facto, ut fundorum domini ad eas soli, quæ fierent, impensas deinceps tenerentur: atque illæ in dominia earum, de quibus lis agitaretur, privata conjicerentur. Se cum aliis antè tempestatibus, tum superioribus annis in disceptatione de jure paludum, legationes suas publico sumptu ex ærario etiam misisse, simulque indies mittere. Et ne tanquam vanum id coarguatur, superesse quæstores, quorum calculi relati eam rem testarentur. Quare non magis se teneri ad Ultrajectinorum impensas, in domesticos usus, in legationes factas, quàm ipsi olim ad octuaginta milia tenebantur, ob quæ omnibus propè mortalibus civitas Amorfortia in Smullingiaco negotio obnoxia fuisset. Qua tempestate, ut ipsorum fides non implorabatur, quo pecunia adjuvarentur, ita nihil sua sponte vice humanarum fortunarum civitatis sociæ eos commotos fuisse. Cum ea controversia justiori ratione publica ad conferendum, quàm hæc sit, esse potuisset, quare ordinum fidem tum implorasse debuisent Amorfortii. Recitatæ in frequenti ordinum conventu hæ literæ Dorestati effecerunt, ut tum constituendis collationibus sit supersessum. Laboratum nihilo senius est ab ordinibus ut constitutio tributaria aliqua excogitaretur. Et quamcunque ingrediebantur viam, unus is scrupus obstabat, urgebatque, quòd Amorfortii ubique intercederent, ut ipsi à contribuendo immunes esent. Ratus princeps cum eo populo mitius agendum, blandimentis eos adoritur. Quarto nonas Iul. Hadrianum Rhedium, quem civitati charum, & gratia populari plurimum illic valere constabat, legatum eò mittit. Postridie quàm venit, senatus ei datus fuit: in quem introductus, quid missus esset, breviter exponit. Repetitis eorum annorum variis casibus, in quos præsul infœliciter inciderat, docuit qua vigilantia, abjata olim castella, oppida, arces, ditioni grandi ære restituisset. Intestinum inde incendium

Amorfortiorum æs alienum.

ortum:

culto, nisi exules nimis luxuriosa lætitia impotenter exultantes, inimicis paria exilia indicio convictis damnatisque ubique insultassent. Quare Ultrajectum his undique rumoribus allatis, à factione trepidatum seriò est. Metu igitur, ne plebs ad novas res inclinata, per hos nuncios alios super alios è finitimis civitatibus in urbem repentes, resumptis armis cœmeterium occuparet, episcopum per literas ex arce Dorestato ordines tumultuose Ultrajectum evocant. Iam à gravi morbo utcunque bonæ valetudini redditus erat. Lætus ille sibi eam occasionem offerri, quam dudum dari sæpe exoptarat, per literas Florentium Burenorum Comitem, cujus nominatim consilio ad hanc rem etiam antea usus fuerat, illico consulit. Erat is per id tempus Iselsteinæ, (oppidum id ab Ultrajecto justum miliare abest) dabatque per literas è re præsenti natum hujusmodi consilium. Quoniam ingens solicitudo ordinibus tranquillandæ conservandæque à novis motibus reipubl. inesset, nec id sine præsidiis armatorum fieri posset: id quod ex superioribus secessionibus nuper expertis satis constaret: principem ipsum quoque sui debere periculi admoneri: documento esse trium annorum tumultus, quàm parum inter armatos cives sibi inermi ad illos à novis rebus prohibendum tutum foret. Quare adversus vim incertam, injuriasque omnes, ad custodiam corporis sui item, ab ordinibus equitum turmam unam, peditumque unam cohortem, quibus munitus urbem ingrederetur, sibi decerni ipsorum sumptibus exposceret. Fore id non solum ipsis ad quietem domesticam firmandam utile, sed etiam necessarium: nisi mallent ex tranquilla & serena luce in turbidam tempestatem, majori quàm antea cum omnium eorum, quæ reliqua sibi fecissent, periculo relabi. Nec esse cur id ad plebem ferant, velint, jubeantne id fieri: positum in ipsorum ditione, quo dignitatem ac salutem suam tueantur. Instructus his artibus Episcopus, literas Ultrajectum ad senatum trium ordinum dedit. Resolutis lectisque, major solicitudo universos incessit: reputantes, quantum ipsi aliàs, quantum Episcopus authoritate, blandimentis, cum civitas in armis esset, effecisset. tandem huc convenere, ut (quoniam commune omnium periculum ageretur, & salus) præsidia peditum in urbe collocarentur. Decernendas eas copias principi per speciem tuendi corporis sui, ad quas conscribendas festinato opus esse: ut primo tempore cum his, non autem majoribus in urbem maturaret. Et quanquam decreta præsidia adversus gliscentem ab integro conjurationem imponenda è repub. ducerent, tacita suspicio è sparsis exulum rumoribus, primoribus factionis è nobilitate equestri inerat, & metus, ne aliò verterentur. Auxere illum metum crebra cum Burensi colloquia, & insolens consuetudo, ac frequens: cujus pater, adeoque ipse semper hostili animo erga se fuisset. Accessit ad hæc mali conscientia, in lævam partem ferè suspicax. Decreto ordinum factiosi quidam terrore armatorum perculsi, umbra Tribunorum freti, cum armati in publicum prosiluissent, obstare palàm conabantur ne procederet: vociferantes, auxilia externa non ad continendam civitatem à seditione, sed ad exules reducendos, sumendumque ultimum humanorum supplicium de iis, qui Episcopo ad pellendos inimicos authores, quique actarum secessionum concitatores extitissent, spectare: se clausuros illi portas, si præter suos, mercenarium aut stipendiarium equitatum, aut supra decretam unam cohortem pedestrem, secum adduceret. Consul Wulvenus, ... qua vis oboriretur, portam Albam qua urbem intraret, occupat. Urbem eo jam lectica ingresso, multo major fremitus exortus, conquerentium clamantiumque, nunc se apertè & rempub. proditam: omnia ex compacto geri. Pedites ex infestissima nomini Ultrajectino gente, cum qua nativum quoddam odium & fatale in æternum exercerent, conscriptos in se intra mœnia collocari. Hanc esse stirpem eorum, à quibus bis penè per proditionem urbis olim, auspiciis Frederici, Gysberti Strabi cognomento Iselsteinensis: & filii ejus ductu Florentii capta fuisset: huic bellum etiam se ob acceptas illi injurias intulisse, & oppidum obsidione cinxisse. Erat autem cohors subitaria illa tumultuose è Benscopiis contracta, atque à Florentio Episcopo (quia raptim hæc agebantur) Ultrajectum properanti missa. Per hospitia his vixdum distributis, cum sensisset præsul talia inter cives moveri, postridie quàm urbem introisset, Benscopios exauthoratos dimittit: translata culpa in errorem & ignorantiam, facile iram fremitumque vulgi leniit, ac se suspicione liberavit: magis ut id quod in animo tectum habebat, dissimularet, quàm ut vulgi querimoniis, aut insanis clamoribus, metu aliquo compulsus, morem gereret. Statim ordinum conventum habet: in quo de ditionis negotiis ordines disceptarunt: præcipuè autem de vi & injuriis Hollandorum, adversus quas nullo jure gentium agi posset. Civium bona & usurarias pecunias in omnibus locis manu injecta publicè tenere: fructus agrorum pro libidine in sua ditione occupare. Sponsione cum nollent contendere,

Exulum Ultrajectinorum impotentia.

Conscientia suspicax, si mala.

Vide D. Bischelium supra folio 314. ad Hedam.

Benscopia cohors ex pugnacibus rusticis.

dere, aperta vi invasis omnibus, paludes non judicio, sed ferro atque igni, nisi sponte cederent, usurpaturos. Postulasse se constituendem disceptatorem, aut controversiam judicio dirimendam, contentos eas sibi abjudicatum iri: oblatis praeterea, dum pronunciaretur, fundis fiduciariis: praedibus praediisque cavere ve'le. Ad postremum (quando illa abnuerent) causam petere ampliandam: verum ab illis nihil aequi obtineri posse. Hoc ipso conventu relatum quòque est, de certamine irarum inter Gelrum & gentem Transiselanam, deque eorum errore: quorum neutri, ira, cupiditateque effascinati, cum alterius causam sanè perspicerent, sese mutuò criminationibus insectari, incusare, foederis facti violatores exposcere: animos resumere, res repetere, queri pacis conditiones à Treverensi dictas non exequi. Suollanos contrà conqueri, nullas pacis leges, nullam fidem sibi a Gelro servari. Ille contrà, ferocius culpam à se in Swollanos avertere. His omnibus de rebus cum crebri conventus ingenti ordinum sumptu habiti essent, parum fuisse promotum. Veriti itaque ordines, ne paulatim ira stimulante in tantam rabiem certamen tandem erumperet, ut dirimi nequiret: idque Gelrus anniteretur ut primùm Swollanos, inde universam Transiselanorum gentem sub jus ditionemque suam redigeret, proposuerunt quod è re superae inferaeque ditionis foret: idque maturè exequendum, antequàm serum auxilium malo accepto circumspiceretur. Quoniam autem hinc ab Hollando, inde à Gelro in diversis causis & locis infestarentur, eorum alterutrum in gratiam sibi reconciliandum censent. Legatos ab Episcopo ad Gelrum (quia is ex eo, quo arma ferre potuisset, jurejurando propè hostem se Burgundionibus perpetuum fore obstrinxisse, ob crebras in eorum agros incursiones videbatur) primo quoque die mittendos, qui utili aliorum principum & populorum exemplo, cum eo de societate ineunda, quo res suae validiores essent, posito cum Transiselanis certamine agerent. Foederis leges, quae justae essent ac bonae, daret ipse: quae si placerent, ratae haberentur. Hoc pacto propediem fore, ut per hanc initam societatem, sua potentia & opes, in magna gloria celebritateque, & inimicis terrori ipsi foris essent: & eorum edictum de fodiendis paludibus editū, sine effectu intermoreretur. De exulibus vero, qui urbi imminere, aliis super alios nunciis indies allatis ferrentur, ordinibus curae fore, ut frustra essent. Refrixit interim res de legatis mittendis, ut multa alia per id tempus frigidè quidem, sed utiliter tamen in deliberationem ad consultandem deintegrò, proposita, segniter ad exitum deducebantur: sive id opera & artibus quorundam, qui inter ordines Burgundionibus impensè favebant, accidit: sive quod de foedere desperarent: neutrum habeo cur affirmem. Erant apud Vltrajectinum & Gelrum in intimo consilio singuli prudentia inter suos conspicui: nec minus apud suos uterque principes gratia & authoritate pollentes: pacis concordiaeque, quoad dabatur, aliis aliud suadentibus, semper authores. Hi ex composito suum uterque secretò ignorantibus ab iisdem conciliis reliquis, tentant, num via ad aeternum foedus sanciendum inveniri posset. Abnuit neuter: quin benignè utrinque responsum, gratiaeque insuper actae sunt: uti quibus principum salus, & patriae cuique suae res curae essent. Hortari ad maturandum, quàm possent occultissime, conceptum foedus, ne per dilationem & segnitiem, consilium, indicio alicui innotesceret, disturbaretur: ut pacis & foederum leges aemulantium studiis saepe in bello & ocio distrahi solent. Cogitare quàm utilis pariter & opportuna ea pax utrique regno esset. Admonere suum quemque periculum, opus esse maturato, quòd res Transiselana haud procul ab armis abesset. Ab altera parte Hollandos bellandi cum Vltrajectinis materiam quaerere. Quare cum hi utriusque gentis principibus in medio opportuni ad exitium starent necessarias magis quàm honestas in ultimo discrimine quasuis conditiones cum Gelro societatis episcopo accipiendas esse. Distulit, dum hae à duobus desudarentur, exulum destinatum episcopus negotium in aliud tempus: maximè cum praeter expectationem praesidio Benscopiorum tumultuario destitutus esset. Sed in foederis legibus conscribendis acriter interea laborari coeptum: & habebat res tanto plus difficultatis, quanto hostilia inter Gelrum & Swollanam factionem ferverent magis. Caetera conventura facile videbantur. Et ut celerius transigerentur omnia, placuit principi utrique unum aliquem fidae taciturnitatis, ac continentis linguae in negotii participationem, utrumque assumere. Interim dum haec peraguntur, dies ad conveniendum in Apeldornam Gelro & Swollanis ut injuriae disceptarentur, indicitur. Servato ab utrisque die, frequentes illò convenere. Eòdem ex ordinibus Ultrajectinis, qui apud ducem gratia valebant, ad utrosque in gratiam reconciliandos, Transiselanorum literis evocati, ut disceptatores legati sumptimittuntur. Ibi ducis legatus acerba oratione in Swollanos invehi exorsus est, nihilque gravius

Burgundis inimicus Gelrus.

Hollandi bellandi occasionem cum Vltrajectinis quaerebant.

Appeldornae conventus inter Geldros & Swollanos. Pontanus fol. 729.

vius principem suum ferre dixit, quàm petulantes quorundam linguas, & in se dicacitatem: qua cum liqueret ejus majestatem palàm imminui, posse se haud justa minus in illos arma induere, quàm si rebus ablatis priores bellum intulissent. Fuisse Swollæ item plebeium hominem, qui præter convicia multa, in frequenti compotatione Carolum Ducem proditorem appellasset: nihil aperto Marte, sed omnia Punica fide, & per insidias proditionemq; gerere. Hæc cũ ab illo dicta fuisse omnibus mortalibus constaret, in eum lege non agi, supplicium non sumi. Quare nisi episcopi diuturnus morbus obstitisset, cujus rationem haberet: contumeliæ irrogatæ pœnas universos dudum exoluturos fuisse. Mensis spacium, dum restituatur, quiritationi, sumendoque supplicio, de majestatis reo concedere. Velle, salva veteri cum Ultrajectino populo necessitudine, debito supplicio temeritatem linguæ petulcæ utili aliorum exemplo & documento ad posteros puniri. Excusantibus autem Swollanis hominis statim fugam, jusseq; se eum ad pœnam conquiri primo quoque die, secretò de societatis legibus illi, quos suprà commemoravi, conscribendis interim colloquuntur. nam ii principes legationis data opera utrinque ad summam quandam fœderis complectendam, ad hunc conventum missi fuerant, Tabulas, quibus invitus coactusque præsul in secessionibus civilibus populi jussa de exulibus, de æquanda plebi in reipub. oneribus ferendis religione approbarat, Tribunis circa hos dies extortas discidit: plus (ut apparebat) ad legem de exulibus à se latam olim, abrogandam, quàm restituendam religioni ademptam libertatem. Nam cum, illorum quoque tum pari vi expressas tabulas consignatas, hic repetere, & restituere potuisset, eas penes populum reliquit: odio quodam eorum, ut à quibus initium miscendi omnia ortum esset: & præbuisset hac via paulo pòst, restitutis exulibus inimicis, in æternum pendendis vectigalibus vexandi eos opportunitatem, nisi fatum diversum ursisset. Quare omni nomini religioso odio esse cœpit: eum criminari inter se, eum parere id tandem quod diu parturire dictus esset: iisdem se quibus cives opprimeret, artibus sub jugum gravius propediem missurum. Fremere item plebs, & indignari, nec adversari audere: quippe cujus vires enervatæ jamdudum, fractæque essent. Factió variè bis rebus affici. Nam ut ob fractam plebis vim lætior erat, ita cum ex his, & similibus colligerent, in eo rem verti videri, ut de sistendis exulibus, rescindendisque tot actis superiorum annorum moveretur: in metu ingenti erant. Auxit eam suspicionem & aliud. Episcopus nihil moratus, extemplò ordinum concionem advocavit: in qua postquàm multa de difficultate continendi populum sub imperio disseruisset, rempup. non suffecturam perpetuis impensis, quæ in stipendium militare in urbe contra rebellionem fierent: ad ultimum postulavit, sibi concordibus suffragiis locum intra muros designandum arci condendæ suo sumptu decerni. Quod si id judicarent ad deformationem nobilium ædificiorum fore, tradi unam quatuor portarum præsidiis obtinendam, quam libero suo arbitrio muniendam permitterent. Alioqui, inquit, nullam spem conservandæ intestinæ concordiæ habeo. Nam cum neque mihi pecunia ad cohortem alendam, neque vobis ærarium ad turmas equitum per aliquot annos suppetat, quibus artibus potissimum plebs tam efferata regi possit, non video. Et omnino tumultuandi licentia tantisper prohibenda est, donec ferox populus longo ocio assuetus, armorum obliviscatur. Sed nimis remissos animos amplissimi ordines erga rempub. gerimus, nostra oscitantia ipsis arma in reipub. viscera suppeditat. Quid quæso tanta nostra cura, quid tot vigiliis à nobis effectum est, non operæ est commemorare. Ex eo certè, quo omnem vim, omnia flagitia facere occuparunt, vix nocturna una dimicatione, eaque cum periculo eversionis reip. conjuncta, inermem multitudinis inconditæ turbam post duos amplius annos, quod intestinum malum cœpit, cum vestra clade insigni superastis. Clausi trabium vallo, & noctis beneficio caliginosæ tuti, nisi occupati fuissent, in equestres, in religionem, in omnes bonos ad cædem destinatos, cum prima aurora erupissent. At vos vicistis: sed ea victoria præsenti numini magis, quàm vestræ virtuti adscribenda est: ut mirentur homines militaribus artibus clari, vestram temerariam verius & inconsultam, quàm circumspectam audaciam vobis tam fœliciter cecidisse: neq; majorem per tenebras cladem fuisse acceptam. An deinceps speratis statum reip. pacatiorem absq; præsidiis? Nullus (credite mihi) hostis gravior est, quàm qui victus, ademptis semel armis per ignominiam, ad arma iterum consurgat. Habemus eosdem hostes intra muros, cum quibus sexto Id. Decemb. collatis pedibus pugnavimus: sed eo infestiores, eoque graviores, quo sint occultiores. Minima eorum pars sunt exules. At ii quos ego metuo magis, sunt, qui intra eosdem parietes multa blandimenta dando, nobiscum vivunt, ad omnem occasionem ulciscendi se intenti. Quare omninò præsidio opus est,

Carolus Geldrorum dux dicacitate offensus.

Arcem Ultrajecti Episcopus instituit facere.

Ocio ferox populus mansuescit.

Hostis gravissimus, qui.

H   & quidem

& quidem intra muros ne in posterum ad arma recurratur. Atqui quid è rep. his temporibus magis sit ducendum, æstimare libet. Adversus malevolorum vim, certè nihil æque ad concordiam & societatem animos conglutinabit. Bonis asylum, facinorosis & concordiæ turbatoribus multiplex terror erit. Quod autem imperium, quæ authoritas senatus olim fuit, injecto metu restituetur, si in officio durantes in priorem habitum iterum mansuescant? Leones videmus, & re ipsa experimur, & ursos, & si qua sunt his truciora animantia, domari: adeoque ut naturali posita truculentia, ad humanum convictum & consuetudinem cicurescant: peneque insiti ingenii obliviscantur. sic efferati hi longa tumultuandi licentia, nisi perdomiti perpetuo metu, barbara ingenia exuere nequibunt. Leges huc usque sepultę, quantum obfuerint ad opulentiam tum publicam tum privatam, experti sunt ii, qui ex opere manuario numerosam prolem domi

Vis ubi valeat.

alunt, quique usuris defraudantur. Valuit vis: quippe quos nullus pœnæ metus coercuit, ii nō custodiā non anquisitionem, non præsidium in quod arrepti, tantisper vincti detinerentur, dū quocunq; modo se redemissent, formidarūt. Emolumenta ditia hinc itaq; ad omnem ordinem provenient. Iam si quod propriū est hujus rei, libeat expendere: ad civem sub jus & potestatem vestram redigendum, unum id esse necessarium, in confesso erit, extra quod respub. & omnes utriusque ditionis opes brevi aliò delabentur: sed magis in pace quàm in bello extremè opus erit. Portę foris ab exulibus, intus ab infesta omnis ordinis mortalibus plebe quamvis tectè obsidentur. Arripiatur quis è novarum rerum authoribus: consociemus & arma & animos, ut ab armata multitudine, si ad arma conclametur, nos ferro defendamus: quo præsidio ordines septi, tuti erimus, si armata secessione cœmeterium occupaverint? Præclusis fugæ portis, ad cædem, & suppliciū de vobis sumendum vertentur, ne meo quidem capiti parsuri. Vincent illi perlevi mehercle momento: quippe & numero & robore vigentium corporum superiores. Captus in hac ipsa urbe ad consimilem ferè modum fuit (sicuti accepi) Gulielmus Mechliniensis, à Lich-

Hæda fol. 227.

tenbergana factione & pleraq; nobilitate: cujus tamen potentia quàm plebis minus formidabilis in intestina rabie est. Ut eò armorum non veniat res, verùm cum omnia casuum sint incerta, dementiæ est velle eorum furori stare opportunos, ubi liceat esse securis. Me timor incessit ac horror, quoties mihi in mentem venit ille dies, quoad trepidè allatum nuncium excussa epomide, è basilica excitus furenti multitudini ad cratem cœmeterii occurrebam. An quisquā ve-

Vide supra fol. 34.

strum est, qui non horreat, quando subit illa trepidatio, cum plebe tota urbe concurrente, quisque auro suo argentoq; signato, facto & infecto consuleret, metu ne opulentiorum ædibus diripiendis imminerent? Præsidio verò posito, sacra profanaq; omnia extra metum direptionis stabunt. Non imponent insueta religioni onera: non adigent ad vectigalia pendenda: non libertatem vestram opprriment: neque quoties subit in mentem, consignatas tabulas armata vi extorquebunt. Porrò peditum in urbibus præsidia, ut magnis impensis constant, ita haud perinde firma sunt, atq; arx fossa valloq; circumducta. Corrumpuntur familiari convicti hospitū: & cum urbano luxu, perpetuoque ocio frangantur, contemptui magis quam formidini vulgo fiunt: ut si ad manus ex præparato perveniatur, rem in ancipiti pugnæ eventu ponant. E vestris annalibus mihi narrari memini, hanc urbem validissimis mille trecentorum peditum co-

Clarè hæc narrantur à Thoma Basino lib. VI. histor. suarum nec dum editarum.

piis à Davide munitam, Henricum Niveldium cum parva Montfortiorum Amorfortiorumq; tumultuaria collecta manu, per portulam intromissum aliquando oppressisse. Quare rectè juxtà ac prudenter finitimi principes mihi fecisse videntur, qui populum sub imperio & ocio conservaturi, arces & castella civitatibus imposuere: quamobrem nullo intestino incendio amburuntur, nullæ factiones ibi flagrant. Pacis ociique turbatores arrepti in vincula ducuntur. Illud autem interim vereor, ne taciti, nescio quid difficultatis rem habituram, apud ani-

Arces cur in civitatibus.

mos vestros auguremini: nec dubito quin jugum inde metuatis, exemplo portæ Catharinianæ ab Egmondano vallo fossaque cinctæ territi. Frustra mehercle id metuitis: plebis enim potentia quassata, nemo contrà mutiet, tantum abest ut quisquam arma sit sumpturus ad opus impediendum. Eo jam absoluto, mea præsidia deducam, ac vobis tuendum tradam, ne per me libertatis vestræ jura labefactata ullo seculo dicantur. Utile consilium & necessarium ad tradendam posteris rempub. Quod ni scirem, nunquam hodie ad id vobis persuadendum in concionem prodiissem. Sin quid secus visum erit, eo utimini, meque certiores brevi deliberatione facite: ne consultando extrahentes tempus, & vos, & rempub. in novas turbas conjiciatis. res moram non patitur. Oratio principis sparsos de exulibus patriæ restituendis nuncios non tantum confirmavit, verumetiam eum factioni invisum fecit. Nunciabatur super hæc, exemplum ingentis præsidii in Brabantia delineatum fuisse visum, opus miræ magnitudinis, turritum,

turritum, aggere intus, fossa foris circumductum, inexpugnabile: quantum ex picturæ lineamentis colligere poterant ii, qui viderant ipsum in re præsenti præsidium effigiatum. Adferebatur & alius rumor, cum cohortes aliquot Benscopiorum in urbem receptutum fuisse, si consilium processisset. Huic trepidationi supervenere ex aula Burgundica literæ ad homines primariæ nobilitatis occultè datę, ut circumspectè intenteque portarum custodias agerent: ne externas equitum peditumve copias in urbem reciperent: ali aliquid inter quosdam adversus eos, qui tum primas inter ordines tenerent. Agi item, ut valido imposito præsidio, opes episcopatus ad Hollandos transferrentur. Quare noctu interdiuque excubias in portarum, murorum stationibus quanta possent solicitudine, tenerent. Aliis super alios his nunciis allatis ordines seriò perculsi, maturè deliberarunt, conveniuntque, episcopo postulatum apertè negandum esse: tum enim subibat omnium mentes miserrima civitatis conditio, cum sub Davide porta Cathariniana in Egmondani ditione, ablatis urbi tormentis omnibus, & seclusis, foret. Adfuit brevi interim conventui habendo edictus dies, quo principi certum responderetur. Ibi prius ordines suis in præsulem multis commemoratis officiis, quæ negari non poterant, gratias ei egerunt, quòd urbem incolumem quàm perditam magis cuperet: quem affectum optarent perpetuum. Deinde communem omnium ordinum voluntatem eò spectare, ut retusa seditione civili, mutuam operam consociarent, ne pax parta discinderetur. Verùm consilium de præsidio collocando, aut porta in præsidii formam munienda, planè è repub. non esse: aliunde enim haud plus periculi sibi & ditioni, atque inde fore. Nam cum inter duos potentissimos monarchas medii, atque utrisque proinde ad vim opportuni sederent, in proclivi futurum (ut sunt omnia humanorum casum incerta) ut vel vi vel dolo capta arce, in victoris potestatem, & duram æternamque servitutem pervenirent. Dulcedini libertatis assuetis, morte ipsa jugum esse gravius. Majores suos memorabili posteris exemplo id expertos, fœlicius excussisse, quàm prudentius aggressi fuissent. Simul hic commemerando exaggerarunt tyrannidem, quam ea tempestate domi forisq; exercebant illi, qui tum portam tenerent. Iam verò nullam arcem tam validam, tamque munitam intra muros condi posse, quam non concors civium manus expugnarit, etiam si muri ejus turresque eductæ cœlum cacuminibus pertingerent. Atque interim præterire se, ut omnes impensæ illæ sive eæ publicæ sive privatæ forent, in sceleratos ociososque milites factæ perirent. Ad hæc, non videre adversus quem tantam arcis molem erigi committerent, qui nullum haberent hostem foris, ubi omnia intus ab armis pacata essent. Rebellantem intra muros civem ita constrictum teneri, ut facile legibus debellari posset. Extorrem contemptui magis quàm formidini nunc deinceps futurum. Episcopus indignationis cupiditatisque plenus, dissimulata in præsenti animi ægritudine, concionem dimisit. Constituit alia via singulorum animos explorare separatim, si eo pacto discissa sententiarum concordia, remp. in duas partes divelleret: ita ipse eam, quæ à se staret, partem armis opibusque juvando, miscendoq; omnia, voto ad extremum potiretur. Callidum profectò consilium, si perinde id verendum eum atque invidiosum ordinibus fecisset. Postridie separatim ordines in curiam ad se advocati, jubetque liberè apud se expromere, si pridie alii aliorum inimicitias fortasse veriti, aut odium, sententiam dissimulassent, num suum postulatum juberent liberi. Communiter à singulis responsum est, non videri è repub esse libertatem publicam per id ademptum iri. Stare sententiam, illam velle retinere, adeoque armis tueri, quàm diu daretur. Non assuetum populum Ultrajectinum ferre jugum: quod ii susciperent, quibus servili ingenio, excussa libertate in vilia mancipia degenerare placeret. Spe collocandi itaque præsidium in præsentia abjecta episcopus, simul consilio in aliud tempus dilato, ira ardens extemplò Dorestatum se cum præsenti equitatu abripuit. Præterierat interea tempus, quod præsuli ad Swollanorum res inspiciendas, Geltique querimonias delatas nuper, cognoscendas datum fuerat: quo temporis spacio curis Ultrajectinarum rerum impeditus, & à valetudine ægra corpore adhuc marcidus, nihil exequi valuit. Quare Dux ad ordines literas expostulatrices dedit: quibus deludi se ab episcopo gravirer tulit, quòd is diem præstitutum, ad deposcendum in pœnam Swollanum, majestatis reum, non servasset. Si vel contemptum hunc, vel ludibrium præsensisset, sibi justam materiam ad certamen belli cum Swollanis serendum, esse potuisse: fore brevi, ut se non segniter (quia ociose ille omnia ageret) ulcisceretur. Ad episcopum in eadem verba eodem tempore literæ datæ sunt. Metu ille partim, ne quod consilium de legibus fœderis occultè agitabatur, temerè turbaretur, partim studio avertendi à Transiselanis belli statim perpulsus, per literas ab ordinibus contendit, ut per legatos ad Ducem excusata valetudine,

Arcis exemplum ejusmodi Henricus Bavarus Ultrajecti ædificare voluit.

Humani casus incerti.

Civium concordiam munitissima quæque expugnare.

Ultrajectini jugo non assueti.

extrahendi negotii in Transiselanis spacium impetrarent, (sperabat enim fœdus & amicitiam talibus conditionibus interea coituram, ut fraus Swollanorum qualibet, quamvis capitalis, & turbarum satores, in illis, noxæ venia concessa, continerentur) se primo quoque tempore, cum per valetudinem liceret, omnia cum fide præstaturum. Suscepta legatione Ultrajectini

Dictis etiam principes le-di.

Arenacum, veriti præcipitem Ducis itam, extemplò petunt. In locum, nulla mora, colloquio destinatum ubi sunt admissi legati, auditis gravibus Gelrorum principis de episcopo longa oratione querimoniis, multa blandimenta dando extenuare negligentiam adorti sunt. Mortalium nulli non clarum esse, quàm periculoso morbo, ad desperatam propè valetudinem, continuò laborasset. Multa consiliis destinatis sæpe intervenire, per quæ, velit nolit, etiam cordatissimus quisque vanus habeatur. Nec ipsum Ducem diffiteri, fatalem necessitatem inevitabilem esse: cui repugnare perinde esset, ac si quis cum Deo pugnare contenderet. Argumento vel illud esse, nihil ab Ultrajectino præsule per contemptum (ut ipse interpretaretur) omissum, quod præter inviolatam hactenus amicitiam, nunc pacem etiam & societatem cum

Swollani Præsuli suo diffidentes Carolū Ducem Geldriæ in fœdus & auxilium adsciverant. Pontanus fol.692. hist. Geldricę.

eo perpetuam jungere cuperet: id quod propediem fore confideret. Comperendinandam itaque se petere Swollanorum controversiam, ne quid animo itaque extimulante, temerè ante congressum cum Episcopo tentaretur. Legatione benigniter audita, Casuum humanorum & varietatis (inquit Dux) memor sum, ut inter calicem & labra fortunæ vis suam tyrannidem sæpe exerceat. Et mihi multa sæpenumerò animo volventi, certoque destinanti, præter consilium secus cadunt, quàm inducta fuerint. Adeò divina vis omnia pro suo arbitrio temperat, versatque. Sed & fœderis adjungendi, quæ conscribuntur leges, sincerum pectus Episcopi mihi possent coarguere, si ex animo, id quod is simulat, & verè ageret. Nunc quia aliud contemptu mei committitur, quod nondum in lucem editum, per fidos amicos mihi subolevit: cupiditate ulciscendi me breviter ita me explebo, ut ipsi doleat, alieno magis consilio credidisse, quàm pactam fidem religiosè non servasse. Responsum hoc referte, ne speret fore, ut in gratiam Ultrajectinorum, regisve Galliarum, ipsiusque adeò Imperatoris, unquam à vindictæ consilio deducar: quando prior ludibrium (quod gravius accipio, quàm si hostilia arma intulisset) me suum fecit. Neque hic dicam quid sit, quod animum meum tantopere offendat: semetipse brevi prodet. Cum nihil pacati legati exorarent, metu anxii ne bellum in Swollanos ex subita ira renovatum præcipitaret, obtestando obsecrandoque tantum exorarunt, ne quid hostile prius moveret, quàm fœderis leges, quas in horas ingenti pacis firmæ ac societatis spe expectabant, scripto traderentur. Quæ si displicerent, non deprecaturos amplius, quod pœnæ socia urbs trans Iselam mereretur. Mora ad instruendum bellum ęgrè in hunc modū impetrata legati domum revertuntur. Cæterum quidnam Duci tantam indignationem movit, ut fœdere nondum perpetrato, vix paucos dies concesserit, quo minus illico bellum appararet, ac statim omnem agrum Swollanum immissis copiis infestum redderet, haud obscuris tum conjecturis colligebatur. Longe princeps in urbe, cùm secessionum temporibus tum hoc anno, à quo

Gelrum quid in Ultrajectinos commoverit.

civiles discordiæ intermissæ fuerant, amicorū suorum factio erat. Hi ad potentiam domi suam contra pulsos inimicos confirmandam pro viribus sedulò id annitebātur, ut conciliato junctoq; cum episcopo per fœderis conditiones Duce, spes omnis reditus iis in civitatem incideretur. Et Gelrus ad suas suorumq; opes stabiliendas his occasionibus opportunum ratus, veteri odio, ob ignominiam, qua amicos suos affecerant, exulum principes patria arcere conabatur. Hac via haud dubiè sperans, se adjuvantibus ordinibus omnibus, qui sui erant, propediem in possessionem superæ inferæque ditionis æternam perventurum. Sed postquàm fama de exulibus sistendis, multaque alia signa, quibus eos palàm in urbem reducere deprehendebatur, serpere occœpere: quia societatis pactum, quod paucorum sententia brevi coiret, certò aboleretur: & suæ item factioni exilia & direptiones perpetiendæ vicissim forent, indignationis plenus, furorisque, consilium præceps ad omnia armorum strepitu in Transiselanis miscenda extemplò vertit: ea ratione præsulis Ultrajectini consilium de rebus novandis, impediturus. Et colloquia crebra cum Florentio Burenorum Comite, speciem alienati à se animi & occultę fraudis præbebant. Sed nihil animo ejus ægrius fuit, atque id quod ad ordines de ponendo præsidio, & porta in præsidii formam munienda retulisset: quæ res non ad sanciendam societatem, sed hostilem existimationem spectabat. Horum omnium internuncii ad Geltum præpotens Ultrajectina factio, quia rebus suis metuebat, erat. Quare Swollani, ob suspectam legationis fidem, cum præsule agunt, ut è suo consilio legatos ad Gelrum mittat: à quibus is amicitię cum episcopo admonitus, æqui aliquid concederet. Sed ne hi quidem benignius quàm superiores respon-

responsum retulerunt. Vertit se inter hæc à Swollanorum controversia ad exulum causam disceptandam episcopus: quorum indefessa instantia ad postremum victus, literas ad ordines Vltrajectinos in hæc fermè verba dedit. Iam pridem cum vicinis oppidis expostulando, quod exules suos tutarentur mœnibus se defatigari. Responderi sibi quasi ore uno ad omnibus, judicia & leges in suis rebuspub. vigere. Exules indies queri, quòd indicta causa per summam ignominiam solum vertere subacti essent. Optate, neque recusasse unquam, causam judicio incorrupto agitari: nullum supplicium se abnuere, nisi bonam ac justam probent. Constituisse se aliquando finire certamen, ne perpetuò sinister rumor de exulum injuria sparsus, suum Vltrajectinorumque nomen apud vicinos populos invidiosum redderet. Ob id accersivisse se è populo Transiselano, coram quibus, quantum controversiæ esset, finiretur: ut exules aliquando desisterent passim occlamare, se falso crimine insontes opprimi. Statuit simul Vltrajectinis diem, quo ad indictum judicium Wicam convenirent. Misit & circa vicinos populos literas cum publica fide ad XXIIII. dies, ut quantum exulum usquam Vltrajectinorum esset, decimo quarto Calend. Augusti Wicæ ad sistendum adessent. Accivit ad edictum diem ad causarum cognitionem exercendam simul & Transiselanos. Conveniunt lætitia immodica illico effusi exules frequentes, ut vicisse eos jam crederes, antequam in jus perventum esset: triumphare ante victoriam: exultare insolenter: inimicis absentibus paria exilia minari, sibi gloriam promittere, qui lege de se lata dudum antiquata, principis humeris in patriam jam jam reportarentur. Episcopus ut ad dies aliquot belli à Gelro Swollanos ociosos redderet, liberum ei arbitrium scribendi, quas vellet fœderis conditiones, per eos quibus hoc negotii ab initio datum fuerat, permisit. Nihil ille cunctatus, haud gravatè suscepit: ac brevi eas à se subscriptas per fidum quendam hominem consiliorum utriusque participem, ad Episcopum transmisit. Æternæ autem Gelrorum Ducum cum Episcopis populoque Ultrajectino societatis leges hæ fuerunt.

Exulum causa suscipitur.

Insolentia exulum Vltrajectinorum.

Nimis hactenus diversis temporum difficultatibus cives Vltrajectinæ ditionis cum Gelris principibus, per Episcoporum creationes ad odium usque penè immortale conflictati sunt: parumnanque ex utriusque regni re habita credebantur. Cardines enim illorum ita se contingunt, ut in mercimoniis exercendis & permutandis, neutrum penè alterius amicitia carere possit. Quod cum hactenus cæca certatim ulciscendi se rabie non sit animadversum, gravia inter se popularis incensisque agris bella gessêre: quibus victor ac victus juxta gloriari potuit. Quare votis omnibus precandum, ut ea in hostes nostros DEVS *deinceps avertat. Itaque ut aliquando duo regna in corpus unius populi coalescant, placuit in posterum cavere, ne eadem pestes ambos principes amplius bello committant: cui quo via præcludatur, viri his regnis consultissimi jussu principum leges amicitiæ æternas, ditionibus tum utiles tum necessarias, in hanc formam conscripsere. Ne deinceps à religione Vltrajectina in interregno ad comitia episcopia Canonicorum sodalitia in suffragia mittantur, nisi Gelrorum Ducis placito jussuve: simul & illius posterorum, qui perpetua serie in eum principatum successuri sunt. Manebit, quoad vivat, interim Henrico Bavaro & Palatino suus Episcopatus integer & incolumis. Quo mortuo, sortietur demum hoc fœdus jus suum. Verùm id ut stabile sit ac firmum, & auspicio aliquo sanciatur: statim quam*

Conditiones pacis inter Gelrum Ducem & Episcopum Vltrajectinum.

præsenti numine religiose fides futuræ amicitiæ data erit, Ultrajectinus collegam, quem Gelrus ei dicturus est, quique defuncto in functionem succedat, asciscet. Dux in totum à rerum Ultrajectinarum administratione abstinebit: easque præsuli suo regendas relinquet. Et quo fausta hæc semper auspicataque sint, fœdus percutient, quo domi ac belli in rebus gerendis socii sint: benemeritis amici: hostes, hostilia inferentibus. Neuter absque consilio alterius res moliatur. Denique communiter bellum parent: duo in unum populum coalescant. Placet hoc quoque in eodem fœdere exprimi: si horum alterutri princeps populúsve aliis bellum indixerit, faceréve occuparit, aut rebus ablatis prior lacessiverit, ut prius inter se maturè consulant, quàm bello arma repetendis rebus, quamvis pia ac justa contrà induantur. Stultum est in discrimen cæcis oculis ruere, quod consultando disceptandoque avertere liceat. Sin minus ab armis quietis esse detur, ut vi subactis ferro injuria sit propulsanda, tum demum bellum consociatis animis communiter parent. Neuter agros, villas, fundos, vicos alterius, vectigali stipendio insolenter imposito, aut onere ullo infestato. Liberis populis suæ leges ac jura majorum integra servantor: & ipsi illi quasi sub uno principe in rerum commerciis habendis tutò ultro citroque commeanto. Neuter alterius exulibus domum hospitiúmve tanquam asylum aperito. Multo verò ei minus, qui alteri damnum dederit, publica fides danda erit: nisi se sistendum lubentem, & ad dicendam causam offerat. Sed ne tum quidem nisi principis sui permissu, publicam ei fidem faciendam esse.

Postquam aut leges hæ iis datæ fuerunt, qui hanc operam omnem ab Episcopo poscebant; haud negarunt utiles esse illas quidem, sed videri graviores, quàm quæ ad severum unguem ita servari possent. Responsum ab aliis est: quamvis in sylvam quandam rudem ita essent conjectæ, principum tamen arbitrio alia posse mutari, eradi alia quæ viderentur, leniri item quæ censerent. Quare illico in hanc mutatum formam fœdus, mitigatumque fuit.

Comitiis causa creandi episcopi in suffragiorum sortes, successionemve per translationem, aut collegam, aut denique ullam aliam functionis hujus suscipiendæ formam, nemo petitor deinceps candidatusve veniet nisi quem Ducis calculus jusserit. Restituet ille vicissim Groningam, satrapiam Driuentonum, Coverdiam, Diepenheimum, & quantum agrorum urbi ecclesiæque Ultrajectinæ ademit, deductis præsidiis possessione cedet. Secundum hæc, fœderis præsenti glutino uterque princeps, & amborum populi ita alteris conjungentur, ut si alterutri arma aliunde inferantur, résve auferantur, prius ipsi causam in consilium commune relatam disceptent, quàm bellum contrà parent: si hoc pacto contro-

controverſia citra certamen componi poſſit. Sin ea via bellum diſcuti nequeat, tum demum arma parent, bellum communibus animis ſuſceptum communi ſumptu gerant. Populis jura ſua patria integra ſerventor: ut neque majorum inſtituta, neque conſuetudines domeſticæ labefactentur. Neuter alterius populo oneribus ferendis, gravis eſto: ut è gemina gente unus populus conſtetur. Venditionibus, emptionibuſque rerum mutua mercimonia exercebunt. Neuter alterius hoſtes, ob datum damnum, fide tutabitur, niſi judicio ad cauſam dicendam, voluntarius ſiſti cupiat: ac ne tum quidem fide adjuvandus erit, niſi placito alterius. Si per errorem inter fœdere junctos animos (ut temerè multa ſolent vinculum humanæ ſocietatis incerta diſſolvere) æmulationis ſtudium diſſidiumve inciderit, tenebitur hoc in fœdere, ut curà reconciliandi eos in gratiam, ii qui genere & ſanguine proximi ſunt, diſceptatores ſumantur.

Tranſmittuntur hæ ſocietatis leges per ſecretioris conſilii internuncium ad Epiſcopum, cum hujuſmodi verbis, ut liberum arbitrium ei & poteſtas. quæ videretur, mutandi rejiciendique foret permiſſum. Haud cunctanter ille, acceptis iis reſpondit benignè, paululum ſpacii ad relegendum requiri: quare brevi ſe omnia cum fide remiſſurum, quæ ad perpetuæ amicitiæ jura jungenda facerent. Exemit ea res paucos dies: cum per internuncium moram excuſaret, & curas quotidianas, quibus indies aliis ſuper alias obrueretur, ut vix fœderis concepti conditiones perlegendi facultas fuiſſet. Perlegiſſe tamen eas raptim cum magna voluptate: ut animum ſibi fecerint, haud difficulter inter ipſos conventurum. Summa ad ultimum literarum fuit, velle ſe conſultationem de toto negotio integram ad fratrem ſuum Bavarorum Ducem & Palatinum rejicere. Ad quod cum tempus ſumendum foret, ne ex compoſito ſe extrahi exiſtimaret. Cæterum benignam hanc pollicitationem tum demum Dux ludibrium eſſe (id quod è fama nuper jactata, ominatus fuerat) re ipſa deprehendit: nihil tamen per iram impotenter ſtatim molitus eſt. Obliteratum inde deſperata concordia totum negotium fuit: ſive quod perpetuæ ignominiæ epiſcopum per eam ſervitutem puderet: ſive quod Ducis pertinaci ferocia in ſociam urbem Suollanam tactus, animo ab eo alienaretur: ſive, quod magis crediderim, detecto pridem conſilio, in ſpem firmioris paciſcendæ cum Burgundis ſocietatis *Burgundiones Ultrajectinis infeſti.* à Florentio adductus eſset: id quod brevi poſt exitus coarguit: utrinque certè de pactione deinceps eſt ſuperſeſsum. Exulum capita Wicam jam convenerant. Hi ne cœpta cauſa ſegniter procederet, per Comitem Florentium ſecretò Epiſcopum ſubmonent, ut Ultrajectinam factionem ad obſervandum judicii diem edictum adigeret: niſi cauſa cadere vellent. Fecit id ille haud gravatè: tametſi per inimicos, quorum aula principis referta erat, vix tutò ac ſine arbitris id fieri poterat. Quibus ſubmotis, eum edocuit, ne pateretur, quod proclive eſset, ſibi ſpecioſis verbis imponi. Ultrajectinos homines eſse diſertos, haud dubie conſutis dolis & cavillis luſuros, ne in mala cauſa vadimonium obirent. Perſpicere alterutrum ſibi victis neceſsariò faciundum eſse: aut pulſos per invidiam & vim in urbem recipere oportere: vel clauſis & ipſi & exulibus ſtatim portis, bellum parandum. Noſse ſe factionis ſævitudinem, quæ armorum fiduciam contra principes in opibus ſemper habeat. quæ tamen tantæ non eſsent, ut belli eventum in paucos menſes traherent. Iam aliquando moderatum decere epiſcopum eſse memorem, per quos viros hujus functionis faſtigium, quibus eorum occlamantibus, qui nunc rempub. gererent, ipſi eſset partum. Dedecoroſum, ingratum appellari: nec juvare nunc, cum ſua opera & ope ſervare illos poſſet. Res lætas præſenti fortunæ ſtatu contentas, adverſas verò & jacentes fidem poſtulare: neque promitti verbis tantum, verùm rebus ipſis exhibere velle. Ut jam de ipſo nihil eſſent meriti, pro quo illi gratiam repeterent: vel illud ſubiret, in tanta gloria & opibus res Ultrajectinas eos tot annos adminiſtraſse,

Ingratitudinis præmium boni.

strasse, quantâ neminem alium antè. Excelsos semper viros pro exhaustis pro pattia laboribus ingtatitudinis præmium summum ferre Populum, ubi armatus ad vim evadit, non discernete inter amicum & hostem. Eum hostem habere, qui præclarè de repub. sit meritus: contrà provehere incendia & regnorum pestes homines nobiles & factiosos, per quos popularis administratio subvertatur.

Optimates à regimine dejecti.

Quate urbes quasdam prudentet ac laudatè institutas, optimates à gubernaculo repulisse, veritas ne firmatis opibus patriam in servitutem pertraherent. Innatam esse iis qui plurimum valent, ad majora semper aspirandi cupidinem: adeò ut affectibus & pravæ imperandi libidini moderati nequeant. Athenienses has ob causas olim, & Lacedæmonios, primæ nobilitatis homines in rebuspub. testulis pepulisse: non ut ob admissa flagitia de illis supplicium sumerent, sed ne opprimere valentibus, copia in patriam peccandi aliquando foret. Habuisse eos tanquam otaculum in memoria vocem Solonis, quæ extat contra Pisistrati tytannidem. Per summos vitos urbs corruit: ipse autem populus videns, at inscius in servitutem cecidit.

Bonorum exilia, turbatio Reipublicæ.

His à Burensi præsul præsentis periculi, & beneficiorum admonitus, consilium quod antè cum Comite cœperat, seriò persequi constituit: omnia verisimilia reputans, unde primi motus essent coorti, quibus de causis, per quos homines. Quales viri essent, quos exules fecisset: quis præsens urbis status, quis olim fuisset: non potuit animo certum turbatæ per tot bonorum exilia, reipubl. finem prospicere. Mittit Ultrajectum ad ordines per nuncium literas in hæc verba. Quod vestri legati pto sociis Transiselanis sedulam operam apud Gelrum navarunt, ipsorum verbis habeo gratiam: & illi plenius referent, cum se offeret vicissim remetiendi occasio. Nam quamvis in legatione nihil effectum est, ant certè patum: spes est tamen brevi fore, ut in gratiam reconcilientur, ne nostra socotdia extrahi se querantur. Restituta jam valitudine pro me sedulò id annitat, ut pace domi forisque facta, res nostrę in magna glotia & opibus floreant. Verùm quàm diu studium nostrum exules spe turbandi omnia aliò trahunt, non video quî consilium meum rectè instituam. Qua de

Exulum Ultrajectinorum tria genera.

causa stat sententia (ut nuper ad vos scripsi) quantum potest, certamen finire, ejusque cognitionem legatis Transiselanis deferre. Tria autem cum sint exulum genera præcipuè, quæ huc censentut: horum primi fuerunt Everardus Soudenbalchus, & Godeftidus Vordius Henrici filius: quorum causæ quia ante episcopatus mei inaugurationem cœpere, in tabulas separatim conjectæ ad me mittantut. Secundum genus est ex eorum grege, qui postrema seditione ab urbis ptæfectis pulsi sunt. Posttemum autem, qui ab initio tumultus civilis à senatu vel exules facti sunt, vel petegtinationis ergò relegati ad tempus fuetunt. Actiones itaque horum in suas quasque classes congestas, commissas noxas, causasque sonticas, ob quas anquisiti sint & damnati, excutiendas ante judicii diem publicè exhibete. Cæterum de judicio edicto die in ptæsenti nihil arbitrot monendum esse: quem non minus observatutos vos scio, quàm illi servabunt, quorum causa indictus est. Missus extemplò Wicam est criminationum index à senatu. Tenebat factionis animos præsaga in sinistram partem rerum, tacita solicitudo: ne per speciem dicendi juris, exulum externorumque auxiliorum robore instructus urbi immineret.

In Iulio 1527.

Anni solstitialis tempus tum lætius agebatut, quo ludi solennes ubique gentium ad recreandos mortalium animos ob pestilentissimi sideris exortum fieri solent. Indictum Wicæ sagittariotum spectaculum è more est. Quod ut clarius expectatiusque foret, ad id certamen ludicrum honorificè invitarunt, Episcopum & Florentium Comitem, eorumque pleramque

Sagittariorum spectaculum Wycæ.

nobilitatem populus Wicanus. Episcopus jam bona corporis habitudine factus, volens visendæ fabulæ, quæ è finitimis vicis huc excitotum oculos detineret, aliquod specimen reptæsentare, familiam omnem singulis tunicis donavit. In his symbolum totius histotiæ, quam in suo Episcopatu ediderat, mirè aptum, intexi ad ludorum statum diem, jussit. Etat id autem

Symbolum Henrici Episcopi.

hujusmodi. Cavea aurato filo dextræ manicæ intertexta, leonem hiatu linguam terribili exerentem ita inclusum referebat, ut unguibus insertis clathros refringere, & quasi diu coercita ira, fractis claustris erumpere cuperet. Intellexit factio quid symbolica pictura significabat: eam affirmare scilicet, ptincipem diu sedisse quasi conclusum domi: atbitriumque administrandi, ut libitum esset, ditionem, paucorum potentiæ permisisse. Quare se clam, multa eos perperam tuendæ stabiliendæque dominationis causa ex libidine magis quàm æquo & jure perpetrasse: quæ obliterate ipse collecto rursum virium robore nunc aggrederetur. Cæterum in hoc certamine ludicro dejectæ volucris palma penes Episcopum fuit. Populo Wicano exuberante gaudio luxurianti, magnifica congiaria dedit: dataque vicissim sunt dona illi honoraria non minus ampla, ad feriæ in imperium augurationis simulacrum. Missa illi sunt

item

item ab Ultrajectinis ordinibus, palmam ad ostentationem opum suarum usque magnificè gratulantibus, singula laudatissimi uini plaustra. Accepit ægrè interim Gelrus, verbis se speciè amplis, (quod ad fœdus) ludi: sibique re vera nihil aliud quàm verba data. Qua de causa iis ipsis statim diebus literas ad ordines dedit, quibus infestè de perfidia episcopi & vanitare conquestus est. Omnem navatam impigrè utrinque operam in ventos abiisse, spem superesse nullam populos ac ditiones fœdere consociandi, ad quam mulrorum animi erecti fuissent: ut miraretur, ausos fuisse quosdam, quibus non propius ejus ingenium esset perspectum, tanta fiducia indubitatam firmandæ societaris expectationem affirmare. Edoctum se ab amicis fidei exploratæ, in eo rem verti, ut consilio unius Florentii fide mutata, ad Burgundionum vires inclinaretur: cujus societatis lenocinio & se & Ultrajectinum populum apertè prodi. Nihil fidei enim illi genti esse: agere, ut præsule conciliaro, infida societate eum suo regno aliquando exuant: & veteri inde actione renovata, convalescentibusque nimis opibus se bello adoriantur. Hoc sibi solennia velle ludorum sagittariorum illa spectacula: hoc benignam ad id certamen & honorificam invitationem, & comessationes perpetuas principum Dorestati. Editurum se brevi exemplum, quo sibi eam rem dolere testaretur. Accersuntur confestim Ultrajectum inter Episcopum & Gelrum disceptatores, quos horum omnium quæ occultè transacta ferebantur, imprudenres esse ignarosque liquebat. Lectis hi literis amentia non simplici perculsi, haud valuerunt induci, ut crederent tantam inconstantiam in principem virum incidere potuisse: rari nimis religiosè pactam fidem, plus apud episcopum valuisse, quàm ut ullis promissis aliò flecteretur. Maturant hi unà cum Gelri literis properè Dorestatum, novam societatem, si nondum coisset, aversuri, perplexi inter spem & metum. Episcopus audito, quæ suspicio per congressum & dierum aliquot solennes convivationes cum Florentio, coorta Duci esset: præcipitem ejus iram nonnihil veritus, in præsentia ita se purgavit disceptatoribus, ne clam id Gelro haberent. Quòd Dux (inquit) ob familiare colloquium, ob unum item aut alterum congressum cum Burensi, finistrè suspicetur, equidem prohibere non possum: ut nec ipse, quoties mihi plusquàm domestica ipsius colloquia cum pleraque nobilitate Ultrajectina, multo justius in suspicionem rapere libeat. Decubui ad desperatam propè valetudinem annum & plus eo invalidus ac æger: quo tempore cum rebus rantum medicis vacarem, non admisi impendiò officiosiores in visendo amicos. Vicinus ubi audivit bonam habitudine nuper factum, cursu properè huc contendit, salutem gratulatum. Moti officio ibi humani Comitis Wicani, eum pileo donatum ad ludos anniversarios invitarunt. Venit, absumpsitque nobiscum in publico gaudio aliquot dies. Quid quæso est quod ille hic criminetur? si statim cum in hanc regionem descenderem, ob locorum affiniratem, societatem cum eo junxissem, credo probasset Carolus meum consilium: quia utile fuisset & mihi, & Ultrajectinæ genti. Ecquæ tandem invidia est, cur mare cœlo miscet, quod aliquot dies exhilarandis animis unà dedimus? Nec ipse tam superbus esset, aut inhumanus, quin rogatus benignè, lubens ad consimiles ludos adueniret. Nec mihi stomachum ipse conciret: aut faciendi fœderis cum alio, exoleto priori, suspicionem pareret, sicubi cum hoc ipso, aut alio colloquia clam publicéve seruisset. Sententiam non verti (ne fingat) neque dum vertere constitui, nisi qua spes me fallat. Tantum à me obviando duci præstatum est, ut ultrà nihil possit. Quid si (ut cogitationibus humanis multa intervenire possunt) ad aliam societatem animum adjecissem, num acceptam injuriam queri potuisset, cum dextris nondum datis, conceptæ solum societatis leges fuissent? Nunc id respondi modo, causam me integram ad fratrem rejecturum. Quid si is dissuadeat? quid si ad firmiores opes exhortetur? Certè ne tum quidem quod indignetur, erit. Spacio, addidi, ad consultandam rem, opus esse. Cur igitur dilationem indignè fert? cur per moram sibi dolum necti suspicatur: ac non suspicatur solum, sed etiam palàm affirmat: cum argumentis probabilibus vanitatis convincatur? Agè dispiciamus quàm absurdè id metuit, cujus liceat esse securo. Cum adesset hic Comes, graviter cum eo expostulavi de accepta injuria à Burgundis: qui in me, ut adversus apertum hostem, animo feroci essent: nisi quod bellum non nunciarent. Non deesse animum repetendi vindicandique conserta, occupata, manu, si perinde domesticæ opes paterentur. Hæc fuit per eos ferè dies nostra consultatio: quibus ut nimis credulus assentatorum quorundam verbis, de novo fanciendo fœdere cum Burensi tempus me absumpsisse credit. Id solum, ubi me expurgaverim, de ipso addam interim: ne verbis specie blandis quorundam prior perfidus coarguatur: nec à me illi adderur prius fides, quam ubi nihil commissum erit. Expurgatio extemplò ad Gelrum, sed verbis

Burgundos perfidiæ accusat Gelrus.

Gelri animus præferox.

verbis mollioribus telata, ejus præferocem iram mitigavit aliquantum. Eadem & Ultrajectinos in spem cœptæ societatis certiorem erexit. Mittuntur sub hæc Amorfortiam ab episcopo literæ ad senatum, ne gravarentur ad IV. Non. August. Wicam legatos mittere, qui cum frequentiori Transiselanarum civitatum concilio exulum causas judicio cognoscerent: ad ipsos ut integros judices provocationem factam esse. Habitus & Ultrajecti circa VI. Cal. Aug. à Consulibus de legatis Dorestatum mittendis senatus est. Dictæ à multis sententiæ, bis per omnia (ut dici solet) variarunt. Censuerunt multi criminationes scripto per nuncium ad concilium mittendas: quo mansuetè episcopi imperio obedirent. Contrà alii, omnino nihil vel respondendum, vel nullam mittendam legationem, præter exemplum tabularum, quibus præsul in perpetuum illos exules initio tumultuum intestinorum esse jussisset. Media inter has & æquior sententia obtinuit: quando illi populi judicio, approbante senatu & episcopo, damnati essent, turpè nunc fore, si cum postulentur, fugiendo judicium, desertæ causæ rei convincerentur. Censere ex omnibus ordinibus legandos eos esse ad conventum, qui per totum triennium civilibus rebus & interfuissent & præfuissent: qui acta omnia memoriter tenerent. Hi communem causam præsentes & scripto & oratione tuerentur: neu discederent, (modo à vi tutos esse liceret) priusquam dijudicatum foret. Supervenere in consilium literæ ab Episcopo datæ, quibus contendebatur, ut quoniam scripto adversariis fieri non posset satis, ex equestri nobilitate communi omnium nomine mitterent, qui judicio exulibus opponerentur. Facto senatusconsulto legati nominantur Ioannes Vulvenus Cos. & Æmilius Wtenengus: minus, quam reliqui, civilibus secessionibus nobiles. Voluit autem episcopus ex eo ordine hujusmodi mitti, qui vel brevem, vel nullum magistratum per id tempus gessissent: quos ante oculos versantes obtueri, minus exulibus doleret, quàm principes civitatis, à quibus curia, foro, & patria pulsi essent. Exules cognito legatorum adventu, in forum toto oppido undique confluunt, ac nisi juris gentium religione icti fuissent, vix à pulsando eos temperarant. Legati apertum discrimen protestati, traditis scripto actionibus, domum revertuntur. Veritus episcopus ne (ut fama ferebat) post legatorum discessum, Ultrajectini temerè ad res novas averterentur: trepidè ad ordines literas dat, in hanc sententiam. Audivisse passim spargi rumores, sibi in animo esse, exules reducere: quod cum fictum esset ac vanum, imò ne cogitasset quidem, allatum ad se fuisse, ipsos consultare de auxiliis equitum accersendis. Velle se scire, num quid veri haberet, quod ferretur. Responsum ab ordinibus episcopo per ejus præsides: id ipsum pari ratione commentum, ad ipsum delatum fuisse, qua multa indies in sui odium ab inimicis persuaderentur: neque in consilio unquam propositum, neque mortalium ulli id in mentem descendisse. Egerat jam antea cum Florentio, secreto colloquio, de equitum auxiliis mittendis, cum peteret. Mittit statim ad eum literas, ut partem equitatus sui in destinatum locum inter Wicam & Ultrajectum Cal. August. præmitteret: cum quibus & suis junctis armatus, ex improviso ordinibus urbem ingressis superveniret. Vetus consuetudo genti Ultrajectinæ ad eum diem usque durarat, ut princeps in urbem venturus, ordines, præmissis cum armis culinariis, coquis, adventus sui certiores faceret: ad cujus ingressum ter signum tintinabulo, cui ab eo nomen factum erat, honorificè dabatur. Ministeria autem ita nunc præ se vehiculis in civitatem misit, ut eorum propè tergo cum equitatu hæreret: essetque jam ad portam prius, quàm advenire nunciaretur. Detectus fuit occultus episcopi adventus, casu magis quàm destinato cujusquam consilio. Accidit fortè, quod cum equites è ripa Culenburgana Leccam in ceteriorem ripam transportarentur, in iisdem pontonibus Culenburgani nominis unus & alter simul trajicerent. Ab his rogati, quò iter haberent, cum nusquam essent bella: Vesperi, responderunt, Ultrajecti cultros nostros escarios stringemus. ducentos præterea equites, qui evestigio sequentur, adhuc operimur, & quingentos pedites. Vox ea non excidit surdis. Hi enim, dum loco constituto episcopum illi præstolantur, in urbem antevertentes, quid vidissent, audissentque ad Coss. trepidè deferunt. Huic nuncio supervenit & alius è consilio principis missus: qui accuratè Coss. mandabat, si se suosque & rempub. servatam vellent, intentè portas præsidiis circà dispositis custodirent: néve plus equitum in urbem admitterent, quàm quibus pares se futuros existimarent, si ad vim res spectare occiperet. Pervenerat jam episcopus cum domestico equitatu ad eum fermè locum, ubi externa auxilia sylvoso salicto ob umbræ opacum frigus, stabant: (anni tempus calidissimum agebatur) hi defluentibus frameis quasi ex insidiis coorti, ad setii concursus simulacrum infestè admissis equis episcopo occurrunt. Quibus ille conspectis, obviam processit: inde subvectis iterum

Henricus Episcopus parat exercitum ad ingrediendum urbem Ultrajectinam.

alii

alii frameis, infestum cursum effusumque illico cohibentes, equos circumagunt. Ibi inter equites salutatione ab equis facta, pergunt iter ad urbem facere. Factio his nunciis alio super alium allatis trepida, vix credens principem cum tot armatis ad urbem accedere, explotatum unum emittit, quantas equitum turmas secum adduceret: simul quàm procul à civitate adhuc abesset. Ipsi interim, invito Consule, atque etiam obsistente ne fieret, (languidus enim adhuc & extremè malicentus, pallidusque à diuturno morbo in publicum protrahebatur) ingressis commodum coquis episcopo portas claudunt. Sagittariorum sodalitium armatum ad forum Palatinum occupandum edicto tumultuosè convocatur: sed tumultuosius habetur senatus. Fit senatusconsultum, mittendos legatos obviam de auxiliis dimittendis: non esse è rep. veterum nomini Ultrajectino hostium equitatum portis recipere. Redit inter hæc speculator exploratum emissus: nunciatque principem cum valido equitum præsidio, sed incerto numero urbi apptopinquare. Obviam legati Ioannes Huchtenbrochus & Adamus Diemenus à senatu dicti, principi circa * Vechten pagum, mille circiter passuum ab urbe procedunt. Substiterat ibi horam in equo, postquàm clausas portas accepisset. Altius ibi Diemenus homo disertus orationem orsus, ostendit qua via, quaque ratione in episcopatum venisset: competitoribus eum omnibus præpositum. Quam ob causam Burgundiones infestos multis in controversiis (ut ipse sciret) palam populo Ultrajectino fuisse, & hostiles spiritus per eos annos in se gessisse. Hos jam secum eum adducere: cum ordines id sedulò hactenus annixi essent, ut nullius egentes, pacem domi, nullum bellum foris haberent.

Pontanus fol. 731. histor. Geldricæ.

** Vechten, villa, olim Fectio.*

Aperiti viam hac inusitata intrandi specie ad bellum. In illa multa esse, quæ hostilia præ se ferrent: subitarium, ac non multo antè nunciatum, sed furtivum accessum contra veterum Episcoporum morem: externa equitum auxilia, pedestres, quæ adhuc expectarentur, copias: equitum item turmas. Senatum, optimates, adeoque omnem religionem orare, ut missis auxiliis, cum suis urbem equitibus introeat, & eum præfectis: (nam hos paulo antè Wicam ab domo accitos secum proficisci jusserat) omnis ordinis mortales paratos pro eo fortunas ponere, & vitæ discrimen subire. Super hæc si corpori suo quid timeret, velle eos pedites, qui urbi præsidio nuper impositi essent, sacramento ipsi obstringere, ut fideles & obedientes ad quodvis imperium & officium exequendum essent.

1527. 1. Aug.

Veniret jam saltem in mentem, ut omnes boni per omnia sine rebellione ejus imperio obedientes se præstitissent: quos immerentes hac fraude & omnem agrum ditionis Ultrajectinæ bello infestum posset reddere. Si ne hoc quidem exorati daretur, vel equitum numerum ederet, ut esset quod ad consilium referrent.

Ultrajectinorum contra episcopū paratus.

Episcopus obtutu in Ioannem Huchtenbrochum paulisper fixo, obticuit: post paululum ab equo, Numerus equitum, si vacuum est, oculis perlustrate, inquit, quantus sit. Audio vestras portas mihi clausas, utcunque id vobis cedat: nec decrevi nisi his copiis armatus in urbem venire. Vos retro redite, atque ad senatum referte, (quoniam hic dies festus habetur, quamobrem à largioribus poculis temulentis parum mentes constant) uti cras prima luce vetus novusque senatus habeatur: tum maturè in deliberationem proponatur, decernaturque, num mihi, meisque his quos videtis, equitibus patebunt portæ. Idque denunciate, ut certus sim, in **Oestbroeck**: quò me recipio, (abest id cœnobium ad mille ab Ultrajecto passus) principémne me an hostem patriæ judicent. Simul circumactis equis illò se itæ plænus abripuit. Vesper erat diei, cum sylvæ Oestbrochianæ appropinquaret. Abbatem evocari jubet, sciscitaturque an ipse quoque sibi portam objiceret, perinde atque Ultrajectini fecissent. Hospitium, inquit, peto vel unam noctem, contentus pauxillo cibo, qualis decet præsentem fortunam: & pabulum equis ab itinere lassis, ut reficiantur. Michaël pistor, & Henricus fusor æramentarius, & homines id genus, me exulem lato privilegio, esse jusserunt. Quare ostiatim hospitium & victus mihi nunc emendicandus est: primumque ad te ut hospitalitatis haud rudem, exclusus statim diverti. Si tu quoque regiæ tuæ fores mihi clauseris, sub divo cum his armatis pernoctandum erit. Sin lubens volensque receperis, non pones beneficium (si sospitem me servet Deus) apud immemorem: sed quod, cum dabitur, cum fœnore tibi remetiar. Lætius nihil (inquit * Abbas) illustriss. princeps, tuo ac tuorum adventu nunciari potest: quantum esculenti ac poculenti est, & omne denique penu, tuum ducito.

** D. Everardus de Maurick, qui ⊖ 1528. x11. Cal. Iunii.*

Simul equites via facienda totum propè diem fatigati, ductis in stabula equis, ad reficienda corpora concedunt. Episcopus ægritudinem animi dissimulans, pulte paulula ex colatis pisis sumpta, cubitum abiit. Missus eodem vesperi est ex urbe ab ordinibus ad equitatum panis, ac cætera edulia, honoris causa, haud secus quam si in civitate episcopus fuisset. Et exclusus ad hunc modum Cal. August. à pop. Ultrajectino Henricus Bavatus

episco-

episcopus fuit, quarto anno qnam præsul creatus esset. Postero die utrunque senatum Consul clansis portis convocat. Colligit se quoque factio equestris gradus in concionis modum, ad consilia agitanda. Et quia subitò episcopo respondendum erat, non visum fuit senatui è rep. esse, eum intromittere: certum enim habebant ex tanto stratagemate, de tergo factionis, si reciperetur, satis futurum, Auxerat eum metum rumor, eadem nocte ad classem equitum Burgundicam, quæ Florentii erat, quingentos lectos ped tes accessisse: quorum centuriones essent omnes Burgundicæ gentis: quique in multis bellis sub Carolo imperatore ordines ductatant. Hi, quoniam anno undecimo, quo bellum ipsis cum Iselsteina fuisset, sæpe agrum Vltrajectinum populando urendoque infestum reddiderant, probabiliter argumentabantur, se cum his copiis fraude ac dolo ab episcopo peti. Accedebat huc quoque aliud, quod omnia verisimilia arguebat: advenisse qui dicerent, exules inter armatam peditum cohortem visos. Placet tumultuosè (quia dilationem non patiebatur subita res) aduocare ordines, ut eò relata te, ex iis dicerentur, quos legatos ad principem mitterent. Nominantut legati utriusque nominis religiosi profanique, qui à factionibus semper fuissent tam alieni, ut qui maximè: & inter hos Gysbertus Sulenus Consul. His mandatum est, ut precibus lachrymas miscentes, eò inducerent præsulem, ut vel commotus vice imminentis fortunæ, posita ferocia, auxilia domum ab se ablegaret & in urbem veniret. Cum mandatis his legati profecti, postquàm in Oestbroeck pervenere, copias non magnas illas quidem, verùm formidabiles magis quàm validas conspexerunt. Quæ quantæ essent, primum non quiverunt expiscari: postea tamen sciscitando compererunt, equites non plus ducentos esse auxiliares, & quingentos pedites. Admissi Ultrajectini, statim quàm advenisent ad principem, decretum ordinum exponunt. Addunt hoc quoque privatim, utcunque verteretur, intromiso eo cum præsentibus auxiliis, statim populum Vltrajectinum præsens & inevitabile cum Gelro bellum habiturum, cujus quis futurus eset exitus, incertum ese: certè sex hebdomadum bello se expertos, (& adhuc vomicam dolere) quid sit armis decertare. Negat se, obfirmato animo, nisi cum præsentibus armis episcopus Ultrajectum venturum. Egressis paululum inde ad colloquendum legatis, supervenerunt primores à consiliis principis. Hi se Vltrajectinis de istoc negotio expurgarunt: Cum Dorestato proficiscerentut, de auxiliis neque equitum, neque peditum scivise. Sed ne mentionem quidem ullam in consilio de asciscendis illis unquam injectam, unde vel leviter, quid ageretur, subodotari licuisset. Ad eos visos in itinere non minus se obstupefactos, quàm ipsos Ultrajectinos. Sed necdum scire satis, quid episcopus in animo haberet, aut quorsum tantum copiarum pertineret. Intro paulo pòst regressi legati, exorant spacium ad consilium referendi visa, auditaque: & quidem in bonam partem omnia. Haud negatum id quidem illis est, sed ut statim quàm domum redisent, advocatis in concionem ordinibus certi aliquid decerneretur, ne cavillando ludendoque tempus absumeretut: ac se ante decimam meridianam certum, quæ staret sententia, redderent. visi hic sunt inter armatam multitudinem exules. Cum hoc responso legati iu utbem redeunt. Mœstos autè ordines atroci responso multo mœstiores fecerunt. Tum demum perspicuè animadversum id est, quod toties fando auditum, de restituendis exulibus callidè episcopus dissimularat hactenus. Quamobrem alterutrum sciscendum: aut rescisso priori decreto, illis reportandos: aut tem bello decernendam. Quod ut averteretur., omnia prius periclitari statuunt. Eosdem legatos eodem tedite cum priori mandato jubent: edicuntque, ne locum ullum obtestationibus ac precibus prætermitterent: ut dimisso mercenario exercitu, cum consuetis equitibus utbem ingrederetur. Ptoponerent ob oculos vastitatem ditionis, incendia, rapinas, cædes, latrocinia ex atroci bello, quod præsentissimum essent habituri: & ea omnia quidem, quantum possint, dicendo exaggerarent. At legati desperantes, obstinatum principis animum à proposito dimoveri posse: sive verecundia moti, quod frustra domum regressi, nihil à consilio æqui impetrassent, legationem recusarunt. Circumspectantur alii, atque item alii, qui tertiam legationem susciperent. Cum autem nemo legatus ire vellet, redintegratus terror, amentiæ ad unum omnes implevit: quamvis aleam subituros potius, quam ut exilio & bonis multatos reduci paterentur. Decursum tamen eò est, ne nihil renunciando, animum acerbatum furore magis accenderent: ut quod per legatos responsuri fuissent, id per literas significarent. Lectis præsul literis: Agite, inquit, quando ita stat sententia omnia deinceps armis gerenda erunt. Conscensis statim equis, ægritudinem dissimulans, Wicam rediit: neque per iram quicquam otdinibus respondit.

Belli fructus.

LAM-

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM,

LIBER QVINTVS.

ECQVIS est, qui non omnium rerum in vita humana commutatione perspecta, fortunæ vicissitudinem in utramque partem, ad modum reciproci æstus, attonitus obstupescat? Aut quis adeò eminentiæ & fœlicitari suæ nititur, ut humana imbecillitate grandius quid aut constantius sibi promittere audeat? Communis enim vita tanquam à deorum aliquo, clavo adhærenri gubernata, bonis malisque vicissim perpetuò circumagitur. Quare admirabile videtur, non si quid inopinati eveniat, sed quod non omnia quæ geruntur, præter spem cadant. Quamobrem par esse duco, historiæ narrationem aptè accommodare: gestarum enim rerum vicissitudine, ex immodica in secundis rebus agentium insolenria, & infortunio eorum qui voto frustrantur, lapsabundi erigimur. Henricus episcopus in summa necessitudine cum optimatibus, in publico foris ocio de improviso hostis judicatus, in atrox bellum incidit. Nam sibi restirutus, ac tandem perspecta fraude, rempublicam constituturus, cum opinione infœlicius res caderet, paucorum nobilium potenriæ se parem ratus, & se fefellit, & ditionem invitus ad aliena Sopes transtulit. Clarus immortali nomine, ut nemo magis antè, quod ablata pomœria precio ecclesiæ tecuperasset, nisi id æterno domus suæ dedecore nunc obliterasset. Postridie tormenta in publicum prolata expediri, atque omnia quasi ad bellum apparati jussit. Quo spectaculo rerror Wicanis, at effusa exultatio exulibus oborta est, clamantibus, bene jam rem habere, nihil alio duce opus fore, cum ipsum principem haberent ejusdem conditionis socium, cujus auspiciis ad reditum in patriam via pararetur. Huic terrori ad nobilitatem pleramque ab amicis ex Hollandia & Brabantia missæ literæ supervéniunt, famam in iis regionibus constantem ferri, pedestres copias Butgundici generis conscribi ab episcopo ad urbem inopinatò invadendam. Haberi simul & equitum delectum: quare intentè custodias portarum haberent, & nocturnas vigilias murorum stationibus collocarent. Auxit ad hæc pavorem hominum ex agris in urbem pecus armentumque omne trepidè agentium vulgus, penu & frumentum vehiculis pro se in oppida vicina quorumque asportantium. Multi, quibus res esset lautior, cum suppellectilibus, ut apertum bellum fugientes, in civitates emigrabant. Ordines ancipiti re perculsi, varia consilia agitare. Reputabant enim inter se Hollandorum injurias, cum quibus nihil solidæ amicitiæ haberent, ab illis infida omnia ob nuperas conflictationes esse. Exclusionem exulibus foris item, & exulum amicis intus animos facere: seque eos, ac spiritus præferoces suo indicio indies magis ac magis prodere. Super hæc ad ultimum, in quo extremam ancoram fixerant, ab ipso se deseri principe: pro quo fortunas & vitam in dubiis rebus ardoris civilis posuissent: quem defensorem nrbis futurum semper rati fuerant. Bona item ecclesiarum in ditione Florentii injecta manu publicè possideri: quæ initio tumultus inrestini in gratiam Ultrajectinæ factionis, & Soudenbalchi Vordiique exulum invidiam libera fecisset. Nunc eundem Comitem pari studio, quo antè ad præcludendam reditus viam, ad reducendos eos pro viribus anniti: adeoque ad eam rem non solum promittere episcopo præsentem opem, verumetiam ultro equitum & peditum auxilia suppeditavisse. In hac ancipiti animorum anxietate, legatum dominum Marcum Wesium cum literis ad Carolum Gelrorum Ducem homines nobiles primæ factionis clam Coss. mittunt, oratum, ut quando omnia infida & hostilia in episcopo & Burgūdionibus adversum se cognovissent, ne ipse Ultrajectinam gentem insidiis à principe suo petitam, penè sub cultro desereret. Ad ordines relatū esse, Wageningæ esse equites, eosq; sanguinis Ultrajectinę nobilitatis. Petere hos, se accersendi ad tuendam contra vim urbem, potestatem: nam ipsum Ducem iis haud magnopere ad bellū indigere. Dux sæpe antea cùm ab aliis, tū proximè à Swollanis lusus, primum negavit callidè, se id facturum: ptobabilitet Swollanū certamen, quod nondum confectum haberet, excusans. Respondit tandem, posse fieri tamen, ut centū equites adversus assultū permitteret, nisi suo insigni detrimēto edoctus esset, hominū in speciem amicorū, & magnifica addicētiū verbis fidem magis non habendā. Quare si tabulis principū factionis manibus subscriptis sibi cavere vellent, po-

Eventus quare admirabiles.

Apparatus belli apud Vltrajectinos.

Burgundicum exercitum conscribit episcopus Bavarus.

Gelrus vocatur ab Vltrajectinis in patronum. fol. 732. apud Pontanum.

Transiselani paululum ad consultandum submoti, ac mox intro regressi, actis gratiis Ultrajectino quod ad præstitutum diem convenisset, quodque nihil gravatus fuisset, ea quæ propria hujus causæ essent, à principio ad finem exponere: rogant num qua via inveniri posset, quâ auxilia utrinque statim dimitterentur. Respondit Ultrajectinus legatos, quòd ad se, id tum demum futurum, ubi controversia de exulibus finita esset. At sciri oportere, quid animi ac sententiæ episcopo esset, pro quo fortunas & vitam deposuissent semper: par esse, ut vicissim ille eundem animum in se gereret. Æquum, respondere Transiselani, eos postulare: neque ex eorum usu fore, si secus ille contenderet: maximè verò quam diu exulum negotium integrum staret: ne urbs nullis præsidiis firmata, inimicis ad insidias opportuna foret. Interrogatus Ultrajectinus deinde, an plus copiarum vel expectaretur, vel intromissum esset, negavit id factum: (fefellerat eum præter fidem abeunti datam, copias in urbe præsentes novarum copiarum accessu se absente auctas) neque de pluribus adhuc decretum, nisi episcopus prior novarum rerum autor esset. Convenit itaque in hunc modum: ne præsul prior bellum populo Ultrajectino faceret: quo per ocium de concordia ageretur. Sufficitur in locum Suleni, qui se paulo antè Consulatu abdicarat, Ioannes Huchtenbrochus. Arnoldo Vulueno magistratus continuatur. Legationes interea Ultrajectinæ domum approperantes, ubi haud procul ab urbe ab obviis viatoribus præsidia in urbe novis copiis Gelris præter fidei religionem aucta esse accepissent: tanta eos consternatio & pudor, quòd dicta sua Transiselanis affirmata, & facta Ultrajectinorum non juxtà convenirent, cœpit, ut averso ab urbe itinere, retro abire, neque domum redire consilium sederet. Qua re ad urbem nunciata, mittuntur celeriter legatis obviam, qui ordinum verbis eos obtestando, orandoque ne se in mediis malis destituerent, à fuga retraherent. Supervenisse quidem peditum equitumque auxilia, sed ea non accita, ita ut ubi videretur, exautorati domum dimitti possent. Quo autem errore id factum esset, ipsos præsentes melius cognituros, quàm nunciari posset. Persuasi legati conscenso iterum vehiculo spe deducendi ex urbe quantum copiarum interea accessisset, jam multa nocte in civitatem revertuntur. Offendunt statim civitatis opinione fœdus turbatum: ipsamque factionem bifariam discissam, effringentium cum Geltorum cataphractis portarum seras, & obstantium id ne fieret. Ad hanc discordiam accedebant graves legatorum de ipsorum perfidia querelæ: quòd nulla conscientia tacti, pactam fidem abeuntibus violassent: ut causa belli & initium, si quod haberent, ab ipsis ortum videri posset. Contrà alii factum excusabant, in errorem depulsum. Non inficiabantur quidem, accitam cohortem, & portis receptam: verùm curam eam omnibus inesse, ut amplis pollicitationibus preces miscentes, illam rursum ex urbe deducant, ac domos suas tantisper dimittant, donec episcopus vel hostis judicaretur, vel pax cum eo fieret. Addebant & errorem verisimilem. Ab se conductum fuisse quendam nuncium, qui cum literis ad civitatem accelerantibus copiis properè occurreret, & Wageningam retro à cœpto itinere aversas, ibi subsistere tantisper juberet, dum revocarentur. Spem enim in præsenti statu omnibus reconciliandi episcopum in gratiam, ostentatam. Nuncium autem ob viaticum, quod per oblivionem differebatur, totum diem in civitate moratum fuisse, cum jam dudum abisse crederetur. Quare obvium cuidam eum factum, acriter objurgatum, castigarumq;, quòd jamjam serò profecturum, redisse obito negotio oportuisset. Statim intellecta moræ causa, accepto viatico sub quintam paulo vespertinam quanta maxima potuit celeritate in pedes se conjecisse. Noctis autem interventu eum à via aberrasse: atque interim auxilia omnium circa urbem ignara ad portas pervenisse. Et ne belli causa quæreretur; postulantibus equitibus Gelris ut portæ clausæ aperirentur, à Coss. constanter reclamatum fuisse. Tum demum equitem præparatis antè ad id animis (ut apparebat) cum parte civium novandarum rerum cupida, vi claustra serasq; portarum diffregisse. Nuncio novarum copiarum, quæ à Gelro ad turbanda omnia nocte Ultrajectum missæ erant, Wicam mane perlato, pavor major oppidanos cepit: quod rebus adhuc stantibus non modo quod nihil fidum in factione esset, verumetiam quod ad bellum tota animos pararet: neq; pacem neq; concordiam augendo vires quæreret, tametsi verbis in speciem benignis pacem dari cupere videbatur. Transiselani desperatis rebus, ne sui ad exitū conventus intenti, præter expectationem imparati opprimerētur, domos quisq; suas illico maturarūt. Videbant jam nō ab Gelro hoste seorsim, utrū illi secum & cum episcopo bellandum esset, nec ne, consultari: sed qua bellum ratione gereretur: quosque opportunos magis primùm adoriretur. Episcopus nihil jam amplius cunctandum arbitratus, ne occuparetur, lectissimos pedites ad intercludendum Ultrajectinis ad austrum è

Præsidium in ostio Lecce (De Vaert) ab episcopo erectum.

Rheno commeatum, in ostium Leccæ mittit: hisque * Pilanum Amorfortium, & † Pellitium Buscoducensem duces præficit. Cum his conjunxit Fredericum Sombrevum cum ducentis equitibus magistrum equitum.

Fredericus Sombrevus equitum magister.
** Arnoldus Pyll.*
† Pels.

Magno autem bello Ultrajectino lævum hujus ostii brachium validum præsidium jam olim habuerat, natura ipsoque loci situ firmum, & ad utrinque suprà infraque navium cursus intercipiendos idoneum. Locus ipse à reliqua planicie ita eminet, ut utroque versum in amnem longissimum prospectum præbeat: & ad excurrendum ad urbem mirum in modum sit opportunus. Hic intra paucos dies opere tumultuario ex arborum truncis rudique robore & gleba superjecta præsidium erigit: non altum illud quidem, sed latitud. pedum quinquaginta plus minus: cum cuniculis, & vallis præacutis in ipso aggere & præalta fossa circumducta adactis. A tergo (ut navigio hostibus inaccessum foret) scaphæ in ostii faucibus tegulis onustæ demerguntur. Imposita metu proditionis in hoc deinde externa selectorum pedi tum præsidia sunt.

Belli intestini incommoda.

Inde latè immissis peditibus hostium agros pervastavit: quantumque hominum ac pecorum in possessionibus Ultrajectinorum oppressum esset, prædæ fuit. A ferro & igni & strage villarum solùm temperatum est: promulgato simul edicto, ut quicquid hominum Ultrajectini nominis, ecclesiasticorum profanorumve, absque discrimine sexus ætatisque interciperetur, hostium loco esset. Iam tum segetes maturuerant. quare quicquid earum hostium erat, Dorestatum ex agris convehi: eodem & pecus omne compelli jussum. Sub hæc bellicas machinas omnes Wicæ tanquàm ad expugnationem apparare, expedireque aggressus est. His ex rebus matura ad hostilia vicissim inferenda Ultrajectinis data materia, cum alii atque alii trepidis rumoribus de accessu episcopi ad urbem nonnihil affingentes alimenta suggerent, tumultuariorum peditum novas copias scripserunt. Fuga ingens hunc terrorem è cœnobiis suburbanis penu omne in urbem asportantium, migrantiumque ex agris longo agmine cum armento omni per vias spectantibus auxit. Et ut bellum se ipsum aleret, vicos & pagos, ne hostilia paterentur, stipendio imposito episcopus ad paciscendum compulit in tres menses.

Ultrajectini hostes Episcopi amicos vocant.

Contrà Ultrajectinus, eos pro hostibus se habiturum denunciat, qui cum episcopo paciscerentur: ab eorundem vicis, ne hostilia acciperent, se quoque pecuniam stipulaturos. Misera profectò plebis agrariæ conditio, quæ cum hostes non haberent, ab Ultrajectino, & Ultrajectinæ ditionis suo principe, ne prædæ essent, pacisci subigebantur. Ultrajectini adhæc non contenti hac rusticorum calamitate, insuper eos, quos invitos restitantesq; operam suam in ostio Leccæ fossis ducendis posuisse constabat, nocte arreptos, ac rure in urbem extractos, in carcerem conjecerunt.

Commeatus Ultrajectinis intercipitur.

Erat totus interim in hoc episcopus, ut hosti undique commeatus clauderet. Haud quievit inter hæc Gelrus. Lacessentibus ad hunc modum Ultrajectinis bellum in infera ditione contra episcopum, ipse aliquot dies de bello Transiselano consultavit. Ioannes Wisingus cognomento † *Henricus Macer*, & Matthias Ketellus è Transiselana regione oriundi erant: equitum par nobile, & ob belli artes Carolo Gelrorum Duci chari.

† Mager Heyn.

Hi relicta patria multis & magnis bellis sub illo meruerant: quare & prior ille in gradus interioris amicitię receptus fuerat. Corrupti precio, seu (quod magis affirmarim) ut gratiam apud principem Gelrum inirent, Hassaliam haud procul à Swolla proditione tentandi negotium suscipiunt. Postridie Id. August. lucis principio tanquam ad mercatum navem armatis gravem, sed asseribus spatisque instratam, ipsi oppidanis ut popularibus domesticè noti in oppidum recipiunt. Postquam autem ad forum ventum fuit, ibi dejectis asseribus cum ingenti clamore ad faciendum subita hostium specie pavorem oppidanis oriuntur armati, occupantque oppidum. Trepidatio major, quàm pro hostium numero, quantum hominum in publico erat, in fugam compulit. Capto oppido, à direptione & cæde temperatum est. Unus, qui solus obvios foro arcere armis ac virtute contendebat, à confertis multis vulneribus confossus cecidit. Ingentem interim hominum armentorumque prædam ex Batavia egit: diripuitque, quicquid villarum obvium habuit Episcopus.

Henrico Bavaro Episcopo abrogatur potestas.

Tum consilium ordines Ultrajectini de abrogando publicè præsuli episcopatu, ac societate cum Gelro jungenda cœpere. Quare xvIII. Cal. Septemb. conventus habendi dies civitatibus, ut Ultrajectum convenirent, indictus est, ad audiendum publicè in frequenti ordinum concilio diploma ditionis Ultrajectinæ recitari: simul ut ea quæ vitio perperam quotidie admitterentur, mutarent & corrigerent. Spectabat autem eò Gelrus, & factionis primores, penes quos vis omnis miscendi omnia erat, ut assensu trium aliarum civitatum principe hoste judicato, ipsæ quoque in belli societatem traherentur. Ex Amorfortia venêre legati Segerus * Wilda, & Nicolaus Gerardi F. Et reliquæ civitates, quamvis extra belli societatem Ultrajectini,

** Van de Wilde.*

jectini, quia commune trium ordinum negotium, cum accerserentur, prætereebatur, legationes suas quoque misêre: ne non venisse fraudi fuisset. Postquam ad edictum conventum Ultrajectum in curiam *magnam basilicæ D. Martini frequentes convenere, primarius decanus historiam quatuor superiorum annorum dicendo texere exorsus, ostendit quàm multa beneficia pop. Ultraj. in Henricum episcopum contulisset, eaque qua nunc ingratitudine vastando agros, ac claudendo undique flumina & commeatus, pensaret. Exaggeravit pericula, sanguinem, facultates: quæ pro ejus dignitate tuenda, pro incolumitate ac salute patriæ conservanda deposuissent. A quo tantorum beneficiorum admonito, cum gratia par repeteretur, contra diploma religiose à se juramento inaugurationis die confirmatum, ipse indies alia atque alia, quæ ad nomen Ultrajectinum extinguendum spectarent, molitetur. Bellum illatum cum ordines avertere non possent, modica auxilia ad prohibendam, si qua inferretur, vim, non ad concitandum bellum, comparasse: legationibus mittendis, orando, donandoque quantum in humano consilio situm esset, sudavisse, ut id declinarent. Inde ubi hæc & alia multa id genus in hanc sententiam perorasset, rudem quandam ex tempore delineatam formam decreti de jungenda societate cum Gelro, & bello cum episcopo gerendo, in medium è sinu protulit: lectumque illud publicè est. Fuit id autem in hæc verba, cujus exemplar Amorfortiis ad referendum petentibus datum extemplò est.

* *Hodie locus Academiæ.*

Decretum Ultrajectinorum contra Episcopum Henricum Bavarum.

NOs collegiorum primates Decani, Canonici V. collegiorum basilicæ D. Martini, Servatoris, Ioannis, Petri, Divæ virginis, in urbe Ultrajectina. Post hos, equester ordo ditionis inferæ: Consules, Tribunitia potestas: vetus novusque Senatus urbis Ultrajecti: tabularum harum lectoribus, atque cognitoribus: tum autem & iis quorum hæc controversia refert, referetve in posterum, Sal. Episcopus Henricus à quo in episcopatum venit, nobis non minus gerendis rebus pestilens, quàm ditioni perniciosus fuit. Primùm autem, cum nullo publico, sed privato quorundam consilio, quos in interiori amicitiæ gradu habet, nuper arcem Meidensem cepisset, penè nobis bellum concitarat. Nunc quoque vicis inferæ ditionis omnibus gravia stipendia imperat, præter jus & bonum: tributo ne humili quidem agricolarum feci remisso ac tenui. Arces & castella præsidiis impositis exterorum equitum peditumque in infimi loci, exclusis summo loco Ultrajectini nominis natis viris, firmat. Agrestrem ad hæc hominum multitudinem totis agris armatam, cum fossoriis instrumentis ad fodiendum, & loco munitio inexpugnabile præsidium in Lecca ostio collocandum, non ad tuendos adversus communem hostem fines, sed intercludendas vias adeunsque omnes in urbem convocavit. Ut mittatur, quantum exterorum auxiliorum equestrium ac pedestrium indies conscribit: quorum bona pars est ex eorum genere, qui Pop. Ultraj. semper infesti hostes fuerunt: scilicet ut nos in angustiis conclusos obsideat, & ad deditionem compellat. Ex agris civium nostrorum, quasi hostium, bubulum pecus egit: & quantum armentorum in pascuis fuit, præda militibus dedit. Cum autem tutos nos ab hostibus esse existimaremus, nulla quivimus conjectura assequi, quorsum ista, quove consilio paret: quibus admissis, hanc injuriam nobis concili-

to, & villam, & ditissima duo granaria incenderet. Robur & cohortis ductor exorto incendio stupefacti, mittunt speculatores extemplò retro, exploratum qu d rei esset: jubentque autorem patrati flagitii arreptum (mulcta extremi supplicii ab incendio abstinere jussi fuerant) atque equo funib alligatum, secum in urbem trahi. Rumor incendii in agris tum primum à Gelris missi haud paulo concitatiore cursu Ultrajectum allatus, plus civitatem quàm ipsum hostem conterruit: quod quantum ædificiorum extra urbem & castellorum haberent, episcopo incendiis ac populationibus opportuna forent. Et quod præsagiebat, id opinione omnium celerius statim accidit. Episcopus insequenti incendiorum auspicia nocte, cum quingentis peditibus & modico equitatu ex ostio Leccæ ad urbem accessit: ac copiis in ripa Rheni ad ducentos inde passus instructis, nequaquam Gelrum metuens, manipulares lectos ad suburbana tria incendio infestè vastanda emisit: addito tamen hostili spiritui clementi edicto, ut antequam ignis tectis injiceretur, & omnia flamma absumerentur, quantum pecorum & supellectilium servatam quisque vellet, raptim è domibus auferrent. Dum in tenebris silentio hæc geruntur, pauci, quibus animus ad omnia paratus erat, placidè ad portarum versatiles clathros succedunt auscultatum, num ii qui in murorum stationibus excubabant, suorum adventum fremitu strepituve sensissent. Inde ubi sopitos vigiles, ut in nullo vicino metu sensere, tectis in tribus simul suburbiis ignem injiciunt. Clarum exortum prius incendium fuit, quàm stationarii hostem adesse cognoverunt. Ei quia laborantib. suis, quod hostilium copiarum vis incerta esset, per tenebras opem adferre non audebant, totis mœnibus & turribus tormentorum tonitru eminus fulminatum inde per plerumque noctis in incertum est. Plebs cum armis ad muros adesse, quisque in suis stationibus: religio verò in curiam pontificiam armata exciri trepidè ad omnem eventum jussa est: numerum magis auctura, quàm ad bellandum apta multitudo. Incendio hoc suburbano tota urbe perturbata, præfecti militum, ut fuco aliquo invidiam popularem ob prius datum incendium à se averterent, testarenturque nullo publico consilio facinus patratum, ipsum incendiarium capitis anquirendum publicè condemnant. Nec dubitant, quin plebes, pœna authoris ac spectaculo exaturata, fremitum remitteret. Perventum erat in circum Palatinum, ubi reus judicum sententiis damnatus percuteretur. Ille autem inter triste supplicii ministerium cum semianimis nudatis scapulis in sabuli aggerem ductus esset, lictore ex composito averso, extrahentéque animadversionem, ad circumfusæ militaris multitudinis hortatum recepto animo, ut manibus vinctus stabat, in fugam se dedit: elapsusque nullo insequente in Civici templi asylum evasit. Crebræ inde quotidie eruptiones utrinque in hosticum factæ: frequentes item velitationes, ac prælia multa commissa. Interim secundo mense quàm bellari cœptum esset, ærarium in urbe exhaustum (quia stipendium non persolvebatur) mercenarium militem tam ferocem fecit, ut nec ad contrahenda certamina, nec ad eruptiones in hosticum faciendas induci potuerit. Quare pecuniæ inopia ordines compulsi, D. Marcum Wesium ad Geltum quindecim aureorum milia mutuò petitum mittunt: pro quibus vicissim illi prædibus ac prædiis omnibus ecclesiastici nominis in ejus ditione cautum est. Wesius nocte (quia interdiu & indicium & occultas hostium insidias metuebat) iter emensus, brevi cum pecunia domum, præsens gaudium & civitati ob direptionis metum, & militi secum ferens, rediit. Noluit autem factio locupletioribus, qui oneri ferendo essent, circa initium belli, ut tutius id traheretur, nevé eorum animi à se alienarentur, aut ad novas res excirentur, stipendium imponere. His Dorestatum allatis, episcopus, cui animus ad obsidendum Geltum per hæc additus erat, cum sexcentis peditibus & centum equitibus impedimentisque pridie Iduum Septemb. ad urbem movit, & quidem clara luce: occupavitque cœnobium Pacatę vallis, mille circiter ab urbe passus. Agitabat id autem, si in castris ibi positis perseverasset, ut iter aditumque Gelro intercluderet, néve commeatus è Batavia in urbem portarentur. Et apparebat hinc ab ortu, inde à meridie in Leccæ ripa infessis itineribus id facile futurum. Ne Gelrus receptum, cum videretur, in urbem, aut ex urbe Arenacum haberet, statim quàm locum castris occupasset, à fronte lapidibus stratam viam transversam perfodit. A tergo verò, ob difficilia accessu palustria pascua, minus tormentis admovendis & equitatui apta, nihil erat, quod periculi ab hoste metueretur. Rumore de hostium adventu & capto castris loco per quosdam ex agris trepidè in urbem allato, cum vatum unum id de duplici eorum numero sparsum inter cætera esset, claudi extemplò portæ jubentur. Et quanquam eorum accessu nihil auxiliares Gelri perterrerentur, metu tamen ne præsidium in ipsis propè portis statim inchoatum intra biduum ita muniretur, ut inde exturbari nequirent, & utrique arcta obsidione

Incendia miscentur.

Pontanus fol. 735.

Vltrajectum obsidetur ab Episcopo.

Monasterium Vallis Pacis. Vredendael à Werenboldo de Busscop institutum: anno 1419. Canonicorum Regularium ordinem suscepit.

Velitationes Episcopi cum Geldrensibus.

Martinus Rossemius Tribunus militum Geldrorum: cujus effigies & vitæ exitus apud Pontanum extat fol. 866.

sidione pressi; fame rerumque inopia turpiter ad deditionem compellerentur, tumultuosè cum tormentis Albana porta erumpunt, occurruntque hosti ad portam cui ab operis urbanis nomen est, trecentos ab urbe fermè passus. Constitere intra portam & proximum pontem tuti à globorum jactu, dum pauci cum levioribus tormentis emissi, hostem ad velitandem emitus lacesserent. Episcopus nihil moratus,& ipse manipulares ad provocandam pugnam Gelro objicit. Stataria autem fuit nulla, sed procursando refugiendoque per pascua inter leprosorum ædes & objectam portam, Parthorum ac Numidarum more invicem procul ferire, simulacrum velationis præbere. Nec stabant interim copiæ utrinque ociosæ. Illæ enim gravioribus in regiam adductis viam sclopis infestè invicem ex intervallo incessere. Cæterum quia mutuus conspectus per intercapedinem extra globorum fermè jactum erat, & utraque acies ita instructa stabat, ut neutra ab altera nec à tergo, nec à fronte lateribusve vulnerari posset, (nam hi portæ mole velut vallo objecto, illi sylvæ densitate tuti, certaminis spectatores erant) nox imminens procursatores ad receptum utrinque compulit. Ab neutra parte clades illa accepta fuit. Habebat hostis intra cœnobii pomœria sua castra, equitibus Gelrorum inaccessa. Statuit Martinus Rossemus militum Gelrorum Tribunus per prata, à tergo castris circumjecta, cum omni pedestrium copiarum vi Episcopum, utcunque caderet, adoriri. Quare ea nocte impedimenta, & campestria tormenta, pulverem tormentarium, cratesque expediri apparariq; jussit. Mane ingens coorta nebula, caligine densa cœlum obtexit: quam paulo pòst tempestas sequuta, consilium discussit, ac Gelrum intra muros continuit Eodem die mulieres aliquot Ultrajectinæ in itinere ab hostibus intercipiuntur. Quæ de urbis statu, deque auxiliariorum numero interrogatæ, ubi ea quæ fando domi audierant, fideliter exposuissent, nulla neq; contumelia neque ignominia affectæ, quò ire cœperant, dimittuntur. Nocte insequenti duas molas injecta flamma ad Albanam portam in Gelrorum conspectu manipulares aliquot corrumpunt. Rossemus variis curis animo agitatus, qua arte ex loco suapte natura munito sine suorum clade hostem submoveret, ludibrio rem cum Duce ita aggressus est. Dux fictitias literas ad Rossemum in hæc verba scripsit: Se sequenti die paulo sub exortum solis cum quatuor milibus armatorum, & mille equitum, ad Biltam adfuturum: ipse interea quantum copiarum in urbe esset, expeditum ad invadendum à tergo securum hostem silentio portis educeret: se verò circa adversam portam cœnobii eum invasurum. Has literas callidus princeps & gloria militari clarus cum hujusmodi mandatis tabellario tradit, ut ex composito in hostium stationem intercipiendus cum literis diverteret: ut iis lectis hoc dolo pavor hosti injiceretur. Erat tamen in urbe persuasio talis, ut seriò id futurum fuisse autumarent. Haud fefellit Gelrum ars sua. Nuncius ex industria in stationarios illapsus excipitur. Literæ extortæ, & ad Trib. delatæ, illico inter initimi consilii primores duces, rerum consiliorumque quæ Gelri inter se agitarent, cognoscendorum avidos, recitantur. Et quanquàm de novis copiis conscriptis nihil allatū esset, vanis literis tamen habita fides effecit, ut seriò extemplò ad vasa conclamaretur. Rati fugam occultò futuram, impedimenta cum bellicis machinis, ne à Gelro præverterentur, diluculo Dorestatum præmittunt. Timorem vanum sequuta est fuga effusa inordinataque agminis, haud perinde metu, ne è proximo à tergo carperentur, atque ne novarum copiarum occursu à fronte simul & à tergo circumventi, memorabilem cladem ad internecionem usque acciperent. Gelrus cognita per exploratores effusa sine ordine hostium fuga, paucis in urbe præsidio relictis, fugientes equitibus immissis assequuntur. Fugientium postremo agmine turbato, versis equitibus pontificiis in Gelrum fit supra Sestum equestre certamen. Paucis utrinque vulneratis peditum accessu, Gelrus receptui in urbem canere compellitur: diremptumq; in hunc modum prælium fuit. Statim quàm relictis castris episcopus Dorestatum in hyberna abiisset, priusquam consilium mutaretur, Gelrus novis copiis quadringentorum peditum urbem firmat: quæ per suburbium in hospitiis (plebs enim palàm eas tectis recipere recusabat) sunt distributæ. Cum his simul supervenit rumor duas cohortes secundo Rheno tectis navibus, ut ab aqua & terra in Leccæ ostio præsidium expugnaretur, indies expectari: Ac ne vanus rumor, coargueretur, quo aures omnium impleverant, omnia, quibus ad demoliendum quatiendumque præsidii vallum, & fossas obruendas opus esset, crates atque scalas item apparant: commemorando accitos plures equites Iuliacenses. Ipsum adeò Ducem tantum auri propediem, quo bellum traheretur, adportaturum, ut eo Episcopus & ejus frater Palatinus vendi possent: hac persuasione multitudini obsidionis & famis metum ademerunt. Et quia jam exacta æstate autumnus serus erat, ut hyems jam appeteret: qua pluvio cœlo, ad ostium Leccæ tormen-

tormenta gravioris generis per præpiugnem viarum rotis hærentem & gleblosam terram adduci nequibant, multos sumptus supervacaneos fecerunt. Inter hæc media consilia, ne quid temporis remitteretur, Langius in Schalcuicanos profectus, inde magnam hominum ac pecorum vim præ se egit: à quibus paulo antè episcopus pecuniam quoque stipulatus fuerat. Et hactenus quidem Gelro sua societas cum Ultrajectinis impunè fuerat: cum episcopus animadvertens sibi necessaria in utrumque hostem arma sumenda esse, transmisso Rheno partem Batavorum insulæ pervagatus, incendio populationibusque omnia devastavit: stipendiariis Mauricanis, Rysvicanisque factis, præda onustus Wicam rediit. Nec Ultrajectino quidquam jam præter suæ ditionis vicos reliquum erat, & eos quidem paucos, unde stipendium ad bellum, ne hostilia sentirent, stipularentur. Consultabatur interim de circumsidendo hostium præsidio. Sed obstabant multa, quibus id quod agebatur, ad exitum perducere non poterant. Anni tempus, quo sub pellibus miles habendus erat: vires infirmiores quàm quæ ad obsidionem sufficerent: suspecti plebis animi, ne urbe egressis præsidiis nudata portæ clauderentur. Tentandum omninò tamen erat aliquid, ne vel militum animi bello desueti, Luxu Ultrajectino frangerentur. Cæterum ut defectionis securi in hosticum cum omnibus copiarum, quas intra extraque urbem habebant, viribus ex urbe tutò moverent, callidum consilium in speciem plausibile repertum est. Decreverunt ex omni sagittariorum sodalitio, quod ea tempestate ex opulentia pleraque urbis conscriptum erat, trecentos selectos, obsidum loco secum, suspicionem dissimulantes ad obsidionem abducere: & hi ipsi, ex operis, quos videretur, binos sibi allegerent. Ubi verò id detectum in vulgum promanavit, fremitus tota urbe multitudinis exortus est, indignantium, vociferantiumque, hascéne esse copias terrestres navalesque, quæ à Lecca hostem circumsiderent? Hoccine illud auri, quod à Duce in belli usum adveheretur? scilicet ut ad cædem & obruendas corporibus suis hostium fossas destinarentur? Adeò tota multitudo cum episcopi esset, quia propter obsides adductos nihilo tutior à defectione urbs videbatur futura, abscissum id consilii fuit: ne quemadmodum Ultrajectum Gelrorum facta fuisset, rursum sub nutum ditionemque Episcopi perveniret: ut solent nimis callida consilia eventu rerum tristia, mortales plærumque fallere. Versi inde ad operas conductitias publicas, & bajulorum plebem, fossoresque, quorum ministerio in castris ponendis, & ad alia quæ laboris majoris opera erant, pro lixis uterentur, vix invitos restitantesque factionis odio, addito edicto, fossoriis instructos armis secum urbe extraxerunt. Equitum præfecto cum ducentis equitibus ad occupandum opportunum castris locum præmissio, pars aliquanta urbi præsidio relinquitur. Equitem Dornam iter habentem (nam Wicam oppidum haud perinde loci situ aut laboribus munitum, præter imminentem arcem episcopi sedem, mutato consilio prius circumsidere parabant) cætera multitudo peditum subsequi jussa, in Ameronga illi se junxit. Viginti fortè equitum Gelrorum ad eliciendum hostem Wicam propè evagabantur, relicto à tergo in insidiis cætero equitatu. Fredericus Seldenackerus episcopi equitum Magister cum una turma Gelro, nihil moratus, subitò patefacta porta occurrit. Gelrus ex præparato quasi viribus impar, prælium detrectans paulatim cedendo, hærentes in tergo episcopios, in locum insidiarum pertraxit. Ibi à tergo Gelrorum insidiæ exortæ, & multitudine & clamore ingenti, hosti inopinata re perterrito pavorem faciunt. Itaque quamvis ab oppido exclusi, in hostium undique potestate erant, acerrimum tamen, si quo pacto per confertum ordinem erumpere potuissent, prælium edidere. Aliquandiu tentato certamine cum pauci hostium impetum, septi undique, non ferrent, neque fuga elabi possent, Gelris se dedidêre. Præfectus equitum cum paucis inter dimicandum per confertos hostes statim post contractum certamen in apertum dilapsus, armis in fossam occultam abjectis, ut ad fugam expeditior esset, quo Wicam per Lambrocam se abripuit. Duo deviginti capti, & Ultrajectum abducti, lege militari mulctantur, dimittunturq; Mox paulo mutato rursum consilio aversis itineribus VIII. Cal. Octobris Leccam cum pedestribus equestribusque copiis Gelrus petit. Et quia nocte iter illud emetiebatur, ignes ex composito è speculis, maximè turri Dorestatiana ab episcopo iis editi sunt, qui in præsidio ostii erant. Hi ubi hostium adventum sensere, adeoque jam intra teli conjectum esse, mane horas aliquot tanto fragore ac vi tormentorum tonitruis fulminarunt, ut fumus in nubem coactus Gelris præsidii omnem prospectum, post clarum incendium longumque ademerit. Rossemus omnium Gelrarum copiarum ductor, vixdum positis castris, ne hyberno cœlo inceptum occuparetur, extemplò militibus in concionem advocatis (præmiserat jam exploratum, quà minimo periculo præsidium oppugnandum adiri poterat) ita dicere exorsus est.

Calli deconsilia plerumque fallunt.

Oratio M. Rossemii ad commilitones.

Nisi hyberni cœli intemperies appetens, commilitones fortissimi, mihi necessitatem maturandi consilium destinatum imponeret, nunquam hodie vos ad expugnandum hostis, quod in conspectu est, præsidium educerem: cum alioqui ne ocio marcesceretis, laboresque militares leviores vobis forent, in castris vos exercerè liceret.

Militum vox huic adversa.

Vix hanc periodum orationis absolverat, cum clamor ingens sibilum militarem sequutus, parantem haud quaquam tempori convenientia, dicere, exploderet,

Exposcentiū debitum prius stipendiū numerari: cujus persolvendi spe, urbe egredientes, Persicos montes pollicens, impleverat. Idné eum agere, ut postquàm agmen vana spe lactatum, blandimentisque ex hybernis extractum, in castris habeat, pro stipendio speciosa verba adnumeret? laniena hostium objiciat? Majorum denique more menstruum stipendium pro subeundo expugnationis periculo, certatim dissonis clamoribus postulare. ad hæc in sex menses autoramentum addici. Ac tum demum ad jussum exequendum, loca ac vices se sortituros.

Rossemius à militibus desertus.

His autem fremitibus cum personuisset undique clarum concio, Langius cum sua cohorte sacramenti religione exolutus, ad Galliarum regem, qui per id tempus arma contra Cæsarem parabat, ipse seditionis author transiit. Cum quo se conjunxit illa cohors, quàm postremùm conscriptam in supplementum, paulo antè in suburbano per hospitia distributam fuisse dixi. Hac defectione militum Rossemus animadversa, viribus suis diffidens, priusquàm hostium inopinato impetu opprimeretur, castris relictis, reliquias copiarum infecta re in urbem teportavit. Nec fugerunt per hæc apertam suggillationem. plebs enim tota urbe collecta, tedeuntibus ad portam turmatim obviam processit, gratulataque egregiam de infirmo hoste victoriam, quem se difflaturos insolenter jactitarant, percontabatur ubi opima spolia episcopo detracta reliquissent. Ludibria passim exaudiri occinentium, Gelrum, apparatns armorumqne terrore tantum bellare: haud perinde manus in præliis vigere, atque linguas haberent minaces, & insolenter temerarias. Episcopus triduò quàm hæc acta essent, ne quid commeatus Vechta amne ex Hollandorum civitatibus Ultrajectum portaretur, arcem Vrelandiam in fluminis ripa propè sitam, sed ruinis ob vetustatem, & bellorum varias tempestates desertam ac deformem, impositis præsidiis firmare aggreditur. Fuit autem id præsidium olim, nulla vi propè expugnabile, ob parum densati circa soli pascua, maximè autem hybernis mensibus, inundatione excurrentis alveos suos fluminis irrigua, Henrici Viandensis episcopi opus ibi adversus vim ab ea parte Hollandicam positum. Multos inde ab episcopis neglectum annos (ut multa alia, adversus vicinorum principum incursiones condita: præcipuè autem Gildenburgum in ostio Leccæ ab Anoldo Hornensi collocatum) vetustate collabi, ab aliis dirui inde laterum inopia in fundamenta postea cœptum. At postquam ditio sub Hollandorum jus atque imperium transiit, reliquiæ vetustarum ruinarum Ultrajectum à fundamentis subrutæ, ad arcem Vtedenburgum avectę fuerunt. Hujus ruinas itaque tunc, ne ab hoste impetu transcenderentur, tumultuario opere episcopus munivit. Ad illum ab opere, antequam absolveretur, disturbandum, Dobbelsteinus cum cohorte una & levioribus machinis profectus, nocte exploratorem emisit speculatum, quantæ profunditatis circumducta fossa esset, quam sudam fuisse persuasus antea fuerat. Cæterum noctis silentio re multo aliter comperta, postqnàm audivit stationarios adventum suum præsensisse, inordinatè effusos in fugam suos, metu ne per tenebras carperentur, (id quod episcopiis haud factu difficile fuisset) in urbem reportavit. Per hos dies Episcopus ex ostio Leccæ in Batavos rursum transmisso amne movit, latéque eorum agros vastavit. Unde præda omnis generis parta, Dorestatum compulsa fuit. Non desedit Gelrus, hostium transitu accepto in urbe: quanta potuit celeritate transgressum subsequitur. Sed post quàm Taislicam, ubi trajectus est, pervenere: offendunt pontones in ulteriorem

Vredelant. vide Bekam fol. 85. & 90. Hedam fol. 214. & ibi D. Buchelium.

Gildenburgum: quod Bastiliam vocat Basinus, de eo Io. Gerbr. Leydanus lib. 31 c. 23. & seq. Dobbelsteinius episcopo resistit.

teriorem ripam, ne iter à tergo intercluderetur, de industria subductos. Spe fluminis trajiciendi frustrati, ne spiritus ferocia relanguisse viderentur, à cœpto itinere in Leccæ ostium, ad lacessendos præsidiarios in pugnam, divertunt: sed frustra eorum consilium fuit. Nam ii qui in præsidio erant relicti, pauci illi quidem, sed delecti, tutius rati, id armis de vallo tueri, quàm invadendum, si ad velitandem longè numero impares occurrerent, hosti patefacere & quidem omnibus præsidiis nudarum, machinis eum retro submoverunt. Erat autem belli negotium in hoc statu. Cum Ioannes Dux Clivensis, vir pacis artibus nulli principum per eam tempestatem inferior, cuilibet verò superiorum facile par, per Palantum præfectum regni hæreditarium è principis utriusque sententia efficeret, ut datis in octo dies induciis, ad agendum de reconciliatione & pace, Huessenæ conventus civitatum ditionis Ultrajectinæ superæ inferæque, & principum amborum haberetur: ipse cura reconciliandi in gratiam utrosque, disceptator sumptus, quod posset, controversiam dirimeret. Conventui verò dies indictus est quintus Cal. Novem. ac fides publica huc per eos dies ultro citroque commeantibus data: ne quis periculum causatus, disceptationem de reconciliatione pacis, si ea coiret, discutere potuisset. Venerunt ab Vltrajectinorum episcopo legationes Iacobus Mindenus, & principis à scriniis proximus Archigrammateus. Transisélani ad mittendum quoq; huc legatos (quia id consilium, ipsorum non minus quàm civitatum aliarum referebat) rogati ab episcopo, ex equestri nobilitate & singulis civitatibus oppidisque legationes miserunt. Oppida item inferæ ditionis, Amorsfortia, Wica, & Rheni, quæ in fide adhuc erant, & partim extra belli etiam societatem, in principis sui gratiam è primoribus senatorii ordinis suos legarunt. Adfuerunt & à Gelrorum Duce. Ex ordinibus autem Vltrajectinis D. Æmilius Niveldius Decanus basilicæ D. Martini, Gerardus Sukerodius Decanus ad Servatorem, D. Marcus VVesius, D. Fredericus Regius. Ex equestri autem gradu, Ioannes Renessius, Ioannes Huchtenbrochus, equites aurati. E senatorio ordine, Adamus Diemenus Consularis, & Gysbertus Cluetingus convenerunt. Hi sub noctem profecti, episcopi insidias, quæ vano rumore ad montem temere nunciatæ fuerant, veriti, ab equitibus centum Arenacum deducuntur, postquam ventum est eò, legati in sua quique buleuteria (sic enim vocantur loca consiliis designata) concessêre. Primum legationes civitatum atque episcopi in concilium, ubi viri regni consulti ad cognoscendum causam consederant, introducuntur. Erant autem ex intimo consilio ad id lecti, Archidiaconus Clivensis, Palantus præfectus, ejusque frater: ac præter hos unus & item alter. Ibi Archidiaconus altius exorsus, acta per episcopum Trevirensem disceptatorem & alia in quodam Husseno conventu, de fœderis legibus inter Gelrum & civitates episcopumque Vltrajectinum exposuit, ita orationem pertexens, ut æquior Gelris quam par erat, & obliquè fœderis violati culpam in civitates transferre videretur, ea ratione illas fortasse ad dandas accipiendasque tolerabiles pacis conditiones perculsurus. Finis autem orationis hic fuit, ut expromerent, si qua via æqua pax sarciri, omnis belli apparatus discuti, ditiones ab eversione conservari possent. Remittendum esse utrisque aliquid de suo jure voluntate, quod armis extorqueri non posset. Nullas inimicitias tam graves, nullumque tam atrox bellum extitisse, quod non æquis bonæ ac justæ pacis conditionibus potuisset componi. Quare cum ambo populi in spem pacis essent intenti, darent nunc operam, ne tam ad verbis disceptandum, quam studio finiendæ controversiæ convenisse viderentur. Ad ea cum parcè respondissent legati, è concilio digressi, post moræ paululum rursus intrò mittuntur: adhibenturque & Gelrorum Ultrajectinorumque legationes. Tum legatum episcopi ad hunc modum dixisse accepi. *Æquis conditionibus vel atrocissimum bellum componi posse.*

Oratio Legati ad disceptatores pacis.

Quod precatus est episcopus Henricus à Deo Opt. Max. eo die, quo armatus auspicatò inaugurandus urbem ingrediebatur, lætor id exponendi occasionem vobis, pacis conciliatoribus, viri regni Clivensis consultissimi, mihi hodie datam: præcipuè verò injurias querendi, quàm inviti in hoc bellum nullo nostro merito, nullo consilio tracti sumus, & à quibus belli initium sit ortum. Precatus autem fuit, ut quemadmodum ad arduam provinciam gubernandam Coloniæ exitus esset, mens principe digna inter ignotam gentem, daretur: ne melio-

gionem, etiam barbaris sacrosanctam, violaret. At quantum nos fefellit Carole, nostra de te existimatio & securitas. Rebus domi utcunque jam ex sententia compositis, ex praeparato Ultrajectum occupavit, Hassaliam in Transiselanis per proditionem cepit, bellum nobis intulit: vicos Ultrajectinae ditionis, imposito stipendio in tres menses exolvendo, tributarios sibi fecit: villas, horrea cum magni precii frumentis, ferro & incendio populatus est: agros abducta pecorum hominumque ingenti multitudine, hostiliter vastavit: Hac cum ne verbo quidem tactus prior patrasset, praesul ad bellum vicissem se armare, & effuse omnia vastanti objicere adactus fuit, magis ut suos ab hostili incursione, quam ut se ab injuria vindicaret. Ad haec si quid habet, respondeat, quare res nostras repetimus: deducat ex Ultrajecto quantum armatorum ibi habeat: decedat urbibus & oppidis: reddat ablata. Quantum damni utrinque datum est, arbitrio principis Clivensis aequa fiat existimatio. Pacem petimus cum utilem, tum utrique bonam. Religio fidei sacrosancta.

Et episcopi quidem legatus in haec verba loquutus est. Gelris inde Ultrajectinisque legatis, ubi ille dicendi finem fecit, potestas dicendi, quae vellent, facta est. His submotis paululum ad colloquendum e concilio, ac mox rursum introductis, Gelris facto silentio, ita dicere exorsus est.

Si perinde id quod principio episcopatus Henrici utiliter per Trevirum expressum fuit, ut ab injuria utrinque abstineretur, & nos intra ditionis nostrae pomaeria vos contineremus, servatum fuisset, bellum profecto nullum haberemus: pax fida, quae triennium fuit, nunc quoque inter principes integra, sarta tectaque esset. Sed cum in exaggerando perfidiae crimine, quod in nos congeris, sis immodicus, satius esset causas prius, cur huc rerum sit perventum, excutere, quam nos apertis criminationibus violati foederis magno spiritu, & nullo ore temere accersere. De praesidiis equitum peditumque Ultrajecto impositis, de capta Hassalia, adde & populationes vicorum, & conflagrationem unius horrei: constat factum. Sed jurene, an injuria, quibusque de causis haec patrata sint, tum ad quos pertineat res, id in controversiam venit. Nec hoc in negotio velim nobis fraudi esse, quod vulgari joco de nostra fide, tantum non Punica jactetur: cum ne vobis quidem id, quod de ipso episcopo fertur, quicquam prosit: Pacis arbitrio Trevirensi permisso, ab eo ita expressum fuisse, non nego: & paruit Dux lubens, propterea quod multa de injuriis voluntate in gratiam reconciliatoris excelsi viri remittere decrevisset: simul quod bellando fatigatus, utrique regno ocium restitutum mallet, quam ulterius caedibus Oratio Gelrensis Legati. Injurias remittere, excelsi animi.

 multo-

est quod dicatur amplius. Quod vero de occupato Ultrajecto objicitis, sic accipite. Censeo cum his agendum, (Vltrajectinorum legatos monstrans) *quam obrem ordines episcopum excluserunt, & ad tutandam contra vim urbem equitum & peditum auxilia suis impensis conduxerunt. Eam per nos recuperare ab ordinibus licet, si queatis. Nec plus hoc belli negotium ad nos pertinet, quàm Gallicum bellum ad Ducem Clivensem, cum ad stipendium faciendum ex ejus ditione illò manibus prompti equites accersantur. Nec debet id tam agrè ferre episcopus, quòd Dux patiatur, suos, cum nullum ipse foris habeat bellum, ne armorum desuetudine & ocio elanguescant, alibi stipendium facere: cum si ipse prior eorum opem ad bellum promptam proposito stipendio implorasset, haud gravatè permissurus fuisset. Id quidem sic esse, vel illud coarguat, quod ipse, posita, quod ad se, armorum cura, in urbe nondum fuerit: licet vos pro hostibus eam habeatis, totamque ejus penè ditionem ad paciscendum, ne hostilia patiantur, compellitis. Quod verò ad Hassaliam, nihil est quod agatur, si unum illud dicam, talionem esse justam, quemadmodum vos homines intemperantia linguæ maledicæ in Ducem invectos non arripuistis, ut in fœdere pactum fuit: adhæc nostros amicos contra fidem priores læsistis: vicos Bataviæ pòst gravi stipendio imperato vobis tributarios fecistis: sic captum talionis jure oppidum, quasi pignori oppositum ita tenere stat sententia, ut bello nisi coacti, nos non interponamus. Petimus quoque concordiam, & utriusque ditioni pacem optamus: sed damnum datum, & contumeliam acceptam, per arbitros pacis, ut medios decet amicos, digna æstimatione pensari postulamus. Quod ni fiat, nulla pacis conditiones erunt.*

Quare Equites Clivenses Gallo auxiliantur.

Hæc Gelrus. Quoniam utriusque oratio vehementior erat ob mutuum conspectum, quàm ut pax expectaretur, visum fuit senatui Clivensi, colloquium in posterum diem ita rejicere, ut unaquæque legatio separatim ab adversariis arbitris audiretur. Itum itaque est in eam sententiam ab omnibus. Postridie Ultrajectinorum ordinum legatis coram Clivensibus seorsim datum est concilium. Horum autem prima, adeoque ferè tota oratio fuit, beneficia & merita in episcopum per triennium commemorantium: plus effusæ benevolentiæ, plus studii in eum unum se cumulatè collocasse, quàm majores suos, in universos, si in unum locum coacti essent. Egenum in episcopatum penè ascitum, ac propemodum precio emptum. Cum reliqui competitores haud sine ambitu, rescissa ditionis pomœria se sarturos suo ære, nullo Ultrajectinorum impendio promisissent: illis repudiatis, Bavarum creasse: ac statim ipso penè inaugurationis die quinquaginta aureorum milia, communiter ditione pendenda, quibus amissa oppida & arces à Gelro redimeret, decrevisse. Ortam inde propter hanc pecuniam, antequam conficeretur, atrocissimam civilem seditionem: quam tertio vix anno, cum totius nominis Ultrajectini ad internecionem usque periculo, restinxissent. Media urbe se cum amicis eorum, quos ipse jam dudum cum assensione populi exules esse in perpetuum jusserat, conflixisse; & quidem fœliciter: neque sine sanguine eam de cive victoriam stetisse. Paulo pòst eum ad ordines retulisse de præsidio in urbe erigendo: aut, si id obtinere non posset, de porta in præsidii formam fossa & aggere cingenda: prætexuisse nescio quem metum ab cive. Compertum

Vltrajectinus Legatus perorat contra episcopum.

mox, eum cum Burgundica aula, absque Vltrajectinorum ordinum autoritate, societatem pactum. Nuper autem ad urbem, cum multiplicibus equitum peditumque copiis accessisse, ut exules hostes urbis, senatus autoritate & populi judicio, suoque adeò ipsius edicto judicatos, in civitatem reportaret: seque, qui ad id temporis usque cum ipso principe rempub. gessissent, vicissim ad cædem destinatos. Quare se clausisse illi portas. Misisse extemplò circa eum legationes alias super alias, ut iis quibus venisset copiis externis, à se amissis, à quibus metuebatur, ne quid vi ageretur. cũ equite familiari urbem ingrederetur. At æqui nihil exoratũ. Exorsum inde, conscriptis majoribus copiis, eũ esse bellũ: atq; undiq; intercluso cõmeatu in urbem, infestas copias ad mœnia admovisse. Nihil ad postremũ hostile cum prætermitteret, perpulsos ordines fuisse, equestres pedestresq; copias cõtra incertã vim suis impẽsis (quia nihil satis tuti usquã erat) raptim cõtrahere. Accivisse autem equites qui sanguine ac propinquitate pleramque nobilitatem Vltrajectinam attingerent: quos ut sibi fidissimos fore confiderent, ita eos dimittere, sibi, cum videretur, liberum fore. Nullo fœdere diu se Gelro alligatos: abnuisse, ne secum adversus episcopum arma caperet. Et ne hæc, tanquam inanis sonitus verborum, vana coarguerentur, non recusare quæcunque imperari possent, si ea hostis refutaret: imò voluntate ab armis se discessuros. Apparebat cum gratia coram concilio, quod nihil absurdi habuisset oratio, eos pro se respondisse: & eo magis, quod ob Gelri amicitiam, æquiorib. aurib. iis favebant. Intromissis sub ea episcopi legatis, ubi Vltrajectinorum orationem totidem verbis exposuissent, jussi sunt ad ea, si qua haberent, invicem dicere. Tum ad ea legatorum alter. Non ignorabam, inquit, Vltrajectinorum verba speciosa magis fore quam

Vltrajectinorum blandiloquentia notatur à Legato.

vera: ut quorum oratio præparata sit semper, translata culpa ad purgationem. Neque id novum mihi videtur, cum mos is genti huic sit, orationib. in speciem verisimilib. & blandis magis, quam ad probandum adversariis præsentibus, in concionibus apud rerum ignaros apparere. Sed multo vehementius mirabar, quid sibi vellet eorum tam numerosa legatio: quæ quidem nihil aliud præ se ferre videbatur, quam quod numero & multitudine superiores nos obruerent cum ea planè ad hunc conventum otiosa sit. Ex quo enim de urbe bellare cœptum est, non cum pop. Ultrajectino, quamvis ab eo belli principium cœpit, sed cum Gelrorum Duce nobis certamen fuit. Sic arbitrari erga vos velim, de Ultrajectinorum rebus me in mandatis nihil habere: ut cum quibus separatim pòst agendum sit: sed huc advenisse, ut cum Gelro, si fieri possit, pacem faciam. Quare in præsenti nihil est quod his respondeam. His semotis, Ultrajectinorum iterum in concilium legationes convocatæ, ubi sensere, se hoc consilio ab episcopo rejici, ut facta cum Gelro pace, ipsius tyrannidi, omni auxilio destituti, ad victoriam exponerentur, vel paucis verbis in scriptum conjectis ea edi, quæ adversus se episcopus potuisset obtendere, petiverunt: ut causam suam & jus, innocentiamque reconciliatoribus probarent. Episcopi legatus paululo ad deliberandum consultandumque spacio sumpto, in concilium reversus, negavit jus agendi cum Ultrajectinis sibi permissum: quare ab hoc conventu eos alienissimos duxisse. Sed quia Clivensis principis dignitas causam illati belli cognoscere vehementer averet, simul & injurias, in episcopum Ultrajectinorum: ne superbiæ id quod jussi facerent, privatæ tribueretur, aut causam parum æquam tueri apparerent, ordine se, gratificandi magis, quàm illos criminandi causa, rerum seriem explicaturos. Pertexuit inde telam historiæ civilis tumultus ad belli externi cum episcopo initium, ejus narrationem ita temperans, ut culpa & fraus omnis prius facti belli penes pop. Ultrajectinum esse palàm videretur. Facto inde perorandi fine, legatus Ultraiectinus vicissim atrociter recriminari episcopum. Sed cum infirma prorsus ejus refutatio esset, protulit in medium exemplum diplomatis, quod è veterum episcoporum more, inaugurationis die, juramento sanctum se habiturum affirmarat: vix sibi à conviciis interdum, ut nimis vehementis expostulatoris ingenium non contineret, temperans. Primum omnium eum superiori anno castellum Meidense Brederodio ademisse, & quidem sine ullo publico ordinum decreto, contra instituta majorum, & diplomatis fidem. Quam temeritatem penè atrox bellum sequutum fuisset, nisi stultum inceptum opinione fœlicius cecidisset. Iam cum se ecclesiasticæ libertatis, & religionis immunitatis vindicem jurejurando, teste numine, fore recepisset, non obscurè perjurum & perfidum convictum esse. Quoniam ipse fidem prior suam violasset, se nulla vicissim religione ad ulla officia exequenda teneri: sed & vano ipsius ingenio impelli posse, ad amplissimum Episcopii munus jure ei abrogandum. Compulisse insuper omne religiosum nomen, remissis plebi oneribus tributariis, ad vectigal de cocto potu pendendum: id quod nullo ævo fando

auditum

auditum esset. Adhæc legem de exulibus promulgatam, & in tabulas relatam, invitis reclamantibusque ordinibus obliterasse. Hæc aliaque id genus magno spiritu criminando, huc denique rem deduxit, has ob causas se coactos sibi consulere: nec in animo esse eum mœnibus recipere, qui restitutis inimicis, bonorum omnium fortunis & capitibus insidiaretur: sed ne fidem quidem ullam pacisci, nisi ex autoritate Clivensium. Atque ista quidem Ultrajectinus præsentibus Gelrorum legatis: hi enim consilia conferebant. Postulatum ab iisdem est, ut episcopi legatus, ne promissis extraherentur, criminationum capita in indicem conjecta Clivensibus traderet. Nihil ille gravatè id extemplò fecit, hac lege illorum fidem pactus, ne Ultrajectinis ea inspiciendi copia fieret, neu (quia cum illis agendi potestas permissa non erat) exemplum petentibus daretur. Responsum ad ea ab Ultrajectino est. Quoniam secum agendi jus permissum illi non esset, vicissim se religione solvi. Sin ille scripto publicè criminationem ad concilium referret, se quoque facturos, ne ad pacem episcopo defuisse in posterum dicerentur. Proposito inde separatim episcopi legato, Ultrajectinorum responso, paululum obticuit: ac mox, Nihil inquit, est quod eadem toties ad tædium usque repetantur: quando potestas, cum ordinibus neque de bello neque de pace agendi, nulla mihi permissa sit: quorum causam à Gelri negotio ita alienam episcopus habet, ut eam sui arbitrii integram reliqui velit. Illud interim ordinibus publicè, ne vos ignoretis id quod ipsi dissimulant, respondeo, ab ipsis prius incendium ortum: quo exemplo adductus episcopus, ferro & incendio vicissim populabundus in eorum agros irruit. Dimisso hoc è concilio, introducuntur Gelrorum & Ultrajectinorum legati. Inter quos Gelrus, ad atrocem de incendio illato querelam, Si id quod privata temeritate & licentia peccatum est, ille publico consilio patratum esse interpretetur, nihil est profectò quod dicatur amplius, (inquit:) sin militari licentia multa sæpe peccari, quæ à publico consilio absint, fateatur, erit in quem autorem vobis æquis arbitris, à nobis culpam transferamus. Lixa fuit, qui Driebergam episcopi villam populatum, cohortem ex urbe absente atque ignorante Tribuno proficiscentem cum esset sequutus: jamque nulla præda graves urbem alii repeterent, solus in vico relictus, granaria injecto igne exussit. Quam ob causam militaris ira statim arreptum, atque in equum manibus constrictis conjectum, in vincula abduxit. Triduo autem pòst ad supplicium incendiarius educitur, utili exemplo, ne quis injussu centurionum temerè deinceps ad urendas hostium segetes tectáve raperetur: sed ut è disciplina militari, imperio parêre assuescerent. Stabat jam arenæ obnupto capite admotus, ut feriendus erat, cum per militarem commiserationem, clamore mixto tumultu exorto, hortantium ad fugam, subtrahentiumque reum, cum judicum fuga, in asylum ille dilaberetur. Cum igitur id publico consilio non factum esse constet, sed privato audacia perditi lixæ scelere, quæso num à nobis rectè primum incendium exuscitatum dici potest? Non opinor. Alioqui in principum capita resiliret, quicquid privatim usquam à naccis injussis committeretur. Desinat proinde id objicere, quod nec nostro jussu, nec à nobis factum sit. Cum circa hæc omnis disceptatio legatorum, quos dixi, verteretur, aliquot diebus altercando magis quàm consultando ad hunc modum absumptis, inferæ ditionis civitatum legati domos revertuntur, paucis relictis, quibus pro magno negotio erat bellum, quod fieri posset, componere: nec inde discedere, priusquàm in formam certam reconciliationis leges expressæ essent. Sed in tanta legatorum civitatum Transiselanarum, & equestris nobilitatis turba, difficile erat pacem reconciliare, aliis aliud postulantibus: quare placuit, paucos utrinque ad colloquium deligendos, quibus ita belli pacisque arbitrium permitteretur, ut ex autoritate Clivensium consilia ad suos referrent. Huc lecti sunt è legatis Transiselanarum civitatum, Petrus Mauvickius, ejusque collega, Coss. Daventrienses. Ex equestribus Ioannes Bockhorstius, & præfectus Vollenboç. Cum his conjuncti sunt legati episcopi. Erant autem isti in hoc toti, ut ita moderarentur concordiæ conditiones, ne ut parum æquæ ab alterutro principum rejici possent, aut etiam offenderent: ita tamen, ut ipsis omnia adhuc integra forent, & ad unam communem utriusque regni utilitatem, & cumulum florentissimarum opum cederent. Pacis autem leges exprimi cœptæ in hanc sententiam sunt.

Militaris licentia quam perniciosa.

Omnium primum Ultrajectinus permitteret statim collegam sibi renunciari, quem Gelrus ei diceret: is esset aut Lunenburgensis Ducis filius, annum agens vicesimum secundum plus minus: aut Carolus, ipsius

Conditio Pacis inter Gelrensem & Episcopum Ultrajectinum.

Qui tandem ob mutatam religionem majorum, crescente patris in eum simultate, in exteras regiones discessit. Pontanus fol. 777.

*sius *Gelrorum Ducis è concubina filius, qui per id tempus apud Trevirensem episcopum agebat, natus annos viginti, aut plus paulò.*

His relatis ad alios legatos, interrogatum invicem est, ecquod consilium aut sententia hujus rei esset; ecquæ ratio aut forma administrationis penes collegam foret? Nam episcopum Ultrajectinum collegam Wormaciensi episcopo datum quidem, at penes eundem esse summæ rerum gubernaculum. Contrà Leodiensem & ipsum ascivisse collegam, verùm sibi omnem provinciæ administrationem servasse, ne cum re nomen episcopi simul amitteret: & sub specie quietis, dominum sibi præfecisse diceretur. Hujusmodi constituendæ amicitiæ ratio cum civitatum legationibus prorsus displiceret, quod communi hosti hoc pacto adjungerentur, amplius consultare de pace supersederunt: discussumque id consilium fuit. Inter has conditiones pacis item continebatur, si utrinque placuissent, quod statim, ubi collega dictus esset, Gelrus quicquid castellorum, quantum oppidorum, possessionis juris Ultrajectini olim episcopatui ademptum occuparet, id universum deductis inde præsidiis ita restitueret mancupio, ut nullo seculo ecclesiæ res & fines magis integri sartíve fuissent: caveretque in futurum, ne à successoribus in regnum Ducibus, ejus pomœria invaderentur. Promissum mehercle specie amplum, sed ad inescandum ad leges servitutis, re compositum. Additum enim sub hæc erat, In conditionibus fore, ne collega administrationis clavum antè capesseret, quam è prisca episcoporum consuetudine religioni, equestribus, & civitatibus juramento obnoxius, legitimis auspiciis inauguratus esset: ipsique adeò ordines utriusque ditionis, invicem illi se jurejurando obnoxios dedissent. Adjecta inde fuerat turpis servitutis lex: ne in futurum comitiis episcopiis, præsul, nisi Gelri, & ejus hæredum in perpetuum, nutu jussuque designaretur. Harum conditionum prætextu, non invasorem regni, aut oppressorem metuerent, sed tuendi juris & latarum possessionum D. Martini, ac stabiliendæ veteris libertatis causa, episcoporum tutorem & vindicem, ab Hollandorum superbia futurum. Quòd ad Swollanos verò, & vectigalis portoriique jus Swollanorum attineret, nihil fore, quod amplius disceptaretur, aut laborarent ipsi: id universum se remissurum. Iam ut Daventrienses aliqua beneficii specie sibi conciliaret, in pactis hoc quoque tenebatur. Quoniam autem Gelrus Iselam suprà infraq; duobus præsidiis Lucifero & Vultenao in ripa positis, ne naves cum commeatibus ad civitatem conveherentur, obsederat: ut veteri odio posito, rem arbitrii Ducis Clivensis faceret: idque adeò lubens exequeretur, quod is è re, ad indissolubilem gratiam inter ipsos conciliandam, esse censeret. quare id illius arbitrio se permissurum. Hæc quamvis ita in concilio ab episcopi & Transiselanis legationibus rejecta fuerunt, ut id ratum esse jubere ipsis permissum non esset: nisi illi prius hoc integrum ad episcopum, hi ad frequens ordinum Transiselanorum conciliũ retulissent: convenit, ut post octo inde dies circa Daventriam rursum conveniretur, ibiq; quæ viderentur ad communem utriusque ditionis utilitatem verti, durantibus induciis, disceptarent. Scriberet interea episcopus Ultrajectinus per literas Palanto, ecquid animi, quæ sententia sederet, ubi satis deliberasset. Se itidem extemplò facturum Gelrus promisit. Datæ hanc ob causam in octo adhuc dies induciæ. Intra quod tempus, liberum utrisque populis commeãdi, quò videretur, jus, sine fraude esset: similiter & legatis utriusque nominis, interea eodem ultro citroq; faciendi iter fides integra foret. Hæc tertio nonas Novem. Accepta episcopus ea, quæ in concilio Husseno, acta propositaque ab Gelro essent, perinde interpretatus est, ac si defectis viribus & Duci & Ultrajectinis victum se dedere compelleretur, nec ulla auxilia, copiis in arcto conclusis, adversus utrosq; præstolanda sibi forent: omnem cogitationem in belli curas statim convertit. Passus tamen est, Gelros Transiselanosque ad diem indictum concilio vel ob id convenire, si mutata sententia priori, ac collegæ nomine discusso, in diversam hostis abduci potuisset. Misit extemplò Daventriam D. Abstemium VIII. Idus ejusdem mensis, ut præsens iis quoque, quæ in eo colloquio dicerentur, interesset: simul, si pax non convenisset, rerum Transiselanarum curam præsens ageret. Iter fecit per Amorsfortiam. Vesper erat: & jam civitatem eo, quem dixi, die ingressus, statim ad se Cos. convocavit. Percontatusque est, ecquid videretur de collega asciscendo, deque servitutis sub Gelro legibus, à quo deinceps in comitiis episcopus dictaretur. Alia item præterea, quæ in conventu disceptata erant, num è re communi ea ducerentur. Si in consiliũ adhibiti, sententiã super his interrogarentur, quid ad insuetũ & insolens ditioni hoc verbũ, responderent. Firmiores (inquit Cos.) quidem, adversus fatalem penè hostem

Lucifer præsidium, id est Mergensteru, fol. 750. apud Pontanum.

hostem, vires haberemus, hoc adjuncto: cui & ipsi quoque sempiternum contra Burgundiones odium innatum est. sed cum imperiorum mutationes, propter inusitatas leges & consuetudines, quæ simul solent irrepere, fermè ad graves motus intestinos sint occasiones: & ipse Gelrus parum tenax fidei audiat: vix video, utrò inclinarem. Dicam tamen (sed absit dicto invidia) quod non præmeditato mihi in mentem venit. Ferunt Eumenem regem, de Antiocho, cum is multa inania & fumosa, atque in speciem amplissima satrapis in concilio promisisset, fabulam hujusmodi retulisse. Accidisse aliquando, quòd leo puellam quandam forma insignem adamaret. Ubi hic cum patre virginis multa de ejus nuptiis disseruisset, respondisse patrem: se quidem ad dandum esse paratum, sed ungues ejus formidare se, & dentes: ne quando abducta in uxorem filia, per occasionem ac causam quæsitam, ad ferinum ingenium reversus, eam beluina ferocia invaderet. Hoc audito, leonem ungues posuisse, & dentes. Quare patrem, simulatque vidisset eum iis exarmatum, quibus esset formidabilis, correpto fuste leonem extemplò interfecisse. Simile quiddam Dux molitur. splendidis enim promissis nos tantisper posita ferocia invitat, dum imperio potitus, subactos pro libidine mulctet. Quamobrem haud temerè illi credendum esse censeo. Mane Abstemius inde profectus, Transiselanos petivit: atque ibi moratus est ad id temporis usque, donec superæ inferæque ditionis universum jus sub Burgundionū opes imperiumq transiit. Frustra interea Clivensis responsum ab episcopo expectabat. Convenerunt legationes Transiselanarum civitatum & Ducis dicto die in colloquium, ad Speculam Daventriensem (abest is à civitate Daventria locus quingentos passus) Erant in Gelri legationibus Harmannus Cnopperus, Doctor Winandus Arnhemus, Doctor Langius, judiciorum Arenaci præses, ac Ducis à libellis supremus. Gelri inter eos legatus prior multa graviter ac verè de fœderis utilitate communi, quàm ingens, & planè necessarium utrisque populis societatis vinculum illud esset, orsus dicere: utque errore magis, quàm insito odio aut malitia huc usque bellum exarsisset, eò ad postremum pervenir, odiis tandem aliquando desistendum, & utrunque principem cum altero in æternum stabilito fœdere jungendum esse. Ut autem id ceu pignore aliquo interposito, firmius coiret, allegendum collegam, Ducem hæreditarium ecclesiæ decernendum tutorem: exequenda ad ultimum ea omnia, quæ octavo indę die ad Hussenam dicta essent. Ad ea Transiselani, Pacem ut utilem se quidem expetere: & in id sæpe antea connixos, ut eam in varia belli fortuna obtinerent, nec ad eam perveniri potuisse. Semper ob dictum factumvé aliquod insolens, ab altero rursum bellum lacessitum fuisse. At de collega asciscendo, deque decernenda in sempiternum Gelrorum principibus tutela ditionis Ultrajectinæ: pro quibus omnibus in speciem amplissima vicissim ille polliceretur: conditiones illas pacis, nisi alię excogitarentur, civitatibus, quæ adhuc in fide essent, non placere. Prætextu enim tuendi ditionem, & confirmandi vires, servitutis leges impositum iri. Tum autem, quod ea regni forma nova, & insueta, in futurum quum principum ferociam pertæsi, vincula eorum solvere cuperent civitates & ordinęs, (ut assolent fermè In suos potestate parta paulatim abuti) calamitosum exitum promitteret. Quare aliam rationem quærendam, qua pax fieret: utque semel hic de summa rerum consultaretur. Ibi Gelrus ferociam, quam hactenus prudenter dissimularat, (quia certam pacis fiduciam animo concepisse videbatur) spe falsus, verbis æquavit. Si nuper, inquit, in colloquio hoc responsi dedissetis, nihil fuisset opus iterum huc ad conveniendum legationibus diem indicere: ut tempus disceptationibus, sine momento ullo absumeretur. Sed quia id factum non est, & cum pax oblata repudietur, nihil est quod de ea ad concilium referatur amplius. Illud autem etiam atque etiam moneo, ne concilii, dum nimium cauti in præsenti & providi videri vultis, in futurum pœniteat: cum vel alterius ultro societatem nostræ præpositum iveritis: vel bello devictis & pacem petentibus, quam nunc abnuitis, ea non nisi cum gravioribus oneribus, dabitur. Iam pax aliis legibus coire non potest: quæ vobis vel ob id tanto magis optanda est, quanto minus spei in episcopo superest, qui vix ad unum id castellum tuendum, in quo conclusus sedet, sumptibus sufficiat. Reputate quam urbem, quæ oppida, quot præsidia vobis bello adempta tenemus: in quantas angustias res vestras compulimus: ut omnibus itineribus, Ducis præsidiis, obsessis, extra unum, & id quidem difficilè & angustum, commeatus vobis omnes exclusi sint. Et sicut ad bellum trahendum nimis exhausti estis, ita intra mensem vobiscum debellatum erit. Vestros etenim pollices Dux, vos quólibet circumacturus, morsicus tenet, ita ut manu propè conserros, quamvis jam etiam restitantes habeat. Inter legationes Transiselanus erat, Consul Daventriensis: M. Gerardus Suavius, Legatorum facilè princeps,

Imperii mutatio intestinorum bellorum causa.

Antiochi fumosa verba & fabula de Leone.

ignomina, cohortes in rabiem efferatæ, pro concione jurarunt, suorum cædem, hostium sanguine ita expiaturos, ut vi capto præsidio armatos simul & inermes ferro contrucidarent: nec victis apud victores venia ulla foret. Cinctum inde præsidium undique illatis scalis, obrutaque cratibus fossa, cum terribili clamore invadunt. Præsidiarii primum eorum afsultum satis fortiter sustinuerunt, scalas unà cum scansoribus vi ac virtute deturbantes. Ceciderunt primo impetu fortissimi quique circa principia, dum virtutem animis in suorum conspectu æquare certatim conantur. Clades quo erat fœdior ob oculos, tanto ipsi ira & pertinacia ad perseverandum in oppugnatione accendebantur magis. Et qui in præsidio erant, haud segniter se stationesq; suas tutabantur. Hostes occupata ea parte, qua præsidium facile aditu erat, dispositisque in orbem bombardariis, qui à ruinis, ne qua vis inde oriri posset, alios arcerent, ingenti impetu illud iterum adoriuntur. Erat autem in eo tum præsidio prætor Arenacus Otho Scarpesellius. Hic dum incautus è sublimi fenestra se prodit, sphæræ conjectu procubuit. Cujus casu cum militum animi & egregia virtus simul elanguesceret, hostibus, quos ea res non fallebat, crevit rabies, & trux ira: captumq; præsidium ad postremum multo sanguine est. Tum hi qui in præsidio erant, quamvis omnem spem veniæ ab initio abjecerant, supplices orare abjectis armis, ne talionis memores, vim ultimam inclementer inferrent. At illi crudelitate in commilitones, & clade recenti suorum adhuc palpitantium efferati, eos ex arce super cæsorum cadavera protractos trucidant. Ad direptionem inde versi, præsidio flamma injecta corrupto, præda opulenta onusti; Dorestatum redierunt. Castellum Renoium in Lingæ ripa diversa haud procul à Gelcomio aberat: hoc cum præterirent, nulla vi lacessiti, sed recenti victoria ferociores, primo impetu raptim capiunt, corrumpuntque. Rumor inde acceptæ cladis Ultrajectum allatus, nuncio è Batavia præmisso duas cohortes cum duabus equitum turmis excivit. Hi citato agmine ad aggerem Leccæ profecti, ut à transitu amnis hostem prohiberent, trajectum occuparunt: sperantes à tergo rusticorum tumultuaria vi, in ea insula, contracta, medium agmen se conclusuros. Hostis intellecto per exploratores Ultrajectinorum ac Gelri consilio, raptim fossa aggeribusque ductis, in ipsa penè ripa castra muniunt. Quibus & sua castra Ultrajectinus trans flumen opposuit. Interim absentibus præsidiis cœptum est in urbe trepidari. Recentem enim terrorem fecerat vanus rumor, incerto autore, trecentos armatos hostium diversis itineribus & portis muliebri habitu urbem ingresfos. in cellis subterraneis abditos teneri, ut nocte opportuna factionem cum modicis peditum præsidiis relictis interficerent. Quare tumultuose tormenta leviora circa Hasenburgum in omnem eventum disponuntur: accuratius quàm antea stationes servatæ, excubiæque in foro & speculis actæ. Extemplò è castris in urbem cohortes revocantur. Edicto publicè inde cautum est, addita etiam mulcta,

Ducis casus periculosus.

Ne quis post nonam vespertinam, lucentem candelam, luculentumvé focum domi haberet.

Episcopus præsidio in ostio Leccæ novos milites exules Ultrajectinos imposuit: deductis in hyberna præsidiis mercenariis, quorum fides propter colloquia cum Arnoldo Fabro duce tertiæ cohortis Ultrajectinæ, suspecta esse cœperat. Per eosdem dies in agros Apcaudanos ex Ultrajecto prædabundi excurrerunt. Horum accessu per exploratorem accepto, collegit se raptim ingens ex omnibus agris rusticorum multitudo, adjunctis simul iis qui in arce erant tum, præsidiis. Hostes intra conjectum teli postquàm esse senserunt, exoriuntur ex insidiis cum incondito clamore & agresti, cedendos hostes, nullique parcendum esse: ut est rusticorum plebs, ob injurias, bellorum tempestatibus, illi hominum generi infesta, & inclemens, si quando superat, quacunque arte. Apcauda ita sita est loco plano, & nimis quàm campestri, ut maturo vere ob solum palustre & minime densatum, vix in pascuis consistas: hyeme verò excursione lacuum & amnis Vechtæ latè omnia inundantur. Nondum tum æstis clementia amnes fortè ripas suas egressi, proxima prata perfuderant: nisi quod propter anni tempus hybernum, omnia salebrosa, præcipue autem paludes profundiores, quàm solebant, essent. Ultrajectinus inexpectato clamore ibi territus, cum videret multis simul locis inordinatè agrestem hominum multitudinem, & inter hanc armatos milites in se ad cædem impetum facere: abjectis statim armis, metu ne locorum ignorantia paludibus immersi, haurirentur, præsidiariorum fidei sese adversus rusticorum vim captivos dediderunt. Duobus amissis, reliqui sub rude militari amittuntur. Dux, belli initio Ordinibus in stipendiũ militare grandem pecuniã mutuò dederat:

Apcaudæ nominatissimi pagi situs & qualitas soli.

LAMBERTI HORTENSII RERUM ULTRAJECTINARUM,

LIBER SEXTUS.

TRIBUS mensibus à belli initio episcopi opes adeò accisæ fractæque fuere, ut jam debellatum esset, nisi ad externa auxilia imploranda, consilio eorum quos circa se habebat, animum adjicere compulsus fuisset: contempto immortali dedecore, quod hinc Bavarum nomen sequeretur. Nam cum ditionem nec ad alienum jus transferre, nec ejus formam mutare, nisi ex autoritate ordinum utriusque ditionis, sed ne societatem quidem ullam accipere darévé posset: spretis, quas Gelrus obtulerat, conditionibus, de summa utriusque ditionis, ut se ulcisceretur, consilium cœpit, in lucri parte ponens, si inimicorum supplicio affatim exsaturatus, sibi ipse sui exitii autor foret. Legatos ad Florentium Egmondanum occultè mittit (nam à principio initi episcopatus magnam necessitudinem cum eo coluerat) per quos petebat, ut, nisi molestum esset, Dorestatum ad se clam hostibus conveniret, velle cum eo agere, & præsentis consilio de iis rebus uti, quæ ad se & Burgundiones communiter pertinerent. Nulla is cunctatione extemplò venit. Ibi expositis iis quæ proximo conventu Husseno acta essent, ad postremum apertè ab eo contendit, ut (quando apud Burgundionum principes plurimum valeret) dies ad conveniendum aliquò indiceretur, in quo de ferenda ope, & transferendis Ultrajectinorum rebus ad Hollandos ageret: in quo denique de summa rerum nunc aliquando seriò deliberaretur. Sed cum æris inopia premeretur, & miles indies improbis clamoribus stipendium exposceret: ut bellum compararetur, pecuniæ aliquam vim celeriter curaret. Hoc itaque ministro & totius transigendi negotii internuncio usus, tædio molestæ provinciæ partim fatigatus, partim necessitate extrema adactus, ne desperatis rebus, vel hostibus supplex occurreret, vel turpiter episcopatu discederet: id de quo diu inter ipsos & sæpe agitatum fuerat, transigere est aggressus. Urgebant eum præterea ad maturandum negotium homines plerique à consiliis, famelici ac jejuni, auro huc à Burgundionibus corrupti: ne dilatio bene cœptum negotium averteret: ut solent plerique, quos principum opes alunt, suum agere negotium. Abstemio quinque milia pacisce nti addicta sunt. Potuisset pari facultate (inquit Hochstratanus vel decem milia popoſciſſe amens. Persuadent utili in speciem verborum lenocinio, quæ volunt. Admittunt excluduntque, quos consiliis suis adfuturos obfuturosvé norunt. Atque ita conclusus, ac quasi captus domi, venditur optimus quisque princeps. Egmondanus diu captatam prædam, & multis exoptatam sæculis, non amittendam per socordiam ratus, priusquàm elanguesceret consilium, Bruxellam in curiam contendit: impulsis in spem grandis pecuniæ, quos dixi, si principem in proposito continerent. Itaque paucis diebus quàm Dorestato discessisset, dies conventui habendo Schoenhoviæ XVII. Cal. Decemb. edicitur. Convenere eò frequentes Burgundicæ curiæ principes, ad id legati, ut translationis leges inter Carolum Cæsarem & episcopum Henricum ex ejus arbitrio conficerentur: adfuit & cum hominibus ab intimo consilio præsul Ultrajectinus. Cæterum, quia superioribus annis frequenter, & paulo ante bellum, ac mox post exclusionem his de rebus leviter verba facta fuerant, nihil perplexum, hoc conventu paucorum consultationem dierum exemit. Tum quia hostis Ultrajectinus omnia occupatum præceps ibat, qua potuit, celeritate, res transacta est. Cæsaris legationes fuere (ut magnificos fumososque titulos omittam, quibus dignitatũ nomina apud gloriosos ab assentatoribus præter laudatam veterum consuetudinem nostra tempestate commendantur) Florentius Egmondanus, Antonius Lalanus Comes Hochstratanus, Gerardus Mulardus libellorum præfectus, Laurentius Dublioul judiciorum apud Hollandos præses, & archigrammateus. Hi, postquàm convenerunt, tabulas de pacto tradendi episcopatum multo antè deliniari cœptas, his propè verbis episcopo, ad ipsius arbitrium confectas dederunt. Missis principum titulis, in primis autem Cæsaris regnorum enumerationibus, quæ odiosè cùm ad illustrandas opes, tum ad imagines & potentiam apud populares ostentandam inscribuntur; omisso item ad attentionem parato exordio, sic pactum fide sancitumque fuit;

Aulici famelici.

Aulicorum institutum.

Caroli V. Cæsaris Legatio ad Ultraiectinum Episcopum.

Cæsaris tituli ad quid.

Primum

Fœdus inter Cæsarem & Henricum Episcopum.

Primum omnium Margarita præfecta regnorum Burgundiæ, Henrico episcopo Ultrajectino in stipendium militare ad VIII. *Calen. Decemb. sedecim Caroleorum aureorum milia, nomine Caroli Imperatoris præsentia, ob ea promissa adnumerabit, & certam fidem datam, legesque, quas hoc ipso die tabulis consignatis ac subnotatis expressas, legatis Imperatoris vicissim episcopus dedit. Tenebitur præfecta nomine Cæsaris, episcopo in urbe Antverpia apud Gerardum Storckium, in quinque menses pensionem quinorum milium Caroleorum ita assignare, ut singulis mensibus, quorum primus mensis inchoabitur* VIII. *Cal. Decemb. postremus verò* VIII. *Cal. Majas exibit, singula pensiones persolvantur, quæ summam viginti quinque milium faciunt: ut ea pecunia præsul Ultrajectinus exercitum alat mille peditum: iisque legibus & conditionibus, quas consignatas subnotatasque episcopus Imperatoris legatis tradidit. Si interim forte usu veniat, Cæsarem fœdus cum Galliarum rege, aut pacem facere, nullam societatem accipiet, nisi in ea episcopus Ultrajectinus contineatur: eique urbs Ultrajectum & Hassalia, aliaque præsidia, præter fœdus à Gelro adempta reddantur. Quod si intra hos ipsos menses Cæsar & Rex pacem nullam fecerint, nec interea præsentibus viribus amissa recuperarit, nominatim verò Ultrajectum in potestatem non redegerit: exactis his tum quinque mensibus, heroina Margarita episcopum ita armis juvabit, quemadmodum intra medium hoc tempus inter utrumque conveniet. At interim ubi præfecta legatos in Transiselanos, ad agendum cum ejus gentis ordinibus, mittere videbitur: non gravabitur præsul è suo concilio tum quoque legationes cum ejusmodi mandatis eò simul mittere, qualia è communi sententia interea temporis decernentur. Erit & illud quoque in pactis: ut Cæsar, quantum fundorum, quantum æris usurarii Ultrajectini juris ac nominis in sua usquam ditione habeat, id universum publicè injecta manu occupet: nec dissolvat prius, dimittatvè usuras fructusque, quam ordinum Ultrajectinorum concilium sua autoritate firmaque ea esse jusserit, quæ ex utriusque legatorum sententia pacta convenerunt. Acta hac inter Episcopum Henricum, & legatos Cæsaris,* XVII. *Cal. Decemb. Subnotavimus in fidem harum conditionum:* HENRICUS *Florentius, Antonius Lalanus, Gerardus Mulardus, Laurentius Doublioul.*

Appendix habebat in hanc fermè sententiam. Summa fide legatos Cæsareos pactis expressa se exequuturos: nec commissuros unquam, ut ulla ratione labefactarentur. Tradituros insuper his de rebus Episcopo tabulas, intra mensem sequentem. Et ne qua in fraudem verterentur, rursum è more subscripsisse. Atque hęc quidem qua potui fide & brevitate reddidi, ut eorum forma apud posteros extaret. Sed pridie quam hæc gerentur, hoc est,

XVIII.

XVIII. Cal. Decemb. oppidum Rheni à Gelro ad hunc modum captum est. Iacobus Tuckius erat homo Gelrus natione, haud procul a Rhenis in proximo vico habitans. Hic belli metu ex agro bona sua & supellectilem in oppidum omnem haud ita pridem exportarat: homo populo Rhenano ob ætatem maturam & raram indolem charus, & magni nominis propter luculentas opes rusticanas, quotidianamque consuetudinem. Mane hic paulo sub sextam consulem adiit, petens sibi portam Montanam aperiri, quæ tum clausa propter bellum tenebatur. Duo ajebat sibi esse ante portam stramentorum vehicula, pabulum pecori: quæ metu incendii in oppidum portaret. Haud id quidem illi negatum est à Cos. jussitque is eam extemplò aperiri. Erant autem vehicula, quorum alterum Iacobi privignus agebat, adeò onerata, ac tanta exaggerata stramentorum vi, ut in ipsa porta media, qua ob immodicam altitudinem non caperentur, subsisterent. Abdiderat se Gelrus extra eam portam inter arbusta, cum aliquanta parte rusticorum, raptim è Batavia collecta. Hi postquàm captam portam prospexerunt, ex insidiis simul exorti, cum magno clamore effusi, oppidum capiunt. Nulli vis illata est, præterquam uni Simoni Voelio, qui prima trepidatione in porta leviter accepto vulnere, elapsus fuit. Inde duo alii in templo, casu nescio quo temerè in hostium manus illati, percussi perierunt. Dux capti oppidi nuncio, eodem die excitus, Rhenos venit: atque ædem sacram ingressus, Deo pro parto oppido votum solvit. Postridie cum omnibus copiis in præsidium Horestanum movit. Hujus præfectus tum erat Ernestus Amerongus. Is accepto hostium adventu, ne vim experiretur, ab tergo clam militibus, quos ad tuendam arcem paulo antè episcopus eò miserat, per aversam ab hostibus partem fugit. Præfecti fuga cognita, extemplò reliqui qui in præsidio erant, salutem pacti, deditionem fecerunt, cum nondum tormenta usquam admota essent. Sed ne quando in episcopi potestatem iterum redactum, Wageningæ, cui oppositum erat, infestum esset, illico à Duce dirui jussum, & lateribus Rhenos convectis oppidū muniri. Mox biduo post XV. Cal. Decemb. cum iisdem copiis in Amisianum præsidiū est profectus. Iacet id in fauce amnis, miliare unum expedito ab Amorfortia. Profectus commodum erat Dorestatum Alphardus Iſelmundanus, pulverem tormentarium comparatum: relicto custodiæ in præsidio Godefrido *Sapido prætore Amorfortio, cum triginta selectis viris, quos è proximis vicis contraxerat. Et quia per anni tempus ob profundas paludes graviores machinæ eò admoveri non poterant, arte utendum ad capiendum præsidium erat. Itaque cavit Rossemus, ne quis nuncius de incerto suorum numero, deque bellico modico apparatu ad præsidium præcurreret. Præmittit trepidè in aggerem Barensem manipulares aliquot, qui omnia vano illic rumore complerent, nubes hostilium copiarum ad obsidendum præsidium, evertendumq;, cum fœda clade omnium eorum qui intus essent, adventare. Trahere secum numerosam machinarum bellicarum molem, quibus momento temporis omnia cum interiori præsidio everti possent, adeò intolerandam hostium vim fore. Quare mulieres eas consulté facturas, si ex præsidio, priusquam hostes fossas subirent, & undiq; castris positis obsidione cingerent, maritos evocarent. Sperabat Rossemus, eo accepto, facturos fugam omnes: ac præsidiis nudata munitione, sine suorum clade ac sanguine facile se potiturum. Concurritur, his auditis, ad præsidium, ab uxoribus trepidè viros excientibus: si vivi & incolumes liberis parvis & uxoribus superesse vellent, præsidium traderent. Oritur dissentio ad hos clamores & muliebres ululatus, deditionem facere volentium, negantiumque. Appropinquavit interea aggeri Barensi ipsum robur. Ac nihil moratus Rossemus, cum duobus tormentis trajecto flumine, ad terrorem augendum præsidiariis, omnia ad oppugnationem expediri jussit. Apparebat procul spectantibus, hostem vi acturum: & quidem sine mora. Misit extemplò ex ordinum ductoribus ad præsidium, qui dedendum postularent. Hi primò ex propinquo præfectum cum ad colloquium evocassent, monuerunt ne vim ultimam experiri mallet, quàm clementiam præsentem, si se ipsumque præsidium traderet. Deterruerunt simul eam à perseverando in consilio, sustinendaq; oppugnatione, recenti exemplo expugnationis Gelcomianæ, & Othonis Scarpesellii cæde: cujus necem, si vi caperetur præsidium, ulcisci, stare sententiā. Minis his præfectus territus, simulque veritus, ne, si ab omni parte tentatis aditibus, summa vi oppugnaretur, Scarpesellii cladem luerent: viribus simul suis diffidens, hortantibus insuper ad deditionē ingenti certamine rusticis, qui intus aderant, præsidium tradidit. Munitioni præficitur Vernerus prætor Hardervicensis. Gelrus arcis infirmitatem undique satus contemplatus, (quia una tantum fossatum cincta erat) extemplò eam, nihil hyberna intemperie retardatus, æde sacra, quæ à tergo adhærebat, eversa, latissimo vallo cū cuniculis, & alia præterea fossa cingere

Geldrus cæpit oppidum Rhenas.
Pontanus fol. 741.

Ern. Amerongus præfectus Horestæ.

Amisianum præsidium.
't Huys ter Eem.
*de Wijse.

Soesterdijck.

aggreditur. Fossæ adhæc mediæ adversus hostium tumultuosum impetum vallos præacutos, néve agger subiri posset, fixit. Multa simul præsidia per eosdem dies episcopo ab Ultrajectinis, partim insidiis, partim vi, partim metu sunt adempta: arx in Ameronga, alia in Dorna: præsidium Hammense, castellum Scoenauva, & Myerdense: ut jam omnibus fermè munitionibus & oppidis inferæ ditionis nudatus esset. Crescebat per hæc Gelro ferocia, non solum adversus hostes, sed etiam intra muros in cives. Multa enim indecorè convicia in episcopum jacere: nunc demum verè haud modo exclusum dici posse, sed itinera omnia ei interclusa quoque ad urbem esse: & vix in cavea se conclusum, modico stipatorum præsidio ad mensem tutaturum. Quamobrem si saperet, maturè collectis rebus Heidelbergam fugam antè capesseret, quàm obæratus creditoribus retentus addiceretur. Hæc atque id genus multa quotidie victores cum incondita in episcopum per contemptum ferociter jacerent, exuberanti lætitia exultantes, securitas pene oppressos perdidit.

Contemptus hostis, res periculosa.

Episcopus ubi per exploratores urbem præsidiorum vacuam esse, extra unius signi milites, & modicum equitatum: oscitantius insuper stationes vigiliarum haberi: belli denique munera & disciplinam militarem absente Rossemo copiarum duce, supinius ac segnius obiri, accepit: mœnia occultè, quia parte & adiri facilius ac tutius poterant, & infirmiora erant, & negligentius excubiæ agebantur, aggreditur. Mittit XIV. Cal. Decemb. lectissimorum peditum duo signa, aviis itineribus sub vesperum è Dorestato, ad eam urbis partem, quæ præter alia illa opportuna, præterea ab Dorestato aversa est, opprimendam. Pomœrio hærebant spaciosi horti, exulum, qui tum sub episcopo militabant: in hos, in urbem recepti, intromitti, ibique occultari hostes poterant.

Supra fol. 64.

Erat præterea tota ea civitatis regio episcopi, cùm ob superioris anni nocturnam dimicationem, tum amicorum exulum vim immodicam, nobilitati & factioni infesta. Erat vesper illunis & tenebrosus: augebatque caliginem obductum obscuris cœlum nubibus, ut è speculis prospectantibus omnis in proximam suburbanam regionem prospectus adimeretur. Sexta hora seri diei erat, nec vigiles adhuc muros ad suas quisque stationes conscenderant: cùm hostes silentio è suburbano scalis in fossam, quàm cratibus instraverant, demissis, ad occiduam eam urbis partem, ubi ædes Divæ Gertrudis est, placidè muros subirent. Ibi dispositis circa murorum rimas longo ordine à * turri lignariæ operæ, ultra ædem S. Gertrudis, tormentariis, ut ex occulto oppidanos à pomœrio submoverent, tribus locis mœnia cuneis perfodere aggrediuntur.

Ultrajectinorum periculum.

* Bijlhouwers Thoorn.

Fecerant jam tria mediocris latitudinis foramina: unum verò in latere turris patentius, per quod manipulus hastatorum unus aut alter intro jam receptus erat, cum fortè eques sub vigilum stationariorum in speculas accessum, locum prætervectus, crepitu ac sono, ferro lateres confringentium, mixto obscuro murmure, accepto, paululum subsisteret. Nec fefellit pavidè auscultantem anceps metus. Hostis quamvis à diffringendo accessu stationarii equitis absisteret, non potuit tanta armatorum multitudo tamen tam altum silentium continere, quin ad aures attento animo advertentis, vel sensus aliquis armorum collisorum inter sese, tussientiumvé aut screantium perveniret. Tum ille additis equo calcaribus, cursu in viam Desultoriam ablatus, quantum potest, clarum ad arma conclamat: Hostem ad stantia mœnia scalis illatis, muros ad Divæ Gertrudis, cum maximis copiis & obsepsisse, & jam intrasse. Hoc clamore undique excitis, signum tota urbe, ne uspiam deesset pavor, ad arma datur. Miles in forum Palatinum, eques civibus immistus ad muros armatus ruit.

Springweg.

Interim cum se proditos indicio hostes, & inceptum irritum esse audirent, relictis sub mœnibus bombardariis, cum robore copiarum retro abiuere. Hac trepidatione inter primos præfectus urbis comes Mursius evocatus, celeriter ad muros hosti occurrit. Hic dum præeunte ministro cum funali incautus locum insidiarum prætervehitur, penè, trajecto per collum, equo, ab hoste cæsus fuit. Confluxerant jam tota urbe frequentes ad murum: cum tormentarii receptis, per effractam turrim, ad se iis qui jam irrepserant, introrsum simul cum magno fragore emissis in incertum, ob crassam caliginem, quæ certum de rebus judicium ademerat, machinis frustrato incœpto recederent. Nec ex tanto sphærularum nymbo quisquam tenebrarum beneficio cecidit, extra Gerardum Eckium equestrem, & primi in factione nominis: qui per femur trajectus, æger domum abductus fuit. Ea nocte totis mœnibus, & per stationes tota urbe, in foro, in curia pervigilatum est, & ignes accensi. Nec minus horrendum è turribus in abeuntes tonitruatum continuas aliquot horas est. Manè lucis principio primores urbe egressi ad lustrandum fossam, num qua cæsorum corpora rejecti hostes circa murum reliquissent, unum in fossa tum adhuc vadosa invenere. Sed cum in nudato corpore spoliatoque neque vulnus neque livor ab

Ex generosa & illustri Pantaleonum gente ex XV. Viris olim Coloniæ Agrip. à Cæsare Trajano præfectis; Avus Theodori in consessu Ordd. Ultraj. per XXXII. annos præsidis.

ictu

ictu appareret, vulgo creditum fuit, eum lapsum in receptu, pedibus suorum proculcatum periisse. Inde à factione in religiosos profanosque impotenter, quos hostilium consiliorum conscios suspicabantur, sæviri cœptum est: veluti fieri assolet bellorum temporibus, cum inimici injuriam propè vetustate exoletam ulcisci volentes per invidiam adversarios, non apertè, sed ex suspicione, clàm apud victoriâ superiorem factionem nominare solent. Vidimus exemplum hoc tempore, homotechnos non laudata mehercle æmulatione mutuum exitium moliri, cum de ipsis nullum extaret indicium. Sacrificus erat in ea urbis regione integræ semper famæ, & innocentis vitæ. Prandebat is eodem tum fortè die (quia sanguinis propinquitate me attingebat) cum pauculis aliis utriusque nominis festivis doctisque amicis apud me. *Ὁμότεχνος, i. e. ejusdem artis opifex.* Extractum erat convivium in serum diei, ut plerunque solent lepidis sermonibus, & eruditis quæstionibus horas mortales fallere. Hic audito signo quod ad arma dabatur, cum reliquis qui unà aderant, domo excitus, compendiaria via per tenebras, rerum ignarus domum fugit. Habitabat autem is in S. Gertrudis cœmeterio, propinquo ei pomœrii regioni, ubi hostes muros subierant. Itaque correpto, quod se primum obvium dabat, telo, medio suorum se immiscuit. Casu tum retro hostis abierat. Hilarior à recenti symposio & liberior Harmannus, (id enim sacrifico erat nomen) cœpit in præsentem urbis statum & factionem, plenis faucibus invehi: (ratus credo, se multitudine vicinorum civium tantùm circumfusum) quod vero principe excluso, paucorum hominum factiosorum tyrannide civitas oppressa, inopia annonæ ad inediam famemque extremam redigeretur. Pellenda Gelrorum auxilia unà cum autoribus concitatoribusque belli esse. Vox ea à circumstantibus quibusdam excepta, mane ad factionis primores statim delata fuit: quasi cum aliis nonnullis proditionis occultæ, de qua adhuc nullum indicium extabat, conscius fuisset. Monitus ab amicis ut maturè, quamvis insons, priusquam à Gelro, & feroci à tot victoriis factione arriperetur, à quorum vi nihil esset tutum, aliquò ex urbe perfugeret: respondit, recti se conscientia fretum, ac nullius indicium veritum, Quinquiviris obviam iturum. Quæstiones non timere: quarum vi, (quando furiosorum hominum criminatio, ex vana calumnia esset) fide nixus, animum æquatum haberet. Arreptus itaque paucis horis pòst, in vincula ducitur: & quæstiones aliquæ de eo tormentis habentur. Cæterum cum nihil præter impudentem calumniam, torto insonte inclementer, esse multorum testimonio compertum esset: & quorundam etiam Gelri nominis autoritas, inter quos erat Theodoricus Morrius, eum perpurgasset, in exilium pulsus est: exulavitque ad recuperatæ urbis tempus usque. Ex simili suspicione & alii nonnulli capti sunt, & torti insontes: inter quos fuit, invidia homotechni cujusdam, Cornelius organopœus, celebris ea tempestate in his regionibus artifex. Qui diu quæsiti, cum consimili pertinacia inter quæstiones se nullius rei conscios testarentur, urbe excedere jussi sunt. Erat in hoc statu res Ultrajectina, & belli ardor. *Amorfortios sibi conciliare tentat Episcopus.* Sollicitus episcopus ne unicæ reliquiæ Amorfortii incauti à Gelro opprimerentur, aut voluntarii, cincti undique, deficerent: pro magno habuit negotio animos eorum, quia necdum in belli societatem transierant, per legationes tentare. Et quia equitum & peditum præsidia portis recipere volebant, metuit ne Gelri arte, ac vulgo nota bene fraude in nassam attraherentur. Movebatur præterea memoria injuriarum: ut eum populum superioribus annis, in contentione cum Ultrajectinis ordinibus haud magni fecisset: insuper in id laborasset, quo consuetudines patrias & libertatis jura, pro quibus tum certamen acre fuerat, violaret. Minæ adhæc, & convicia multa: quod adversariorum consilia ut seditiosa, & ditioni inutilia simul & perniciosa repudiassent: sua item vindicassent. Horum episcopus conscientia ictus, apertè de illorum fide (quanquam frustra) dubitare cœpit: metuitque ne se in Gelri potestatem committerent. Quare ut eos sub suo jure & ditione contineret, ac præsidiis firmaret: misit VII. Cal. Decemb. legationes Hadrianum Redium, & Fredericum Sombresum. *Pontanus fol. 741.* Hi in senatum introducti [ubi] multa de populi Amorfortii fide, & propenso principis erga eos animo vicissim commemorassent, ad postremum huc deducta fuit oratio, episcopum de nulla re perinde sollicitum, ac de ipsorum salute esse. Et nunc etiam timere, ne paribus artibus à Gelro, ut alia [o]ppida & munitiones occupatæ essent, incauti opprimerentur: quando nulla æquè aliarum [c]ivitatum, atque Amorfortia, ob finitimos regionis cardines, ad obsistendum episcopo [i]lli perinde opportuna esset. Quare petere, ut equitum peditumque suorum præsidia re[ci]perent. Ac ne metuerent, ea alenda reipub. sumptibus: episcopum stipendia suppedit[at]urum. Denique, quantum impensarum in ea fieret, id universum ipsum præbiturum. [E]gressis in diversorium è curia legatis, dissentio in senatu orta est.

Censentibus nonnullis, imponenda præsidia sine publico ullo privatóve sumptu esse, quod omnibus circum locis, Gelrorum præsidiis obseptis, illis expositi starent, à diversa parte reclamatum est. Illud enim inter omnes constabat, futurum, ut statim quàm armatos in civitatem admisissent, pro hostibus haberentur: & in belli societate forent, cum extra id in ocio permanere liceret. Bona ad extremum pars huc in Cons. sententiam pedibus discessit: ad tuendam civitatem imponenda quidem esse præsidia: sed ad propulsandum, quàm diu darentur, à mœnibus bellum, reipub. impensis: quo in ea & ipsi imperium haberent, & societatis nomen declinarent. Responsum ad legatos relatum, haudquaquam placuit: quippe qui deteriora omnia ab eo populo timerent. Interim accitis ad se consulibus secretò exposuerunt acta pactaque episcopi, & Burgundionum in conventu nuper Schoonhoviensi: quod scirent, senatum & populum Amorsfortium graviter ferre, hæc absque se arbitris transacta fuisse: cum sæpe antea episcopus fidem eis dedisset, se nunquam cum Burgundis, nisi ipsis in consilium adhibitis, quicquàm acturum, pactionémve ullam initurum. Quod quia non servarat, non temere de fide hæsitans, placare eos blandimentis studebat. Accidit eodem die quiddam peropportunè, quod magis terruit legatos, & perplexos injecto scrupulo tenuit. Tum demum perviderunt, quanto ejus gentis fides & recta consilia levitati & fuco quorundam hominum, per quos huc rerum ventum esset, præstitisset. Seriò metus injectus est, ne, memoria acceptarum contumeliarum nondum vetustate exoleta, hostium amicitiæ post haberentur. Prandentibus Coss. honoris gratia apud principis legatos, (qui mos est ei genti, quoties vel civitatum principúmve legatos, vel principes ibi hærere usu venit) supervenêre cum literis ad senatum, à Gelro, & Ultrajectinis ordinibus, ac Rhenorum præfecto missi duo nuncii. Sed nihilo lætius ad paucas horas, dissimulato metu, continuatum tractumque convivium est. Cogit consul extemplò senatum: divinans id quod res erat. Lectæ literæ sunt in hanc fermè sententiam:

Habere se gratias Senatui & populo Amorsfortio, quod cum hactenus fœdus cum Ultrajectinis adjungere renuissent, in neutram partem prudentes inclinarentur, bello finito victorem haud dubiè sequuturi. Unum interim se mirari, aliis super alios rumoribus allatum: quod postquam jam propè cum episcopo declarato debellatum essee, ejus legatos equitatumque intromisissent: communicarent de ineunda cum illo societate, consilia: rectius facturi, si Gelrorum duci, ditionis tutori, quique plus posset, occupasseeque armis fermè omnia, portas aperirent. Multum se spe & opinione de ipsis falsos. Sperare tamen, hominum vanitatem rebus multa affingere, maximè cum ipsi perspicerent, in societatem hostis, deducti, in quantis angustiis circumclusi essent.

His tam perplexis literis, quia non satis in expedito erat, quod responderetur subitò, paucis paulo pòst se expurgarunt: id quod facile erat, rebus integris adhuc. Recitatæ sunt statim Gelrorum literæ, & præsentibus episcopi legatis: ne temerè præsidia, ne in belli societatem deducerentur, ficto verborum prætextu, rejicere coarguerentur. Vehementius hic nova re, & minus expectata tum perculsi legati, nihil æquè solliciti fuere, quàm ne Gelrorum fraude, aut coorta in civitate seditione, in varia multitudinis voluntate, ex improviso occuparentur. Metu ne hostium insidiis opportuni forent, aliquot dies ibi sunt morati. Rhedius nihil omittendum ratus, in tam dubio negotio, consulem accersi occultè ad se jubet. Hunc absque arbitris primum blandè ac benigniter, inde serius specie expostulationis aggreditur, & liberius profectò petulantiusque quàm temporis ratio ferebat. Quis Deus, inquit, vobis mentem sanam consul ademit? ut, cum undique hostium armis obsepti, adeoque, quàm nos, periculo propinquiores sitis, tam securi imminentium insidiarum, stertatis? præcipue qui toties non boni mehercle vicini, tentatum per proditionem imperium, pacis temporibus experti estis? Hinc à dorso, hostium ditio tergo vestro imminet: inde occupato præsidio Amisiano,

iter

iter aditumque in civitatem commeatui excludit. Alia parte Rhenos tenet, & in conspectu à fronte Ultrajectum est. Ad hæc cum nudos inermesque ad vim expositos habeat, amentiæ est, vestri periculi non admoneri. Offert episcopus, equitum peditumque præsidia suo sumtu se comparaturum imponenda: non ut secum adversus Ultrajectinos arma induaris, aut fœdere aliquo illi alligemini: sed ne consuetis Gelri artibus inviti in diversam partem, exemplo nonnullorum oppidorum (ut hostes nunquam dormiunt) attrahamini. Si receperitis, non erit, ut vos nobis, perinde ut multa alia, ademisse ille glorietur. Ad ea Cos. Quemquamne esse existimas in civitate, qui se hostibus prædæ objicere velit, ubi bello se interponere nihil fit opus? ubi eorum occursum declinare liceat? Vidisti coràm (ne vana fingendo verisimiliter, disertior quam verior dicar) quàm molestè Gelrus, quàm graviter Ultrajectinus unam hanc legationem vestram acceperit, perinde ac si jam senatusconsulto vestra postulata, decreta fuissent. Si tantus fremitus, si tanta indignatio, ob semel datum vobis senatum, de obtinenda præsidio civitate orta est, quid existimas eos non dicturos tantum, sed facturos etiam, ubi viderint vestrum equitatum, & pedestres copias mœnibus nostris receptas? stipendium ab episcopo præberi? illi sacramento militari inautorari? Vides quid extemplò nobis patiendum erit. In primis constaret pactam esse societatem, quamvis hostilia priores non intulissemus. Ergo ex societatis jure, incendia, populationes, agrorum vastationes, omnia denique hostilia & expectanda, & perferenda nobis essent: & nullo quidem vestro emolumento. Quod autem de præsenti discrimine, in quo, à fronte & à tergo, simul & à lateribus, excepta una arctę frontis parte, cincti medii versamur, disputas: ut propemodum quasi caveæ, muris inclusos nos obsedisse videantur, cum nondum pro hostibus habeamur: ita in animum inducere vos velim. Gelrus cum iis copiis ad ista mœnia apertè non adveniet, ut vi quicquam agat: nec temerè, neutri parti se conjungere volentes, ad arma coget: cum sat hostium cis ultraque Isalam habeat. Ut nihil deprædicem robur civitatis, quod nobis penè ipse notius habeat. Nec ita sublatis interim pedibus altum stertimus (ne finge) ut sopitos, quamvis extra societatem belli, noctu lucive sit oppressurus. Si, cum nusquam is bellum gerat, excubias nocturnas in mœnibus, stationes diurnas in portis pro septo ac maceria inferæ communis ditionis intenti servamus, bellum eo cum sociis civitatibus, cum episcopo declarato, in portis propè nostris gerente, cæcam speculationem ageremus? Provisum præcautumque hucusque est, ne insidiis tentatos occuparet: & cavebimus, diis benè juvantibus, ne consuetis suis artibus nos in suam ditionem trahat: nisi fortassis existimes, eum in civitatem suprà patentem, quàm diu testudine tecta non sit, involaturum: quod certè ne tum quidem prohibere possemus, ubi omnes anguli armatis præsidiis obsepti essent. Accensus his consulis verbis Rhedius. Quid quæso, inquit, consul tantum de te commeriti sumus, ut haud aliter nobis & viribus & consilio obstes, quàm si hostilia patrassemus? cum totus senatus, extra vestrum quatuor, aut ad summum quinque, stet ab episcopo? Nisi forsitan Ultrajectinorum ordinum exemplo, Gelri societas, in cujus potestatem te & rempub. commissurus sis, quàm nostra, vobis magis expetenda videatur. Quod si obtingat, haud dubio autore id evenisse, ipse satis hic profiteris: qui, quo minus postulatum obtineremus, dissuasor fuisti senatui: adeò ut in dissensione per te nunc inter se sint. Quare non obscurum est, neque tacitum habebitur, si qua defectio insequatur: cujus opera portæ vestræ episcopo clausæ sint. Ad ea consul. Id vanum est, & falsum. Nam quod è totius senatus verbis tibi respondi, in id discessio à bona utriusque senatus parte pedibus facta est. Factumque inde veteri more senatusconsultum, quod universi calculis suis ratum esse jusserunt: tametsi antea multi in diversa sententia fuissent. Sed à quibus è senatu id enunciatum, & ad te, linguę incontinentis hominibus, sit delatum, non me fugit. Hi, quoniam nihil pensi habent, malunt terram cœlo miscere, quàm pace & ocio hucusque vindicato in reliquum frui. At interim mirum tibi videtur, quòd populus turbata pace omnino nolit in belli statim participationem descendere? cum ad id neque ansam dederint, neque ut susciperetur indicendum Ultrajectinis, in concilium sint adhibiti? Non dico jam eos, pensatis utriusque bonis & malis, illud tantopere formidare, quòd ocium armis, forum castris, infinitis partibus sit anteponendum: quanquam vel ob id solum mortales omnes arma detestamur, quòd nihil sani habeant. Illud in animis omnium hæret, quòd episcopus ad hoc usque tempus, nos penè quàm hostes ipsos magis exosos habuit: animum à nobis avertit. Et miraris, si animos talibus meritis dignos nunc vicissim experiatur. Num ullam clementiam suam erga nos, num munificentiam commemorare potest? Revoca in memoriam, (potes meminisse) in

Amorfortiorum in bello discretio.

Castris forum anteponendum.

Arma sani nil habere.

se) in quæ maledicta & convicia effusus, (aderas ipse coràm) principes concilii legatos nostros quæstum de superbia & injuria Iacobi Niveldii, ad se missos, nuper aggrediebatur: in quos perinde atque in tresses agasones pluribus invectus, è concilio eos, relicto civitatis inimico, & juris libertatisque violatore, jussit excedere. Hæc & alia id genus multa, quoniam in memoria habemus, non est quod impotenter debaccheris, si populus Amorfortius episcopi copiis suas portas patère nolit. Porrò quod ad me, curabo ut laudatius de me testimonium relinquam, quàm tuus stomachus vaticinatur. Non spero ita te Amorfortiorum vanitatem experturum, ut nunc episcopus Ultrajectinorum vestro consilio expectatus est. Ita cum neutri ab altero pacati quicquam responderetur, utrinque è colloquio discessum est. Consul haud modicè de perplexo negotio sollicitus, viam quærebat qua bellum declinaretur. Et quanquàm decreto senatus placuerat, peditum præsidia omnino imponenda, non episcopi, sed populi impensis esse: illud tamen unum metuebat, ne, cum exactis mensibus populus, ex magnitudine tenuitatéque suæ quisque fortunæ ad collationem pecuniæ in stipendium conferetur, difficultatem auferendi motus intestinus ac seditio comitatura esset. Imminens hoc malum ut declinaret, averteretque, tale cum tribus adhibitis consularibus apud Hadrianum Rhedium & magistrum equitum ex tempore init consilium: quò, haud dubia spe, & pax conservaretur, & episcopi gratiam Senatus & populus Amorfortius emererentur. Id autem fuit hujusmodi. Locarentur in civitatem conscripti armati, qui à senatu decreti fuerant: dicerenturque vulgo è stipendio ærarii, populo Amorfortio inautorati. Adde & illud: ut senatui sacramento jurati essent, ne non omnia verisimilia apud principis hostes apparerent. Interea per literas negotium Gulielmo Turco ad conscribendum unum signum mandaretur, eosque pedites occultis itineribus in civitatem mitteret. Ipse interea episcopus stipendia ita occultè in singulos menses suppeditaret, ut ne tenuis quidem ejus rei odor ad hostem perveniret. Persuasio relinqueretur, è publico (ut dixi) in pedites impensas fieri. Placuit callidum impensè commentum in speciem tutum legatis: ac nihil indidem morati, ad referendum Dorestatum sub noctem repetiverunt. Paucis sub hæc interjectis diebus VII. Id. Decemb. in civitatem venerunt septuaginta quinque pedites, duce Godefrido Novesio: quos Consul senatus ac populi nomine illico recensuit, & ad sacramentum compulit, nusquam ullam expeditionem facturos, moturosvé, nisi ex imperio suo & senatus: & illis sine rebellione ad officia facienda fideles se præstarent. Et servatum id quidem fuit usque ad Non. Ian. Omnibus inferæ ditionis oppidis & castellis ad istum modum amissis, cum nihil reliqui Episcopo Ultrajectinus fecisset, præter oppidulum Wicam, ubi in arce, quasi undique hostium castris septus sedebat: & Amorfortiam, quæ sola in fide remanserat: penes quam omnis receptæ urbis Ultrajecti gloria postea, sed nulla cum gratia, extitit. Pessimè affectæ erant res Transiselanorum interea. Quorum cum castella & præsidia fermè omnia, & civitates aliquot Gelrus occupasset: pro situ locorum, reliquas etiam civitates novis in fluminis ripa præsidiis positis, ad famen usque penè circumsederat. Cum itaque & animis & opibus diutino bello exhaustis, nullam opem prorsus ab episcopo expectarent: audirentque acta conventus Schoenhoviensis, in quæ tandem sibi quoque, præsertim ita affectis, vadendum foret: in frequenti ordinum concilio ex autoritate episcopi decreta est, sub jus & ditionem Burgundionum defectio. Indictus dies est ad conveniendum circa Non. Ianu. Servarunt diem Burgundionum missi legati: Florentius Egmondanus, Georgius Schenkius Phrysiæ præfectus, Gerardus Mulardus, Iodocus Sasbautius, Petrus Saudanus, Petrus à libellis secretis rerum Hollandicarum. Ex equestri nobilitate Transiselana legati fuere, Ioannes Mulardus, Buchardus Westerholtius, præfectus Volenhoæ: Lubbertus Mulardus, Ioannes Stellingus. A Daventriensibus legati missi sunt, Gerardus Critius, Henricus Plaetmannus, & Henricus Terspillen reip. scriba. Campensium legati fuerunt, Lubbertus Hattemus, Gerardus Burgærdes, Ioannes Vechtus, Timanhus Veno. His additus fuit Ioannes Breda scriba. Swollani miserunt Ioannem Herverdenum, & scribam Vernerum Pufflingum. His permissum fuit, quibus antè inter ipsos in frequenti ordinum & civitatum conventu decretum fuerat, legibus & conditionibus, transferre in fidem Caroli Imperatoris & legitimorum ejus hæredum Brabantiæ & Hollandiæ principum, agros, fundos, prædia, civitates, oppida Transiselanæ gentis: ubi consensum ad id episcopi, legati Cæsaris protulissent. Hi ut inde nomine ordinum & civitatum, & omnis posteritatis Transiselani nominis, fidem & obedientiam eidem jurarent, simulatque id ipsum item ex autoritate episcopi sibi permissum cognovissent. Quare legati Caroli Cæsaris vicissim populo Transiselano

Præsidium Amorsfortiis quibus rationibus impositum.

1528.

felano hæc libertatis jura, ex principis sui autoritate, inviolabilia esse jusserunt.

PLACVIT *omnium primùm Cæsari, ut equestribus familiis, civitatibus, & oppidis Transiselanis sua libertas integra in perpetuum maneat: publica jura, privataque, clientelarum, castellorum, possessionum, consuetudinum, ut quisque ea frui pergat libertate, qua usque ad præsentem diem fretus esset: Iudiciorum in suis quibusque locis ratio, & legibus agendi forma apud suum cuique judicem & forum salva, è patrio more servetur. Quod si per regnorum civitatumvè mutationes, à pontificibus Rom. aliisvè Transiselani aliquando in posterum infestentur: ea vis ac controversia avertetur nullo civitatum, gentis, possessionumvè sumptu aut damno. Promisit ob ea Cæsar, quicquid Transiselani juris fuisset, id universum suis impensis se restituturum. Iam quod ad stipendium in hoc bellum attinet, non oneraturum se pensionibus, suprà quàm ut solvendo essent: quando belli impetum sustinendo tot annos exucti essent. Quoniam autem Transiselani se privilegium habere, & jura ab Impp. accepta affirmabant: quare in posterum se ad suscipienda arma contra Imperatorem cogi non debere: Responsum ad id fuit, Legibus illis nihil detractum iri, quod eas vel læderet, vel labefactaret honestum. Fuerunt item pacta, ne quis ob debitum alterius, æsvè publicum ditionis Transiselanæ, extra ditionem Transiselanam in ejusdem principis regno accusetur, retineaturvè: sed ob suum quisque debitum solum ut par est. Et quia gravi bello pressi erant, in legibus id quoque tenebatur, ut Cæsar extemplò arma contra Gelrum pararet atque indueret: neu ullo omninò fœdere illi alligaretur, priusquam oppida, agros, castella, & quicquid Transiselani juris unquam fuisset, armis repetivisset: possessores incolæ in suos fundos restituti essent, ubicunque ii siti forent: & quidem absque fuco, ne quid contra ea hosti concederetur. Porrò autem, quia Gelrus præsidiis positis contra Daventriam in Isela ripa, amnem obsederat infestè, ea quam primum tollerentur. Quoniam autem Transiselani per bella, qua magna habuissent, ære alieno onerati essent, & creditoribus obnoxii, permissum foret equestri loco natis & civitatibus, ex autoritate Cæsaris, aut ejus præsidis, è consuetudine patria collationem tributariam constituere, ut se redimerent. Depoposcerant Transiselani vicos aliquot Gelræ ditionis, suis finibus, hosti ademptos adjici, ac superæ ditioni donari. Responsum iis fuit, Cæsarem genti Transiselanæ postulatum, quod ratio ferret, tum demum concessurum, ubi id regnum bello in potestatem venisset. Pactum insuper fuit, quoniam tabulas de decem aureorum milibus Transiselani episcopo, pro ne-*

Conditiones inter Imp: Carolum & Transisulanos.

pro nescio quibus hypothecis tradiderant, contenderunt à legatis, ut cum episcopo de restituendis tabulis agerent. Receperunt illi & in id se annisuros pro viribus, atque impetratas daturos in ipsorum gratiam, quod fieri posset. Nec cum Gelro adjungerent fœdus, pacemvé facerent, priusquàm quingentorum aureorum pensio in annos singulos remissa, quam Gelrorum princeps Swollanis extorserat, sublataque foret. Si posteris temporibus dissidium aut certamen inter civitates ortum, ullam controversiam moveret, huic dirimendæ non ultrà Cæsar se interponeret, quàm bonum & æquum principem deceat. Quod si ab hoste rebus ablatis damnum acceperint, ab illo eos defendet, perinde ut alios, sub suo imperio, populos: fas jusque erit, jure in suis controversiis agere, in ejus regni civitatibus, pariter è communi jure ipsorum incolarum. Non committet Cæsar super hac, glebulas palustres proximo triennio è Transiselana ditione exportari, mulcta cymbæ cum merce, principis fisco sextans: delatori uncia. Exacto triennio, consultabitur, cavebiturque in posterum rebus Transiselanis, ut par illud atque utile videbitur. Persolvetur inde consueta in singulos annos Cæsari sua pensio, quo in reliquum hac in re, regioni Transiselanæ prospectum sit. Cæterum quod ad monetam civitatum Transiselanarum, ut ea pari cum principis numismatis dignitate, per omnes ipsius regiones æstimationem suam obtineat: id quoniam ad principis majestatem, & communem omnium ejus regnorum ex æquo salutem pertinet, cum præfecto monetæ consultabitur, atque inde permittetur, ut æquum videbitur. Postremò ut pacta hostibus ab episcopo, ejusque præfectis, ne hostilia paterentur, concessa, rata & integra servarentur: ut ea pecunia inde conflata, in stipendium militare verteretur.

Hæc ferè summa est pactorum inter legatos Caroli Imp. & gentem Transiselanam. De his tabulæ postea confectæ sunt. Per eos dies episcopus, propter hybernorum tempus, copiarum partem dimisit. Unum signum cum modico supplemento, quod ex robore veteranorum constabat, Wicam ad hybernandum reduxit. Verebatur Gelrus, ne remittente hyberno frigore, sub vernum tempus episcopi stipendio rursus inautorarentur: quando ad circumcidendos sumptus, ad tempus solum eas dimiserat. Quare tumultuaria manu ex Batavorum ac Velaviæ agris contracta, adjunctisque iis copiis quæ in urbe Ultrajecto erant, raptim ad duo milia peditum confecit. Cum his Ultrajectum, inde in Rheni ostium profectus, illas ab episcopo dimissas securasque hostium inopinatò adortus, dissipavit. paucis captis, reliqui fuga sunt dilapsi. His copiis auctus Rossemus, movit in interius ostium Rheni. Hic dum incautius cum Vito Munstero equitum magistro ad occupandum idoneum castris locum cum modico equitatu ante alios evagatur, penè in hostium insidias incidit. Interventu suorum ad classicum datum, pulsis insidiis, periculo extractus fuit. Iam cum haud procul ab ostio, pararet ea locatis castris, quibus ad oppugnationem præsidii opus esset, nunciatur, Genemudenses transmisso Isela, effuse Velaviæ vicos incendio passim populari. Hoc nuncio, discusso obsidionis consilio, Rossemus trepidus rerum suarum excitus, sublatis properè rebus castra movit: ac dimissa ex agris passim collecta multitudine domum, reliquas copias Ultrajectum reportavit. Eodem

Rossemii periculum.

tempore

tempore Gelrus castella aliquot, in limo palustri Apcaudano & circa Vechtam per deditionem cepit, Hammum, & castellum Miertanum. Tentata est per proditionem Montfortia: sed irritum incœptum fuit. Crescente inter hæc caritate rei frumentariç in urbe per annonæ inopiam, cum duobus signis & omni equitatu in Bataviam frumentatum proficiscuntur. Episcopus nuncio, Rhenum hostes iterum trajecisse, accepto, sperans se ab itinere eos exclusurum, circa Amerongam copias disposuit. Sed ubi audisset ex præmissis exploratoribus, utroq; eos armorum genere se duplo esse superiores: & in frumentatione copias, ut tutò commeatus in urbem portaretur, auctas: omisso itinere, quod ad claudendum transitum insederat, Dorestatum rediit. Vilescente per crebras frumentationes, frumenti precio æris inopia in stipendium Ultrajecti laboratum est. Quare ut milites ad officia promptiores essent, senatus opulentioribus civibus, ex privato conferendum stipendium imperavit. * Bubile erat in agris Camporum, quò bubulci è propinquis pascuis sub imminentem noctem pecus compellere cōsueverant. Id tanquam opportunum ad reprimendos Campenses, & prohibendum Genemudensium effusas in Velaviam excursiones Dux occuparat. Ac statim excitis tot Velavia fosso. ribus, paucis diebus vallo fossaque adversus omnem belli impetum, nihil hyberna intemperie impeditus, impositis præterea validis præsidiis ita muniverat, ut nulla operum vi penè expugnabile videretur. Et situs ipse loci id validius quoque reddebat. Hinc crebræ excursiones ad Camporum portas usque fieri: frequentes dimicationes & certamina cum Genemudensibus haberi. Daventrienses præsidium Diepenheimum, quod Gelrus valido imposito milite tenebat, obsidione cingere adorti, brevi quàm castra locarent, omnia, quibus ad oppugnationem opus esset, opera expedivere. Evocatus in colloquium præsidii præfectus, ut de deditione ageret, cum nihil pacati, sed superbè etiam responderet: arreptus in hostium potestate mansit. Inde aggressi machinis & operibus præsidium, cum machinarum jactus fermè omnes irriti essent, irruunt ingenti impetu ad opplendam fascibus ac cratibus vimineis circumductam, & eam quidem præaltam fossam. Intulerant ad objectum vallum scalas: ibi Gelri è cuniculis ac propugnaculis in confertos hostes grandinare, cladem magnam edere. Fractis Daventriensium, principio oppugnationis infœliciter tentato, animis, in castra receptui signum datur. Territi præsidiariorum fiducia, soluta obsidione, exercitum domum reduxerunt. Et cœli inclementia, & loci natura ejusmodi erat, ut militum corpora pessimè affici potuissent. Gerebantur autem ista circa principium anni vigesimi octavi: cum episcopus nullum ocium militibus ab armis & incendio daret. Castella aliquot quorundam nobilium primæ factionis Ultrajecti, in Iutfasio ussit. 1528. Pugnatum per eos dies quoque est à Daventriensibus fœliciter, duobus simul locis, ad Wilsenam & speculam: qua victoria, ipsis additi, hostibus verò fracti animi non parum fuere. Ultrajecti nulla pacata consilia extiterunt: nam insequenti mense exacto, ubi stipendium menstruum ferociter poscentibus militibus persolvendum esset: in consilio de constituenda in singula civium capita, pecunia agitatum fuit. Sed quia haud dubiè ejus collatio, ob tenuissimi census humilem multitudinem, difficilis foret, & seditionem peperisset, id consilium discussum fuit. Interim blandimenta multa dando factiones primores milites circumire, feroces spiritus mitigare magnificis promissis, indies grandem pecuniam à Duce expectari. Denique extrahendo magis cupidos animos, differre solutionem, quam negare. Ac nisi ductores signorum, sua fide interposita cavendo etiam fremitum repressissent, ipsa urbs ad direptionem exposita, præmium belli pedestribus ordinum auxiliis fuisset. Brevi quàm hi motus quievissent, pecunia allata est. Castellum erat in Dorna juris Archidiaconi ædis primariæ Philiberti Naturelli, à consilio rerum Burgundicarum. Is, ut aliarum rerum in urbe Ultrajecto, sic & castelli hujus curatorem reliquerat D. Marcum Wesium. Hoc belli initio Gelro, quòd valde opportunum esset ad prohibendas hostium excursiones: tum quod esset tutus suis illam in urbem receptus, aperuerat. Quare Archidiaconus ira accensus, ad Wesium, & basilicæ Martinianæ Canonicorum collegium literas dedit, quibus querebatur (andierat crebras inde in hosticum excursiones fieri, & viarum transitus claudi) castellum eorum fidei mandatum, Gelro jam patere sine sua autoritate: cum in hoc nequaquam ab se magnis rerum suarum sumptibus conditum esset, ut vel publica pax inde turbaretur, vel in bello hostilia inferrentur. Situm in eo loco esse, ex quo, quoniam Gelrus plurimum posset, ut episcopi insidiis ac fraude interceptum temerè deleri, soloq; æquari posset: id quod per facilè factu esset, quan-

Frumentatoribus Geldri insidias ponit episcopus.

* *Hoeboxch. fol. 742. apud Isacum Pontanum.*

Ultrajectinorum periculum à præsidiario milite.

Vidit Lapius copiam harum litterarum ex Mechlinia 3. Ianuar. 1528. datarum à Dn. Archidiacono, in quibus ait; Se mirari improbitatem, malitiā & fraudem Marci de Wese officialis sui neque id fieri se volente sed vel hoc unum summè optare quod ipse M. de Wese cum fratre & suis ab episc. detinerentur captivi aut in castro de Doorn compedibus essent constricti & igne ardentissimo apposito consumerentur & quod in anni X. de reditibus adjacentibus obulum non reciperet.

quando non ad vim ferendam, ſed ad delicias magis comparatum foret. Si quod interim inde damnum acciperetur, ſcirent, id univerſum in ipſorum capita caſurum: damnum infectum eos reddituros. tametſi Weſii bonis in poſterum ſibi ſatis cautum eſſet. Epiſcopus in ſpem adductus eo per hos dies potiundi, bipartitò equeſtres copias circa radicem montis ita mittit, ut diverſis itineribus ad Dornam, quaſi hoſtes hoſtibus, neutri alterorum gnari occurrerent. Altera turma cum ſigno Gelro per montem circumducta, ut ſi ab urbe Ultrajecto adfuiſſet, turmæ cum epiſcopi vexillo in conſpectu caſtelli loco ſatis plano denſatoque, ſed vaſto ac ſterili, fit ex compoſito obvia. Nec mutuum occurſum facile erat ſine prælio declinare: partitique ita erant, ut pauciores ſub Gelro ſigno cum pluribus commiſcerentur. Editur infeſtis lanceis ſerii certaminis, ſpectantibus è caſtello præſidiis, ſimulacrum & ſpecies. Tandem Gelri ſigni eques ſimulato pavore, paulatim retro cedendo, ad clamorem & manus eorum qui in præſidio aderant, quaſi multiplici terrore, viribus impar, perculſus fugæ conſilium capit. Alii poſtquàm illos ſugientes conſpexere, circumactis freno, & additis calcaribus equis, ſtudium inſtandi inſequendique fingunt. Ad hanc pugnæ equeſtris ſpeciem non mentes Dornenſes cum oculis tantum intentas habebant, ſed receptum ad ſe habentes patefacta porta, ſtratoque ponte manibus trepidè ac clamoribus accerſentes, adjuvabant. De tectis tormentorum vi, & turribus, in terga cedentium, carpere ſimulantes, tonitruare: eos machinarum campeſtrium jactibus, pro viribus retro compellere. Subierant jam aliquot, tranſito ponte, caſtellū, cum ſignifer inter principia invectus, exuberanti lætitia nondum capti caſtelli nimis calidus, indicio teſſeræ, nec abſque vi in primum obvium ſe proderet. Ibi ille fraude detecta, in fugam intrò ablatus, ad arma trepidè conclamat: hoſtes pro amicis trans pontem intrò receptos: emittenda ea quæ in expedito ad manus aderant, tormenta, in conſertas turmas, priuſquam hærentes tergo pontem tranſgreſſi, arcem interiorem & aditus occuparent. Ad hunc clamorem principia hoſtium perculſa, metu ne ſubducto à tergo ponte, ſimul & objecta porta, nube miſſilium obruerentur; circumactis freno equis, & additis calcaribus in fugam ſe abripiunt. Dolore inde amiſſæ è manibus victoriæ exaſperati, conjunctis turmis vicum Dornam infeſtè pervagantur: ac capta aliquanta ruſticorum præda, inter quos vici prætor quoque erat, Wicam receptum habuerunt. Per id tempus epiſcopi copiis Nerdam frumentatum profectis, ex Ultrajecto inſidiatum eſt, ſed nulla re memorabili. Tentata quoque Schoenhovia eſt à tribus peditibus, habitu muliebri oppidum ingreſſis: ſed irritum incœptum fuit. Indicio deprehenſi, & in Hagam miſſi, confeſſione tormentis expreſſa, ſupplicium dederunt. Per hæc Hollandorū oppidis præſidia impoſita extemplò ſunt. Appetebat interea vernum tempus, quo omnib. copiarum Burgundicarū viribus ex pacto cum Gelro bellandū, & Burgundionibus de tradendo epiſcopatu cavendū eſſet. Quare concilio habendo dies epiſcopo & ordinib. Tranſiſelanis, à præfectis Burgundicarum regionū Dordraci dictus eſt. Eò poſtquam convenere, tranſactis iis quæ ad ditionis utriuſq; tranſlationem & pacta attinebant: decretum quibus quantiſq; copiis bellum, & quibus ducibus ad Cal. Majas, cū Gelro gereretur. dicti ſunt duces, Comes Florentius, Comes Gulielmus à Renneberga, & Georg. Schenkius: ex heroibus illuſtrib. Tautenburganis, Phryſiorum præfectus. His mandatum eſt, ut omni cura copias conſcriberent. Decreta ſunt ad id bellum peditum XVI. milia, equitum verò ſeſquimille. Interea Georg. Schenckius, quantis videretur copiis in Tranſiſelanis, adjunctis in ſupplementū eorum auxiliis, nulla mora res gereret, ſimulac anni tempus id pateretur. Agebatur principium anni viceſimi octavi: Revocantur, referente factione, à ſenatu Ultrajectino, facto in id ſenatus conſulto, in urbem Cal. Febru. quotquot metu belli in pacata oppida perfugerant. Senatuſconſulto non parentibus, decem annorum exilium publicè juſſum: præter multatitiam centenorum coronatorum pecuniam, ærario inſerendam, & jus puniendi amplius etiam, quod penes Ducem eſſet. Supplicationes ad hæc in ſex menſes ſunt decretæ Veneris diebus, ut res belli fœliciter ac proſperè evenirent: & jejunium ſimul inſtitutum eſt. Motus novus, ab equitibus ſtipendium quinque menſium ab inchoato bello poſtulantibus, obortus, à Ducis legatis, qui huc ad res inſpiciendas trepidè accerſiti fuerant, ſupervenientibus, compoſitus eſt. Comitiorum tempore propter civium paucitatem (nam partim exulabant, partim direptionis periculo, nonnulli etiam odio factionis urbe poſt cœptum bellum dilapſi fuerant) in duodecim dies dilato, cum interea ſpreto edicto nulli rediſſent, convenere quidem operæ in ſuas quæque è priſca conſuetudine, curias: ſed adempto ſortiendi ſuffragandiq; jure, Dux per epiſtolam homines ſuæ ſectæ ſenatores ac tribunos dixit. *Coſſ. facti Fredericus Regius, Godefridi Regii prætoris filius: & Frederi-

*An. 1528. Cōſules Fredericus de Coninck, & Fredericus Voocht van Rijnevelt.

Fredericus Vochtius. Nec fuit clam amplius Gelro, quid consultarent Dordraci: quare finitimos Leccæ vicos episcopum redeuntem operiens, cum toto exercitu insedit. Ille non ignarus, Wicanos ingenti sui desiderio teneri, Schonhoviam è concilio reversus, ad eos literas dedit in hæc fermè verba.

Anxii sui expectatione esse, simul & solicitudine pro sua salute agitari desinerent, quòd hostis citeriorem amnis ripam infestis armis obsedisset. Se propediem tantis copiis stipatum, domum adverso flumine adfuturum, ut per medias illorum stationes iter suum posset vertere: Ipsi interea accuratè vigilias pro portis & mœnibus adversus hostium artes & impetum haberent.

Missus iisdem diebus cum literis nuncius ab Episcopo ad ordines Ultrajectinos è Schonhovia, de actis & conventu Dordraceno, (ne ignari essent) in stationem incidit Gelrorum. Hi, lectis literis, ac nuncio citra ignominiam retrò dimisso, adeò incredibili lætitia perfusi fuerunt, quòd longæ militiæ & majoris nominis belli certi essent, ut in noctes seras convivia & compotationes largiores producerent. Datæ sunt brevi pòst de iisdem iterum rebus ab episcopo ad Ultrajectinos literæ. Postquàm Gelrus ingens sibi à potentissimo hoste bellum parari palàm advertit, (quia passim delectus per Hollandiam habebatur) & ipsa oppida validis præsidiis impositis permuniri: adeò ut communibus armis contra se belli impetus universi verteretur: conscripto novo exercitu suas civitates, & commeatu maturè munire aggreditur: mittitque circa omnia præsidia, qui mandarent, ut intentè custodias haberent. Idem & ab episcopo, per eos dies navigio Dorestatum reverso, ad eas munitiones & civitates, quæ in fide remanserant, factum est: ab eoq; add tum fuit, ad Cal. Majas momentum belli alicujus operæ precii fore, præut hactenus fuisset. Gelri, qui aggerem Leccæ oppositum & proximos pagos insederant, cognito per exploratores episcopi accessu, & copiarum, (erant enim ad duo milia peditum) quæ expedito agmine aggerem, dextramque adnavigantis ripam tenebant, ut eum in tutum prosequerentur: in minus glebosa montium iter flexere: veriti, ne trajecto Lecca hostibus convictis, in discrimen, locúmve iniquum deducerentur. Dilabentem Gelrum manipulus sub noctem exploratum insequutus, ubi castra metarentur, in parum notis callibus incautus in hostis stationem incidit. Capti hi cum ad Martinum Rossemum deducti essent, interrogantur quantæ copiæ suorum fuissent: ubi corpora curarent, quovè iter haberent? Ille singula edoctus, in primis autem, omnes Leccam jam transivisse, ac castra Langostratia petivisse, extemplò moveri castra, & expediri arma imperat. Atque ita à media nocte nihil moratus, sublatis impedimentis, lentè flumen Leccæ repetit: ne miles cursim per difficilem præpinguemque glebam iter faciendo, priusquàm ad hostem perventum esset, lassitudine frangeretur. Paulo sub exortum solis ut ad Taislicam diluculante jam aurora ventum est, Rossemus copiis traductis pontones subduci custodiriq; mandat, ne transitus à tergo suis clauderetur. Inde expedito agmine, quantum potest, Burgundicas copias ad vesperam penè usq; sequutus, cũ ab obviis viatoribus accepisset spaciũ itineris, quod adhuc aberant: nihil ultrà tendere ausus, tum quia miles totum diem itinere faciendo defatigatus erat, ab insequendo abstitit. Sequenti die superato amne contra Culenburgum castris locatis, corpora suos reficere & animos jussit: atq; ibi haud multum temporis moratus, in castra Dornensia copias reduxit. Fervebant interim omnia conscribendis copiis per omnes Burgundici nominis regiones. Sed nihil æque terrorem belli, quod à potente hoste parabatur, auxit atque id, quod transportatis in Phrysiam è Brabantia impedimentis, Schenkius habito delectu, evocatoque Phrysii Burgundicique nominis milite cum exercitu Iselæ appropinquare diceretur. Perculit hic rumor supra modum cùm finitimos Gelros, tum Ultrajectinum populum: quippe qui concitati belli conscientia tactus, gravissimi hostis adventum, cum quo tot seculis, odiis certatum fuerat: sed & infestiorem multo, quo justius iratus erat, Episcopi accessum, si victor evaderet, formidabat. In ea turbatione, multi Burgundici sanguinis mortales, advertentes præsentibus reipub. Ordinibus nec virium nec animorum satis esse ad ferendam instantis belli tempestatem, cum hactenus non sufficeissent: simul quàm parum spei in Gelro foret, simulatque universus belli impetus

in eum conversus esset, urbe furtim excessere. Quorum fuga per factionem & Gelrorum præfectos vulgata, quamvis ad eam diem usque in pacatorum numero habiti erant, confestim hostes judicantur: ac militibus in domos eorum immissis, penu omne diripiendum absumendumque datum est: illud identidem consonante clamore occinentibus. Martis id jus lusumque in patriæ desertores esse. Multi, quos apertè episcopi vel hinc esse norant, quod nusquã factiosorum consiliis interesse voluissent, urbe, senatus autoritate pulsi sunt. Indignatio ingens ex ea re, & clamor plebis adversus hujus conturbationis autores exortus, expostulantis cum præfecto urbis comite Mursio effecit, ut non solum moderatius deinceps, & lenius rempub. gererent, sed milite extemplò ædibus fugitivorum deducto, à vi etiam temperarint. Interea dum à Burgundis ea, quibus ad bellum opus esset, citra ultraque Iselam apparantur, urbi adversus longam obsidionem commeatu Dux prospiciendum edixit. Magna frumenti vis circa Non. Martias Rhenis Ultrajectum portata: motaque simul sunt castra propius urbem è Dorna. Dux nihil amplius novi hostis lentos apparatus & adventum moratus; antequàm in se moveretur, Rossemo rem claram facere, & expectatam, ac facinus memorabile apud omnem posteritatem, rebus adhuc integris, perpetrare mandat. Quod ut tutius facilliusque conficeretur, misit ad Ultrajectinum exercitum sexcentos selectos pedites è Batavis conscriptos. Qui cum aliis recensi ad mille trecentos fuerunt. Lucis principio eas copias in campum Oudevicanum prope urbem deductas, ad concionem Rossemus convocat: ac in frequentem coronam, hastam quatiens, progressus, ita loquutus est.

Christophorus Meursæ Comes cum Imperio à Carolo Geldriæ Duce Ultrajectum missus. Pontanus fol. 742.

M. Rossemii Oratio ad milites quos Hagam Comitis ducere intendebat. Pontanus in historia Geldrica fol. 744.

Næ profectò sterilem, contubernales fortissimi, militiam ingratis hactenus sequuti sumus: episcopum enim persequendo, nihil aliud sub nostris auspiciis, quàm quod incommoda multa, multumque laboris in expeditionibus citra ullum privatæ rei emolumentum exhausistis: ut sæpe nocturnus diurno labor per itinera difficilia hyberna intemperie, cum magna animi mei ægritudine, nulla prædæ spe ostentata, à vobis sit continuatus: qui alioqui in pingui solo, quamvis lassos egregiè juvare potuisset. Nunc quoniam pro uno, gemini hostes nobis parti sunt, ut aliquando fructum aliquem militaris operæ sentiatis, aperiam vobis hodie ditissimum opulentissimi hostis regnum: ubi tantum auri argentique & preciosarum rerum prædæ vobis milites concedo, quantum per omnem vitam, ad luculenter vivendum satis sit futurum. Cæterum, quis hic sit hostis, ecqua urbs, cujus diripiendæ opima præda vos onustos reddam, tum apertius vos edocebo, ubi propius perventum erit. Me ducem jam solum sequimini.

Sic paucis milites alloquutus, effuso cursu in suburbanum è concione pedes sese abstulit. Magnis clamoribus, Dii approbent ea verba: copiæ fugientem, inordinatè sequutæ, oppidanos è muris & turribus prospectantes, in tam subitæ lætitiæ & inexpectatæ admirationem verterunt. Cum peditibus omne penè equestre nomen, relictis in urbe equis, quod eorũ per Hollandiam cùm propter itinerum angustias, tum glebæ præpinguis hybernis mensibus difficultatem, nullus aut perquam tenuis esset usus, se conjunxit. Tenebantur interim portæ clausæ, ne quis internuncius ex urbe in Hollandiam, Gelrorum infestum accessum indicatum præcurreret. Iam ter mille ab urbe passus processerant, Rossemus postquam omnia circumquaque tuta ab auscultatoribus esse vidit, ad militem in concionem rursus advocatum hujusmodi verba fecit. Credo vos commilitones, magno cognoscendi desiderio, quò expediti iter habemus, accendi: nec immeritò. Nam simulatque hodie animos vestros spe ditissimæ prædæ impleverim, non potest repentina illa lætitia, omninò defecata metu curisque esse, quàm diu hostis genus, locus, periculorum difficultatisque ratio sit incognita. Equidem vos securos esse

esse jubeo, atque laborum intrepidos: ut quem hactenus ducem, nullum discrimen, nullum tempus, nullam tempestatem unquam, quamvis sævientem, causatum habuistis, eundem nunc inter principia sitis visuri. Hollando imus bellum indictum, non per fœcialem (ut olim) sed armis & incendio. Hagam totius regni caput, ubi opes plusquam Crœsi aut Persicæ sunt, direptum contendimus. Hanc ego vobis auro argentóque spoliandam, & quicquid preciosarum rerum sit, quicquid ex ea asportari poterit, ita nudandum propino, ut nihil reliqui faciatis: quantum item virorum obvium est prædæ Ultrajectum abducendum, ut se à vobis redimant. At potentis populi nomen nihil vos conterreat. Fuerunt olim strenui: at nunc nihil minus. Si reputaveritis apud animos vestros, sub quo principe ad hoc usque tempus cum magna nominis vestri & gloria & æstimatione militastis, qui vincere solum, & nunquam vinci novit: qui belli artibus & rei militaris laude unus clarus habetur: Deinde, si vestram ipsi virtutem, tot victoriis florentes copiæ, vobiscum cogitaveritis: contrà, Hollandorum imbellem gentem, & ignavos ventres: facile opinor apparebit, quàm per inertem hostem medium, iter vobis faciendum erit. Quàm brevi temporis intervallo omne propè nomen Transiselanum vestræ ditionis fecistis? Quot arces episcopo quàm parvis copiis uno simul tempore ademptas, Ultrajectinæ reipub. restituistis? Taceo Horestam, taceo Amisianum præsidium, terrore adventus exercitus victoris magis quàm vi in deditionem concessisse. Adde, episcopum intra angustum, & quidem haud perinde munitum præsidium, ut sibi persuasum habet, conclusum teneri: adeò ut præter Amorfortiam, nec arx, nec munimentum sit, ubi testudinis in morem, collectus in suum tegumen, tutus ad omnes ictus lateat. Hæc vestra, commilitiones, vestra inquam, virtus paucis mensibus, tantam nomini vestro celebritatem, tantam existimationem conciliavit, ut ipso accessu formidabiles, in fugam, antequàm ad decertandum acie ventum esset, hostes compuleritis. At Hollandorum possem numerosos nostra memoria exercitus, sed secunda prælia nulla: multas item fœdas clades diversis locis acceptas, commemorare, in quibus Gelri nominis virtus enituit. Quid? ubi ingentes eorum exercitus paucissimis copiis fudimus? ut planè vetus illud verbum verum esse, re ipsa compererim: Ignavam esse opulentiam, &, Timidas divitias. Quàm exigua manu superioribus annis Wasseneri instructissimas cohortes, in Carthusianis*, procul ab domo asperrima hyeme cecidimus? quantam militum vim cum eorum duce cepimus? Nonne innumerabiles penè copias prope Hardervicam in maritimis locis, per eadem fermè tempora tumultuaria manu rusticorum delectæ juventutis, è Velavia, cum modico equitatu, contracta, ad internecionem delevimus? Recentior est illa insignis victoria ad Termeidam, ubi capto Gulielmo Turco, hostilium copiarum duce, accepto gravi vulnere, plures contrucidabantur propè, quàm acceptæ cladis nuncii fuga evadebant. Nihil itaque metus, nihil trepidationis vobis faciat, ô milites, Hollandici nominis inanis fumus: cui propter tot victoriarum decora ipsi pavor estis.

Opulentia ignava.

** Apud Ultrajectum. Pontanus ad an. 1512. fol. 646.*

Quod ad alia igitur pericula promptiores, & ad novos militares labores subeundos sitis alacriores, nunc tempus poscit, ut vobis ditia stipendia, vobis grandia operæprecia, magnæ mercedes proponãtur: nc semper victorias vestras infrugiferas esse queramini. Hic senatorios homines * euparyphos circa abacos rationarios occupatos, hic causidicos & patronos mercenarios luxui & crapulæ ociosè vacantes, & planè Sybaritas, in prodigiosa opum affluentia opprimetis: hic denique quantum auri, quantum argenti infecti factiq;, ab extremis usque Indis & Arabibus in septentrionalem orbem est transmissum, opportunum expositumq; estis habituri: ut nemo omnium, cognito nostro accessu, nisi in manus nostras fuga dilabi queat. Ecquis vestrum est, qui negabit tanta mercede priores labores abunde pensari? Quis hostem quamvis potentem viribus, talibus castris ad diripiendum concessis: spoliis tam opimis, ad legendum, datis, non contemnat? quæ omnia uno vos die tanta opulentia onerabit, quanta in omnem senectutem, ad lautè splendidéq; in ocio vivendum rudiariis sat sit futura. An non quævis ad ultimum pericula, præ hujus præmii expectatione levia, imò verò nulla æstimanda sunt? Mea profectò sententia. Iam verò duplex induendæ in novum hostem indignationis causa animos vestros meritò accendere debet. Primum quod per Hollandos stetit, quo minus episcopum tota ditione exutum (cum tantum armis polleremus) jamdudum expulimus: quæ sola res vos victoriæ vestræ fructu defraudavit. Hi enim occultè mittendo illi auxilia, stipendia liberaliter suppeditando, pecunia juvando, ditionis nostræ propemodum factum episcopatum, interverterunt. Deinde ita novo fœdere cum hoste societatem adjunxerunt, ut bello huic illigati, si victores evaserint, alieno, in jus ditionemque suam, omne nomen Ultrajectinum, superũ &

** Idest, Eleganter vestitos.*

Hollandis cur Rossemius infestus.

inferum pariter cogant. Hæccine tam indigna nobis toleranda? an differenda hostilia tantisper, dum apparent? dum egregiè armatorum milibus instructi, transitum nobis in Hollandiam, aditum in Hagam, bello translato claudant? dum itinera, dum calles insideant? Maturè nunc obstandum est milites, & virtutis documentum ipsis cum magno glorię vestrę additamento, & commodo circa novi belli proœmium, edendum est. At id interim metuo, ne, quod aliquot hostium civitatibus à tergo relictis, mediterranea regionis penetranda sint, paucis ignavis trepidatio pavorque oboriatur. Hos ego indignos honoratæ militiæ nomine exautorandos, & domos dimittendos censeo.

Ignavi ad quálibet curam in horrescunt.

Etenim nullum facinus magnum in bello sine periculo, nihil memorabile sine difficultate geritur. Illa ubi absunt, ibi nihil gloriâ, nihil triumpho dignum patratur.

Quanquam vero non videam, quid obvium esse possit, quod terrore ullo vos percellat: pavoremvé faciat, quamobrem inanem metum fingatis. Loquor hic spiritibus militaribus, quos gloriæ cupido versat: non ignavis, qui ad quamlibet curam, & agitatæ arundinis susurrum inhorrescunt. Nusquam hic hosti castra sunt: à tergo perpacata omnia, regionesque ab hostium copiis tutæ. Monsfortia, quanquam nec in pacatorum, nec hostium numero habetur, quod suo principi pareat: nec inde hostilia sint illata, nec portæ nobis pateant: nostro tamen nomini ita est amica, ut nisi nobis, nulli auxilia unquam ad bellum miserit. Duo inde oppida, quorum alterum humile modicis admodum præsidiis, alterum haud multo majoribus munitum, ita prætereunda sunt, ut à tormentorum vi è muris, planè tuti sitis futuri. Ex composito milites hæc expeditio suscepta est. Quare non permittetur præsidiis, senatus autoritatę, portis ad velitandum nobiscum erumpere: ne transitus in Hagam impediatur. Quid si ex omnibus oppidis præsidia deducta in unum agmen confluentur? quod quidem futurum non est: cum mulieribus pugnandum, haud cum viris erit. Nam quantum militum urbibus impositum est, ex fullonibus, nautis, pellionibus, subulcis, agasonibus, & id genus vulgo Hollandici Brabantique generis imbelli, tumultuario, sine delectu contractum est. Ut taceam, quanto exercitus victor & longo usu exercitatus, tyronibus, & iis quidem luxu urbano & ocio corruptis ac diffluentibus præstet. Vici inde, quotquot ultra citraque in ripa Rheni siti sunt, nobiscum ad paciscendum subacti, liberaliter ad ipsam usque Hagam nobis commeatum suppeditabunt. Porrò autem nulli amnes iter remorabuntur: nulli pontes, quibus intercludamur, difficilem transitum impeditumvé receptum dabunt: nulli obstabunt montes: nulla præcipitia: nullus iniquus locus subeundus, sed per plana & solida viarum, sine certamine, ad destinatum locum iter stratum est. Sine sanguine, quod mirum super hæc videbitur, tanta cimelia vobis tradam. Iam cum neque muros, neque fossas habeat Haga, quibus contra impetum alioqui permunita esset: nullum periculum erit, ne portæ nobis claudantur? aut fossæ cæsorum cadaveribus inter expugnandum repleantur: ut opima illa præda nullo prorsus sanguine sit nobis statura. Quanto verò graviores labores, quanto asperiora pericula, in statariis præliis hybernorum tempore in castris pertulistis: quoties nivalibus diebus, congressuris cum hoste, vix manibus retinendorum armorum esset potestas: quoties per objectos amnes transitu prohibiti, salutis spem in sola virtute militari haberetis. Scio milites, animos vestros à verbis meis ad virtutem haud perinde, atq; jucunda recordatione ditissimæ prædę excitari. Quam quidem non solum in cōspectu, sed persuasū vobis, in manibus esse, habere debetis. Si extimulamini tot victoriarū gloria, si vestri spiritus longa militia efferati, terrori sunt militi Hollando, ocio in civitatibus luxurianti: si nulla cōfragosa, si nulli anfractus montiū, flumina nulla iter obsepient: diis bene juvantibus, me ducem vestrum, si hactenus, nunc verò maxime lubentes volentesque sequimini. Sic loquuto, ingenti applausu ab universa concione acclamatum est: se illo duce vel Orci fauces expugnaturos. Proin, quocunque vaderet, sine detrectatione alacres promptosque secuturos. Inde Montfortiam prætergressi, Woerdam contendunt. Quamvis operis initio brevem Rheni urbisque Ultrajecti descriptionem posui, ut quidvis potius quàm in fine ejusdem à rerum ordine declinare institutum fuerit: tamen, quoniam in interiorem Hollandiam expeditionis narratio nobis cœpta est, non inutile nec inamœnum legentibus erit fortassis, in ejus regionis veluti diverticulum quoddam obiter decurrere. Primum omnium apud scriptores

constat,

Rheno olim tantum duo ostia.

constat, Rhenum in duo cornua divisum olim, non ut hodie in tria, Oceanum septentrionalem intrasse, sed longè alia ratione. Etenim præterquàm quod Isela tum vel obscurus admodum, adeoque nullius propè celebritatis rivus, vel planè omnino nullus fuit, alterum etiam ejus brachium, quod ad Batavodurorum oppidum usque Rheni adhuc nomen servat, non iisdem alveis, quibus nunc, in mare fundebatur (Lecca enim suis tum ripis perquàm angustis, ex illo nullo memorabili nomine, ut alii nonnulli rivuli, emanans, vix parvis lembis navigabilis erat) sed propè Vicam anfractuoso cursu retortus, urbis Ultrajecti muros alluebat. Inde in occasum rursus violento flexu à dorso urbis rejectus, Woerdam ac Leidam (hodie ea sunt Hollandiæ oppida) præterlabens, ad Catvicam Oceano miscebatur. Retinet adhuc toto illo tractu veterem suam nomenclaturam: sed & pleraque circà loca. Quantum itaque terrarum à Lobico, inter Waalim & veterem Rhenum ad Oceanum usque duobus quasi brachiis constringitur, olim Batavia appellata fuit: insula profectò omnium quas Rhenus facit, nobilissima, & ferax cum primis frugum. Iam verò ut Linga ex Rheno paulo infra Arenacum ortus, insulam aliam, eam dissecans, quæ nostra tempestate vulgò Batavia dicitur, facit, dum ad oppidum Gorcomium Waali commiscetur: eodem pacto amnis inde ad Ultrajectum effusus, primum Iselsteinam, inde Montfortiam, Veteres Aquas, postremò Gaudam præterluens, in sinum maris pariter cum Lecca, contra Roterodamum se exonerat: & Hollandiæ longè justissimam partem, quæ ad septentrionem vergit, cum veteri Rheno in insulam concludit. Unde ipsi Iselæ nomen est: modico nunc quidem, scaphis remisque vix navigabili, sed nihil ad veterem illum, Rheno alicubi, latitudine atque altitudine penè olim parem, quantum ex aggeribus oppositis, quibus utrinque ejus excursus constringebatur, conjecturam facere licet. Infra Veteres verò aquas in tantam vastitatem paulatim sese aperit, ut ad Gaudam Waali non sit inferior: maximè autem hybernis mensibus, cum pleno mari retro in mediterranea refusus, ripas objectas vel superare, vel aggerum molem refringere connititur. Iam verò quamvis hic obscurus, & suprà quàm infrà sit angustior, quàm qui inter celebratos scriptoribus, Germaniæ amnes forsan debeat recenseri: habet tamen aliquid celebratu non indignum. Septenis statis horis, rapido maris æstu ac conversione, perinde ut Mosa, & ipsum adeò mare propè Roterodamum, Dordracum, Brielam, Veterem item & Novam sylvam, memorata oppida (ad quæ etiam pontibus jungitur) prætercurrens, hyeme ad Geinam usque, æstate ad medium spacii inter Montfortiam & Iselsteinam, simul reciprocatione perpetua fluit, refluitque & quidem haud sine miraculo rei. Unde minus mirum mihi videtur id, quod de Eurypi prodigiosa reciprocandi celeritate, inter Phocidem & Eubœam, à veteribus scriptoribus memoriæ, prodigii loco, proditum est. Causam verò cur in tantas riparum angustias, temporum vetustate Isela contractus sit, non difficile fuerit tradere. Tantum enim salebræ è mari fluxu suo secum turbulentus introrsum trahit, ut simulatque refluxu siccas propè ripas aqua destituerit, ingentem salebrosi limi vim, & illius quidem præpinguis ac tenacis, toto illo tractu à tergo relinquat. Quare mihi videntur majores nostri, glebæ pinguedine capti, tantum flumini ademisse, quantum licuit: ubi laboris atque operæ, quæ illi repurgando quotannis impenderetur, & sumptus, pigere cœperit. Nec est ferè toto terrarum orbe gleba pinguior, aut solum feracius, quàm in his regionibus. Nisi Gaudani subinde prodigiosos sumptus desiccando vado facerent, jamdudum obturata fauce, nullum hodie Iselam haberemus. In hujus ripa ex effosso limo, inter Montfortiam (ea mihi patria dulcissima est) & Gaudam, lateculi coquuntur, quibus ab Isela, cognomentum tota ea regione, celebre est. Quondam totus hic tractus ab Ultrajecto, usque ad Oceanum, vasta fuit & nemorosa regio, horrendisque latrociniis infesta: proinde & inhabitabilis, nullisque aut certè perquàm raris oppidis habitata. Quare à vastitate sylvosa Holtlandia, & paululum corrupta postea voce, Hollandia nuncupari cœpit. Quod quidem ne tanquam commentitium & fabulosum repudietur, habeo in eam rem probabilia argumenta. Tota passim regione ultro citroque procera robora ex agris sæpenumero effodi vidimus. Sed quibus autem temporibus quove casu sylva ea corruerit, difficile est pro comperto tradere: nisi quod illud haud dubia conjectura affirmare, & pro vero penè prodere audeam: eo anno, cùm Rheni faux, æstu maris tempestuoso ad Catvicam arenæ aggere præclusa, ipsum amnem inundatione per universam Holtlandiam effusum, cursum suum per Leccam avertere compelleret, aquarum ventorumque vi sylvam prostratam fuisse. Argumento est, quòd roborum omnium capita quotquot effodiuntur, in Eurum porrecta inveniantur: ut à Zephyro, aut certè Thrasca, qui violentior est, procella coorta, & os

Batavia quæ hodie.

Isela cur contracta.

Glebæ pinguitudo apud Iselam.

Gaudanorum sumptus in siccando vado.

Rheni obturarit, & sylvæ stragem dederit. id quod accidit anno D. CCC. LX. Nisi ea res ad multo recentiorem inundationem fortasse referenda sit, quæ incidit in annum M C.LXX.

Rheni inundatio duplex

quo aquarumvis ruptis omnibus maris aggeribus, ad urbis usque Ultrajecti mœnia penetravit. Tenuere ab initio otam septentrionalis Oceani maritimam, seditione domestica pulsi Catti: quorum reliquiæ ad huc durantes, Catvica ad Rhenum & Oceanum appellantur. Mox triennio post sylvæ ruinam, postquam regio habitabilis facta esset, Calvus Gallorum rex eam Theodorico cuidam nobili homini, odio Imperatorum ecclesiam Ultrajectinam, cui pulsis barbaris donata fuerat, tutantium, dedit, annos CC. L. postquam ea condita esset. Sed incredibile dictu est, quanto successu brevi tempore ejus res creverint. Nam finibus virtute & armis propagatis, principes non solum magnum nomen, & gloria florentissimas opes sibi pararunt, sed per connubia ad regum fastigia etiam, & Imperatoriam majestatem pervenerunt: ut planè ad summum nostra tempestate venisse videantur. Habet autem ea quæ propriæ Hollandia appellatur, clarissimas civitates, Schonhoviam, Dordracum, Amstelredamum, Alcmariam, Gaudam, Wordam quondam Ultrajectini juris, Leidam, Veteres Aquas, Harlemum, Delphos, Hagam. Montfortia, quamvis in Hollandia sita est, ad ditionem tamen Ultrajectinam pertinet, à Godefrido Rhenano Episcopo, uti & Worda, adversus Hollandos condita: habet suum principem cui paret, quemadmodum Iselsteina, & Vienna, aliaque obscura quædam nullius celebritatis oppida. Redeo nunc ad cœptam narrationis seriem, unde me Hollandiæ chorographia abstulit. Rossemus Montfortiam prætergressus, & Wordam, omnes vicos citra ultraque Rhenum ad paciscendum, ne hostilem vim experirentur, compulit. Præsidiis Leidæ impositis, cum velitandi causa cum hoste, exeundi potestatem poscerent, clausis portis id negatum fuit. Quare vulgò per totam regionem postea jactatum est, hanc expeditionem Hagensem ex composito à principe Margareta Gelro permissam fuisse: ut est hominum vulgus in deterius semper, contra principes & rerum publicarum gubernatores suspicax.

Principes vulgo semper suspecti.

Constat Leidæ, rumore adventus Gelrorum allato, tantam trepidationem & pavorem oppidanis injectum, ut edicto publicè caveretur, statuta mulcta, ne quis è muris aut turribus, hostem prætereuntem tormento feriret, laceretve, ne provocatus mœnia invaderet. Processerant jam ad Voerscotam, (mille passus is pagus ab Haga abest) Rossemus horreum cum casa una & altera, injecto igni incendit. Sive quòd pertinaciter stipulationem pagani abnuerent: sive (quod plerique tum affirmabant) ut editum incendium nobilitati Hagensi signum foret ad maturandum fugam: non habeo quod affirmem. Nunciantibus trepidè ex agris proximis, Gelrum cum infestis signis Hagæ appropinquare, tantum abest creditum fuisse, ut vix etiam à vi sit temperatum. At postquam aliis super alios idem adferentibus, hostes à se visos, signaque militaria numerata, rumor civitatem pervagatus, plerosque effusos in objectam sylvam exploratum excivit: clarum ob oculos incendium exortum, & hostis conspectus, rumori allato fidem fecit. Tum demum trepidi rerum suarum, omnibus relictis, fugam fecere. Festinare sine præsentibus animis amentes: senatorii reconditos thesauros, ut obvii erant, in cymbas præcipitare: vehicula carrasque raptim magno comparare: in ea aurum infectum factumque conjicere, reliqua omnia diripienda relinquere. Multi quibus vita ac salus fortuitis rebus charior fuit, crescente intemperantius rumore, hostem sylvam jam ingressum, mensis relictis, atque omnibus prædæ datis, Delphos fugêre. Continens agmen fugientium virorum, ne in hostium potestatem venirent, implevit vias, respicientium crebro num Gelrus persequendo tergo instaret. Itaque pars Delphos terra navigioque ablati, nonnulli Roterodamum, multi in proximas Oceani insulas fuga delati, in pacatum evasere.

Haga à Rossemio capta. Hæc & plura hujus libri etiam prosequitur satis prolixè Pontus Heuterus libro nono rerum Austriacarum foliis 433. & seqq. & Isacus Pontanus historiæ Geldricæ lib. x1. fol. 745.

Delphos per fugam Hagensium, & captam à Gelris Hagam, tanta trepidatio item cepit, ut si hostes eò accessissent, diffisi mœnibus, quæ tum infirma erant, se vel in fugam, Hagensium exemplum sequuti, per adversam portam abripuissent: vel de deditione cum illis pacti turpiter fuissent: ut tantum non consultatio eos de fugiendo teneret: Interea Gelrus Hagam diripit. Et præda eo fuit ditior, quo adventus minus expectatus, & oppressio magis improvisa. Quare nulla pecunia plusquam regiæ opes ibi direptæ æstimare possunt, aurum, vestes, argentum, & quantum rerum preciosarum ad luxum comparatatum esset. mensæ pateris inauratis, & epulis vinoque onustæ: ut repens terror quemque in fugam expulerat. Claves scriniorum særis hærentes: ut apud se tantisper non essent, dum signatum aurum argentumque in sarcinam conjicerent. Rossemus occupatam arcem, adjuncto comite uno aut altero, pactione in deditionem accepit. Parsum est paucorum ædibus nobilium, quibus vel sanguine, vel veteri amicitiæ

citiæ jure conjuncti erant. Miles præda operatus, statim in luxum & libidinem effusus, omnia stupris & adulteriis complevit. Multæ nobiles matronæ, metu ne hostilia passæ, captæ insuper abducerenrur, militum libidini expositę fuere. Virginibus nobilibus vitium oblatum, quo rem familiarem redimerent. Tertio quàm Hagam ingressi fuerant die, acceptis obsidibus pro imperata xx. milium pecunia, octo milibus argenti infecti appensis, inde discessère. Miles, qui in civitatum præsidiis erat, cum vellet itinera & calles notos insidere, ad intercludendum hostibus transitum, id facere prohibitus est. Quàm quidem facilè id factu fuisset, vel hæc satis coarguunt: quòd integri & recentes itinere faciendo defatigatis, expediti prædâ impeditis, sobrii vino gravibus, & crapulam spirantibus occurrissent. Adde & illud, quòd refecti corporibus, continua tridui ebrietate & vigiliis fractos, facilè fundere potuissent. Ut taceam, plus eos in sua quàm hostes in aliena terra valuisse. Cæterũ multitudo agrestis ex agris collecta, ubi terga inordinatè discurrentium hostiũ carpendo, & insequendo aliquãdiu, certamen lacessivissent, nec pugnandi copia fieret, nec admodum poscerent, nox superveniẽs velitationem diremit. Postridie vici pacata in xI. hebdomadas pacti, partim solverunt, partim obsides imperatos dederunt. Interim dũ Gelrus populando atque urendo eam Hollandiæ partem pervagatur, episcopus suburbium Ultrajectinum, quà Rhenus in urbem influit, incendio vastat. Gelrus ubi accepit è castris circa Rheni ostia Burgundos movisse, ut à fronte ipsi simul & à tergo circumvenirentur: tum autem ex agris undiq; inconditam multitudinem contrahi: jam non amplius palantium more, sed ordinate ad dimicandum instructi, paratique per veteris Rheni tractum, scaphis præda opulentissima oneratis, in urbem redierunt. Non eo quidem, quo exierant in hostem, habitu, sed ovantium specie, mardinis, sabelinisque & holosericis talaribus, ad ostentationem prædæ, & ludibrium nobilitatis Haganæ, & patronorum mercenariorum induti. Parte inde copiarum per suburbiorum hospitia, ad reficiendos animos, distributa, reliqui postero die domum dimissi, prædæ partem Arenacum ad Ducem deduxerunt. Processerant ad Sestum, cum à vici incolis adfertur, episcopum cum omni equitatu & peditum cohorte in cavis *montium itineribus ad intercipiendam prædam, & præda graves, tenere. Rossemus, ne rerum fœliciter gestarum gloriam hic amitteret, nihil territus, misso nuncio Ultrajectum, qui relictas urbi præsidio reliquas copias accerseret, ibi instructa acie substitit. Auctus post moræ paululum parte copiarum, exploratum in subjectos montes tres equites misit, quantus hostium numerus esset, & quæ itinera insiderent, pugnæ copiam obviis haud dubiè facturus. Hi dum incautius collium sinuosos anfractus, locorum ignari (ut apparebat) obequitant, in insidias hostium illapsi, ab episcopi copiis intercipiuntur. Ab his cognito Gelrorum robore. cum ad confligendum suæ virtuti differerent, (nam peditum numero neutiquam pares erant) cum tribus captivis Dorestatum repetiverunt. Erant interea res in urbe nihilo pacatiores. nam cum factio videret prædam Haganam & manubias non in ærarium, ut inde militi suum stipendium persolveretur, & bellum aleretur: sed partim militi relictas, partim Ducem sibi usurpare, seque indies magis ac magis collationibus gravatos exhauriri: magna disceptatio ad altercationem usque de injuria, inter pleramque nobilitatem & equestres Gelri nominis coorta est. Quare alter Consulum Fredericus Vochtius, ad Ducem missus est. Ille ut eos in fide contineret, blandimenta dando, alia excusando, quod deinceps militem longè magis voluntarium & alacriorem essent habituri: promittendo in posterum meliora, præsentem dolorem mitigavit. Sævitum interim in urbe est impotenter & inmanè in obsides, sponsores, captivosque Hagenses: non solum publicè, sed privatim etiam, ad exprimendum tormentis, quanti se redimere vellent obsides Hagenses, cum xx. milia non solverentur. Arenacum abducti biennium in vinculis fuere. Mittuntur per omnes Hollandiæ vicos, ut in urbem ad paciscendum quatriduò adessent, nisi extrema hostilium operiri mallent. Publicè per eos dies Burgundionibus indictum est bellum. Episcopus cum infestis signis nocte ad suburbanum Albanæ portę progressus, molam Gerardi Feutii, factiosi hominis, injecto igne ussit. Gerebantur ista circa Ultrajectum ad Cal. Martias. Schenkius cum iis copiis, quas tum in armis habebat, Iselæ vadum transgressus, cum Campensibus, Bubile, quod Gelrus ademptum in præsidii speciem dudum munierat, obsedit. Huc ut aditus Burgundis clauderetur, paulo sub eorum accessum perfosso Iselæ aggere, factisque circà præaltis, quibus demergerentur, puteis, proxima prata inundarant: nec poterant illi dolum, ubi omnia aquis tecta erant, facilè advertere. Septimo idus Martias signo expugnationis proposito, cum præmissum militem ad postulandum in deditionem præsidium, jactu globi Gelrus violas-

Episcopus incendit suburbium quod in litteris Henrici Episc. de an. 1260. Tholler-stege nuncupatur.

Ovatio Geldrorum de spoliata Haga Comitis.

* Hole birt.

Seditio intestina Ultrajecti ex præda Hagana.

Burgundionibus indicitur publicè bellum.

Bubile à Burgundionibus capitur.

violasset, percussissetque, ira atque indignatione accensi militum animi, dat'is prædæ atque cædi omnibus hostium, per inundata pratorum arcem duobus simul locis, ab Isela, & alio à Camporum conspectu averso, invadunt. Primùm aliis super alios passim in puteos ruentibus, postquàm dolum sensere postremi præcedentium, qui hastis cautius loca prætentabant, vestigia insequentes vallum tandem subiverunt. Inferunt scalas, nituntur que triplicibus ordinibus in summa. Gelrus contrà, hostem unà cum scalis ad stantes aggeres illatis, hærentibusque deturbare, corpora pro muris opponere, stragem edere. Et Burgundus receptui jam jam, multo labore fatigatis, signum dedisset, nisi duo signa è Campanis civibus scripta, adversam Iselæ præsidii partem, & præsidiis Gelrorum nudatam, duobus fœno onustis vehiculis in fossam convectis, à tergo adorti essent. Capiunt Bubile, cæduntque in vallo Gelrum, fortiter Schenckianum dejicientem militem. Tum demum undique in summum emicant: ac trucidant, quantum militum in præsidio erat: uno vix aut altero elapso, qui hostibus immistus paulo pòst in pacatum evasit. Cæsi fuerunt centum sexaginta sex. A Schenckianis desiderati sunt, maximè Campensibus, XXXVII. Capto præsidio, ad direptionem milites conversi, cæsos spoliant, ac nudant. Fortè ita accidit, ut corpora & animos reficere jussi, militari licentia compotationem in seram usque noctem inter spoliata cadavera extraherent. Cæsorum unus, ut erat nudus, & multis vulneribus laceratus, pro exangui tamdiu in reliquo congesto mortuorum corporum acervo jacuerat porrectus, sese erigens, cum supplex vitæ incolumitatem precaretur, exterriti omnes quotquot ibi aderant, & stupefacti, penè militares spiritus, quamvis vino jam graves, exanimabantur: rati unius exemplo, statim alios post alios surrecturos. Sed quia animorum victorum ferocia jam defævierat, vita donatum, Campos in Xenodochium auferri jusserunt. Nec Dux suos diu circumsideri passus, quantum copiarum per id tempus in armis habebat, ad liberandum eos obsidione misit. Audito circa Hattemam, præsidium captum, & seram opem esse, exustis hostium navibus, quæ infrà paulo in ripa stabant, haud procul ab eo oppido, castra fecerunt. Burgundus hostium opus uemolitus, præsidium Winsenorum ex adverso Trans-Iselam, adoriri constituit. Copias itaque extemplò Campos reductas, ubi per pontem appropinquare Gelri procul conspexere, nihil obsidionem morati, arcem injecto igne deserunt. Hac Schenkius solo æquata, ad * Atræ Paludis ostium nulla mora castra movit. Trabes in vadum ad discutiendam vim fluminis fistucis adactæ erat: quibus passim ternos pedes extantibus, aliæ decussatim ac transversim impositæ, onus & molem universam præsidii sustinebant, ne subterlabentis amnis impetus aggerem invectum convelleret. Quod, quia difficile erat à terra oppugnare, naves, quas ejus loci incolæ Ollas vocant, admovit dux Burgundus: quibus operibus, tormentisque impositis, ab uno latere trabes vado fixas, quæ ipsum præsidium gerebant, tamdiu quassavit, donec vallum & rimas ageret, & ruinam ab ea parte minaretur. Cæterum paucis diebus, quàm circumsideri cœpta fuit, in deditionem venit. Inde ad Hassaliam castra translata sunt. Rossemus inter hæc expeditionem cum omnibus copiis in Septem sylvas simulat. Ea fama erectus Episcopus, pridie Idus Martias, sexcentos delectos pedites, & equites lxxv. ad utramque Bataviam depopulandam, Rhenum transportavit, ratus Gelro Iselam transgresso, totam insulam præsidiis nudatam fuisse. Rossemus, qui circa Zutphaniam adhuc castra habebat, literis suorum certior factus, episcopi copias vadum transisse, adeoque jam intra duo vasta flumina clausis teneri, præmisso nuncio mandat, ut quacunque vaderent hostes, à tergo mobiles aggerum vectes, ne equiti retrò receptus in fugam foret, occluderentur: (nam una tantum regia via prope ripam Rheni ipsis tenenda erat:) ipse verò extemplò sublatis castris Wageningam crepusculo diei quanta potuit celeritate ad prohibendam populationem festinabat. Grassabantur interim securi insidiatum & hostium, populando prædationibus & incendio omnia, Episcopii. Amorfortiæ eques erat Albertus Lumannus: hic allato in civitatem Gelrorum à simulata expeditione reditu, in Bataviam, conscensò desultoria celeritate equo, sub noctem Dorestatum subditis calcaribus petit. Et quia portæ clausæ erant, inclamat vigiles, qui in murorum stationibus excubias agebant, jubetque Coss. ut intromitteretur, ocyus accersi: esse, inquit, quod de communi salute, si exercitum salvum vellent, communicaret. Detrectantibus autem illis aliquandiu ob præsentem noctem aperire portas, vix multis obtestationibus equitis Amorfortii, & diris imprecationibus, qui mos homini habebatur, portula ei aperta fuit. Ductus inde in arcem ad episcopum, narrat de Gelrorum in Bataviam transitu, suasque copias, ni maturè, misso extemplò cum literis nuncio, trepidè domum, priusquàm longius evagarentur, revocaret,

Stratagema militare.

* Swarte Water.

Vidrus. Germ. Infer. fluvius circa Rheni ostia in Fris: à nigrore paludum, è quibus decurrit.

Insidiæ Rossemii.

vocaret, ad interneeionem haud dubia clade consumptum iri. Triplo enim hostium copias pē-
ditum equitumque numero auctiores esse, quàm sui essent. Et ut fidem verbis suis faceret,
vinciendum vinculis se obtulit, ni occidione tam delectus exercitus deleretur. Risu exceptis
hominis verbis, tantum abest creditum ei fuisse, aut de revocando cogitatum, ut vix ab iojuria
sit parsum. Mane diluculo diei Rosemus supra Wageningam ad Rhenum pervenerat. Hic
paululum dum exercitus à nocturno itinere fessus, raptim corpora reficeret, & episcopiorum
iter, missis ad id speculatoribus cognosceret, moratus cū exoriente sole, vadum transit. Epis-
copii tametsi inexpectato hostiū adventu primùm nonnihil attoniti subsisterent, (quippe quos
Iselam trāsmisisse persuasi erāt) virtute tamē & singulari audacia freti, copias partiuntur: ignari
quantus hostiliū copiarū numerus esset, (erant ad duo milia peditū, & ducentos equites.) Itaq;
præmissi ad ducētos levis armaturæ episcopii, qui cū hostiū levi armatura velitarētur, minimo
momēto eos fuderunt, fugaruntq;. Hac victoria elati, cum reliquo robore in Husdam, Gelrorū
reliquis signis obviam processerunt. Ibi apparuerunt & signa hostium plura, & acies longius
quàm pro numero explicata. Præsulis copiæ ubi sensere, retro objectis repagulis, & obici-
bus itinerum, fugæ copiam interclusam esse: ac proinde vel pugnando fortiter in vestigio
moriendum, vel abjectis hastis in hostium ditionem vadendum: ne tentata quidem pugna,
armis positis Gelro se permiserunt. Equitum partim capti, partim cum equis Rhenum tra- *Episcopii & Burgundi crudeliter occisi.*
narunt. Stabant pedites capti sesquihoram, expectantes quoad militari lege dimitterentur:
cum consultatio de vindicanda clade, ad Camporum Bubile nuper accepta, duces interim
teneret. Tandem postquàm diu consultatum fuit, valuit nefas, ut fides data, quæ apud bar-
batos sancta & religiosa habita semper est, violaretur. Itaque Gelra religione ipsis servata
est fides. Ductores in mediam concionem progressi, crudelitatem cladis Campensis verbis
exaggerarunt. inde inhortati suos ad sociorum necem ulciscendam, ut eam sanguine hosti-
li nunc expiarent, in inermes, captivos, in acceptos io fidem, in dedititios ferro irruunt,
trucidantque occidione omnes: paucis exceptis, quos militaris gratia cædi subtractos in pa-
catum deduxit. Periit ibi membratim penè discerptus, secundæ cohortis dux Pellicius Bus- *Interitus Pellicii.*
coducensis. Capti sunt Pilanus Amorfortius primæ cohortis ductor, & Fredericus Som-
bresus magister equitum, ductique Arenacum. Fama inde cladis Batavæ Dorestati accepta,
cum magno tumultu concursus in forum ad episcopum populi est factus. Alii portis effusi
turmatim, inter spem & metum hærentes, quanquam audierant, redeuntem equitem per-
cunctantur, quæ fortuna exercitus, quisvé casus pugnæ esset. Episcopus, qui omnem vi-
ctoriæ obtinendæ spem semper in iis copiis posuerat, ob robur virorum, quos è multis co-
hortibus dimissis delegerat, diu mœstus consedit, tacitè apud animum suum illos detestans,
qui authores ipsi ad eam expeditionem extitissent: sibique haud minus iratus, qui cum tot si-
gnis futuram cladem & multorum vaticiniis edoctus esset, nulli omnium fidem habuisset:
optans id temporis potius ocio & quieti datum fuisse. Ultrajectinis verò ante meridiem,
nuncio partæ victoriæ accepto, multiplex contrà tantaque adeò lætitia oborta fuit, ut si jam
cum episcopo ac Burgundionibus debellatum fuisset. Facti igitur hoc successu ferociores
(quia rumor increbuerat, insignia Cæsariana apud multos civium in occulto haberi) de prodi-
tione inquisitionem fieri jusserunt. De nonnullis quæstiones in vinculis sunt habitæ. Quidam
metu, ne indicio proditi pœnas legibus darent, voluntario exilio se multarunt. Per e-
osdem dies in urbem nunciatur, castellum * Miertanum, in quo ditissimum commeatum, Ul- ** Mydrecht in jurisdictione Præpositi S. Iohannis.*
trajectum importandum negotiatores paucis antè diebus condiderant, ab Amsterodamis ob-
sidione cinctum, ad deditionem inclinari, ni maturè missis auxiliis subveniretur. Redierat do-
mum oportunè exercitus victor. Mittuntur eò raptim duo signa, delecti roboris, quæ pulso ab
obsidione hoste, quantum commeatuum ibi sepositum esset, in urbem deducerent. Sed recen-
tis Batavæ cladis Hollandus nuncio, & Gelrorum accessu cognito, obsidionem solvit: terri-
tus credo, ne similia pateretur. Confluxêre ex omnibus item Hollandiæ vicis Ultrajectum,
contra edictum principis, cum pacto pro rerum incolumitate, argento. Cœnæ Dominicæ &
Ordinum ecclesiasticorum ratio, quod tumultibus bellorū omnia arderent, à D. Thoma * Ne- ** Van Nyekercken.*
oclesiano, qui ea tempestate exul Chorepiscopos (ut ipsi vocant) & Episcopi vicarius erat, Del- *De Chorepiscopatu vide Molanum libro de Canonicis.*
phis habita fuit. Georgius Schenkins, quia res belli prosperè gerebat, VII Cal. Aprilis in Trā-
sisselanis Caroli V. Cæsaris Ducis Brabantiæ Comitisque Hollandiæ nomine insigni apparatu
inauguratur: jubeturq; cum omni Phrisiorum nomine deditionem Transiselanam preses obti-
nere. Rebus his confectis, ad exercitū rediit. Gelrus jam spe omni potiundi Transiselana poten-
tia pror-

tia prorsus abjecta, ubi vidit eam ad Burgundiones translatam esse, ut suas opes aliunde confirmaret, Ultrajecti comitia haberi de renunciando novo Episcopo, quem ipse diceret, statim imperat: ita ut ipse in tutelari ecclesiæ ipsius jure permaneret. Conventum ab omnibus ordinibus in comitia est XVII. Cal. Majas ad dicendum creandumque Ducis jussu episcopum, hominem imaginum majorum splendore clarum, Canonicum Coloniensem Comitem à Bichlia. Itaque hic eo die, quem dixi, publicè more majorum pro concione populi, additis consuetis ceremoniis, episcopus Ultrajectinus declaratus est. Postero die hujusmodi literæ Amorfortiam (nam hinc nondum hostilia profecta erant, & in amicis habebantur, quod cum Episcopo arma non consociassent, licet præsidia quæ imposita essent, ex ærario ali, vulgò persuasum haberetur) ab ordinibus ad senatum mittuntur.

N. van Bichelling intrusus cōtra Bavarum Episcopum. Pontanus fol. 743.

Non ita diu est, socii atque idem amici & fidelissimi & prudentissimi, quod ad vos scripsimus, nobis stare sententiam, in fide principis ecclesiastici permanere, uti bono populo, qui sub tutela atque umbra D. Martini lateat. Quoniam autem, proh summe Deus, quotidie experimur, illustrem atque excelsum virum Henricum Palatinum declaratum episcopum nostrum, multa contra fidem suam designare: multa facere, quibus libertatem communem oppugnat: plura patrare, quibus diploma juramento suo confirmatum violat: quibus pomœria & cardines D. Martini non extendit, sed contrahit & coarctat. alienato enim sub jus ac ditionem profani principis Transiselano populo, metus nos tenet, utinam vanus, ne plura sit alienaturus. Quare adversus inimicorum vim, & hostium vires, ad tuendum communis patriæ libertatem ac decus: ad defendendum ab Hollandis D. Martini jus: simul quo alienata recuperentur, & rupta dissutaque sarciantur, heri frequenti ordinum conventu habito, concordibus omnium suffragiis illustrem natalíumque splendore clarum hominem, Comitem à Bichlia creavimus tutorem ditionis ecclesiasticum, ad administrandum majorum more utranque jurisditionem. Factumque à nobis id est eo consilio, ut ubi primum interregnum erit, quacunque via id eveniat, eum episcopum renunciemus: eum pro principe, omnibus justa inaugurationis & juramenti cæremoniis datis, recipiamus. Quoniam autem hactenus vos ut fidelem obedientemque D. Martini populum, in omnibus officiis præstitistis: non dubium nobis est, quin eadem nobiscum vobis stet sententia: sub ecclesiastici principis imperio manere velle: tueri vestra jura, tabulas juratas exequi: nec alios, quàm bonos vicinos sociosque præstaturos. Itaque quod ad hanc tutelarem gubernationem attinet, non voluimus vobis clam esse, quòd sciremus vos à nobis staturos, eandem sententiam & mentem item fore. id quod pro certo tutori designato affirmabimus.

Hassaliam obsidet Georgius Schenckius Frisiæ præfectus.

Subscripserant ordines consueto more. Tabulæ impressæ signo Decani. Erat inter hæc Schenkius in hoc totus, ut ab ea parte, ubi infirmissima esset, binis castris munitis, Hassaliam

gravi

gravi obsidione circumsessam, brevi oppugnaret. Gelrus diffidens præsentibus oppidanorum viribus, & paucitati militum, quos sub hostium accessum imposuerat, nocte silentio sexcentos armatos tectis navibus in oppidum misit. Haud inde diu moratus dux Burgundus, dum recens & terror esset, & minus paratus ad propugnandum tutandumque haberetur, duobus simul locis tormenta admovet. Ubi quassi ita muri essent, ut per ipsas ruinas apertum iter in oppidum armatis pateret, clamoribus id invadunt. Duxerant incredibili celeritate oppidani introrsum fossas præaltas, quibus trabes præacutas ita infixerant, ut pronæ in hostem, eas transcensuro illi adversæ forent. His agger humilis, cum vallis insuper fixis, & occultis cuniculis oppositus erat: in his collocati latebant tormentarii. Ponè aggerem verò stationes stabant armatæ. Ad hanc fossam hostes confertos duobus ordinibus acie firmata progressos ubi propugnatores sensissent: è cuniculis occultis ingenti certamine ferire cœperunt. Et antesignani præcipitio objectarum fossarum territi, cum refugere conarentur, vi multitudinis tergo hærentis, alii super alios præcipitati, partim vado hauriuntur, partim nube sphærularum ex occulto obruti, fossam cadaveribus compleverunt. Schenkius spe potiundi oppido in præsenti abjecta, suos in castra extemplò reduxit: misitque illico, antequam spoliarentur, præconem, qui fidem oppidanorum pactus, cæsorum corpora ad sepulturam deposceret. Responsum à milite est victoria feroci, id tum impetratum eos laturos, ut ipsi occisorum spolia legissent. Postero die nuda corpora duabus navibus auferre hostibus permissum fuit. Successu hoc Gelrus elatus, non solum spem tuendi retinendique oppidi in armis & audacia habebat, sed noctu discussos aggeres reficere: oppidum validius scrobibus, quas lupinas nuncupant, circa vallum factis, munire: interdiu crebris eruptionibus eos, qui circa tormenta, quique in stationibus erant, turbare. Tenuit per hæc Schenkius suos aliquot diebus in castris, partim ut vulnerati curarentur: partim quod inopia pulveris tormentarii, & aliarum rerum, quibus ad perseverandum in obsidione opus esset, penuria, ab oppugnando invitus desisteret. Sed brevi iis Amsterodamo advectis, acrius multo quàm antea, hostium opera & munitiones discutere, & oppidum expugnare constituit. Et quia mœnia paulo antè machinis discusserat, priusquàm suis signum daret, oppidanorum labores, quamvis humiliores quàm qui everti poterant, diruere gravioribus tormentis aggreditur: ut ruina simul ædificiorum, quæ proxima vallo erant, & cives & præsidia introrsum à cura tuendi locum rejicerentur. Simul dato signo, armati impetu vallos fossæ infixos subeunt. Oppidanos, tantum abest tectorum ruina perterritos stationes deseruisse, ut etiam multo acrius quàm antea ad dejiciendos Burgundos intenti essent. Nusquam Burgundi plus cladis acciebant, quàm è cuniculis, unde vallos & modico intervallo objectum aggerem tuebantur. Itaque fœminis picem ferventem, & picato lino accensas coronas, saxa, & tela omnis generis, ad vallum gerentibus impigrè oppidum eo item die defenderunt. Burgundus suorum strage perturbatus, receptui signo dato, milites in castra reducit. Gravis interim frumenti, gravis annonę inopia, gravis bombardarii pulveris, & globulorum penuria, qua præcipuè in oppido laborabatur, postridie effecit, ut priusquàm Schenkius sese ad oppugnationem expediret, eum dum commeatum & auxilia recepissent, arte extraherent, & colloquium de deditione facienda peterent: mittunt simul cum literis clam nuncium ad Gelrum de frumento, & aliarum rerum inopia, sine quibus obsidio diutius sustineri non posset. Schenckius quidvis potius quàm fraudem suspicatus (erat enim, ut cætera cordatus & militari gloria clarus vir, ita natura in victos & dedititios clementior, etiam post acceptam cladem, quàm credi par est: quare & hostibus formidabilis erat, nec minus quàm suis charus) & perfidiam, permisit ut ad se in castra in colloquium, de conditionibus tradendi oppidi acturos mitterent. Postquam in castra pervenissent, Schenkius leniter castigata Hassalorum pertinacia, legatos monuit, ut salutem publicam privatis paucorum consiliis anteponerent, priusquàm extrema experirentur. Quare si arbitrium liberum de se ipsi permitterent, dicturum se æquas conditiones populo Hassaliensi, & tolerabiles. Exprimere conantibus quarum conditionum arbitrium: Responsum est benigniter, ut saluis fortunis & vita oppidum dederent: milites cum singulis vestimentis inermes, & singulis rudibus exirent: Wissingum & Cetellum defectionis autores vivos traderent. Has conditiones, si placerent, capesserent: sin minus, ipsis noxæ fore. Legatis petentibus relationem, haud negavit quidem ad deferendum spacium Dux Burgundus: sed ut ad certum induciarum diem responsum referrent. In oppidum reversi legati, ubi in concilio Burgundionis postulata exposuissent, tantus fremitus ab hominibus Gelri

Schenckij dotes imperatoriæ.

nominis

nominis dicitur ortus, ut vix à Bernhardo Hacfortio, qui oppido præfectus erat, & ſenatus principibus ſedaretur: adeò indigna & gravis poſtulatio ea viſa eſt: duos depoſcere, cum ad armatas militum cohortes negotium capti nuper oppidi pertineret, qui res Haſſalorum per proditionem ad Ducem Gelrum traxiſſent. Quare communi conſilio Gelrorum ita convenit, ut ad ultimum induciarum diem reſponſo extracto, oppidum naviter pergerent tueri: commune omnibus periculum & ſalutem fore. Quærebant moram temporis, dum cum magnis copiis ad pellendos ab obſidione hoſtes & frumenti copia brevi Dux adeſſet. Miſſus interim nuncius cum literis ad Hacfortium, ut ſtrenuè, ſicut hactenus feciſſet, res Haſſalicas armis tutaretur: biduo quod roboris militum uſquam haberet, adfuturum cum commeatu. Hic dum parum notis callibus oppidum petit, incautus in hoſtium ſtationes illapſus, ad ducem exercitus perducitur. Fraude Gelrorum ex literis lectis hic detecta, tempus induciarum pactum, ſcilicet ut expectando auxilia omnia ſimularent, dum novis viribus adjuti, oppidum egregiè permuniviſſent, nuncium in caſtris cuſtodiri jubet: mittitque ſpeculatores, qui Gelrorum iter & adventum explorarent. Horum ignaros omnium oppidanorum animos, iterum per colloquia tentat: ſimulque machinas expediri ad terrorem, imperat. Tum demum deſperatis auxiliis, legati iterum ad dedendum oppidum proceſſerunt. Schenckius aſperè increpita Haſſalorum perfidia, quod adventus auxiliorum ſpe, per induciarum ſpeciem, conſultationem de facienda deditione ſimulaſſent: quodque eo conſilio moram temporis ſolum quæſiſſent, nihil dixit ſe de conditionibus ſuperioribus ſubtracturum. Quare ea, in quæ de deditione tum conventurum erat, capeſſerent, ne ſuperbius & violentius plura addere cogeretur. Oratio legatorum erat in eam ſententiam, ut ſe purgarent, culpam capti oppidi in fraudem Ducis Gelri avertentes. Quod autem nuperas conditiones aſpernati fuiſſe dicerentur: ipſum Schenckium ſcire, penes Gelra præſidia imperium eſſe, & clavium portarum cuſtodiã. Obteſtari eum ſe, ut conſueta ſua clementia uſus in dedititios ſuos, permitteret præſidia, ſub ſignis militaribus oppido excedere: neminem depoſceret. Reſpondet Burgundus, id ita ſe permiſſurum, ſi ſine pulvere bõmbardario, ſine globulis exirent: ſi menſem nulli adverſus Burgundiones inautorarentur. Legatis in oppidum regreſſis, per exploratores Schenkius factus certior, Roſſemum cum duobus peditum milibus & quingentis equitibus caſtris appropinquare, pro vallo in conſpectu civitatis illico aciem inſtruit, hoſti copiam pugnæ facturus. Gelrus quamvis paulo viribus inferior, virtute tamen delecti roboris ſui confiſus, tum quia equitatu præſtare videbatur, ſuos contrà in pugnam educit: loco tamen iniquiori hoc nomine fretus, quòd ſolem exorientem adverſum haberet. Inde cum Schenkianis ad datum ſignum in genua provolutis, hoſtilium tormentorum globi projecti aberraſſent, Burgundi ita alacres & læti ſeſe erexerunt, ut eos jam viciſſe crederes. Et primum emiſſa tormenta ingentem hoſtium ſtragem edunt. Mox dato ſigno pugnam laceſſunt. Sed Gelri turbati certis globorum jactibus, illorum impetum non ferentes, perlevi momento pulſi loco ſunt, & in fugam acti. Roſſemus cum turbatos ordines fruſtra reſtituere conaretur, & hoſtis perſequi deſiſteret, à fuga omnibus receptis, caſtra ſua contra Burgundionum caſtra poſuit: conſtituens iterum cum hoſte ab obſidione moturo, pugnam conſerere. Præſidiis interim ſub ſignis Haſſalia egreſſis, Burgundus oppidum occupat. Ac priuſquàm caſtra tranſtulit, præſidio impoſito, advectoque commeatu, validius multo quàm antea communivit: præcipuè ab ea parte, ubi omnia ruinis patefacta, & mœniorum ſtrage nudata erant. Gelrus, principis literis cum copiis interim domum accerſitus, quia ex oſtio Rheni ingens exercitus Burgundionum in ſingulos dies moturus ferebatur, per civitates parum munitas diſperſus fuit. Auxit Gelro illud quoque metum, quod ad id robur præſidia ex omnibus Hollandiæ civitatibus contracta, in ſupplementum exercitus, paulo antè ad hoc bellum decreti, undique colligerentur. Ultrajecti eſt non minus ad hos rumores trepidatum. Nam in Tranſiſelanis, omnibus recuperatis, cum in conſpectu penè hoſtium caſtra haberent, certam obſidionem, ſed fruſtra, ſibi augurabantur. Arma edicto & tela publicè expediri, ad omnem eventum, juſſa: mœnia cæmentariis operibus, muri & aggeres, ſicubi ruinas egerant, aut corruerant, reficiuntur. Deſerto caſtello Hammenſi, præſidia ad tuendam urbem avocantur. Pars nobilium, maximè qui unà Haganæ direptioni interfuerant, caſtella ſua repetunt. Iiſdem diebus pleraque nobilitas primæ factionis, excubiis nocturnis, per urbem ſurſum deorſum, incertis autoribus acta fuit: quod in omen fugandi urbe poſt dies paucos Gelri, vulgò arreptum fuit. Toto belli tempore ſub mœnibus extra civitatem, inter murum & circumductam foſſam, per ſtationes

Præſidium Haſſalienſe quibus conditionibus dimiſſum.

Roſſemius cum ſuis à Burgundis fugatus.

Haſſalia Schenckio deditur.

[illegible] deſeritur.

tutrium

turrium excubitores dispositi fuerant: quibus à re ipsa, vulgò, à rependo & placidè circumeundo nomen erat. Hi ad omnem strepitum & susurrum vel arundinis, vel auræ more quamvis levem, vigilias supra caput in murorum speculis inclamatè consueverant, ut intentè, ut accuratè, oculis prospicerent, ac circumlustrarent omnia. Per eos autem dies duo è Burgundionum castris in Rheni ostio, nocte Ultrajectinorum excubias exploratum emissi, profundo facis primæ silentio, in suburbanum penetrarunt. Hi per fossam, quæ eo anni tempore vadosa erat, placidè muros subeuntes, cum ab ea urbis parte reptatorem vigilem in tuguriolo humili stertentem oppressissent, arreptum obversa cervice, ferro jugulo admoto, si clarum mutiret, in vestigio moriturum, per fossam secum retro in castra abducunt, audaciæ suę miraculum edituri: simul ut appareret, quàm negligenter stationes vigilum dispositas, in tanto discrimine, castris hostium in ipsis portis penè positis, Gelri haberent. Sed ab hoc captivo certè nihil aliud, quam confessio trepidationis in urbe, expressum fuit. Ea cognita, ad duo milia peditum in agrum Ultrajectinum populabundi incursionem, ut pavorem augerent, fecerunt: atque aliquot ustis agrestibus ædificiis ab occidua urbis parte, in castra redierunt. Gelrus illicò domos suburbanas portis proximas aut dirui, aut dejectis stramentis ac tegulis, tectorum fastigia nudari jussit. Hortos præterea, & quantum arborum circa urbem, præter † Centesimarium, erat, succiderunt: haud dubiè in duas res usui futurum: & ut prospectus longissimus in circumjacentes agros esset: & ne hosti ad obsidionem, quam parare existimabatur, arborum sylvæ opportunę forent. Inde leprosorum Xenodochium, & cœnobium Pacatæ Vallis tristi spectaculo, injecto igni depopulantur: veriti ne, ut maximè urbs castris positis non circumsideretur, ad intercludendam commeatui Ultrajectino viam, in præsidiorum formam validè munirentur: id quod circa belli principium ab episcopo parari visum fuerat. Relatum quoque fuit de æquandis, ad dimidium miliare quaquaversum solo, omnibus: sed populi inde fremitu coorto, turmatim in forum prorumpentis, id consilium rejectum fuit. Gentilitia episcopi Henrici insignia D. Martino tutelari erecta, per hos ipsos dies factio dejecit: decretumque est, ne catalogo episcoporum adnumeraretur Bavarum nomen. Dies jam exierat, Hollandiæ vicis nuper inter Wordam ac Leidam, ad redimendam stipulatæ pecuniæ, ne hostilia paterentur, fidem constitutus. Gelrus accepto edicto ne paciscerentur, ex urbe in illos excursionem populabundus nulla mora, fecit. Inter prædandum passim aliquot levibus prælis consertis, tertio quàm exierant cohortes, die domum redierunt. In suburbio Catharinitano sequenti nocte, molam ussit Episcopus, speravitque subitò illo terrore nocturno Gelrum se pellecturum. Spe destitutus triduò pòst sacellum S. Antonii extra Lauwenrechtam incendio evertit. Ultrajectini Montfortiam prætergressi, Veteres Aquas excursionibus levibus lacessere aggrediuntur. Sed cum ex oppido viribus diffisi, se effundere non auderent, vico proximo Rosavellensi incenso, præda armentorum non contemnenda onusti domum redierunt. Burgundi, qui in ostio Leccæ in stativis tum erant, Rhenum prope Dorestatum transuecti, totam Bataviam infestè populantur. Et Schonhoviæ vano proditionis metu his diebus trepidatum fuit, & ad arma conclamatum. Ex Leccæ ostio sex signa ad exciendum urbe Gelrum ad mœnia propè moverunt. Ultrajectini cum neque militum robore, neque animis ad certamen Burgundis pares essent, clausis portis aliquandiu intra muros se continuerunt. Præcipuè timor incessit Rossemum, ne in locum insidiarum tractus, & ab exitu & urbe exclusus, ipsum Ultrajectum amitteret. Quare ne pugnam detrectare omninò videretur, multitudinem tormentariorum cum aliquanta monophrattorum parte ad lacessendum levibus excursionibus magis quàm conserendum prælium, subitò porta in hostem effundit. Sed vix tentata procursionibus velitatione, fugantur atque in urbem retro compelluntur. Rebus ad istum modum Burgundionum auxiliis prosperè gestis, episcopus recepto animo, cum trecentis equitibus Amorfortiam pridie Id. Majas venit. Postridie petenti, senatus vetus & novus in curia, & populus datus est. Huc postquam est introduci cum Gulielmo comite à Renneberga, & Wolfio Abstemio doctore jussus, Abstemius longam orationem ad conciliandos populi animos exorsus, ordine narrare ea cœpit, quæ hominum memoria à Carolo Gelrorum Duce iniqua in Ultrajectinorum Episcopos acta essent: ducto narrationis principio, à clade Oldensalensi memorabili, sub Frederico Badio accepta: exaggerando indignitatem facinoris, & casum illius oppidi ad internecionem usq; deleti miserando, ostendit, quàm nulla affectus injuria, infestatum in socios arma movisset, insolenterque victoriam suam exercuisset. Pacis tū leges factas, mox violasse, cū sociali, adeoq; intestino bello in Trāsiselanis laboraretur.

† Vide Calepinum verbo Centesima. Verlooren Boogaert hodie vocatur, excisum à Tenremundano primo gubernatore Vredeburgi.

Henrici Episcopi nomē catalogo episcoporum diraditur.

1503. Pontanus fol. 624. Hæda fol. 316.

 Quare

Quare cum Suolla, quemadmodum irrepsisset, exclusum pòst paulo fuisse. Sed nulla pacta, nullas conditiones, nullaque adeò fœdera tam expressa, tamque arcto vinculo adjuncta fuisse quàm postrema per Trevirum. His cautum satis Episcopo, ne ille unquam in urbes, oppidáve, aut quicquid Ultrajectini nominis esset, jus ulla ratione sibi usurparet, ablata restitueret: & quantum præsidiorum haberet, inde deductis, intra suos fines deinceps se contineret. Hæc fœdera in ea propè verba icta, xx. milibus aureorum, & plus eo, quos Ultrajectinus Gelro persolveret, comprobata, fuisse. Contra ea nihil autoritate Treviri, nihil publico civitatum utriusque ditionis consilio motum, Hassaliam cepisse, Rhenos invasisse, Ultrajectum occupasse, bellum indixisse, præsidia & arces ademptas, armatis impositis, jamdudum obtinere. Ubi multa copiosè de injuria accepta disceptavit, ad postremum, ultima hæc ejus fuit oratio. Quoniam autem coactus Episcopus esset, justa arma, non solum ad recuperanda amissa, sed etiam quod reliquum adhuc esset, tuendum, induere: eum quod potuit, hactenus præstitisse. Cæterum cum bellum diuturnius, & hostis potentia major esset, quàm cui par esse posset: compulsum Caroli V. Cæsaris opes implorare. Pervicisse simul, ut armis & pecunia ab eo adjuvaretur, dum amissa vel per deditionem, vel vi recepisset: in primis autem Ultrajectum, caput & arcem gentis. Habita inde gratia, quod obedientes principi suo in dubiis rebus debitam fidem præstitissent, ibi affirmavit religiosè pectori admota manu, nunquam Episcopum, utcunque res & belli alea caderet, commissurum, ut jura & libertates populi Amorfortii à quoquam violarentur: sed effecturum, ut rata ipsis, ut sarta tecta perpetuò essent, & servarentur: additurum se præterea in posterũ ad ea cumulatè, quæ à majoribus accepissent. Postquam Abstemius dicẽdi finem fecit, extemplò Albertus Colsterus ex autoritate Heroinæ Margaretæ, à qua omnia ejus arbitrio permissa fuerant, quod prolata tabula signo impressa testabatur, ea omnia rata esse jussit: responditque, Episcopum rectè fecisse: ac promisit ex autoritate & jussu Caroli Imp. ob insignia populi Amorfortii merita, regiæ magnificentiæ olim libertates, quæ reipub. honori forent. Inter hæc v. Cal. Iunias Florentius Comes castra è stativis Lecce movit: atque Ultrajectum cum omnibus copiis prætergressus, cœnobiis urbi imminentibus igni injecto, ad arcem Amisianam obsidendam maturavit. Castris hic locum in utraq; Amisiæ ripa, robore in *Barena relicto, cepit. Postero die Comes nihil morandum ratus, præsidium dedi postulat. Negantibus iis qui intus erant, eo pacto haudquaquam sacramento suo satisfactum iri, turrim mediam magnis machinis ea parte trajecit, qua trabes inferioris tabulati juncturas sustinebant. His duobus missilibus, ita disclusis, ut universa moles trabium fulcimentis destituta rueret, aliquot cohortes extra ordinem, dum recens esset præsidiariorum & metus & perturbatio, absente reliquarum copiarum robore, vallum improvisò invadunt, capiuntque adeò primo impetu. Gelrus è ruinis hostem cum passis fluentibusque signis vallum tenere, & interiorem aream occupare conspicatus, & partem suorum porta, quæ à tergo erat, elapsam Bunscotiam fugere, magna vi in adventantes tonitruare tum demum cœpit: sed nulla Burgundionum prorsus clade, præter unum equum. Interim accedentibus aliis copiis, ubi non solum vallum, sed interiora areæ etiam hostium plena, jamque crates ad oppleudam fossam; & scalas ad parietes præcipites inferendas, expediri pararique conspexere, extemplò deditionem faciunt, seseque hostibus permittunt. Horum duces erant, Rodolphus Itersemus exul Suollanus, Mauritius Neoclesianus vir elegantis eruditionis, Wernerus prætor Hardervicensis. Inter hos Mauritius pridie Cal. Iun. Amorfortiam missus, tolerabili precio à Lubberto Turco traditur consanguineis Arnoldi Pilani, qui per id tempus à clade Batava Arenaci adhuc in custodia tenebatur, ut duorum horum per mutatio captivorum fieret. Postridie eódem reliqui captivi ad xxxii. missi, partim in publicam custodiam (quæ obtusa *turris appellatur) ducuntur, partim in carcerem Marianum conjiciuntur. Est locus concameratus sub præalta turri D. Virginis, quantum spacii in quadratum intus medium complectitur: in quem ad lævam, ubi sursum ascensus patet, deorsum per decem gradus descenditur. In hoc subterraneo specu pars conditi fuerunt. Hujus testudo summa ante aliquot annos casu ruptri campanarii fortè perfracta fuerat: & resarta quidem cæmentariorum opera postea. Sed cum laterum recens junctura haudquaquam veteri reliquo operi vetustate indurato compactoq; responderet, facilè accidit, ut motu ponderis ænei, & pedum concussionibus, saltuque quotidie trahentium pulsantiumque laterum compago eadem dissolveretur. Eam infirmitatem testudinis cives tum fortè inter se admirantes captivi ab imo exaudiebant. Itaque noctu unus aliorũ humeris sublatus, eam testudinis partem manibus explorat: sentitque non solum exempto uno latere reliquos esse mobiles, verumetiam sua sponte unà cum tessellis areæ æquatæ, quæ testudini instrata est, in suum

1528. in Majo.

* Baren pagus.

* Plompen Toorn. Der Marschlupden Toorn anno 1378. dicta.

suum aliorumque capita ruere. Lætus ob insperatam inexpectatamque fortunam, primus in summam testudinem emicat. Inde alii post alios mutuis humeris levati, ubi ad unum omnes sursum evasissent, in tutum cœmeterii Franciscanorum fratrum asylum fugerunt. Florentius interim armatis arci Amisianæ impositis, & aliis quæ ad tuendum præsidium opus essent, cum impedimentis & machinis Amorfortiam venit, simulque mandat consulibus extra ostia civitatis, exercitui naves tabulis repandis instratas, & alia parari, quæ ad transitum Amisiæ opus essent. Itaque pedes transportatus, quia vox instabat, vesperi in Hoflakia (primus is vicus Gelræ ditionis, quingentos passus ab Amorfortia abest) metatur. Posterus dies item corporibus curandis datus est, apparatæq; in civitate viminiæ crates, & scalæ in obsidionum usus. Tertio inde die Comes, omni armorum genere instructus, cum impedimentis & machinis bellicis, exusto vico, castra movit: ac Velaviam pervagatus, crepusculo diei Hattemam venit. Expectabatur Schenkius, Transiselanarum copiarum dux: is verò, quia cum exercitu nondum aderat, ea nocte in Hulsberga Comes castra fecit. His paucis pòst horis cum militum tribunis præfectus Phrisiæ, transito Iselæ vado (sita enim Hattema est in ejus amnis ripa) & omni peditum robore, supervenit: atque horis aliquot consultando de belli obsidionisque ratione absumptis, sub diluculum ternis castris positis, oppidum cinxerunt. Harmannus Verhellus arcis præfectus commodum paulo antè trecentos pedites in oppidum præsidio, & ad suorum animos confirmandos receperat. quare quo brevior angustiorque orbis mœniorum erat, eo facilius muros tueri, & diutius obsidionem tolerare posse videbantur. Coss. tum erant, Nicasius Isselus, & Arnoldus Allerus. Hi ne civium animi recenti terrore labarent, ad vigiliarum munera & in stationibus militum eos miscuere. Peditum duces, Bernardus Ketellus & Altetus Hardervicensis, suos paucos quidem, sed pro oppidi angustia satis multos hortari, ut virtute sua apud Ducem gratiam inirent, & gloriam sibi ac laudem pararent. Burgundus ratus oppidanos extemplò metu fluctuantes, deditionem facturos, oppidum, dum recens terror teneret, dedi postulat tertio quàm obsidere cœperat die. Abnuerunt pertinaciter id facturos sese, sed pro fide erga principem suum, quicquid sors ferret, experiri velle. Tum demum Burgundi opera & machinas simul undique admoveri jussere. Inde pridie Id. Iun. duobus locis ad Vicinam & Hœnversam portam quinquaginta validis tormentis mane quarta hora cum exortu solis cœpta oppugnatio est, atque ad tertiam usque pomeridianam producta. Hàc aditu ita in oppidum patefacto, decussis & muris & aggeribus, ut per eorum ruinas intrò descendere potuerint armati, extemplò ductores signorum vices & loca sortiuntur. Inde impetu muros subeunt. Clamor utrinque exortus, oppugnantium defendentiumque animos accendit. Sed ii qui oppido præsidio erant, nullum laborem fugere: hostem è propugnaculis & cuniculis ferire: ingentem cladem adulteratis globis, & sphærularum grandine edere. Contrà hostibus labore fessis, integris succedentibus, nocturnus fermè diurno est continuatus labor. Arbitrabatur Burgundus, fatigationem caussam haud dubie oppidanis futuram, ut dimicando cum integris tandem fracti, & continuo labore domiti, facilè loco moverentur. Sed expectatio ejus rei ipsos fefellit. Octavum postremò mœnibus pulsi, in castra receptum fecerunt. Creverant oppidanis animi, confidentibus contra hostem quamvis frequentem oppidum se defensuros. Burgundus turpe ratus, & ignominiosum, tam humili oppido non potiri, pedite corpora prius curare jusso, equites ab equis descendere imperat, & peditibus misceri. Ibi in magna copia militum Burgundis ad mœnia succedentibus, atrox de integro oppugnatio redintegratur, & pluribus quàm antea locis. Apparebat vel capere oppidum, vel mori in vestigio, stare. Interim dum ardet pugna, Ernestus Schenkius Georgii præfecti Phrisiorum F. quia improvidè mœnia subierat, globi jactu cecidit. Concidit eodem fermè momento Gerardus Longus præfectus præsidii Arkesteinæ. Horum casu perculsi milites, fugam trepidè relicto oppido, illico in castra faciunt. Tum demum oppidani in refugientia hostium confertim agmina è cuniculis & turribus tela globosque conjicere: alios super alios ruentes præcipitare: pro se quisque è stationibus suis virtutis exempla edere. Nec latuit eos tam inexpectatæ fugæ & omissæ oppugnationis caussa. [Quare dum trepidatio exterritos suorum clade teneret, vallum sarcire, scrobes alias straminibus contectas juxtà fodere, nihil laboris quamvis tot continuis oppugnationibus fatigati, ad patentia murorum munienda intermittere. Eadem nocte ostentum in cœlo visum, oppidanos vehementer perculit, & hostium animos in spem potiundi oppidi erexit. Signum decussatū in cœlo supra oppidum luteo colore (horrendū aspectu) terribile apparuit. Id quia Burgūdici nominis intersignum est, utrinque ita interpretati sunt, oppidū brevi Burgundio-

1528. in Iunio.

Burgundorum castra Hattemii oppugnant.

 gundio-

Divus Andreas apostolus patronus oppidi Hattemii.

Deditio Hattemiorum.

Elburgani Burgundionibus se dedunt.

gundionum ditionis futurum. Fuere tamen inter Hattemios, quid id in longè diversam religionem verterent. Tutelaris ei loco D. Andreas est: persuasum inde multis fuit, eum divum præsens oppido auxilium ut obsidione solveretur, allaturum. Mane circa lucis principium porta Hœnversa, quia magnis operibus hostium fœde deformata, diuque quassata, ac propè decussa fuerat, procidit: cujus ruina aditus armatis in oppidum per apertum planumque iter patefactus fuit. Tum oppidanis animi feroces, alioqui ad diutinam obsidionem sustinendam paratis, ceciderunt: atque habito tumultuosè concilio, mittunt legationes in castra ad petendam pertinaciæ suæ veniam, & pacem: ad dedendum se, suaque omnia. Conditionibus, quibus videretur, hostium arbitrio ac potestati se permiserunt. Fuerunt illæ autem hujusmodi. Clades hostium, in primis clarorum hominum, oppidanis fraudi non foret. Hattema salvis civium fortunis, incolumi omnium vita, in jus ditionemque Burgundionum concederet. Præsidia traditis armis oppido excederent. Atque his quidem legibus acceptis, sine cunctatione adventu ducum deditio facta est. Miles edicto ne quem violarent interposito intromissus, quamvis ex pacto tradendi oppidi, à direptione abstinendum erat, ægrè à dissoluta licentia, capitalis supplicii multa proposita coerceri potuit: à recenti enim clade suorum, spiritus præferoces adhuc efferati erant. Captum oppidum fuit Idibus Iunii. Dum miles interea corpora curat, cæsorum corpora (quia calidissimum anni tempus agebatur) sepeliuntur. Reficiuntur munimenta, & ruinis patentes muri, sarciunturque alia, quæ globorum ictibus vulnerata, rimas passim agebant, & ob id minabantur ruinam. Triduo quàm hæc ad Hattemam gererentur, C. quinquaginta equites ab Amorfortia in Rhenorum agros prædatum profecti, haud procul ab oppido nocte prædivitem armentorum prædam Wicam averterunt: simulque castellum Levendalam inter Rhenos & arcem Horstanam, à Gelro circa belli principium, captum, primo impetu invaserunt. Elburgani cernentes Hattemiorum vicinum exemplum (qui quod initio obsidionis pertinaciter se facturos negaverant, calamitate tandem domiti fecissent) ad conciliandos sibi hostium animos, & principis sui juxtà gratiam retinendam, literas ad Ducem mittunt, quid ab sese in extremo discrimine positis, fieri juberet. Respondit, ab se nihil auxilii expectandum: quare ipsi sibi consulerent. Mittunt extemplò in Burgundionum castra legationes supplices, ne ad mœnia sua infestas copias admoverent: committere se & oppidum & agros suos in victorum potestatem, libentesque imperata omnia se facturos. His in deditionem acceptis, nihil stipendii imperatum: sed præsidia imposita sunt, quibus provisum præcautumque fuit, ne in posterum rebellarent, aut Gelri impetu consuetisvé artibus opprimerentur.

LAM-

LAMBERTI HORTENSII RERUM VLTRAIECTINARUM

LIBER SEPTIMUS.

PER eosdem dies, quibus ad Hattemam jam captam in castris à rebus gerendis cessabatur, mittitur ex Altena (præsidium id in adversa, Daventriæ oppositum, ripa, suprà dixi) exploratum quidam, quò castra sua Burgundiones movere pararent. Fortè tum è castris turma equitum, interiorem Velaviam versus, expatiatum exierat: ut erat anni tempus amœnissimum. Hos explorator ille postquàm vidit palantes, ratus eos Iselam ad occupandum castris locum petere, verso equo, actoque calcaribus, celeriter præsidium repetit. Ibi ex intervallo adhuc metu trepidans, & vix spiritum præ lassitudine trahens, ab equo ille exclamat: hostes movent castra, horsum iter habent, capessite rebus omnibus relictis fugam. Creditum adeò nuncio per errorem vano fuit, ut extemplò neglectis cum assis ad focum verubus, vix spacium in fugam se abripientibus, armandi colligendivé sarcinas fuerit. Fugam horum, trepidatio eodem propè temporis puncto Luciferianorum sequuta est. Situm autem id præsidium in eadem ripa (ut alio loco memoratum est) paulo infra Daventriam versus Campos erat: quod quia civitati imminere nimium apparebat, ob formidolosam propinquitatem vulgari joco Inspector ollæ appellabatur. Daventrienses hostium fuga cognita, civitate confertim effusi, transmisso vado primùm Altenam diripiunt, ac demoliti cum aggeribus, solo ita adæquarunt paucis horis, ut vestigium propè inexpugnabilis munitionis nullum extaret. Inde Luciferum adorti certatim magno labore (quia id longè altero, ob lateritia propugnacula & alia cæmentaria opera, validius erat) disiecêre. lateres in civitatem transvecti eodem ardore: atque inde in foro domum, librandis ponderibus instà destinatam, paulo pòst ædificarunt, quam Libram Daventriensem, appellarunt: insculptis sempiterno apud posteros monumento & in hostis contumeliam, Luciferi, & Ollam inspectantis capitis symbolis. Eodem die Gelrus *Nibeccam, ac præsidium ‡ Tulpicum injecto igne deseruit. Et ad istum quidem maximè modum æquato timore tribus munitionibus Dux amissis tot anteactas de Transiselanis victorias, uno die oblitteravit. Ita possessione ditionis Transiselanæ ejectus, de suo regno, ablatis jam duobus oppidis, sollicitus esse cœpit. Quanquàm terra ultra amnem præter Hassaliam, nullum oppidum, & præsidia aliquot obtinuerat, munitionibus tamen in citeriori ripa & Hattema Suollę objecta, non solum ipsum flumen usque ad mare possederat, ut iter navibus ad devehendos subvehendosque commeatus interclusum esset, verumetiam in ipsas tres civitates crebras incursiones facere, Daventriam indies sclopis infestare, ejus muros verberare operibus, adeò per multum temporis perseverarat, ut consumptis omnibus, ægrè, ac non nisi è Westphalia commeatum peterent. Nec potuit profectò ullis castris positis gravius obsedisse ad earum quoque possessionem obtinendam, quàm hac via. Obsidione æquatis præsidiis itaque exempti, & Iselæ & terræ possessionem totam illi eripuerunt. Amorsfortia iis ipsis diebus proditione tentata est à quodam Ioanne Westerfeltio: qui arreptus, indicio facto, in carcerem conjicitur. De hoc extemplò quæstionibus aliquot tormentis, habitis, expressum fuit: octo aureis eum corruptum à fratre suo Iacobo Westerfeltio famulo Groffii, qui tum temporis bello occupatus erat, si civitatem Duci, ab ea parte, ubi D. Annæ sacellum est, tradidisset. Sumptum de hoc illicò supplicium est: ac quadrifatiam dissectus, è portis suspensus fuit. Captus quoque est Wolfius quidam Gelri nominis quidem ex suspicione societatis. sed homo candidus & perhumanus, & ad tuendam magis communem patriæ salutem, quàm proditionem natus. Sed re deprehensa, qua insons coarguebatur, vinculis exemptus fuit. Cooritur simul occulta conjuratio quorundam civium, qui sub episcopo stipendium faciebant, adversus plerosque optimates, ut eos prædæ opportunos haberent. Erant inter equites nobilitatis plebei quidam, homines audaces ac facinorosi, & ad turbandam quie-

Altena præsidium.

Altenæ præsidii fuga stupenda.

1528. in Iunio.

Daventrienses Altenam diripiunt.

Pontanus fol. 750.

Libra Daventriensis quando ædificata.

Transiselanum regnum perdidit Geldrus uno die.

** Nieubeecka fol. 37. Sandæi ad consuet. feud. Geldriæ.*

‡ Tulpicum. nunc Zulch dictum, castrum in diœces. Colon.

Amorsfordia tentatur proditione.

Conjuratio quorundam occulta apud Amorsfordiam.

tem intestinam direptionis,atque aliena invadendi spe, prompti. Hos sibi consilii sui participes socios Amorfortia illa juventus stipendiaria adjunxit; persuasos, si per dolum primoribus civitatis animadvertendi potestas, & constringendi licentiam militarem adempta esset, libidinem solutiorem vivendi fore. Querebantur adhæc inter se, illud quoque intolerabile esse, quod æquato jure & civium & militum,sibi ea innocentia in bello,qua in pace sub legibus,citra ullum laxamentum,citra veniam,si modum excederent, vivendum esset. Nullum inter servum civem, & militarem virum discrimen haberi.Penes se portarum custodias clavesque esse debere,quo excurrendi populatum prædatumque quoties libitum esset(id quod nunc negaretur,facultas foret. Rata itaque juventus inautorata magnum haud dubiè adjumentum sibi,nobilium auxiliariorum equitum societatem allaturam: maximè direptionis bonorum spe proposita,ex composito clàm primores civitatis,ut quisque optimus pariter & opulentissimus erat, apud principem criminantur, quasi in Gelri factionem æquo inclinatiores essent. Nullum penè colloquium de Cæsaris opibus & Burgundionum potentia incidere,in quo hostis virtutem,in quo decus & gloriam ejus militarem contrà non veherent. Periculosum non modò ditioni inferæ, verumetiam Hollandiæ, atque oppidis maritimis,si clàm Gelrus nocte in civitatem acciperetur. Ac facile quidem id factu futurum: quippe penes quos portarum claves essent. Hanc rem ut sine tumultu episcopus opprimeret,tradito nominum indice D. Abstemio, qui & ipse pecuniæ quàm laudatæ famæ appetentior audiebat, constituit primum à Coss. vel arte,vel vi,si aliter nequiret, claves portarum extorquere: atque inde causa indicta omnes,datis eorum bonis partim delatoribus,diripiendis,partim fisco inferendis,condemnare: haud quaquam sycophantiæ huic crediturus,si clarissimorum præcepti legum latorum Solonis & Draconis, non habendam calumniæ fidem esse,memor fuisset. Neque de controversiis quicquam à vacuis ira & odio statuendum prius,quàm utrius causa justior atque inculpatior esset,cognoscendo compertum haberetur. Cæterum Cos. accersitus ab episcopo, ac claves tradere jussus, nihil cunctatus tradit.Erant in principis tum consilio,quibus clam ob id hæc consilia struebantur, quòd hospitali jure impensius erga benemerentes cives affecti vulgò crederentur: quare ne procederet, quod agebatur, illis arbitris, in metu erant. Hi tum fortè, excepto sermone cujusdam, ex intimo consilio, de supplicio bonorum, ubi nefarium facinus agi sensit, detexit consilium. Refertur tumultuosè in senatum. Mittuntur Coss. ad principem,quæsitum materiam atque occasionem, quamobrem,quibus delatoribus, ad cædem,summos viros, de ipsius dignitate bene meritos, & eos quidem indemnatos,destinasset. Ubi id quod agebatur, è responso episcopi, senserunt, perpurgatis se suisquis adversus calumniam, ostenderunt, quàm perniciosa pestis reipub. esset civis merens, qui patriæ suæ præsidio imponeretur. Si qua vetus simultas sit contra civem,eum nullo legis metu, militari licentia dissolutus impunè,mulctæ formidine coërcitum, neque audentem reverberare,pulsat. Eundem insolenter nihil non perturbantem, ne commilitones quidem provocatos, (ut qui in suo sterquilinio multum valeat) audere offendere. Magistratum gerentes, ut populares suos, quibus ipse armatus adjutoribus armatis fretus, agenda omittendaque dictet, vilipendere. Adversus hos, etiam alios, quos pudor alioqui contineret, quos dignitatis reverentia prohiberet, & militaris lex frenaret, sedulò extimulare. Hinc doli, hinc insidiæ, hinc sycophantię ab hominibus talium artificibus, adversus magistratus consuuntur. Hanc calumniam fraude civium merentium in civitate confutam, adjutore equite externo, ipsi principi persuasam, totam rempub. penè evertisse. Cujus exitio ipsum quoque, præcipitem abiturum fuisse. Hujusmodi dictis Episcopus attonitus ac stupefactus,ignorantiam rerum & materiæ quæsitæ excusavit. Ægrè sibi persuasum id de populo Amorfortio: ut cujus fidem ad eum usque diem sanctam & inviolatam expertus esset, is nunc animis mutatis à fide D. Martini deficeret. Autores hujus calumniæ senatus extemplò relegatione peregrinationis ergò, & pecunia multavit. Admoniti inde hujus periculi posteris temporibus, utiliter cavent,ne cives, principi inautorati,in civitatem recipiantur. Profecti jam ab Hattema Burgundi XVI. Cal. Iul. Hardervicam ternis castris circumsederunt. Machinæ, quia terra partim ob earum admirabilem molem, partim ob regionis palustrem montosamque naturam,& vastitatem, sequi non poterant, mari navibus circumvectæ,tardius appulerunt. Tormenta quatuor regionibus contra civitatem ita sunt disposita, ut à terra & mari, ea oppugnationi opportuna esset. Tertio Cal. Iul. mane sub exortum solis undique machinæ adductæ: continuataque oppugnatio horrendis tonitruis totum eum diem est, & insequentem noctem,usque ad sequentis diei octavam horam. Hardervicani

Abstemius pecuniæ quàm laudatæ famæ appetentior.

Ante causam cognitam nihil statuendum.

Civis merens patriæ pestis.

Hardervica à Burgundis obsessa.

conspi-

conſpicati multis locis decuſsos bombardis muros ac turres, partem etiam ædificiorum circa pomœria machinis everſam: ita ut aditus pedeſtribus copiis per oppletas ruinis foſsas in civitatem patêret: metu ſimul ne pertinax mora hoſtem offenderet, aut inexorabilem etiam redderet, oratores ſtatim ad petendam pacem in caſtra mittunt. In colloquium admiſſi interrogantur, ecquas deditionis conditiones peterent, cum pro captis jam penè haberentur. Reſponſum, eaſdem ſe petere, quæ Haſsalis nuper datę eſsent: eandem enim ſpem impetrabilis veniæ poſt præſtitam principi ſuo debitam fidem, in Burgundione habuiſse. Inter cæteras deditionis leges: ut præſidia armata ſub ſignis fluentibus ſine fraude oppido excederent. Huic voci ferociter ab univerſo conceſsu ducum reclamatum eſt: Non eſse Haſsalorum & Hardervicenſium eandem conditionem. Illos enim tecta hoſtium fraude, non ſua voluntate, à fide alienatos, bello receptos fuiſse: quare ob ipſorum merita, id capto oppido, hoſtili præſidio donatum. Hardervicenſes verò novos hoſtes jam propè manu conſertos teneri: ac belli jure ſub ditionem redactis, nihil tale expectandum. Cum nihil pacati reſponderetur, in oppidum regrediuntur: dato ad referendum reſpondendumque duarum horarum ſpacio. Dum intus undique ad contrahendum aggeris orbem pro ſe quiſque annititur, & ſenatus in curia mœſtus, conſultando tempus abſumens, hoſtem extrahit, Schenkius nihil cunctandum in tali occaſione, ad æquanda omnia, diſturbandoſque ab operibus oppidanos, ratus: primus machinas ab integro, quanta maxima vi potuit, admovit: muroſque cœpit & turres quatere. ſequuti eum deinde aliorum caſtrorum duces, totis viribus oppugnationem redintegrant. Tum ſenatus videns nihil virium, minus verò animorum ad tolerandam obſidionem ſe habere: deſtitutos inſuper omni ſpe liberandæ obſidionis, deſeri ſe à duce: trepidè ac tumultuosè de oratoribus iterum mittendis, aut evocandis in colloquium hoſtibus conſultat. Creverat inter hæc tam brevi obſidione fames, & rerum omnium inopia: non hominibus ſolum, verumetiam armentis pabuli penuria pereuntibus. Perſeveratum eſt ſternendo obvia omnia continuis globorum jactibus, uſque ad horam diei primam. Sed nuſquam gravius, quàm à mari. Tum primores ad muros ſemidirutos progreſſi, colloquium ex propinquo poſtulant, excidium veriti, ſi oppidum vi per ſtragem ruinarum captum foret. Se ſuaque omnia in fidem Burgundionum permiſerunt, parati imperata facere. Dictatis pacis conditionibus, datum eſt ad deliberandum ſpacium in poſterum uſque diem. Sequenti die deditio facta eſt: promiſeruntque ſe imperata facturos, ſalva vita & fortunis. Pedes captivus oppido exceſſit: ſimiliter & equites captivorum habitu ſub rudibus more militari. Equitum magiſter Bruno Schurrerius cum paucis aliis nobilium retentus eſt, ad permutationem quatuor illuſtrium equitum, (inter quos erat Fredericus Sombrevus) qui per id temporis à clade Batava Arenaci adhuc capti cuſtodiebantur. Accepta inde in oppidum præſidia ſunt, & commeatus, cujus (ut dixi) inopia tam brevi obſidione crevit. Inauguratur ſimul Cæſaris Caroli nomine Florentius Comes, in caſtrorum conſpectu: ubi per aliquot dies, dum quaſſata murorum, unà cum aggeribus diſcuſſis, & obrutis foſſis reficerentur, ſunt morati. Hujus ſtatim à principio obſidionis, Ultrajecti primùm tumultus, inde furor quidam coortus omnia miſcere cœpit. Rebus deſperatis ex urbe dilabebantur furtim alii poſt alios, belli concitati principes: præcipue inopia æris, exhauſtóque ærario, cum adverterent, ob ſtipendiũm militi perſolvendum ſe petendos extrahendoſque. Horum fuga cognita (quia nuſquàm comparebant) multo impotentius tota urbe vociferatum eſt: palàm direptionem minari, ni alicunde contracta pecunia, ſtipendum perſolveretur. His clamoribus militum, præfectus urbis motus, veritus haud dubiè apertam rabiem ſequuturam, in nemine quicquam ſpei, præterquam in Canonicorum collegiis habebat. Horum principes crepuſculo diei in ædes Antonii Venrodii Canonici ad D. Virginem (fuerat is quæſtor toto bello à Duce lectus) ſilentio cogit. Ibi oſtendit in quanto diſcrimine urbis res ſitæ eſſent: ſed nullorum hominum magis, quàm qui religionis nomine atque titulo cenſerentur. Laborari pecuniæ inopia: terribiles indies militum clamores & fremitus ingraveſcere, ſtipendium expoſcentium: laborari annonæ caritate: creſcere commeatus inopiam, ut præter direptionem planè ipſis nihil immineret: quod penes religionem opes ſolum reconditæ crederentur. Ad ea alii: iniquum eſſe, totius belli onus in ſe transferri. Nudatos ſe non ſolum pecunia, cujus ingentem vim à cœpti civilis tumultus initio contribuiſſent, verumetiam proventus ac redditus ſuos in hoſtium terra & civitatibus retineri: fundos alios alibi pignori oppoſitos. Multos jam eſſe annos, quòd de uſuris nihil percepiſſent. Collationem igitur hanc diutino bello exhauſtis gravem eſſe, imò ſe non ſufficere. Non magni (inquit præ-

Florentius Burenus Comes Hardervicæ dominus inauguratur Cæſ. nomine.

Ultrajectinorum tumultus in rebus deſperatis.

fectus)

fectus) refert unde conferatur, ex publicóne an ex privato modò conficiatur solum. Quantæ autem sit militum quod extrahantur in omnia flagitia, dissoluta licentia, ipsi videtis: quæ parvo momento redacta pecunia compesci poterit. Vobis hucusque pepercerunt, diutius profectò non parsuri, si longiori cunctatione efferentur. Notæ opinor sunt illę (ut audio) rabie ac furoris plenæ voces, licet vanæ, efferatorum spirituum tamen indices: brevi futurum, ut quatuor urbis regionibus, in stipendium solvatur, clarum incendium, direptis vestris prius ædibus, oriatur. Nocturnis horis audio, utinam certus, quibus autoribus, profugorum civium fores effringi: vitreas fenestras quorundam è nobilitate excuti: vim omnibus locis fieri: haud futuram, si indicio autores deprehenderentur. Quod si vestro nullo periculo moveminI, vel patriæ caritati conservationem publicæ salutis, vel religionis nomini hanc pietatis partem præstare debetis. Sunt vobis tot tamque ociosa signa, vasa, aurea argenteaque in delubris vestris divorum: quorum si aliquam partem in bellum nunc, cum maximè opus sit, contuleritis, nullo id vestro incommodo fiet, & rempub. conservabitis. Quod si veremini, ut eam rem posteritas accipiet, primum nihil est quòd ipsi indignentur queranturvé, à vobis ea alienari, quæ vestra cura sunt parta. Vestro ipsi, si placebit exemplo, aut nova donaria, nova ornamenta in templa inferant: aut iis contenti sint quæ à vobis per manum sunt accepturi. Scio quid hic mihi respondebitis: sacrorum penetralium custodes, ea omnia initio belli, ne prædæ essent, in abditis specubus seposuisse. Ea autem, ne arrepti, & suppliciis fortè adacti, proderent, in pacata Hollandiæ profugisse. Scio hæc vestro consilio & artibus factitata: sed habetis vasorum magnum numerum, quibus in liturgiis cœnæ quotidie utimini: inde aliquam partem ad quatuor aureorum milia in medium conferte. Quod nisi intra biduum, imperatum feceritis, experiar si quid opis in milite, ad extundendam pecuniam, situm erit. Hunc in vestra bona possessum publicè quicquid esculentorum ibi invenerint, absumpturos mittam, quoad imperatam summam, è publico privatóve contuleritis. Territi collegiorum primores privato periculo, id quod certum erat, calicum inauratorum magnum numerum, argentea item candelabra, & alia signa, ut Imperatum erat, extemplo contulerunt, ut inde pecunia signata percuteretur. In basilica S. Martini, supra aram summam inter arcuatas pilas paulo infra chori testudinem, crucis, cum signo argenteo Servatoris, simulacrum, quinquaginta (ut putabatur) plus pondo, sublime stabat: monumentum, nescio cujus, vetus quidem: sed situ & squalore ita horrens & obductum, ut vix albicantis argenti tenues scintillæ oculis intuentium illucescerent. Id noctu tolli clàm jussum, ne (quia vetustate visendum miraculum vulgò habebatur) luce sublatum, suggillationem popularem excitaret. Mane statim desideratum, totam urbem ad spectaculum rei, tanquàm novæ, excivit. Ibi variæ ominationes audiri, ut in superstitioso vulgo solet. Hi clamare, in exitu nunc bellum esse, postquàm fana diripi cœpta essent. Alii præsentem iram numinis haud dubiè Gelrum, ob impietatem, habiturum. Cæterum ut populi apertè frementis error, & vanæ ominationes tacitè reprehenderentur, sequenti nocte à squalore & situ repurgatum, totum novum & candore conspicuum in locum suum restituerunt. Sparsum inde in vulgus fuit, ad candefaciendum, non ad liquandum detractum fuisse. Manavit hinc extemplò per finitimos populos, ad confirmationem vani simulacrorum cultus, fabula, (ut est humanum ingenium ad idolomaniam pronum) monetarii utranque manum, signum liquandum in focum immittere tentantis, non solum ambustam, sed quasi detruncatam unà cum prehensa mole decidisse: quare ictos numinis ira in locum reportasse. Et ut fabulæ sua constaret fides, editi sunt statim in Hollandia de prodigio fabuloso libelli Germanorum lingua, & sparsi. Urbs quamvis ad ultimam inopiam adducta, in obsidionis certæ expectatione erat, adeò ut Gelræ factionis principes aut fugam capessérent, spe tuendi civitatem abjecta, aut fugam meditarentur: incredibile dictu tamen est, quàm diutino bello præsidia imposita, & urbano luxu marcescentia elanguerunt. Omnia indiligentius facere: stationes nocturnas circa portas negligenter habere: vigilias in muris: portarum custodias parum accuratè, minusque multo intentè, quàm antea, obire. Quam rem civis qui ab episcopo erat advertens, consilium de recipiendo per proditionem, in urbem, expulso principe, occultum agirare per hos dies cœpit. Acuit ad eam maturandam paucos illos conjuratos metus direptionis: & expectabatur constituta hora cum parte equitatus ex Arenaco Mathias Ketellus: qui furentes desperatione in urbe ad eam rem adjuturus vulgò ferebatur. Hujus itinere Ultrajectum, pridie per exploratores Amorfortiæ cognito, undecim equites post occasum solis è civitate profecti, ad noctis horam decimam in Biltam, quingentos circiter ab

Vasa sacra conflantur apud Ultrajectinos in stipendium.

Fabula de signo Servatoris argenteo.

Amorsfortiorum equitum facinus præclarum.

urbe

urbe passus, pervenerunt: ac silentio proximum ei loco Virginum cœnobium ingressi, hostium adventum in insidiis ibi operiuntur. Ligulis equorum linguis ad hinnitum prohibendum constrictis, ipsi armati circa portulæ ingressum, ad omnem auram intenti steterunt. Et nox illunis facile armorum fulgorem, ne proderentur, conspectui ademit. Paulo pòst nuncius ad urbem cum literis, equitum appropinquantium indicibus, præmissus, in hostium insidias incautus illapsus, excipitur. Ex hoc ubi confessionem spacii, quod adhuc aberant Gelri equites, tum autem quàm multi essent, expresserunt: eo ibi retento, quia hinnitum adventantium jam accipiebat equorum, illico equos suos de sultoria levitate conscendunt, expectantes dum è sabulosæ viæ angustia, in lapideam evadentium equorum ungularum pulsum strepitumque acciperent. Quo accepto, tubicine subitò tuba canere jusso, infesti in hostes invehuntur. Gelri improviso illorum impetu pavidi, ne tentato quidem prælio in tenebris, ignari quantus hostium numerus esset, abjectis hastis illico se dedidêre: duplo fermè Amorfortiis plures. Inde nocte sera retracti, averso itinere Amorfortiam abducuntur. Tres fratres Ultrajecti in suburbio septentrionali (Werdam Ultrajectini vocant) ab Albana porta averso, Lubberti cujusdam F. erant. Hi occultum consilium recipiendi episcopi, per eam portam, in urbem struxere: assumptis in societatem consilii civium paucis, qui haud procul ab ea porta habitabant. Inter hos erat Bruno Foeck. Ex his profecti aliquot Amorfortiam aviis itineribus, rem primum exulibus, inde episcopo communicant. Docent quàm facile factu id esset futurum in tanta securitate vigilum: præcipuè præsidiorum, quæ illi portæ imposita erant. Constituitur ibi dies: dicitur locus, in quem cum armatis Cal. Iulii mane paulo post exortum solis conveniret. Datur tessera, signum nolæ ad D. Iacobum circiter sextam horam auditum: & mulier dextro brachio corbem gestans: cujus hortatu ad urbem accederet. Portæ illius custodem omnium consiliorum participem ad id adjutorem futurũ. Cætera sibi curæ fore, nullã pecuniã, nullũ præmium pro beneficio recuperatæ urbis reposcentibus. Sed conjurationem hanc clàm habendam, ne cujusquam sermone vel leviter ab arbitrio qualicunque excepto, proditio detegeretur. Interea se quibus opus esset adversus exclusionem, paraturos. Conjuratis jam dudum proprior familiaritas, ac penè domestica, cum præfecto & præsidio portæ, ob vicinitatis jus, intercesserat. Quare crebrò compotare, & ad formam dispositionemque interiorem munitionis, qua parte parum munita porta esset explorandam, convenire consueverant. Eoque consuetudinis adducta res erat, ut sæpe in superiori ejus custodia totas noctes potando continuarent. Quæ res effecit, ut præfecto & præsidio in nulla proditionis suspicione essent. Iam tum per eos dies multo quàm antea, ad observanda opportuna, simul amoliendam fraudis opinionem, crebrius convenire: in multum vini procedere studio cœperunt. Tempus agendæ rei ubi jam advenit, episcopus pridie Cal. Iul: sub octavam vespertinam portas claudi Amorfortiæ repentè, & peditem equitemque in armis esse jubet. Pedites autem in civitate præsidio à Burgundis paulo antè octuaginta, equites ducenti quadraginta quatuor, relicti fuerant. Cum his conjunxerunt se è civibus voluntarii omnes ad quadringentos. His mandat expeditionem paulo antè edoctis, ne quis inter eundum Ultrajectum, via diverteretur, aut ordine excederet. Equitibus ante peditum aciem discurrere per viam, & perlustrare oculis omnia præcepit, ne spectatoribus agrestibus accedentis agminis, consilium detegeretur: obvios interciperent: prægressos, si quos viderent à via retractos, penes se ne fallerentur, continerent. Dedit inde illis prædæ ac direptioni hostes suos: ipsosque oppressos, vivos sibi custodiri in publica custodia ac tradi imperat. Inde post occasum solis è civitate movere pedites equitesque ad sexcentos: atque trium horarum viam emensi, jam multa nocte Lauwenrechtam silentio ingressi, in pomariis proximis & domibus se occuluerunt. Quibus post horæ unius atque alterius spacium nocte concubia supervenit è Wica peditum unum signum, ac tardius aliquanto capta jam urbe cum quadringentis ex ostio Leccæ, Gulielmus Turcus. Duces erant & antesignani, exules: quorum opera in hac expeditione, vindictæ pariter ac prædæ, tum autem & gloriæ parandę cupiditate enituit. Mane portis consueta hora apertis, exploratum Albana è more emittuntur, an tuta omnia ab hostium insidiis circà eam urbis partem essent, (est ea enim Amorfortiæ ac Vicæ adversa, ut Gelriæ) resve novæ quid ea nocte agrestes accepissent. Et nebula casu coorta in cœlo, densam pluviam diei induxerat, quæ prospectum in agros adimebat. Michaël Pistorius, & Henricus fusor æramentarius (quia proximè eam portam habitabant) tum fortè unà cum ejus portæ præsidio emissi, cum in colle editiori molæ paulo antè ustæ, ponè Albas virgines stantes, omnia oculis circumlustrarent,

Monasterium dominarum S. Vincentii Ord. S. Benedicti. Vrouwen Cloester.

Consilium de recipiendo in urbem Episcopo Henric. Bavaro, trium fratrum.

Portæ Insulanæ custos. Bommeline fol. 53. non Catharinianæ ut perperam scribit Huterus lib. 9. Austriacorum.

Vltrajectina urbs quomodo ab episcopo capta sit, Idem apud Henricum Bommelium fol. 52. 53. & 54.

Vide supra fol. 25.

boariam gravioris molis,in incertum eventum, aliquanto antè oneratâ, tormenta. At hæc in confertum hostium agmen emittenda, è procursatoribus Gelris emissi, cum frustra admotum ignem pulvis propter pluvium ab austro cœlum,non conciperet, retro in forum anserinum ad suos,quò è palatio jam processerant,telorum nube pulsi sunt. Tum Amorfortii omnia sibi secunda conspicati,ex ea fortuna animis virtuti additis bifariam divisi, in Gelrum sese direxere. Pars dextra in pontem Pistorium versa ad Palatium occupandum se avertit, Reliqui alia, adversa fronte cum ipso robore, hostilium copiarum conferto agmini occurrerent. Tormentarii ad procurrendum in viam Prætoriam immissi,primo impetu Gelrum loco submoverunt. Oritur inde acris inter hastatos dimicatio omnia cæde fœdantes. Hii pro gloria pugnantes, turpe ac dedecorosum arbitrabantur, victoriâ quæ in manu erat, sibi extorqueri. Illos non solum stimulus ad demendam amissæ urbis ignominiam, sed salus communis, & factionis ultimum periculum exitiumque præsens ad pugnam etiam accendebat. Extractum in longum per ipsum increscentem ardorem fuisset certamen, nisi equitatus Amorfortius in Gelros invectus, eorum aciem turbatam penè obtrivisset. Cæde suorum territi,coguntur anserino foro cedere, & ferro via facta à tergo, in Palatinum receptū habere. Ibi restituta acie, prælium circa geranion (sic enim tympanum appellant) infestius redintegrant: sed ne tum quidem impetū Amorfortiorum rabie furentium sustinuerunt. Postquam vidit Gelrus cæcos se, frustra obnitentes, in suam perniciem ruere: & clamorem à tergo ex desperatione sublatum,non posse diutius latera rueri (undiq; enim jam,sed majori vi ad piscarium forum,ubi carcer est, quod Macellum captivorū ipsi vocant,oppugnabantur) satis abunde honori factum rari,relictô Palatino,composito agmine portam Tolstecham petivere.Episcopii in palatio jam capto nihil motati,tumultuariè instructa acie fugientes in vestigio sequuntur.Iamque Gelrus in pacatum evaserat:cum pars ductorum hortatu,pudore tam turpiter amissæ urbis, per angustam portulam,qua eruperant, ad demendam acceptam ignominiam, intrò se iterum conjicerent,rati reliquos sequituros. Aberant à porta ad conjectum saxi hostes victores,cum Gelri alii super alios motu præcipites ruentes,ægrè rursum portula elaberentur.Clauserant suorum agmen postremum ducto res duo,Dobbelsteinus,& Gulielmus Gentius.Hos ubi unus è duplicariis in prima hastarorum acie intuitus propius,agnovit: Hi(inquit suis)illi sunt qui nuper nostras cohortes,& inter eas, fratrem meum in Batavia præter datam fidem trucidarunt: sed non impunè: nam hic cæsorū nostrorum animas istorum sanguine exaturabo. Inde ad hostes, Nunc este Batavæ cladis memores,& nobis d te meritas, quas meruistis pœnas: simul fusos in genua supplices & aureorū millia pro salute offerentes transfigunt Nec hac pœna saturati, in mortuos inde inhumaniter ita sævierunt, ut multis vulneribus datis,membratim penè discerperentur. Nudatis ibi corporibus, spoliatisque deformi spectaculo, & ad angularem, in declivi ponte, silicem relictis, in palatium reducuntur. Capti ad centum pedites, qui principio tumultus ab hostium equitatu à suis exclusi, & è publico prohibiti, intra hospitia sua se continuerant. Multi aviis locis in ipsa fuga oppressi transfixique sunt.Sed nusquàm plures quàm circa pomœria ponè ædem S. Gertrudis. Iraque XLII. à Gelris, III. ab Amorfortiis desiderati sunt. Rumore superati Gelri fugatique per totam urbem divulgato; capita factionis, per Albam portam, in quam urbis regionem hostilis vis nondum penetrarat, effuso in pacatum se abripiunt. Alii è muris humilioribus delapsi, quia ab ea parte fugientibus victor non instabat, Ducem petiverunt. Multi,quos rei familiaris tenuitas inopia ultima urgebat, medio tumultu, ubi animadvertebant, suis foro pulsis, urbem captam esse, ne præter exilii malum egestate etiam & penuria rerum premerentur, in monetariam officinam Petri Montani trepidè, metu amentes se conjiciunt, onerantque se raptim pecunia neutro latere adhuc signata,quæ è sacris vasis signisque, jam nuper in hunc usum collaris,percuti ceperat. Ea onusti per funes è mœnibus in apertum sese abstulerunt. Post paululum moræ tribuni militum cum manipularibus paucis ad Albam portam, quæ una adhuc à præsidio Gelro retinebatur, profecti, eam tradi in potestatem postulant. Negantibus Gelris deditionem sese facturos, duas machinas, ab latere alteram in aggere, alteram à fronte circa Album pontem, portæ opposuerunt. Territi eo spectaculo Gelri, nihil expectato portæ haud dubio casu, cujus strage ruinarum ipsi simul obruerentur, salutem pacti deditionem fecerunt. Capto ad istum modum Ultrajecto, emissisque sine fraude Gelris, eodem die auxiliaribus captis, jussi extemplò tota passim urbe pacati Ultrajectini tesseram Episcopi assumere: (Fascia straminea ea erat ab humero dextro in axillam lævam transversim utrinque porrecta) nomen item Palatinum domorum recepta.

Gelri Ultrajectina urbe pelluntur.

Pecunia è vasis sacris conflata diripitur.

Tessera Episcopi in urbe Ultrajecto recepta.

Direptio urbis Ultrajectinæ. Pont. fol. 754.

rum suarum foribus inscribere: eæ verò quæ inscriptæ non essent, diripiendæ militi victori datæ. Si quis foribus civis Gelræ factionis inscriberet, bonáve abstruderet, eum pro hoste habendum. Cum jam per totam urbem fores symbolis ac titulis notaræ, exiguo momento temporis discrimen miliri ignoto pacatæ domus ab hostili fecissent, illico ad direptionem ædium factionis passim discursum est. * Præfectus urbis, qui medio tumultu cum uno duntaxat comite porta trepidè elapsus in pacatum aufugerat, ad Sulam in ripa amnis Vechtę ab agrestibus agnitus, retro in urbem reducitur, & Gulielmo Tutco servandus traditur. Duravit direptio totum triduum cum miserabili rerum facie: ubi plus valuit avaritia peregrinorum militum, & rabies vesana exulum in inimicos, impotenter nimis sese ulciscentium, quàm patriæ amor aut pietas. Prædæ erant non solum capita primæ seditionis & principes belli concitatores, autoresque clausarum episcopo portarum, sed illi etiam, qui ab initio pacis conciliandæ studiosi fuissent: tum qui toto belli rempore adeoque à primo motu magistratum aliquem, remque pub. gessissent: proprerea quod inde res ab inimicis Soudenbalchianæ gentis administrari visæ essent. Tum si qui vel inviti in concilio fuissent. Multos sua opulentia, quod principis causa voluntate solum non verterant exilii gratia, prædæ exposuit: valuitque ad ultimum vis extrema tantum, quantum iræ victoris libitum fuit: quemadmodum fieri solet in captis vi urbibus, ubi per iram & avaritiam militum arbitrium, quàm ducum imperium potentius est. Et privata etiam simultas nonnullos in rerum suarum naufragium traxit. Edictum deinde publicè est, ne quis illorum quem reciperet, celaret, ope juvaret, & indici præmium propositum. Sæviri sub hæc cœptum in dominos fortunis omnibus spoliatos, nullo nominis religiosi profaníve discrimine. Arrepti ad unum omnes, qui opprimebantur, in carcerem Catharinianum mixtim deducuntur. Principes religionis per id rempus, præter sacrificorum vulgus, capti hi fermè erant: Gerardus Sukerrodius Decanus ad Servatorem, & Georgius Solmius ad D. Petrum Decanus, Ioannes Realis Canon. ad D. Martinum, Godefridus Cunretorfius Canon. ad D. Ioannem & illustris jurisconsultus, Antonius Venrodius Canon. ad D. Virginem, Martinus Leuwenbergius Canon. ad D. Martinū, Iacobus Crollius Canon. ad D. Virg. Consulares verò, Fredericus Vochtius Cos. eo anno, Ioannes Huchtenbrochus, Arnoldus Wulvenus, Godefridus Regius prætor urbis, Gerardus Semmius: & extra hos multi alii. Equestris ordinis hi fermè, Gysbertus vander Aa/ Ioannes van Wijck Loripes vulgò dictus. Civium & senatorum præterea ingens multitudo, præsertim quos constabat à prima secessione partes Soudenbalchianas, animis quamvis postea mutatos, infestè oppugnasse. Æmylius Niveldius primarius Decanus cum biduum conquisitus nusquam inveniretur, edicto publicè promulgato cautū capitis pœna & bonotum publicatione fuit, ne quis eum hospitio tectóve juvaret, néve quem è factione in operto haberet, indici præmium auri vis proposita. Hunc non tantum in tam ancipiti perturbatæ civitatis terrore nemo indicavit, sed habitu bajuli squalido sordidatus ne nosceretur, cum per biduum pavore consternatus per sepes & macerias hortorum sursum deorsum obertasset, ab inimici sui Godefridi Vordii (hujus enim maximè ductu urbs capta erat) exulis uxore religiosa, pro eo apud maritum deprecara, servatus fuit. In hujus ædibus ubi aliquandiu, donec furot recens elanguisset, occultus latuisset, vestis variæ habitu, & capite obnupto, ne facie nuda proderetur, conscenso equo cum Montfortiorum principe urbem egressus, Montfortiam in pacatum, periculum evasit. Libuit hujus singularis pietatis memorabile exemplum hoc loco commemorare, propter quosdam, qui religionis titulo, ab aura & favore populari vulgò commendati, contemptis cæteris mortalibus, soli pietaris ambitioso cognomento nobilitari volunt: cum longè diversum hic specimen, ubi res ipsa pietatem postulabat, in proscriptos & captivos ederent. Confugerant pavidè ad primum statim signum, quo ad arma conclamabatur, in Franciscanorum cænobium tanquam asylum Canonicorum quidam, rati illorum sanctimonia se & pietate tutos ibi larituros: simul deposita ingenti pecuniæ vi: ut si fortè inde à conquisitoribus eruti, & in custodiam abducti, dei alicujus beneficio, rebus aliis omnibus spoliati, postea restituerentur, fuisset, quo aliquam inopiæ egestatisque partem utcunque pepulissent. Irrumpentibus paulo pòst sive casu aliquo, sive accitis (nihil comperti habeo) conquisitoribus, non modò eos indicatos extrahi in carcerem passi sunt, sed parte etiam pecuniæ tradita ab eo, cujus credita fidei fuerat, aurum cum principe dividuum fecere. Et antesignani factionis è plebe in tutū evaserant. Duo extremi loci homines, & obscuri aliàs, sed quos tempora secessionū civilium & belli, inter populares satis nobilitarant, quorum alteri Gisberto Ottero nomen, alter Henricus Porcarius à studii genere cognomento appellatus fuit, diu conquisiti

Cui & cæteris militiæ Primoribus inter extrema mandata impositum erat 1528. VIII. Iunii Zoo want die upteeste noodt sich alsoo begebe dat die stadt onmachtien halff soude moeten verlaten / dat sy als dan die stadt upt barnen/ geschut/ elenden/ gefangen vnd anders mit u nemen vnd tot ons brengen solt. *Ex memoriis* Lappii.

Militum arbitrium, Ducum imperio in captis urbibus potentius.

Canonici Ultrajectini capti.

Consulares & alii.

Æ. Niveldius à periculo servatus à domicella Elizabetha van Tiel *Iohannis Filia, uxore Godefredi Voordii.*

Taxat fratres Minores Hortensius parum decorè, cum Episcopo quam rebellibus Canonicis maluerint adhærere.

siti sunt. Indicio tandem, multæ irrogandæ metu, ab amicis proditi, cum è fimo bubulo, diversis locis, & palustri glebula, quibus in his regionibus passim lignorum inopia pro ignis alimentis incolæ utuntur, extracti à satellitibus ducerentur, exulum ferocissimorum circumfusi globo, frustra militum opem ad arcendam vim suppliciter implorantes, & per principis genium ut sisterentur, obtestantes, alter in foro Anserino, alter circa curiam, multis vulneribus acceptis interfecti sunt. Tota Hollandia per eosdem dies frumentum in urbem convectum, & aliarum rerum commeatus: quia fame & annonæ caritate non minus, quàm si ab hoste diutina obsidione circumsessa ad deditionem per inopiam subacta fuisset, laborabatur. Quarto inde Non. Iul. episcopus in urbem per eam portam qua capta fuerat, Albam quæ Gelrorum dicebatur, & Tolstecham qua exclusus fuerat, ut fatales & calamitosas detestatus, venit: ac supplicationes in unum diem ob recuperatam civitatem, decrevit. Eodem die Gelrus captæ urbis nuncio perculsus, simul quia Burgundi ab Hardervica castra movere ferebantur, Rhenos deseruit. Octavo inde Id. populus Ultrajectinus in forum Boarium advocatus, in episcopi fidem jurarunt, quod in reliquum illi sine rebellione ad officia exequenda fideles se præstarent. Sublato in universum comitiorum habendorum jure, ab injuriis & conviciis deinceps abstineretur, præcipuè in eos qui ante bellum in partibus fuissent: quive in posterum rempub. gererent. Nullæ inimicitiæ exercerentur, memoria injuriarum exoleta. contrà qui facere deprehenderetur, noxam lueret: eoque opem quisque suam præfectis pro se ferret. Novus à populo exigendi jusjurandum, & insolens mos: cum ad eum usque diem Cal. Feb. comitiis jus exigendi jurisjurandi à Coss. prætori urbis in principis curia sub divo ad abacum fuisset. Capta Hardervica, Burgundiones XVI. Cal. Augusti, promotis castris trinis Tylam obsidione cinxerunt, sed minus arcta quàm Hardervicam, propter præterluentem Waalim, in cujus ripa posita est. Eam opportunitatem Dux haudquaquam negligendam ratus, maximè dum hostes, machinis nondum præparatis, circa castrorum locationem occuparentur, octingentos expertæ audaciæ pedites, tectis navibus secundo amne, nocte quanto maxime silentio potuit, in oppidum portavit. Factum id Florentii consilio vulgò per omnia castra ita calumniati sunt, ut oppidum armis egregiè munitum obsidione, propter appetentem hyemem solvere cogerentur: quia sanguine Gelro junctus, cum ad pacem faciendam, capto Ultrajecto inclinatior videretur, apud suos gratiam amisit, & omnium odia in se vertit: passim hoc militari convicio jactatum in se celebrari audiens, Tylam à Tylanis circumsederi. Auxit illi insuper invidiam in castris insolens vox: aliis ducibus & militibus omnibus concordi clamore oppugnationis copiam postulantibus neganti, atque identidem porrectis manicis respondenti. In hac pacem, in illa bellum porto. Dum ad Tylam bellum hæret, episcopus Ultrajecti per Wolfgangum Abstemium aliquot captivos è custodia produci jussit. Abstemio cum equitatu luce in forum Boarium profecto, concursus tota urbe populi ad ferale spectaculum factus est: imperatumque lictoribus, producere Godefridum **die Coninck** prætorem, Gisbertum **vander Aa** equestrem, Cornelium **Nack**/ Iacobum **Blom**/ Nicolaum Ioannis F. Pauli N. Hos productos indicta causa percussit, ut quorum consilio ac sententia descitum maximè ab episcopo, & omnium primũ turbata ac vastata seditionibus respub. fuisset. Corpora in publico insepulta usque ad vesperam relicta sunt: nec sepeliendi ea propinquis facta potestas prius est, quàm auro ad sepulturam à præfecto rerum capitaliũ, capita redempta essent. Inde XII. Cal. Aug. Abstemius cũ eodem equitatu in forũ reversus, producere e custodia lictoribus imperavit, Ioannem **van Wijck** Wilhelmi F. Loripedem equestrem, Corneliũ **vã Meerten**/ Gerardũ **Foent**/ Iodocũ **van Eyck** Petrũ Roberti phrygionem, Gerardũ **van Hopen**/ Gulielmũ **Knijf**/ Petrum Coppiũ: & cũ his nonnullos, primi inter suos nominis canonicos, quos illis admistos ex composito ad perturbandos metu apparebat: cum paulo quàm producerentur missus ab episcopo quidam adesset, clarumque inclamaret, Non morientur hodie, qui è religione sunt, retrudantur in carcerem. Forica erat in summa testudine carceris Cathariniani, ad lævam ascendentibus in pariete austro obverso. Hujus cloaca ac fistula lateritia muro extrorsum ita adhærebat, ut ad quindecim pedes, ejus ima pars à terra, quò excrementa deferebantur, herbida distaret adhuc deorsum. Sub qua tuguriolum ex stramentis factum ac tectum, imæ basi portæ adjunctum erat, in quo apricatores adversus intemperatum solis ardorem æstivis temporibus latitare, ac molossi relarum custodes pervigilare solebant. Inter eos qui in summa custodia ad cædem destinati erant, parabanturque ut ad supplicium producerentur, Petrus Coppius erat: qui dolore ventris simulato, verecundè vincula solvi, & potestatem alvum exonerandi orat. Haud negatum id quidem homini est. Admoto inde ille placidè ostiolo foricæ, dum

Rhenam oppidum deserit Geldrus.

Ultrajectinus Populus episcopo jurat.

Tylam obsident Burgundi. 17. Iulii 1528.

Opmerus in opere Chronographico. fol. 481.

Minabatur L. Hortẽsio Maxęmilianus Burẽsis Comes, quod inter describendum Tylæ obsidionem, Tylam à Tyla obsideri, dixerat, eo quod Florentius ejus pater exercitus Dux eo dicterio fuisset segnitei insidæ notatus

Supplicium sumptum de Nobilibus & civibus, quorũ nomina ex registro civitatis repræsentamus.

Petrus Coppius supplicium evitat.

licto.

Rerum regnorumque vicissitudines ut perniciosas, ita haud diuturnas, si vel impotenti & nimis calido consilio fiant, vel per tyrannidem administrentur. *Ocium longum luxum parit.*

Ex longo ocio in luxum se effusos, pacem diutius ferre non potuisse. Et quum belli materia foris deesset, domi se quæsivisse: qua inventa, meritò mutuis vulneribus cecidisse. Duces Burgundionum interim Tylanorum muros tormentis tribus locis quassaverant. Postulantibus militibus insano clamore oppugnandi copiam, cum diu extrahendo rem aliquo prætextu, Florentius negavisset, tandem improbis vociferationibus eorum victus, duces sortiri inter se jussit. Et Schenkianis castris oppugnationis vices forte obvenerunt. Nulla mora exemplò indignè ferentibus gloriæ fructu ac prædæ se defraudari, oppugnandi potestas VI. Cal. Aug. fit: ac dato signo, ad classici cantum, per oppletam cratibus fossam, ad stragem ruinarum & oppositum intus vallum, plerique umbilicó tenus per aquam impetum faciunt. Oppidani è vineis & recenti opere pari celeritate, qua hostium tormentis dirutum erat, objecto, in confertos glandes immittere: ascensum in vallum tentantes omnibus telorum generibus obruere: magnam stragem edere. Gelri præsidia ad octingentos pedites in foro armati hostes operiebantur, ad conserendum prælium collatis signis parati, si oppidanis loco pulsis, oppidum captum foret. Dux Burgundus oppidanorum rabie conterritus, ne sui lanienæ objecti internecione cæderentur, receptui cani jussit. Multo ibi in receptu major clades, quàm circa vallum accepta est. Præterquam enim quod Tylanorum machinis effusè refugientes obruebantur, alii etiã super alios cæci ruentes, integri à sauciis trepidè se recipientibus, in terram per lubricum pro voluti multo plures perierunt. Deposcentibus inde, cæsorum corpora sepeliendi potestas permissa est. Florentius ad nuncium acceptæ cladis ferebatur subridens dixisse: Et meus miles Tylam expugnare voluit. Per eosdem dies ad nuncium tumultuosè allatum, Gelrum equitatum agros populari, Amorfortiæ trepidatum est. Equites, qui tum pauci præsidio in civitate relicti fuerant, citatis equis porta Campensi hosti obviam evolant. Mille circiter passus profecti, cum percontando obvios nihil certi de hostium incursionibus acciperent: rati id quod re ipsa apparebat, experiendi causa, quid opis in se esset, si usus expostularet, ex composito ad arma conclamatũ: insidias simul veriti, si longius in angustias anfractusque viarum aveherentur, in civitatem revertuntur. Iam ab equis descenderant, & ocreati adhuc defricabant arma, cum repente iterum signo ad arma conclamatur. Eques manifestas insidias tum animo cernens, sed quas fœliciter, maturè sese recipientes, declinassent, in capita hostium minas execrationesq; detestari, quòd posita vixdum arma jam, iterum induenda essent: apertè tergiversari, ac restitare, pedites hostium equitatui immistos formidantes, quorum ipsi præsidio carerent. Plebs contrà magnis clamoribus omnia complens, instabat, ne bene gerendæ rei occasio negligeretur. Se armatos hostium vim excepturos: tantum eques ex intervallo à tergo insequeretur. Et ut animis confirmatiores, & insidiarum securi, certique fierent, quantus hostium equitatus esset: pedes explorator Gelrus circa portam in segetibus comprehensus, extractusque in medium, cum addicta & accepta fide, de equitum suorum peditumque numero, ut verum diceret, ecquæ fraus latêret, rogatus esset: respondit, non plus lxxx. equitibus manipulos duos mixtos: nec plures Arenaco profectos, nec insidias usquam ad fallendum dispositas esse. Hac fiducia equites animati, rursum conscendunt equos: monentq; identidem cives effuse inordinatéq; porta ruentes, uti juxta turmas confertim sese continerent, ne palantes hosti ad cædem opportuni forent. Paruerunt suorum consilio, & in hostem ad quingentos ab oppido passus, equite placide tergo hærente, progressi, ubi in conspectum venerunt, Gelrus paulatim cessit: veritus ne à tergo fugæ exitus intercluderetur. Via erat anfractuosa ad dextram, inter Amorfortiam & Hœflakiam, petentibus sylvam Bileram. Ad hujus exitum Gelrus aciem instruit, pugnæ copiam e quæstris facturus. Cives Amorfortii pro loci opportunitate bifariam se ita partiuntur, ut equitem hostibus ad equestre certamen objicerent: ipsi utrinq; hinc inde eminus per sepes è tuto tormentis ferirent, ac invaderent. Instruit se exadverso Amorfortius eques, paulatim sequendo per spacia, ut in re tumultuosa, collectus. Inde utrinque ubi tubæ & cornua canere cœperunt, infestè concurrêre. Sed Amorfortii armorum pondere & corporum vastitate superiores, post alterã concursationem, Gelrorũ vim facilè sustinuerunt: sed nihil æquè eos primo impetu loco

Tyla oppugnata sed frustra, cui præerat Æneas à Riemsdijck.

Gelri victi Amorfortiis se dedunt.

 submo-

dem ob recentia in se eorum merita & fidem. Quare præter vectigalium & aliarum rerum libertates, quas haberent, alias Carolum Cæs. Q etiam adjecturum, si ditio sub ejus judicium aliquando veniret. Ratus itaque se negligi senatus, ubi accepit tradendi pactum, remotis se arbitris, Ultrajecti in concilio convenisse, censuit extemplò quinque legatos Mechliniam mittendos, ad regni Burgundici præfectam, ad petendum diem & locum constitui, quo indicto concilio ipsi audirentur. Eò postquam venerunt, benigniter auditi sunt, & eo propensioribus animis, quòd apud eam gentem sanctum semper & plausibile nomen Burgundicum propter commercia & negotiationem maritimam, tum alia merita extitisset. Maxime verò, quòd in bello soli in fide non tantum permansissent, sed quod capti Ultrajecti gloria penes eam fuisset. Cæterum ad VIII. Cal. Septemb. ipsis concilium indicitur Delphis, quò post direptionem Haganam judicium atque jus supremum Hollandiæ translatum fuerat, & opes civitatis, ut in tutum opulentiæ receptaculum migrarant. Eò legati sub constitutum conventui diem missi, Everardus van Lyenler oppidi pastor, Gerardus Sosius Botti Consul, Ioannes Sosius, Petrus Hardefeltius, Segerus Wilda. Delphos postquam venerunt, non multo pòst iis audiendis è senatu princeps Assendelphius, Iodocus Sasbautius, Vincentius Cornelii F. publicè dati sunt. Introducti ad hos legati, primum Carolo Cæs. Q. gratulati sunt, quòd ejus res ductu Florentii, & aliorum ducum prosperè ac fœliciter in Velavia adversus Gelrum gestæ essent: deinde, quòd Ultrajectum caput atque apicem episcopatus, pulso in suum regnum hoste, recepisset: & amplificare paternum regnum armis ultra pergeret. Postrema autem eorum gratulatio fuit, quod in ditionem nuper Transiselanam inauguratus, in possessionem inferæ etiam venturus esset. Gratias sub hæc illi egerunt, quod non solum grata essent, quæ hoc bello fideliter ab Amorfortiis acta consultaque fuissent, verumetiam quòd honorifico decreto præfectæ Margaritæ in amicis appellarentur: & ipsius beneficio, quæ haberent jura, leges, libertates illibatas in perpetuum obtinerent: promitteretque per episcopum Henricum, & legatum suum Albertum Colsterum, sua munificentia insuper immunitates cumulate se aucturum. Quibus beneficiis ne populus Amorfortius indignus esset, semper dedisse operam, daturumque deinceps porrò, ne apud ingratos ea posita viderentur. Quare venire se, ut se suamque civitatem in ejus fidem permitterent. Collaudati à legatis Margaritæ, jubentur exponere episcoporum beneficia, quæ Caroli Cæsaris decreto confirmari, & quibus muneribus civitatem suam decorari peterent. Ad ea responsum à legatis: petere, ut quam immunitatem, quod jus de coctura cervisiaria, unde nundinatio quæstuosa & frugifera una esset, obtinerent, id Cæsaris munificentia confirmaretur. Id enim amplum popularibus suis futurum esse. Deinde scriptum hujusmodi ex senatus autoritate exhibuerunt. Quoniam populus Amorfortius multis retro seculis ad præsentem usque tempestatem sanguini Burgundico amicus & benevolus fuisset, (id quod nulli obscurum est) & beneficia præstitit: graviter ob id terra ac mari bellis cum Gelro diversis, res suæ à communi tanquam hoste semper afflictæ fuerunt: agri vastati, opes domesticæ magnis suis impensis accisæ: omni ope destitutus, compulsus fuit adversus Burgundionum hostes civitatem suam tueri. Nuper cum tumultibus intestinis & civili conjuratione omnia Ultrajecti arderent, unde vastitas regnorum orta, & direptio Hagana, quæ adhuc in omnium mortalium conspectu est: in ejus societatem perniciosam nunquam iverunt: sed statim ubi ea scintillare occœpisset, apud principem suum consilio & ope aliarum civitatum institerunt, ut antequam fomentum conciperet, incendium obrueretur. Et quanquam extra caussam belli, ex illa officina profecti, planè fuerunt, ut ab eo quietis esse licuisset: gratia tamen & amicitia Burgundici nominis ad bellum animos consociarunt, ut nulla regio, nulla civitas, ob situs opportunitatem pariter, & affinitatem locorum, nullus ager Burgundicæ ditionis propius vastitati & hostium populationibus expositus sit, quàm populi Amorfortii. Sequuta sub hæc perpurgatio est criminis paulo antè falsò per Hollandię civitates sparsi, de senatu & pop. Amorfortio: nisi Episcopus maturatè Amorfortiam advolasset, defectionem ad Gelros spectasse. Cum in civitate inter maximos minimosque nemo fuisset, cui ea res in mentem semel venisset. His ad istum quidem maximè modum expositis ostenderunt, principes civitates in eam sententiam consensisse: & spem item magnam habere, eódem & populum blandimentis se inducturos, ut se & sua omnia, quæ sacra, quæque profana civitatis essent, fidei Caroli Q Hollandorum Comiti, & Brabantorum Duci permitterent, si ob fidem singularem, & recentia & vetera sua merita, hæc ab ejus munificentia, æqua ac justa impetrarent. Quorum primum erat, ut

Amorfortiorum legati ad Margaretam Austriacam Belgarum Gubernatricem.

Gelrus quare Amorfortiis infestus.

Amorfortiorum à Cæsare Carolo postulata.

Cæsar, & ejus hæredes principes permitterent, civitatem Amorfortiam jurisdictionem liberam suasque leges habere: sua item omnia jura prædiorum, urbanorum clientelaria, agraria illibata esse. Paterentur eam gentem denique in sua pristina libertate & immunitate esse: possessiones, usus, consuetudines patrias, publicas ac privatas, quas ad hunc usque diem usurpasseut, affirmarent. Iudiciorum & fori domestici, & juris dicendi ratio integra ipsis foret: provocandi ad extremum judicem potestas abesset. Si per hanc mutationem rerum pop. Amorfortio, vicisvé circà vicinis, Pontifex Rom. aliusvé princeps infestus esset: tollerent nullo suo incommodo omnem eam, componendo disceptandoque controversiam. Aut certè ut ea res ipsis autoritate Pou. Rom. ejusvé unde petenda esset, affirmaretur, & quidem nulla pecuniæ sua noxa. Cæsar nullam pacem, hoc bello, cum Gelro faceret, nisi possessione fundorum, qui ante bellum juris incolarum Amorfortiæ civitatis fuissent: Gelrus pulsus, eos dominis redderet. Vectigal omnino nullum penderent: nullæ pacis conditiones Gelro darentur, nisi Amorfortiorum prædia ac fundi in illis simul exprimerentur. Ad hæc bellorum temporibus cum Gelro, Cæsar Amorfortiorum villas, prædia, armis rueretur, incendiis eximeret, à pactis incendiariis vindicaret. Si Ultrajectum & reliquæ civitates ditionis citerioris sub judicium Burgundionum transierint, atque controversia, aut diffidium inter eas exoriatur: ibi Cæsar, ejusque hæres nihil aliud, quàm æquum principem par est, aut ultrà præstabit. Quod si idem populus belli calamitatibus, populationibus, incursionibus hostium damnum acciplat, eum armis perinde ut gentem hæreditariam aliam vindicabit. Integrum item erit, iridem ut aliis populis in ejus regni foro jure agere, controversias judicio disceptare. Quod ad jus finium de paludibus circa Gojolandiam attinet: ut populus Amorfortius, ejusque posteritas & hæredes in earum possessione & usucapione maneant, dum judicio victis lis abjudicata sit. Ab anno xI. rem Ultrajectinam multis inrestinis factionibus, conjurationibus, seditionibus, bellis jactatam & afflictam fuisse, liquidò constat: unde nominatim bellum, etsi haud magni nominis, perniciosum tamen, Isselsteinense cœpit: capta castella, & arces: & inter eas, Termeidensis. Unde vastationes agrorum ortæ: & re Ultrajectina in magnum detrimentum, impensasque in bellum factas, & æs alienum dilapsa, ordines hypothecas, oppignorationes pro stipendio militari, tabulas usurarias dederunt. Uuas nominatim signo impressas, C. & V. M. philipporum, & eas quidem trium ordinum factas conscriptasque nomine. Et quia Pop. Amorfor. nunquam in hæc certamina assensit, semperque obstitit, id quod nemini non notum est, nec ipsi Ultrajectini usque ad hæc tempora rebus ipsis inficiati sunt: qui in collatione tributaria ex recensu agrariorum ædificiorum, villas Amorfortiorum juris, ac bona singulis annuis libera reliquerunt, & ut ante ea tempora fuerant, stipendiaria esse noluerunt. Quare censebit Cæsar, neque Amorfortios, neque Amorfortiorum colonos, aut bona, debere teneri ad eos sumptus factos, nnde tabulæ usurariæ traditæ sunt equiti mercenario, qui ad id bellum conductus stipendium fecerat, ea formula, qua communi ordinum nomine datæ fuerunt. Quoniam autem ea gens nullam materiam consiliumvé ad hoc bellum præbuit, & portis suis obvia benevolentia arma ac copias Cæsaris recepit: ibique jam aliquandiu per hospitia ac domos distributæ, cum hospitibus grandem pecuniam pro victu aliisque rebus deberent: his prius Cæsar persolveret ab eo tempore quo civitati præsidio impositæ, ipsius majestati & episcopo inautoratæ fuissent. Ad hæc, turmales, qui ibi relinquerentur, sua pecunia, nullo verò civitatis sumptu, aleret: & quidem ab eo, quo permissu episcopi in ipsius ut Holl. Com. & Brab. ducis fidem à pop. Amorfortio juratum esset. In conditionibus & hæc ascripta fuerunt.

Vide supra fol. 17. Pontanus in Carolo duce Geldriæ fol. 642. lib. xI. Hæda fol. 318. in Freder. Badensi, Snoyus in Carolo Austr. Comite Hollandiæ.

Amisianum castellum diruti petunt Amorsfortii

Castellum Amisianum, quod nuper iterum Gelro ademptum fuit, quia prope Neoclesiam situm, ac Velaviæ vicinum, nimis magnis sumptibus ad alenda præsidia constabit: nec Gelrus antè quiescet ad occupandos suæ ditioni opportunos portus, quàm consuetis artibus per fraudem illud receperit. Qua ex re non tantum Amorfortia, ejusque omnis ora maritima, sed Amstelrodamum etiam, & civitates circà maritimę Hollandiæ peninsulares, quæ Waterlandia appellantur, cùm incendiis, populationibusque rursus vastari & exactionibus incendiariis vexari, tum mare jam pacatum, nobis omnibusque Burgundici nominis mortalibus, intercluso annonę commercio, excursionibus & prædationibus infestum reddi posset.

Altenam funditus deleri petunt Amorsfortii.

Ipsum igitur castellum, & alterum item haud procul ab eo dissitum Altenam funditus delebit: ne unquam hostibus sint asylum, eové receptum habeant. Iam vero quia per hanc ad Burgundos transitionem, civitas Amorfortia immortale odium & inimicitias susceptura sempiternas cum Gelro est: cumque ipsa sit cardo omnium regionum Burgundicarum, juncta ho-

Amorsfertia regni Burgundici cardo.

&a hostium agris, eorumque terminos ac limites pertingens: necesse erit in hanc, præter alias urbes, præcipuè, maximos sumptus, quotidie ducendis aggeribus, effossionibus, sartis tectis mœniorum conservandis, excubiis nocturnis habendis, & interdiu custodiis portarum intentè agendis, facere. Eritque ea jam deinceps clavis ac vestibulum regnorum Burgundicæ gentis. Et quia hæc civitas inopia ærarii his tantis impensarum oneribus ferendis haudquaquam sufficit, ejus egestatem Cæsaris munificentia annua, & ea quidem tolerabili pensione, ope reliquarum civitatum Hollandicarum levabit: eaque in hunc usum assignabitur, ut regna integra conserventur. Olim pop. Amorfortius episcoporum beneficiis ob certa merita hanc libertatem obtinuit, ne intra secundum à civitate miliare in vicis potus coqueretur, sed intra ejus muros solum: ut Cæsar eandem amplificando, propagandoque intra totidem miliaria in Gelri ditione civitati concedat, ubi eam bello devicerit, aut è sobole quis sub jus Burgundionum debellatam redegerit. In arce Horstana nuper fœdè à Gelto ita ruinis deformata, ut nunquam appareat restauranda, quatuor sacerdotia ab episcopis Ultrajectinorum majoribus condita fuerunt. Et quia nostrum collegium munere ecclesiæ gravatum adeò tenue est & inops, ut ejus proventus undecunque conflati vix senùm librarum in singulos annos, ad præparcum victum & sordidum alimentum suppetant: illa huc transferantur his legibus, ne in fraudem possessorum id fiat. Quoniam autem ad hoc usque tempus civitas Amorfortia Hollandorum comitibus C. scuta Gallica in singulos annos pependit, à temporibus Gulielmi Bavari Comitis Hollandorum, in renovationem amicitiæ, & beneficii accepti recognitionem. Dedit enim is Comes populo Amorfortio ob singularia & merita & fidem, quam bello & benevolentia ei præstiterant, portoriorum ac vectigalium per omnem suam ditionem, immunitatem. Postulat itaque æquitatis lex & ratio, ut simulac populus Amorfortius exemplo aliarum sociarum civitatum in Caroli Cæs. fidem jurarit, itidem ut reliquæ ejus civitates, ac populi, eandem libertatem obtineat: & vectigalium immunis sit: pensionem nullam amplius in reliquum pendat. Hac remissa in perpetuum, concedet pop. Amorfortio hanc insuper immunitatem, ne ipsi pro suis capitibus, próve mercibus, portorium ullum terra marîve pendant in Burgundionum ditione ac terris, quas nunc obtinet Cæsar, aut successores obtinebunt. Postremo, ut præses citerioris ditionis prius hæc pacta juramento se rata habiturum, semper affirmet, quàm pop. Amorfortius obligetur in ejus fidem jurare. Ad hæc, ut legati Cæsaris primo quoque tempore has conditiones ab illius majestate comprobatas affirmatasque reddant, signoque impressas tabellas senatui populoque Amorfortio tradant, antequam à se jusjurandum exigatur. Adscriptum quoque fuit ab Amorfortiis, ut quæ viderentur, modo æqua, addere, tollere, mutareque liceret. Exhibitis his conditionibus XII. Cal. Septemb. Amorfort. vocatis, ad singula à Cæsaris legatis sic responsum cautumque est, ut ea ita rata forent, si heroinæ Margaritæ autoritate comprobarentur. Placuit idem & Amorfortiis, si domum renunciarent: atque senatus, quid censeret, consuleretur. Responsum insuper legatis fuit, ubi Cómes Hochstratanus Ultrajectum veniret, eò se per literas & Amorfortios convocaturos: ut de his rebus, ex utrorumque sententia, pacta conficerentur: facilè tum eos de omnibus, & quidem amicè, consensuros. Cæterum ex legatorum sententia conditiones in hæc ferè verba cum Amorfortiis ita mutatæ sunt, si autoritate Magaritæ comprobarentur: factáque ad senatum domum reversis potestas referendi est, sic conscriptas. Placere Cæsari, ut liberi Amorfortii suas leges, suaque omnia jura urbanorum prædiorum, viarum, clientelarum cùm cives, tum incolæ, cum juris ditione omni inferæ ditionis habeant: simul ut libertate, plebiscitis, possessionibus, immunitatibus, consuetudinibus, usucapionibus, quibus ante hoc bellum fuerunt, in reliquum utantur, ubi episcopi Ultrajectini placito ac jussu in ejus & successorum Ducum Brab. Comitum Holl. utriuscunque sexus, fidem jurarunt. Inter se jure ac judicio apud judicem loci proprium controversias, & nusquam alibi, disceptanto. Translationis forma ipsis autoritate Pontif. Rom. affirmabitur. Et si qua infestatio alicunde eam ob causam nunc aut in posterum oboriatur, ea nullo populi Amorsfortii detrimento incommodóve avertetur. Pacem cum Gelro non faciet Cæsar, nisi in ea exprimatur, ut bona, possessiones, in ejus ditione sitæ eidem populo reddantur. Faciet & hanc conditionem, ne in pop. incolarumve hujus civitatis prædia, quæ sub Gelri jure sunt, gravius vectigal, quàm in ipsius gentis fundos, per omnes passim quatuor quaterniones regni imperetur: & id quidem è formula pacti, quod inter episcopum & Gelrorum Ducem initum olim extat. Sin diversum eveniat, jus tuebitur. Si urbs Ultrajectum & alia inferæ ditionis oppida in potestatem concesserint,

Vide Miræum de Collegiis Canonicorum.

Conditiones à Legatis Margaretæ Amorsfortiis præscriptæ.

inter-

ad Margaritam & Comitem Hochstratanum rejecissent, quia liberum mutare, addere, eximere, quæ viderentur, relictum esset) in diversam formam ex communi utrorumque sententia & voluntate, postea sunt confectæ. Censuit itaque senatus statim, ubi Hochstratanum Ultrajectum advenisse allatum esset, aliam legationem ad eum, ut amicum populo Amorfortio, decernendam: cum quo tanquam æquiori sibi suæque civitati, sermones conferrentur. Atque hæc quidem directa libertatem maturè pacifcendi formula magis ex prudentia Amorfortiorum visa est, quàm mora interposita, leges patrias, & immunitates. episcopi dementia fretos, amittere: cum restituto Ultrajecto, tum aliis oppidis traditis, ipsis quoque sub Burgundionum imperium, vel restitantibus eundum fuisset. Et veterum item meritorum in Hollandorum principes fiducia: & quòd neque ad hoc bellum, neque ad alia unquam consultores fuissent: insuper innoxii ad episcopi sui & Burgundici sanguinis gratiam plenius emerendam, in societatem belli cum haud dubio reipub. discrimine venissent, rectè libertatem suam sibi asfirmari debuisse arbitrabantur, quæ priorum principum decretis data esset. Iustius me hercle, quàm iis, qui pulsis episcopis, alienos principes in societatem asciviissent: & ictum cum illis fœdus amicitiæ, communi numismate percusso testati, immortale odium cum Burgundis semper exercuissent. Petiverant Amorfortii à Cæsaris legatis Ioannem quendam Campanum, civem suum, paulo antè Nerdæ ab equitibus per errorem pro hoste captum, & XXXIV. Philippis multatum, remitti, quia in hostium numero non erat: responsum, sibi curæ fore, ut nullo damno dimitteretur. Questi adhæc fuerant de Nerdenorum injuria, qui graviori vectigali Amorfortiorum cocto, quàm vernaculo potui imposito, illam oppido suo expellere conarentur. Ad quod responsum fuit, brevi Comitem Hochstrat. Ultrajectum adfuturum: ubi is hanc utriusque populi causam disceptaret. Ad ultimum, cædem coactus perpetraverat, vim à corpore suo repellendo, Rodolphus quidam Gulielmi F. petitum ab Amorfort. uti hujus damnatio sustolleretur. Ad id Cæsariani, ut facinus quemadmodum patratum esset, scripto Margaritæ exhiberent: si ejusmodi foret, ut remitti posset, impetratum id ipsos laturos. Pastori Everardo vã Tienlet munera in singulos annos à Cęsarianis decreta, ob fideliter navatam operam, L. aurei: & Segero Wildæ prætura urbana. Ad pacem qualemcunque faciendam, interea Gelrus in Burgundionum castra, ad Florentium, nuncium cum literis occultè mittit: satis diu honoris causa apud populares obsidionem tractam fuisse. Impetrabilior hoc illi ea fuit, quo propter consanguinitatem minus infestum Comitem sibi habebat hostem. Erant in omnibus castris in expectatione haud dubia, in dies rursum oppugnandi oppidi, cum Idibus Augusti subitò mane post lucis principium tanta trepidatione ad vasa conclamaretur, ut si hostium procella repentè excitata, perturbatione & metu amentes ad effusam fugam compulisset. Mercatores, qui castra cum luxu preciosarum rerum, & merce omnis generis ad eum usque diem sequuti fuerant, cum in re subita spacium componendi sarcinas non esset, multi ne vel à suis fugientibus deserti in hostium potestatem venirent, vel in postremis carperentur, relictis rebus prædę, immisti palantibus, & inordinatè in fugam effusis, Buscoducum avolarunt. Tylani cognito hostium discessu, nihil in tali occasione segnescendum rati, ubi aliquandiu palantes instando urgendoque sequuti fuissent, ad diripienda castra se convertenrunt, ac direpta incenderunt. Per hos ipsos dies venerunt in Hollandiam bis mille pedites Hispani, à Cæsare auxilio suis missi. Hi, audito solutam obsidionem esse, tum autem & pacem & amicitiam Gelro dandam, à ducibus suis per aliquot dies Ultrajecti moratis, in Hispanias brevi sunt reportati. Equites Burgundionum, quorum bona pars Gallogermani erant, per oppida sunt dispersi. Decreto inde concilii Burgundici Legatus Laurentius Dublioul ad Ducem pacis ac fœderis faciendi causa, quique ab eo jusjurandum exigeret, cum primo autumno mittitur. Erat is vir tanta animi vi, & ingenii ea tempestate, ut eum eximia prudentia ad summos honores provexisset. Si jus consuleres, clarum ac celebre regni oraculum: si causa peroranda esset, eloquentissimus fuit. Quare ad arduas legationes obeundas sæpe datum vidimus. Inter sanciendum fœdus ex composito Duci pro dato damno concessum, ut integra pace in Giolandiam & vicos Amisianos cum omni robore populabundus irrueret, & ad mulctam incendiariam cogeret. D CCC. delectæ juventutis pedites in armis habebat: ad hos delectu in agris habendo, biduo absumpto, M. CC. è Velavia ac Batavia conscripsit, & CCC. equites. Cum his copiis Non. Septemb. paulo ante exorientem solem transgressus montem, in Amisianos & Goiolandos incursionem fecit. *Susato, qui primus pagus hosti obvius erat, injecto igni, usto, reliquis vicis undique metu ne hostilia paterentur, ad pacifcendum effu-

Mercatorum fuga ante Tylam.

Tylani castra Burgundionum occupant.

* *Soest. Gelrus Goyalandiam invadit.*

dum effusi, obsides dederunt. Ad pacta maturanda hoc vehementius urgebantur, quòd metus hostes tenebat, ne si segnius institissent, à Burgundis reditu intercluso, undique circumfunderentur. Mittuntur extemplò Ultrajectum & alia propinqua oppida nuncii ex Amorfortio, ad contrahendum undique auxilia: constituiturque hora, ad quam Amorfortiam à meridie convenirent: non dubium, quin numero superiores, recentes item, integrique, fessos faciendo itinere superfusi cæderent. Tenebant Amorfortii equites totum interim diem in acclivi latere montis, ut Gelrum à populatione montis prohiberent. Ac circa quartam diei horam ex Ultrajecto turmæ aliquot Gallorum equitum venerunt. Gelrus peractis interim pactionibus, in Gelriam, priusquàm Burgundionum vires undique se collegissent, se recepturus, in summo montis vertice in civitatis conspectu instructa acie sese aliquandiu tenuit. Et quia pedestribus copiis & machinis tormentisque campestribus valebat, & summum montis averso sole, omnia opportuna denique occupabat, pugnæ copiam ex oppido Burgundi non fecere. Tenebat tamen circa portam equitatus in hostium conspectu: certatumque aliquandiu ex intervallo infestè bombardis. Concidit ex Gallis equitibus globi ictu fortè unus. Hujus casu reliqui Galli conterriti, versis trepidè equis, in oppidum per confertam populi turbam ad spectaculum velitationis porta effusi, amentes haud aliter quàm si tergo hostis inhæsisset, effuso cursu alii super alios retro sese præcipitarunt. Gelri dejecto supplicio suspendii, in Gelriam inde concesserunt. Sub occasum solis, ad hostes jam in pacatum ablatos insequendos, Amorfortiam cum haud contemnendo equitatu supervenit Gulielmus Comes à Renneburga*: ac paulo inde pòst, equites Rhenani. Postridie Comes, & Ioannes Schonenburgus à consiliis episcopi, Coss. ad se acciri jusserunt. Receperat se certamen inter cives & equites, nuper (ut videbatur) à Coss. compositum, jus captivorum equitum certatim sibi vindicantes, ac prædam ad se arrahentes. Convocantur simul & equitum nobiliores, ad disceptandam inter utrosque controversiam. Tuentibus obstinatè Consulibus civium jus, quorum maxime virtute fusi captiq; hostes essent: & equitibus contrà pertinaciter gloriam partæ victoriæ in se transferentibus clamantibusq; suos, haud civium, captivos esse: ubi medii disceptando nihil promovissent, Dorestatū se abripuerunt. Reversi iidem paulo pòst Amorfortiam, à Coss. & civibus contenderunt, addentes id quoque Cæsarem petere, ut nisi molestum esset, duos captivorum principes, ad usum permutationis, sibi donarent: fore id amplum & gratum cùm episcopo, tum Cæsari. Erant autem ii, Ioannes Lindenus, & princeps ab Oso, summæ nobilitatis apud populares suos, homines. Affirmabat identidem Comes, in hos civi nullum esse jus: ex lege enim militari servari, ut captivi nobiles principi cedant, cujus auspiciis bellum geritur. Ita se à patre suo accepisse, ac triginta plus annos, quibus ipse rem militarem sequutus esset, diversis bellis observari vidisse. Id ita esse, neminem ferè militarem hominem latère. Exarsit ea contentio in acerbam usque altercationem. Hæc ubi à Coss. non paulo pluribus argumentis, civibus exposita sunt, ingens vociferatio exasperatæ indignatione & tanquam insolenti injuria multitudinis coorta est: iniquissimū id esse, quod flagitaretur: ut ea præda episcopus, pro qua vitæ periculū ipsi adivissent, potiretur. Alioqui se maluisse ad unum omnes confodere quàm in fidem accipere, si ad alienum, captivorum jus perventurum fuisse, præscivissent. Velle eos se, in quorum potestate essent, pecunia ex sua libidine multare. Sed ne tum quidem adhuc certamen alii omiserunt. Consules ingens metus tenebat, ne principis odium, si hoc negaretur, in se provocarent. Ægrè tandem à suis obtinuerunt, ut traditis captivis duobus, civibus pro rebus bene gestis CC. philippos donaret episcopus. Legatus Cæsaris postquàm ad Ducem venit, consultatio per dies paucos tenuit, quibus conditionibus pax & societas perpetua adjungeretur: & deliberatio loci, quo legatorū conciliū indiceretur. nam cum iis solum mandatis Laurentius ad Gelrum missus erat. Ibi ex utriusque sententia convenit, uti Gorcomii conventus haberetur. Quamvis hæc inter principes ita agebantur, ut dimisso exercitu ante factam pacem, dandæ adhuc Gelro amicitiæ & societatis leges essent: indignabantur tamen Burgundicarum gentium civitates, hanc speciosam pacem, nullo suo concilio, nullo suo jussu, post decies centena aureorum milia, quæ in id bellum intra quinque menses, quibus gestum esset, contulissent, per speciem ludibrii ac conspirationis ex composito fieri. Sequutus hoc magistratuum passim murmur, & hominum plebeiorum ubique fremitus, querentium indignantiumque, cùm rerum penuria se urgeri & egestate, tum exactionibus in bellum exhaustos esse. Adhæc, mercimonia sterilia: nusquàm denique quæstum ex mercibus fieri, & mercatus frigere. Querimoniis civitatum facile ficto rumore à principibus Burgundionum ita statim occursum est, ut nullo præsenti certamine se infamia simul & invi-

Dominus tot Zuylen/ Suisterige/ Westbroeck & Oudenhoorne.

Contentio de captivis Inter Amorsfortios & eorum equites.

Burgundi quutis impensis cum Geldro pugnarint.

& invidia exemerint : ut sunt homines talium, quæ non facilè refelli possunt, spargendorum artifices. Ubi advertêre illi se apud omnes mortales hoc consilio perpetrandæ pacis invidiam sibi conciliasse, pervulgarunt rumorem, literas ex Hispaniis ab Imperat. Carolo allatas, ut pax qualiscunque æterna Gelro daretur, & amicitia: si fœdus suum atque societatem Gallo renunciare vellet. Pacem petiisse Gelrum, cujus æquas pariter ac tolerabiles conditiones haud esset aspernaturus: quare non esse ut acerbius in eum sæviretur. His ipsis diebus, corpora canonicorum, quos saccis episcopus insutos in Rhenum demerserat, diversis Leccæ ripis, sed modico inter se intervallo appulsa hæserunt. Corpus M. Godefridi Cunretorfii inter Lexmundam & Viennam inventum, Viennæ magnifico funere elatum, sepultumque in templo fuit: monumentumque ibi conditum. Antonii Venrodii verò, paulo ab eo loco infra, in insulam, vadi violentia ejectum est: ac in vico Iaersfeltio, in cœmeterio nullo honore sepulturæ contumulatur. Animis hominum jam hac fama à suspicione talium, ut dixi, consiliorum aversis, indictus concilii dies aderat. Convenerunt frequentes Gorcomium principes, & Gelri legati: at hi non cum liberis mandatis sanciendi, nisi ex ducis autoritate. [Burgundicæ legationis* principes erãt, Com. Florent. Com. Hocbstrat. Archiepiscopus Panormitanus, Laurẽtius Dublioul. A Gelro legati missi venerunt, Henricus Groffius, præfectus Tylanus, N. Collerus, M. Henricus Kiespenningus. Ab his ita fœdus inter ambos principes conscriptum est, ut ratum haberetur, si id Gelrus authoritate sua confirmaret, essetque integrum, mutare, addere, tollere quæ viderentur. Quare cum in multa pacis leges haud convenirent, subinde Arenacum legatus Gelrus ad Ducis authoritatem consulendam ultro citroque tamdiu profectus est, dum de omnibus inter ipsos convenit. Quamvis factæ pacis conditiones adeò in occulto supprimebantur, ut nullis civitatibus, quantumvis & opibus præpotens essent, & celebritate eminerent, earum omniũ exempla petentibus fierent, conditionum tamen quædam capita è reliquis excerpta, à Comit. Hochstrat. & à Laurentio Dublioul & archigramatco subscripta, Amorsfortiam ad senatum in hæc verba ferè missa sunt:

Canonicorũ demersorum cadavera reperta.

**Ioannes Carõdiletus.*

1528. v. *Octobris pax facta cum Geldris.*

Ut captivi, qui adhuc in custodiis essent, religiosi profanique nominis, captivi hoc bello, utrinque dimitterentur: liberi hi à mulctis, exactionibus, pactis post XX. mensis Octob. diem initis, statim sunto: pro victu tolerabile precium solum numeranto. Obsides sponsores in hoc bello dati, pacta incendiaria, & si qua pecunia pacta debentur, ut pacati essent, utrinque eo jure, quo ante bellum fuerunt, deinceps sunto: illi sponsione liberantor: hæc remittuntor: tabulæ item & obligationes inde datæ redduntor: iis tamen legibus, uti obsides id quod pro victu debent, solvant. Adhuc in fœdere continetur, ut clientes, officia, cives, centuriones, eques, pedes, mercatores, homines denique utriusque nominis, conditionis ac gentis cujuscunque, qui ab hominibus Cæsarianarum Gelrarumvé partium aut episcopi retenti fuerunt hoc bello, ita reddantur, ut domum, possessiones, redditus, & quæcunque in rutis & cæsis non sunt, intraque cujuscunque regni fines continentur, quemadmodum post evulgatam pacem sunt inventuri, sibi perinde eoque jure usurpent, quo ante bellum usurparunt. Quod ad usumfructum verò eorum, & proventus exactos: quod de his prioribus decretis ad fœderis hujus promulgationem ab inchoato usque bello, principes, eorumvé administri censuerunt, id firmum ratumque esto: adversus quod, jure agendi potestas nulli conceditor: neu contra eos, quibus permissa res ea fuit, litem intendendi jus dator. Quarum pensio-

Legati Cæsaris inauguratur apud Amorfortios.

pensionum, reddituum, proventuum, fructuum ex ædium, agrorum, fundorum locationibus, cujusvè usurariæ pecuniæ dies persolvendæ ante evulgatam publicè hanc pacem exivit, eorum jus penes hos esto, quibus principum, eorumvè præfectorum administrorumvè beneficio in bello concessa fuerunt. In ejusdem fœderis legibus ascriptum fuit: uti ruta cæsaque, ante pacis evulgatæ diem nondum loco mota, statim eorum juris sint, ad quos ædium fundorumvè dominia pertinerent. Exules Ultrajectini ac profugi utriusque nominis, belli hujus, & civilis tumultus temporibus pulsi, ante certam diem, hoc est Cal. April. in urbem ne redeunto: nève iisdem fundos usurpandi, aut possessionibus suis ante eum diem Utendi jus esto. Intra urbem ne versantor, antequàm jusjurandum, ab urbis præfecto exactum, Carolo Cæs. præstiterint. Inde ædes, ædificiaque, uti tum erunt, usurpanto. Idem de exulibus Swollanis decretum est, ne ante Cal. Ianu. in civitatem redeant: atque ad formulam jurejurando præstito, jus civitatis inde iis restituatur. Ne clientes, cives aliorum, princeps alius, eorumvè agros bonaque, quæ in rutis cæsis non habentur, deinceps gravioribus vectigalium constitutionibus, tributariis largitionibus, quàm suos & suorum bona intra regni sui fines onerato. Quo jure, quavè libertate, quibusvè legibus alii sub aliorum principum ditione ante bellum fuerunt, iisdem rectè deinceps Utuntor. Clientibus, civibus, populis, mortalibus denique omnibus utriusq; nominis & conditionis, aliis per aliorum principum fines eundi commeandiq; terra, mari, fluminibus, manendiq; item jus esto. Pristina hodœporia, portoria, vectigalia, mercibus, negotiatoribusq; manento: ea ne augentor: merces negociatoresvè ne retinento: aliis per aliorum regna pacatum iter esto. Ab his violandis fraus abesto. Nullæ tabularum speciosa offucia prætextusvè insuetati juris, ad id infirmandum, valeant. Cujusmodi sunt lites, actiones, sententiæ in bello ita latæ, ut eo perpetrato, persequēdi jus potestas esset. quæ in hac pace abolentur. Huc item spectāt tabulæ militarium equestriumvè actionum, seu obligationum de alendis cohortiū ducibus, præfectisvè equitum ab ipsis principibus, eorumvè præfectis non solum in hoc bello datæ, sed etiam quæ aliis bellorum temporibus concessæ sunt. Controversiæ quoque per ea tempora ortæ ne impediunto. Quibus verò ejusmodi sunt tabulæ, obligationesvè, iis jus suum persequendi, contra eos, à quibus illas acceperunt, potestas esto: ac cum ipsis jure agunto: eamque controversiam jure ac judicio illic ubi degunt disceptanto. Quam quis privatim pecuniam debet, ejus exactio esto: ipseque debitor retinetor. Positum super hac inter conditiones

ditiones fuit: ne Cæsar, Duxvè, eorumvè præfecti, alii contra aliorum clientes ac cives, in fraudem, tabulas perniciosas immunitatum libertatisve ad gratiam concedant. Liberum tamen cuique inter suos, quæ videbuntur, statuendi jus, integrumque erit, hac in re: præcipuè, si rite judiciorum ratione & cæremoniis exactis, (quæ præcedere debent) jus cui negatum fuerit. Quod ad XVI. *milia aureorum, quos Dux Gelrus hoc bello ordinibus Ultrajectinis mutuo dedit, ex pacto de hypothecis decedendi agrorum sub ejus ditione, cum tabulis signo suo impressis tradito: in hoc convenit, ut illi judicio contra hos ac lege disceptandi jus sit. De usura autem pecuniarum, quæ debentur, sic item convenit: uti iis, à quibus ordines pecuniam accepêre sub oppignoratione agrorum eorum, qui intra Gelri fines sunt, itidem jus persequendi copia permittatur. Quibus cum, ipsis principibus, in gratiam reconciliatis, rectè conveniat, singuli principes, suos sanguine affinitatevè junctos dicunto: & quidem à promulgatione perpetratæ pacis intra mensem secundum. Ea de re intra secundum mensem pòst, dicti à suis quiq; principibus tabulas signis impressas, producunto. Pax, statim ubi perpetrata erit, in cardinibus horum principum uniuscujusque regnorum intra tertium diem: aut ad summum, post quintum insequentem, intra omnium fines regnorum, promulgator.*

Affirmarat Laurentius sua manu infra, in has fermè leges, fœdus conscriptum. Reliquas verò quæ regnum Gelriæ attingebant, scripto non evulgarunt. Serebant tamen rumores, ii qui primas in facienda pace obtinere videbantur, earum hanc ferè summam fuisse:

Uti Gallo fœdus & amicitiam renunciaret Gelrus: nulla ei auxilia ad bellum mitteret. Cæsari & ejus hæredibus Comit. & Duc. jurejurando fidem suam obstringeret. Cæsar vicißim ex oppidis Gelriæ, hoc bello ademptis, præsidia deduceret, eaq; restitueret. Dux ditionem Gelriæ & Zutpha. satrapiã fide à Cæsare ut Duce Brab. & Comit. Holl. obtineret. ejusq; hæredes, ex legitimo matrimonio virilis stirpis: Quo tempore v. virilis soboles è connubio deficeret, regnorũ extemplò jus hæreditariũ, ad Duc. Brab. & Com. Holl. eorumq; posteritatem sine fraude perveniret. Groningam, & præsidium Coverdam, earumq; fines in Druentonibus, quoad viveret, in sua ditione haberet: post ejus verò decessum, Burgundici juris forent. Mortuo Duce. sine virili sobole, fœmineam stirpem relictam Princeps Burgundionum in regiam suam reciperet: eamq; pro dignitate in summo honore habitam, eductamq; liberaliter, nubilem cum dote magnifica pro sanguinis imaginibus elocaret. Ne Daventriens. ob contumeliam Libræ, in medio foro se vivo Iselam ponte jungerent.

Legati Burgundionum jurarunt in hoc fœdus, placuitque primo quoque tempore mitti legatum Arnimiam, qui ab ipso Duce jusjurandum exigeret. Profectus ejus rei gratia est Laurentius Dublioul simul ut cum eo ageret de legatis Mechliniam mittendis, uti fœdus autoritate Margaretæ comprobaretur, de legatis ad Ducem mittendis, placuit: exactio verò jurisjurandi in aliud tempus est rejecta. Addicta Duci equitum classis, quoad viveret, ad dignitatem suam tuendam, (continet enim trecentos equites) quam Burgundus suo stipendio aleret: & pensio magnifica. Quarum neutra tamen ad exitum vitæ conditio illi servata est. Pax interim perpetua tertio nonas Octob. Gorcomi primum, ac deinde intra alios aliorum principum regnorum fines promulgatur. Iidem fermè legati, qui paci faciendæ ab Duce dati fuerant, Mechliniam profecti sunt, Martinus Rossemus, M. Henricus Kiespenningus, D. Erculeus Grossius. Hi cũ Cæsaris legatis, Com. Hochst. Com. Burg. G. Schenkio, ubi Mechliniam venere à Margarita honorificè in hospitium assignatum deduci jussi. Brevi pòst, quàm urbem ingressi essent, in ædem D. Rumoldi cum senatu Heroinæ frequenti introducti sunt: ubi sacramenti religione ac synaxeos interposita, in fœdus, Ducis jussu ac nomine iterum jurarunt. Reducti hac peracta ceremonia inde sunt in hospitium. Et lautia ipsis decreta est: cujus epuli magnificentia quo celebrior esset, nobilissimi quique èx aula Burgundica, per speciem gratulationis illò frequentes convenerunt. Responsum per hos legatis à Margarita: rectè legatos suos fecisse, quod Duci pacem dedissent: & quæcunque illi honori forent, ipsamque pacem se & comprobare & laudare. Dona inde legatis in singulos pateram argenteam, caroleis aureis onustam dari jussit: ac liberos immunesque ex hospitio domum remigrare. Immunes & Antverpiæ esse jussi.

Pace ad istum modum cum Gelro perpetrata, animi principum Burgundorum ad peragendũ quod reliquum erat, cum Ordinibus Ultrajectinis de translatione ditionis primo quoque tempore, statim inclinati sunt. Mittuntur ad id exigendum Ultraject. Com. Hoch. & Com. Bur. Et episcopus assensu ordinum in curia magna basilicæ D. Martini, XII. Cal. Novemb. jus episcopatus Duc. Brab. & Com. Holl. tradidit: cum D CCCC & XVI. plus annos, res amplissimæ ditionis, in varia ejus gentis fortuna, belli & domi ab episcopis administrata esset. Non hic disputo, utiliter ne id, fato nescio quo acciderit, an cum florentis regni detrimento. Illud profectò, quod omnibus mortalibus in confesso est, affirmare haud verear: ditionem Ultrajectinam, postquàm in provinciæ formam redacta est, tot antè parta decora, omnemque pristinam gloriam non amisisse modo, verumetiam exuisse suam libertatem. Nam antea quamdiu sub episcopis vivebant, nulli obnoxii, suis domi legibus utebantur: democratia annuo imperio cum consulari potestate finiri. Domi respub. à senatu: publica ditionis negotia à tribus ordinibus, quorum caput religio erat, administrari. Immunes ab omnibus oneribus, præter vectigalia in potum & frumentum, haberi. Episcopis in civitates nullum jus esse: solum suburbanarum rerum curam habere. Interdum ducem belli esse, sed non sine Ordinum decreto: nec leges, ut in civitatibus ingenuis, absque rogatione populi condi: nullum unquàm vectigal in capita civium constitui. Episcopo largitionem agrariam semissem in singula jugera petenti, pernegare. At postquàm possessio utriusque ditionis episcopis & ordinibus per istum modum adempta, sub Burgundorum jus redacta est, veluti enervata, nihil pristini splendoris retinuit. Ut alia omittantur, in quibus à sua ingenuitate degeneravit. Iacent imaginibus illustres: vehuntur, utinam novi homines tantum, ac non Gigantum fratres. Illud tamen commodi sequutum constat, ut nihil certè aliud: quòd populo per libertatem nimiam domesticis seditionibus in omnem rabiem dissolvi consueto, licentia movendi intestinum malum in reliquum cohercita sit. Hanc ob causam dubium, lætandum, gratulandumque ne, an ob illas dolendum fuit: certè episcopum dementiæ suæ pœnituisse postea, certa argumenta habeo. Donestato discessurus, cum in superam Germaniam iter rursum adornaret, sæpe apud familiares in lachrymas effusus, paucorum, quos fidissimos sibi crediderat, & consilio & verborum diserto lenocinio se episcopatu excidisse, querebatur: diras in eorum capita execrans, ut ipsi aliquando perfidiæ suæ ultrices furias invenirent. Intellexit tum, demum hos sibi & episcopatui fatales consultores datos fuisse. Ut jam hujus mutationis regni memoria apud posteritatem extet, operæprecium fecero, si quibus verbis eo die translatio ditionis, in frequenti ordinum & principum conventu peracta fuit, literis prodam. Non totidem, quot in Germanorum lingua vocibus (nam id risum juxtà & fastidium provocaret) me hercle: sed quantum Latina puritas, exclusa nausea pro nostra facultate feret, sententiam reddam: cujus quidem hic tenor, sicuti ego accepi, fermè fuit.

Ultrajectinates quot annos ab Episcopis administrata.

Henricus quondam Episcopus Ultraject. dementiæ suæ pœnitunt.

Vide Franc. Haræum Ultrajectinũ in annal. fol. 577. Hu-terum lib. 9. fol. 441 rerum Austriacarum.

Henricus Bavarus episco. Ultrajec. iis quibus hæc olim cognoscendi potestas fiet. Carolus Gelrorum Dux majores nostros Ultrajectinorum episcopos bellis gravibus, præcipuè Fredericum Badium, nulla justa de causa armis semper afflixit. Cujus temporibus Oldensaliam nobis ultra Iselam non hostiliter, citra directam belli denunciationem solum ademit, sed per latrocinii speciem, cum fœda clade incautum oppreßit. Quo bello Transiselanorum agri populationibus incendiisque pervastati, prædationibus, pactis incendiariis, calamitatibusque aliis, pulsis possessoribus afflicti ac vexati fuerunt. Duravit autem hæc miseria temporis, dū episcopus magnis suis sumptibus eam rursum vi captam huic ecclesiæ restituit. Badio succeßit Philippus Burgundus, quem ego sequutus fui. Huic Suollam abstulit dux: ademit oppidum præsidiumque Coverdam, Dipenheimam, & agros Druentonum, præsidiū Lagam. Multa super hæc præsidia & castella in agris Transiselanis, cum insigni eorum & detrimento & strage & ruina. Tractum id bellum fuit cum diuturnum, tum atrox, usque ad Philippi mortem. In hujus jam mortui locum inde ego suffectus, ubi episcopatum per manus accepi, ditionem Transiselanam belli terroribus ardentem adhuc offendi, & motibus & excursionibus infestis æstuantem. In hac ego episcopatus mei illapsus exordia tragœdiæ, pacem illico, ad vindicandam ab excidio gentem Transiselanam, cum Gelro, per episcopum Trevirensem, belli pacisque disceptatorem, feci, ac fœdus adjunxi. Et convenit de pace inter nos ita, ut pro redditis, quas arces, oppida, præsidia, ecclesia Ultrajectina ablata, teneret, Genemuda, Laga, aliisque castellis, L. aureorum milia renumerarem. In quibus conditionibus expreßè item additum fuit, ut Dux oppidum arcemque Coverdam cum Druentonum agris, oppidum item & præsidium Dipenheimam, à nobis, donec viveret, his legibus in fiducia poßideret, ut eorum & finium circà jus rursus ad ditionem ecclesiæ verteretur, totidem milibus tum rescriptis, si stirpem è matrimonio hæredem decedens nullam relinqueret. Per hæc spes propè indubitata nos tenebat, syncera fide in pace perpetua nostrum populum per Gelrum fore. Sed quam nos nostra de eo fefellit spes & existimatio, vel ipsa res statim coarguit. Præter inviolabilem fœderis religionem, cum diutius ab armis & suis consuetis artibus, quiescere non posset: nullis justis de causis, citra directam denunciationem ullam belli, quo gentium jus violatur, rursum impulsoribus taliū artificibus quibusdam è populo Ultraject. anno XXVII. occulta fraude instructus, Ultrajectum invasit. Mox Hassaliam & nonnulla castella alia in Transiselanis

Translatio temporalitatis Ultrajectini episcopatus ad Burgundos & ejus exemplar.

Cum his titulis & multis encomiis Lib. Pascualis, Carthusianus Carolo duci inscripsit Dionysii Carthus. commentaria in B. Pauli epistola.

pulo & concilio nostro. Horum consilio & jussu, ubi deliberatum fuit satis, horum (inquam) autoritate, privata mea publicaque posterorum episcoporum vice, urbem Ultrajectum oppidáque omnia, quantumque præsidiorum & castellorum tota regione est, impedimenta eorum, quæque bona huc pertinent, jura omnia, redditus, agros, campos, montes, sylvas, flumina, quantum profanæ ditionis tota regione est, eorum jus in ditionem imperiumque Caroli Cæs. & hæredum Duc. Brab. Com. Holl. utriusque stirpis trado. His, perinde uti aliis prædiis, possessionibus, per manus à majoribus acceptis, quæ profani juris tantum sunt, utantur. Quare quantum civitatum, præsidiorum, præfectorum, clientum est: quantum nobilium hominum, & humili loco natorum (quod ad profanam ditionem) qui nobis obnoxii fuerunt, ac religione obstricti, eos vinculo ac religione fidei jurisjurandique exolvo: & his quidem legibus, ut in Caroli Cæsaris fidem successorumque Ducū & Comit. jurent. Cessimus autem absente Cæsare episcopatus possessione apud Comitem Hochstratanum Antonium Lalanum legatum ad id Ultrajectum missum: id quod tabulis ipse resolutis, ejus signo Mechliniæ impressis, traditisque VI. Id. Septemb. hujus anni, edocuit: testatusque id, se cum liberis mandatis Cæsaris jussu venisse, manu scribæ est. Infrà in margine enim implicata subscriptum fuit, Laurentius Dublioul. Unde liquet, eum jus ditionis, Cæsaris & Ducis Comitisque Braban. & Hollan. hæredum nomine accepisse. Placet itaque, ut civitates & castella, mortales item utriusq; nominis inferæ ditionis Ultrajec publicè privatimque in ditionem imperiumq́ Caroli Cæs. ea qua diximus forma, concedant: fides religione & jurisjurandi ei se obstringant: obedientes imperio, fidelesque ad officia exequenda præstent. Relinquetur mihi & posteris episcopis integra, quà nomen episcopatus Ultrajectini patet, jurisditio ecclesiastica. AEdes item episcopis Ultraject. propriæ intra urbis ipsius muros in perpetuum servantor. XIII. Cal. Novemb.

Eo tempore desiit S. Martinus Patronus diœcesis in Insignibus Civitatis effigiari.

Cum hac translationis forma brevi pòst Ioannes Slacheccius, (postea à Cæsare Archidiaconus urbis ob id factus, Romam profectus est: uti ea ab episcopo & ordinibus facta, pontificis Romani autoritate confirmarentur. Peracta itaque non paulo pluribus verbis quidem, sed in hanc planè sententiam, episcopatus traditione, è curia episcopus & Hochstratanus basilicam D. Martini ascendêre. Hos sequuta concio est omnium ordinum. Hic speciosus ultimus dies Ultrajecti Henrico Palatino in speciem illuxit, sed sugillationis reprehensionisque tacitæ plenus: post quem, episcopi inde & nomine & dignitate exutus, abitum fugamque in patriam mœstus, deserta tædio urbe, paravit. Solenni hic precationis carmine, quod inaugurationibus principum cani solet, peracto. Hochstratus omnium ordinum mortalibus stipatus, honorificè in hospitium deducitur. Postero die populus tota urbe in concionem advocatus, in Cæsaris fidem juravit: datumque è more vicissim congiarum est. *Hic dies deinceps quotannis celebratior favore hominum populariqúe plausu propè habitus est, quàm ille, quo urbs Danorum procella deformata, ab Henrico Imp. ob merita Balderici Clivensis, mœnibus rursum

Eam bullam in sequentibus repræsentabimus.

Bulla cōfirmationis Translationis temporalitatis à Clemente VII. data Romæ ad S. Petrum anno 1529. 13. Cal. Septem. Pontific. an. sexto.

**Vide Ordinantiam civitatis à Carolo V. decretam anno 1555. Rubricâ prima, articulo XXVI.*

Ultrajectũ & alia oppida inferæ ditionis exoriatur: in eo certamine Cæsar, ejusque posteri hæredes non ultrà se immiscebunt, aliosvè quam integros incorruptosque principes in populum par est & æquum gerere, præstabunt. Si quo tempore idem populus damnum acceperint, prædationibusvé evastati fuerint: armis eos perinde ut alios suos populos Cæsar defendet. Ius item erit volentibus, in suis causis per regna Burgundici nominis judicio disceptare, itidem uti aliis ejusdem populis.

Multis annis, præcipuè vero ab XI. multi graves motus, dissidia, seditiones intestinæ, secessiones, bella in urbe Ultraject. fuerant: in primis autem Iselsteinense. Capta item castella & præsidia, ut Meidense, & alia nonnulla, quibus ditionem inferam populationibus & ruinis evastarant. Quibus de causis Ultrajectina res in magnum detrimentum, perniciosum malum, impensas, sumptus intolerabiles, æs alienum grande defluxerat: unde plerisque mortalibus obnoxii, hypothecas, tabulasque equestres, & diversas præterea tabulas, præsertim unas illas de C. & V.M. philipporum in usuram redimibilem communi omnium ordinum vice signo impressas dedissent. Hujusmodi conatibus ac consiliis quia Amorfortii semper adversati fuerant, neque assensu suo ea approbarant, id quod apud omnes mortales in ea ditione liquidò constabat: sed ne ipsi Ultrajectini quidem ad eam usque diem re ipsa refellerant. nam hi quotannis in constitutione tributaria in domos rusticanas, in exactionibus item stipendiariis aliis, Amorfortiorum prædia, villas, & agros, libera reliquerant. Petiverunt Amorfortii, ut Cæsaris judicio, hujusmodi onera, debita, impensæ, tabulæ equestres, & si quæ aliæ omnium ordinũ communi nomine in creditorum manus obsignatæ exivissent, nihil incolas civitatis Amorfortiæ, eorumvé vel bona vel agricolas obligare censerentur. De quibus ita decerni placuit.

Non permittet Cæsar, (quod ad hæc aliaque debita sine consensu pop. Amorfortii conflata: quibusvé nullo obsignationis suæ testimonio assenserit, se devinxeritvé) ut vectigal tributumvé ullum in agros, fundos, villasvé pop. Amorfortii, causa inaudita, lataque nondum sententia, constituatur. Sed ne incæptetur quidem res qua, quæ ipsis detrimento sit, nisi ex juris formula: aut voluntate permissuvé ejusdem pop. Amorfortii. Cavebitur inde in posterum, ne iterum pullulet, sed uti hæc controversia in universum dirimatur. Placuit quoque, si fortè bellum (quod Deus avertat) rursum foret posteris temporibus, ut Cæsar intra civitatem suo sumptu præsidia armata equitum classiariorum, quibus tum ad ejus custodiam opus fuerit, habeat, alatque: uti plebes incolæque impensarum immunes serventur: veluti à Cæsare & episcopo, bello adversus Gelrorum Ducem proximo factitatum fuit.

Quod ad coctura cerevisiariæ jus & libertatem ab episcopis acceptam, intra secundum miliare à civitate: uti eadem libertas intra totidem miliaria in Gelri ditione à civitate concederetur, ubi jam Cæsar in suam potestatem redegisset: ita fidem pepigit.

Civitas Amorfortia, quoniam aliquanta parte à negotiatione & mercimonio coctura cerevisiaria celebritatem suam nundinationemque habet, permittet Cæsar, ne quis intra sesquimilium à civitate cerevisiam — Amorfortiæ celebritas & nundinatio unde.

coquat,

coquat, ultrà in ditione Gelriæ, ubi eam sui imperii fecerit; juxtà ac cis in infera regione. Excipientur, si qui hac vetustiorem immunitatem habeant. Interim ut liberum sit volentibus, & jus, familia sua cuique citra nundinationem, coquendi.

Petentibus, ut præfectus, quique in posterum res Ultrajectinas inferæ ditionis administraturus esset, antè in has leges juraret, quàm pop. Amorfortius ad jusjurandum, eumque recipiendum, teneretur: nevé ad jurandum in Cæsaris fidem prius obligaretur, quàm per legatos Burgundionum hæc pacta Cæsaris auctoritate confirmata, tabulæque consignatæ, justa forma traditæ essent: ita fide sancitum est.

Simulatque cum Amorfortiis Cæsari convenerit, justa forma tabulas signo suo impressas illis ipsis tradet. Erit & cura, uti rata serventur pop. Amorfortio: mandabitque præfectis & rerum suarum curatoribus, ut earum pacta exequantur, & illibata habeant: denique operam, ut inviolata teneantur. Promittit Hochstratus his suis tabulis pop. Amorfortio apertas tabulas à Cæsare justa forma intra mensem sequentem. Quod quidem ne pro vano habeatur, hisce subscripsit, signumque suum impressit, V. Cal. Novem. anno XXVIII. supra M. D. Supplices petunt Amorfortii hæc sibi auctoritate Cæsaris affirmari. Hæc ego & vice hæredum meorum Ducum, Comitum, Brab. Holl. principum urbis Ultraject. civitatisque Amorfor. aliorumque oppidorum ditionis Ultrajectinæ, præparato consilio præfecti nostri & legati instructus, ob merita, pro singulari fide item erga episcopos suos majores, insuper propter honores legato meo inaugurationis die habitos, populo Amorfortio ita comprobo, ut iisdem præparata consultatione Præfecta regnorum meorum citeriorum amita mea, legatique priore decreto data sunt. Quare judiciorum præsidibus, præfectis, libellorum magistris, mortalibus omnibus à consiliis nostris per Hollandiam, Zelandiam, ditionemque Ultrajectinam, prætori civitatis Amorfort. impero, ut in quiete pop. Amorfort. his legibus, hacque libertate, auctoritate mea affirmatis, uti permittant: & ea quidem forma ac tenore, quo hic posita sunt. Nemo contrà ito, adversumvé facito: nevé ipsi contra fieri committunto. Sic enim mihi placet. Mechlin. pridiè Non. Novem. ejusdem anni.

Amorfortiis conditiones datæ violantur. Hæc tametsi ad hunc maximè modum Cæsaris jussu rata esse in perpetuum pop. Amorfortio ex fœdere debuissent, nostra statim memoria tamen pleraque contra fas & æquum Ultrajectinis impulsoribus, ab hominibus callidis magis & acutis in interpretando jure, quàm doctis aut piis, quos parum fœdera tenere videbantur, contempto principis decreto violari cœpere. Ut alia omittantur, in pacto tradendi se sub jus Burgundicum illud fuit præcipuum.

Non permissurum Cæsarem, ut ob æs alienum ab Ultrajectinis bello Iselsteinensi contractum, aliamvé debitam pecuniam sine Amorfortiorum consensu consignationevé conflatam, in eorum agros, fundos, prædia, villas, causa indicta, ac lata nondum sententia, vectigal constitueretur.

In

In hoc fœdere cum simpliciter sit positum, citra temporis designati circumscriptionem, expressaque libertas non modò incolarum civitatis, sed & agricolarum, qui fundum Amorfortii juris colerent: postea exorti sunt, qui temporum non tantum & annorum metam finiverunt, sed hominum etiam personarumque rationes circumciderunt, & possessionibus intra angustias quasdam constrictis, tantum interpretando declarandoque fœdus reliquerunt, quantum ipsis visum fuit. Quantum fundorum ante annum XXVIII. juris Amorfortii fuisset, solum in fœdere haberetur liberum: qui verò ab eo connubiorum affinitatibus è sociis civitatibus accederent, vectigales communi cum aliarum gentium ejusdem ditionis agris servitute, deinceps forent. Quod quidem ne dicam quàm contra libertatis legem, sed quàm parum æquum sit, vel hoc unum coarguerit. Cum enim affinitatis conjunctione per connubia cum sociis civitatibus, sæpe aliò homines demigrent, agrorum, qui ad eam usque diem liberi fuissent, possessiones per commigrationem libertatem pristinam exuere simul necesse esset. Si qui accederent, quique aliò decederent, stipendiarii forent: quantum ad ultimum de ea libertate reliquum Amorfortiis fieret? Hac interpretatione ex ipsorum commodo & bono fœdere circumciso à liberis possessoribus ad eorum agricolas, tanquam de bove ad asinum descensum est: ut expressa confessione libertatis dominiorum in litem traheretur, utrum ad contribuendum dimidium, agrorum liberorum cultores tenerentur. Aliam quæstionem parum directam ea lis secum, ut ansam ansa traxit: num civis qui à cive liberum agrum conduceret, in dimidium stipendiarius esset. Negatum hinc, affirmatum illinc, non sine acri certamine est: resq; judicio disceptari cœpta. Postremò in legibus non fuit expressum, ut ad conferendum claudendis fluminibus, abigendóve è pascuis per exactores pecore, cogerentur Amorfortii, id quod postea fuit factitatum: sed ne quid in hac controversia incœptaretur quidem, nisi jure, aut voluntate permissuvé Amorfortiorum: simul uti ea res integra tam diu servaretur, dum judicum sententiis finita esset. Dum ea Ultrajecti, à quibus divertit oratio, conficiuntur: oppida in Gelria à Burgundis bello capta, deductis præsidiis Duci redduntur. Fœdere Ultrajecti cum pop. Amorfortio peracto, promissum legatis, datis in fidem tabulis Comitis signo impressis, Cæsarem intra mensem sequentem de pacto fœdere cum diserta omnium eorum amplificatione novas traditurum. Petentibus postero die ut domum ista renunciarent, potestas facta est. Amorfortiam reversi legati, extemplò veterem & novum senatum & populum cõvocarunt. Lectæ fœderis leges ex sententia Hochstrati & V. legatorum conscriptæ, tolerabiles & æquæ omnibus sunt visæ. Habitæ legatis gratiæ inde sunt, quod fidelem operam pro libertate conservanda præstitissent: placuitque senatui, ut communi decreto, Ioannes Sosius, Segerus Wilda, Petrus Hardefeltius, legati Ultrajectum ad legatum Cæsaris redirent, renunciaturi, senatui populoque Amorfortio conditiones placere: utque ei gratias agerent, quod se benigniter non audisset modò, verumetiam cum ingenti favore omnia penè sua postulata rata esse jussisset. Quare Amorfortios vicissim obnixè operam daturos. ne fide ab ullis, non tantum civitatibus sociis, sed gentibus erga principem superarentur. Hac legatione Ultrajectum decreta, ab Hochstratum venerunt. His responsum, ut quando nihil superesset amplius, domum redirent, se paucis diebus inaugurationis ergò Amorfortiam venturum. Tertio mox Non. Novem. cum C. equitibus eò venit: in civitatem ingenti gaudio ab omnis ordinis mortalibus deductus, cum solenni precationis carmine templũ S. Georgii tutelaris, septus religione & senatu, effusaque ad spectandum triumphi speciem plebe, recipitur. Sequenti die in curiam, quò senatus & prioris anni Consules convocati erant, agmine nobilium septus venit. Ibi Laurentius Dublioul: Ex vestris (inquit) legatis, qui inter Cæsaris legatum & ipsos de libertate vestra convenit, jam pridem accepistis. Quæ igitur absens Comes tum cum illis transegit, ea præsens vobis affirmat comprobatque. Inde tabulę de translatione perpetrata ditionis confectæ, ea forma, qua suprà paulo posui, à scriba sunt recitatæ. Sub has lectum diploma, Comiti à Cæsare datum, de liberis mandatis permissuque & ex autoritate constituendi facultate. Ad postremum fœdera libertatis paulo antè cum Hochstrato conscripta: quæ rursum in frequenti senatu ille & scripto & impresso signo, fide sanxit: affirmavitque se intra mensem amplificata, ac Cæsaris magno signo impressa, senatui traditurum. Exul quidam Arnoldus Clemens, qui propter occisum civem nuper, in perpetuum pulsus fuerat, novi principis beneficio confisus, veniæ fiducia in civitatem redierat. De hoc Comes ita proposuit, ut, si senatui videretur, huic homini, concessa venia admissi, reditus Cæsaris beneficio daretur. Unum illum supplicem esse, quo facilius noxa condonari posset. Fieri id passim in novorum *principum inaugu-

Legati Amorsfortii Ultrajectum veniunt significantque Legato Cæsaris conditiones datas placere.

**Et videri licet in Hæda fol. 284. 288.*

inaugurationibus, ne ut insolens, quod peteret, rejiceretur. Posse se quidem suo jure hic & potestate uti, sed malle id senatus arbitrio facere, & jura à majoribus tradita illabefactata pop. Amorfortio relinquere, quàm violare. Responsum Hochstrato est: non videri id è repub. esse. hoc enim exemplo alios homicidas illustribus familiis ortos, ad reditum per amicos parandum, consurrecturos: ut id, quod Cæsaris beneficium fuisset, ab aliis in posterum ad rescissum plebiscitum traheretur. Iussus extemplò exul à Comite ante occasum solis è civitate facessere. Advocatus eodem die in concionem tota civitate populus, postquàm consul causas translatæ ad Burgundos ditionis paucis præsente Cæsaris legato, & * Abstemio episcopi, perorasset: in fidem Caroli v. Cæsaris, & hæredum ducum comitumque juravit. Hochstratus in vestigio juravit vicissim in libertatem populi, quam per suos legatos pepigerant. Peractum jusjurandum, tubicinum qui ex Vltrajecto acciti fuerant, cantus suscepit ante curiam. Quibus epinicium modulantibus, sparsum sexies è sublimi congiarium est. Reducto inde domum legato munera à senatu sunt data, boves duo eximia specie, & cornibus inauratis, insignia gentilitia Cæsaris & comitis Hochstratani præ se ferentes. Exceptus eo die legatus est à senatu, magnifico luxu apparato convivio, à quo vicissim sexè civitatis principibus cœna accepti. Varia lætitia personuit ea nocte tota civitas. Ignes in pontibus & viis omnibus ingenti laudis ac palmæ certamine sunt accensi. Musici & tubicines cum funalibus ardentibus conciunè modulantes, fossam interiorem ultro citroque navigando jucundum spectaculum præbuerunt. Et vicatim in multam lucem comessando ac potando continuatū est. Postridie sex principes consulares Comes ad se advocavit: hos præsentibus à cõsilio heroë Assendelphio, Iodoco Sasbautio, & Vincẽtio Corn. F. multa de prætura, de plebiscitis, de jure prætorio percontatur: deinde quas cõtroversias senatus, quas tribuni dijudicarent: quæ comitiorum ratio esset: quóve anni tempore ea haberentur. Ad ultimum, quibus legibus vici Amisiani uterentur. Hæc diligenter à consulibus exposita, summatim illi stilo exceperunt. Dimissos domos suas, eodem die rursum ad se advocat: actisque pro munificentia gratiis, mandat illis reipub. curam: ut pari vigilantia & consilio, quo ad eum usque diem fecissent, pergerent civitatem à proditione tueri. Data ordine inde consulibus in faustum fœlicemque abitum dextra, per Asendelphium eos interrogari jussit, num senatui & pop. placeret, Segerum Wildam prætorem dici. Annuentibus consulibus, Segerus per viatorem accersitur: & exacto jurejurando, conceptis verbis, Comes Ultrajectum abiit. Latebant tum adhuc quidam abditi, qui direptis bonis ad cædem ab episcopo conquisiti fuerant. His in publicum prodeundi potestatem tum fecit: dimissi item è carcere captivi. Edicto sub hæc publicè cautum, ne quis, obliterata anteactarum injuriarum memoria, alteri convicium diceret: proposita mulcta, ultimum supplicium, & bonorum publicatio. Inauguratur Comes iis ipsis diebus Vicæ & Rhenis. Dublionus interim Arenacum ad jusjurandum à Duce exigendum proficiscitur. Hochstratus antequàm ex urbe in Brabantiam iter retro faceret, composito utcunque ejus statu, rempub. ita ordinavit, ut Guilhelmum Enkefordium Cardinalem absentem, * ac multos annos Romæ agentem, episcopum diceret. Præfectus urbis factus Ioannes Teneremondus: Coss. dicti, Henricus Verborchius, & Petrus Meerenburgius, Prætor constitutus Ioannes Culenburganus. Fuerunt inde res Ultrajectinæ à seditionibus quietæ. Sed ut cum principibus, in defectionibus regnorum jura & instituta variantur: ita non solum cum recenti Burgundorum imperio, urbis consuetudines antiquæ & instituta prisca sunt abrogata, sed nova etiam facies ædium sacrarum & ædificiorum publicorum eversionibus inducta: sacra profanis misceri, summa imis commutari cœperunt. Populo comitia antiquata: consulibus & senatorum duobus principibus, Romanæ libertatis † insignia togæ argenteæ sunt detractæ. Ius dicendi Coss. legendi item senatum, submovendique, citra ordinem, quando visum est, ad principem translatum. Nova judiciorum forma invecta. Quinquiviratus ad Prætorem traductus. Cætera ut quæque inde vario habitu domi gesta sunt, non est operæ hic persequi, cum ea quæ proprie hujus nostri fuere instituti, ad exitum hujus anni, scribere vix suffecerim.

RERUM ULTRAJECTINARUM LIBRI VII. ET ULTIMI FINIS.

* Assenstein.

* Cujus hoc elogium extat in literis quibus Godefredus ab Enckevoort à Carolo V. Imperatore, Eques auratus Sacri Lateranensis Palatii Consistoriique & aulæ Imperialis Comes Palatinus creatur; Accedẽte etiam consideratione Rev. Dñi. Cardinalis Dertusiẽsis, cujus summe Virtutes & merita Nos sibi adeò devinxerunt ut vel totam ejus familiam munificentia nostra dignã sentiamus.

In defectionibus omnia mutari cum regno.

† In registris Civitatis hæc Insignia vocantur Silbere Cobelen/ quod argenteis nolis resonarent.

VITA
LAMBERTI
HORTENSII.

CLarorum virorum facta moresque posteris tradere antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus studiosa ætas omisit, Idque factitarunt Melchior Adamus, Papyrius Massonius, Andræas Schottus, Ianus Nicius Erythræus, qui Germanorum, Gallorum, Hispanorum, Italorum vitas dederunt Doctrinæ Laude eminentium, aliïque quos citare nihil attinet. Nos eorum exemplum secuti, Hortensium describemus allaturi id quod de vita moribusque ejus cognovimus. Igitur Lambertus Hortensius Montfortiï (quinto Provinciæ Vltrajectina oppido) anno 1500. ut vult Desselius, vel ut Miræus, in Elogiïs Belgarum prima editionis, anno 1501. natus patrem Hortulanum habuit, unde sibi Hortensiï cognomen fabricavit. Itaque perperam illum Gouthovius vanden Hove vocat. Admodum adolescens in primo studiorum tyrocinio Lovanium ingeniï excolendi causâ venit, nihilque prius, nihilque antiquius duxit, quàm eas linguas, quantum tum dabatur, juvenili ardore perdiscere, sine quibus omnes artium facultates infeliciter nullaque cum laude discuntur. Acuebant eum ad id non solum veterum scriptorum exempla, verum etiam Latinorum Grammaticorum præcepta & necessitas plane Diomedea. Prodibant enim indies in lucem, è situ & squallore eruti veteres auctores, quibus pristino nitori Erasmi aliorumque doctorum hominum industria restitutis ac emaculatis, plura Græca pene inspersa quam Latina Lectorem librorum helluonem remorabantur. Clarebant ea tempestate in Lovan. Academia linguarum Professores; Græcæ Rutgerus Rescius, Latinæ Conradus Goclenius; Hebraica Ioannes Campensis, hos docentes frequentabat & attentè audiebat: uti etiam eximium Peripateticum Ludovicum Vivem & insignem Rhetorem Ioannem Paludanum jam tum senem admodum. Erat tum illi in eo Studiorum curriculo contubernalis, cum quo omnes rationes illorum sedulò communicabat Ioannes Guinterius Andernacus, unacum eo in re literaria ab unguibus Vltrajecti educatus, tenuis sortis tum quidem, sed qui post Argentorati inclaruit inter Senatores. Confectis Lovaniï studiïs exinde digressus Vltrajectum venit, in Quartâ trivialis Scholæ Hieronymianæ Classe juventutem egregiè instituit & diligentem operam Historiæ impendit; non autem Rectoratum Scholæ gessit, ut Henricus Pantaleon de viris illustribus Germaniæ parte 3. fol. 407. perperam scripsit. In hoc didascalico munere videtur annis aliquot perstitisse, & quidem anno 1527. Secessionum tempore, quo 14. Kal. Decemb. Episcopus Bavarus militum signa miserat ad urbem opprimendam, ait apud se pransum fuisse, cum pauculis aliïs utriusque nominis festivis doctisque amicis, Hermanum ..... Presbyterum cognatum suum, qui hilarior à recenti symposio multa in factionem Gelricam prolocutus Vltrajecto exulare jussus est. Quo ipso tempore, dum Vltrajecti agit Hortensius, credibile mihi fit, illum ad Sacrum Presbyteratus ordinem promotum fuisse. Senatus Nardenus ad studia litterarum pronus & aliarum Rerumpublicarum exemplo excitatus, simul publica, simul privata

utilitate motus, quanti omnium referret conscius, liberos domi formari, præcipuè eorum qui sumptibus ad alendos eos in exteris Scholis non sufficerent Hortensium anno quadragesimo quarto supra millesimum quingentesimum post captam Amersfortiam à Martino Rossemio qui tum Guilhelmo Clivio, Geldriæ duci electo militabat ex Arce Haria tum apud D. Theodorum Zulenum Equitem torquatum agentem, ad ludum instituendum evocavit. Ibi cum gloria, nescio quãta (*ipsius verba pono*) certè cõmodo memorabili Reipublicę annos unde triginta, usque ad ultimum miserrimi excidij diem cum rerum mearũ omnium naufragio juventutem moderatus fui. *Ad Hortensium hic quietè agentem, varia scriptione clarum, adeoque clarum ut supra literatorum vulgus emineret, cum anno 1557. Schola Delphensis Rectore careret, Consulum jussu scripsit Adrianus Aleidius civitati à pensionibus, ut vocant, Asiatica verborum ubertate civitatem expetere Rectorem, qualem ipse colore vario depingebat. Hortensius ad ejus literas Laconicè hoc modo respondit. Angelum quæritis; homo sum, Valete. Verè homo erat; nam per lasciviam filios genuerat Augustinum & Hieronymum sacris ordinationibus insuper habitis. De utroque dicam quod reperi. Hortensius, ut infra memorabitur, agrè servatus à communi cæde Nardena, tamen filium Augustinum, Organistam crudelissimè obtruncari & occiso cor evelli ante oculos vidit, quod præter Meursium libro 3. Albani, etiam in suis rerum Belgicarum historijs attestantur viri Clarissimi,* PETRI HOOPDIUS *ac* BORRIUS. *De Hieronymo ejusque conditione extant Hortensij patris Epistolæ duæ scriptæ ad perhumanum & eruditum virum Thomam Persoels Vicarium majoris Ecclesiæ & notarium. Quarum una hujus tenoris:* Humanissime & erudite vir. Iam dudum optavi tecum colloqui de rebus quibusdam necessarijs, in quibus mihi tuam operam præstare potes, sed quia per varias meas occupationes in colloquium venire non datur, per literas tecum agam necesse est. Est mihi adolescens, quem ad sacerdotium provehere consilium est, neque ipse quidem abnuit, & ea ipsius èst ætas, ut jam ad illud maturus sit. Contenderim igitur abs te, ut ad dispensationem è Roma obtinendam, tuam operam velis mihi dare, & quidem, quamprimum; ut interim dum Bulla expeditur, ad præcedentes ordines possit accedere. Quanti autem constabit, nosti, & illi, quibus aliquando dispensationem impetraveris, mihi retulerunt. Neque, scio, propter nostram veterem amicitiam à me plus posces, quàm ab alijs acceperis; & pretium auctum esse non puto. Libra Flandrica parata est, ea mittetur; si velis amico hac in re obsequi, rescribe paucis quid boni abs te expectabo. Vale, ex Narda. M.DLXV. XX. Februarij. Lambertus Hortensius tuus amicus. *Sequitur alterius tenor:* En humanissime vir, mitto tibi per filium meum Hieronymum libram, reliquum missurus suo tempore ad obtinendos ordines Ecclesiasticos. Habet ætatem, videlicet xxiiij. annos, rem gratissimam mihi feceris, si pro veteri nostra amicitia fidelem tuam operam hîc mihi præstiteris. Invicem habebis me tibi obligatissimum. Ubi ubi tibi prodesse potero. Vale vir optime. Ex Narda, pridiè Matthiæ anno LXV. supra M. CCCCC. Lambertus Hortensius tuus semper amicus. *Hieronymus cum tempore animum & sensum mutasse videtur, factus verbi Minister in Comitis Haga, unde propter dissidium, quod in religione exercebat cum Collega suo, Wassenariam commigrare jussus*

est

est anno 1584. teste Borrio tom. 3. histor. Belgicæ fol. 44. Porro Hortensium cujus industria & diligentia in instituenda juventute, qua Nardam numerosa confluebat, mirificè commendata est, pistrini, ut ipse scribit Idibus Februarij anno 1561. incepit capere fastidium; perstitit tamen in munere docendi, & assiduitate scribendi, nam anno 1566. laborem commentandi Lucanum eo libentius suscepit, quo (ipsius verba refero ad Decanum Hoochlandium) magis animum meum ab Iconomachorum furore tantisper avocarem (cœperat enim is omnibus hisRegionibus jam tum passim grassari, quamvis apud nos id temporis nihil novatum fuit) ne audirem, neu distringerer ijs quæ mentem a sede sua submoverent, & cruciatum inveherent. Anno 1572. dum Albanus Dux Philippi secundi Hispaniarum Regis nomine Belgij Gubernator recuperare contendit quidquid urbium aut Præsidiorum ab Auraico Principe captum erat, sæva tempestate involvitur Hortensius; quod ita contigit. Nardeni regium præsidium recusárant, militem Ordinum receperant; Zutphania, & cetero Gelriæ tractu, subacta, Fredericus Toletanus Albani filius in Hollandiam copias militares ducit, Nardenis, dejectis animis, ubi adventare cum copijs hostem intelligunt, ad Toletanū mittere visum, qui urbem dederent & gratiam præteritorum peterent; id negotium Consuli & Senatori datum. Qui Amorsfordiam profecti, ubi tum Toletanus agebat, colloquio prohibiti Bussemum ire, proximum Nardæ pagum, jussi sunt; illic responsum accepturi. Sed Consul, dum redit, apparatu viso territus, rheda descendens, seu, onus alvi positurus, periculo se instanti subduxit. Id ubi Senator vidit, valde indoluit; veruntamen tristis rei nuntius perrexit, & Bussemum, uti jussus erat, Toletanum secutus, cum interroganti Comiti Bossuvio an milites oppido excessissent, affirmaret; alios postridie oratores adducere jubetur, atque ita dimittitur. Igitur ipsis Kalendis Decembris venêre in castra ab oppido Legati sex, quibus Hortensius Presbyter, & Rector Scholæ adjunctus fuerat septimus. Qui cum Toletanum alloqui vellent, ad Iulianum Romerum rejiciuntur, cui is omnem potestatem dedisset. Cum illo igitur paciscuntur, oppidum se Toletano tradituros, ea lege, ut civibus vita facultatesque salvæ essent; tantum denuò fidem juramento obstringerent, solique ex Hispanis centum, quantum semel sumere possent, oppido efferrent, ultra nulla præda esset. Hæc ter porrectâ Hortensio dextrâ rata fore pollicitus Romerus, cum eo, aliquot xx. Hispanis comitatus, oppidum ingreditur. E vestigio ad timpani sonum cives jusjurandum daturi in sacello hospitalis convocantur, & convenerunt pene omnes. Interim Hispani desertis mœnibus & constricta glacie fossâ, transcenso etiam vallo frequentes intraverant. Dumque cives conveniunt, uxores eorum militibus advenis convivia curabant, apertis sacelli foribus irruentes milites, inermes homines miserrimè trucidant, & vicatim discurrentes obvios mactant. Hortensius autem, quomodo se ab hac laniena eripuerit opera pretium est cognoscere ex ipsius affecta non confecta historiâ de origine & interitu oppidi Nardeni, quam magnificus & perhumanus vir Hermannus Antonides vander Linden asservat, mihique perhumaniter communicavit in hæc verba. De meo autem fato hîc nihil in universum scripturus eram, nisi scirem esse, quid mihi acciderit nonnullos cognoscendi cupidos: Simulquis Deus ex improviso in hac publica & tragica calamitate, mihi apparuerit, unde neque consilio humano neque judicio, tot armatis stationibus circa portas oppositis, tam intenta custodia vijs omnibus servatis atque obseptis, elabi potuerim,

rim. Postquam cum alijs a legatione illa (*qua hic supra memorata est*) domum reversus fui, Veteris Nardæ Canonici, qui jam tres menses meis ædibus communiter mecum pro hospitio utebantur, quod ipsis toto oppido locus commodior non esset: tum quia circunquaque macerie conclusę erant, tum quod proximæ cœmiterio & ab omnium hominum strepitu & frequentia solitariæ essent, se conferebant in superiorem domus partem religionis suæ ornatu amicti, ne in ipsa rabie expositi sedissent. Hispani cæde in curia defuncti cum toto oppido se dispargerent ac dissiparent, quatuor strictos gladios prę se tenentes, revulso vi ostio ad me irruperunt. Primò quantum scriniorum erat distregerunt, clamor eorum & una eademque perpetua cantio erat; pecunia: mille coronas a me, perinde ac si satrapes fuissem, postulabant. Cingulum cum marsupio detrahunt, & quum æs non esset, toto corpore membratim explorato, hic malleum equestrem cervici illisit, alius vestem talarem, alius tunicam interiorem punctim ferro trajecit. Hic me unus medium arreptum in cellam penuariam præcipitavit. Ibi prostrato ac supino jugulum cultro admoto incidere intentabat, identidem eandem cantilenam de re pecuniariâ occinens. Dum ille in hoc totus est, audit in superioris domus tabulato strepitum quasi pedum (nam huc tres alij conscenderant ad Canonicos spoliandos) ac fremitum suorum, ratus id, quod res erat, ne prædæ portione defraudaretur, huc quod potuit me quasi sub cultro relicto, se recepit. Tum demum fugæ occasionem nactus circunquaque omnia tuta videns, proripui me in aream. Offendo ostium ad cœmiterium palis & fragmentis tignorum oppositis validè munitum, ne mihi qua exitus pateret, quanquam alibi, sed periculosè evadere potuissem. His vix magnę mulieris viribus, quæ salutis suæ tuendæ causa ad me è vicinia cum parvis liberis confugerat, revulsis adjutus (erat majoris molimenti quam ut unus sufficerem) in templum transcurri. Hic nullum mortalem extra tres milites sacrarium debellantes, magnum thesaurum se reperturos arbitrantes, offendi. Dum hic in ea parte, quæ septentrionem spectat, solus mœstus inambulo, multa apud animum meum reputans, supervenerunt in adversa templi parte ad austrum quinque militari habitu. Hi quaquaversum circumspectantes cum me solitarium ac meditabundum ambulantem cernerent, hem, inquiunt, adest (me digitis monstrabant) cujus causa venimus. Cum ad me hos rectâ vadentes conspicerem, animus ilico mihi concidit metu, ne novi percussores in me missi essent. Erant autē Sacerdos à sacris D. Comiti à Bossu, vir in lingua latina politus, Petrus Catzius Montfortiæ Præfectus (Marschalkium ipsi vocant.) Levinus Weldanus cum famulo, & Ioannes Castilianus vir acer ac strenuus, cohortis Neapolitanæ Ductor. Hic ut summa auctoritate domi & belli apud suos pollebat, ita clemētia, quæ omnes militares artes superat, ac dexteritate ad servandos bonos singulari, factus, etenim Mechlinia post Geusiorum fugam, recuperata, cum ab Hispanis non solùm in fortunas omnium sine discrimine ordinis aut dignitatis mortalium, sed etiam in corpora crudeliter ferro sæviretur, ab ædibus unius Ioannis vander Burchij (hoc germanum cognomen est claræ vander Burchiorum genti) supremi à consilijs Regiæ Majestatis, viri eximij, omnem injuriam & vim prohibuerat, cujus conservatæ domus

mus æternam gloriam & laudem reportavit. Hi igitur me benigniter complexi, comiter salutant, rogantque quo in statu meæ res præsentes essent. Narro ordine fabulæ meæ actus. Tum illi: Nos à Comite huc ad res tuas inspiciendas, teque servandum, avehendumque in Buscum mittimur: gratum est quod te salvum & incolumem invenimus. Si qua habes in ędibus quæ auferre tecum tumultuarie velis in vehiculum, ut exportentur, adjuvabo, inquit Weldanus. Rursum offendimus ostium ædium mearum clausum & validis oppositis vectibus munitum. Diu calcibus insultatum fuit. Tandem Castilianus cum ijs, qui ædes meas tenebant acriter expostulavit: tum de ijs quæ in mandatis à Ducibus habebat, jurgando exponebat; quæ, quia neque Hispanicè neque Gallicè novi, intelligere non potui. Omnibus digressis, solus Weldanus quasi custos corporis mei in ædibus, ut vim à me, si qua oriretur, arceret, mansit. Miserat is famulum suum ad duo vehicula comparanda. Interea dum colligo sarcinas librorum meorum, redit ille qui vehicula compàrârat, quò Weldanus officiosè à famula & alterâ fœmina, de qua memini, libros meos extulit. His occupato curis supervenit Paulus à Loo Præfectus arcis Mudenæ. Is statim quàm ingressus fuit, rogat quo in statu summa mearum rerum esset? Ego vix temperans à lacrymis nihil aliud respondere potui, quàm, hæc, inquam, est mutatio dextræ excelsi. Interim importuni mei hospites Hispani cædibus lassi (ut erant ventres famelici ad rabiem caninam usque avidè vorabant cibos, bibebantque ut erat penu bene structum: modo de mensa ad cædem surgere: rursum ad ingluviem intermissam redire. Interfecti in ædibus meis, & area quinque, in meo conspectu sunt: & inter hos unus, qui à sanguine meo non fuit alienus. Fumus jam è proximo incendio ædibus meis imminebat, quę tamen intactæ manserunt. Cum duce Weldano, domo prædæ & direptioni relictâ oppidum desero. Nix multa, ut fera hyems erat, cadebat. Vesperi humaniter à Comite ad cœnam vocatus fui, cui dimisso convivio, magnas habui grarias pro donata vita & reddita salute: simul me diei, quo servatus ab ipso fuissem, privatim memorem fore dixi. Ut Q. Terentius Culleo olim Senator Romanus, qui secundo bello Punico e captivitate ab Africano liberatus fuerat, cum in omni vita ut libertatis suæ auctorem coluit, ita me illum ut servatorem meum, quoad viverem, observaturum promisi. Noctem hanc, ut superiorem, insomnem duxi; & tenebrosa erat & illunis, in qua spectanti clarum oppidi ex intervallo incendium & magnum horrorem immisit & lachrymas excussit. Habuit hunc interitum tam calamitosum toto orbe lanificio nobilitata Narda, pro egregijs & perpetuis meritis domi bellique erga suum Principem, propter paucorum infelicium noxam, quam tota civitas luere coacta fuit. Unus dies, ad hunc modum ducentorum triginta sex plus minus annorum opus quibus Narda steterat, excidio dedit. Neque verò flammis dissipatis ita deleta fuit, quin aliquot ædificia partim leviter ambusta, partim in totum incendio intacta manserint. Manè postridie vehiculo suo me excepit Ioannes Drenckwaert Prætor Dordracenus, (*cui tum nupta erat amita mea magnæ filia,*) vir ex æquo eruditus & summè humanus, ac dexter, qui me Ultrajectum ad avunculum suum virum incomparabilem D. Ioannem *Strada. fol. 443.*

annem Hoochlandium, Ecclesię Imperialis Divę Virginis Decanum Mœcenatem meum vexit: qui me benignè hospitio excepit, & exceptum summa cum humanitate fovit & amplexus fuit. *Huic Hortensius Explanationes suas in Lucanum accepti beneficij memoria nec non gratitudinis ergo postmodum dedicavit, quæ demum Basileæ anno 1578. excusæ sunt. Aliquanto tempore Vltrajecti commorantem Nardæ desiderium retraxit, redemptaque mensa in diversorio honesto non multo post (dubiâ famâ inter Papismum & Lutheranismum; à rusticis enim vulgo* de Luyterſche Paep *vocitabatur, & sanè acerbior ejus dictio est in religiosi nominis homines) fato concessit in prædio suburbano Nardæ* den Hooghen Engh *dicto* Cralo, *& sepulturæ traditus est in choro parochialis Ecclesiæ Divi Viti Nardæ, sub sarcophago Dionantensi, cui insculptum sequens Epitaphium:*

HORTENSIVM INTER MORTVOS
QVÆRIS VIATOR? VRNVLA
HAEC OSSA SOLVM AVT PVLVERES
HABET, POLVS MENTEM ENTHEAM,
NOMEN LIBRI, FAMAM VAGA
DOCTVM ORA, OVAT COELO AC SOLO
DECVS SCHOLÆ ATQVE CIVIVM.

CONDITVM, HIC EST CORPVS D. LAMBERTI HORTENSII, VIRI OMNE GENVS ERVDITIONIS EXIMII, LITERATORIS ARGVTI, HISTORICI SAGACIS, IVVENTVTIS NARDENÆ MODERATORIS STRENVI, EVOCATI EX HAC VITA ANNO A LANIENA, QVÆ SOLI PROPTER DOCTRINAM SINGVLAREM PARSERAT TERTIO, A NATO CHRISTO M. D. LXXIV.

MEMORIÆ AC HONORI

P P.

Consules ac Æditui.

Statura brevis, corpus exile ei fuit. Quibusdam visus est appetentior potus & vulgarium hominum consortij, quàm virum eruditum deceret. Scripta typis edita leguntur hæc. Secessionum civilium Vltrajectinarum & bellorum ab anno xxiij. supra M.CCCCC. usque ad translationem Episcopatus ad Burgundos libri septem, quos persuasione potissimum Decani Hoochlandij, qui patrem habuit Casparem Levinum Hoochlandium primum à Carolo V. Cæsare, Domino Vltrajectensi, Senatus Vltrajectini Præsidem constitutum, magna adeò dictionis libertate composuit, ut Maximilianum Buræ Comitem infensum sibi reddiderit. Scripsit & Enarrationes in Virgilij Æneida, in quas avi mihi cognominis Elegia commendatoria præfixa legitur. Item Explanationes luculentas in Annæi Lucani Pharsaliam ex cujus operis dedicatoria Epistola nonnulla verba hic supra retulimus. Edidit præterea de bello Germanico libros septem in quibus & brevitate & elegantia singulari non pauca, à Sleidano & alijs hujus historiæ scriptoribus, vel prætermissa, vel non paulo aliter commemorata, inveniuntur,

in

in quarto *Basilea anno 1560. qui libri postmodum etiam inserti sunt Germanicarum rerum historico operi, quod tomis quatuor comprehensum Basilea in folio anno 1574. publicatum est; ex his Hortensij libris Thuanus se in historia adjutum profitetur. Condidit & Tumultuum Anabaptistarum librum unum anno 1548. ad vigilantissimos Consules & inclytum Senatum Amstelredamensem, in* quarto,*qui liber ante paucos annos in Belgicum sermonem versus est, cum additis aliquot imaginibus factionis Amstelredamicæ fanaticorum istorum hominum, quæ in tabulis pictis Amstelredami in Senatoria æde conspiciuntur. Ex Aristophanis clarissimi Comici fabulis, quē Comicū D. Chrysostomus adeò diligenter perdidicisse traditur, ut a dormiētis pulvinari nūquā abfuerit, quatuor versibus latinis expressit scholijsque illustravit a Borculo Vltrajecti excusas. Plutū an. 1556. dicatā Gerardo de Nova Ecclesia Abbati Divi Pauli. Nebulas anno 1557. inscriptam Iacobo Wtenenge Decano ad S. Petrum & Vicario Episcopi Vltrajectini Cardinalis Enckefortij. Ranas anno 1561. dedicatam H. R. Commendatori in Ingen. Equites oblatam Theodoro Zuleno Equiti Aurato. Leguntur item Hortensij Satyrarum libri duo à Borculo in 8. excusi 1552. Prioris initium,* Si priscos trutinâ mores pensaveris æquâ, Temporis & nostri æquaris examine fastum, Dixeris inversum convexo pondere mundum, &c. *Posterioris hoc est;* Cur cessas ignave gradum contollere, & horam, &c. *Extat item Epithalamiorum ejus liber unus in 8. In quo nonum scriptum est Epithalamium honori Lamberti Lappij, Nardeni oppidi prætoris excidij tempore, de quo testatur Hortensius in schedis superstitibus, quod inter prætorios viros Nardenorum, qui ante eum fuerunt, respublica prudentiorem vel eruditiorem non habuerit, quique fuerit adversus noxios in Goylandia acer vindex, extra forum post dictum jus, adeuntibus ad consultandum comis, omnibus ex æquo affabilis, in negotijs forensibus summè (id quod in prætore unicè necessarium est) exercitatus; in quo denique polities & ornatus Latinæ linguæ conjuncta fuere. Effigies Hortensij à Philippo Gallæo in æs incisa circumfertur, cum hoc elogio, quod Franciscus Raphelengius decantavit,*

Hujus ubi HortensI spectas in imagine vultus,
Talia tum subeat dicere verba tibi:
Romane Hortensi concede huic; secula priscis
Nomine reque pares nostra tulêre viros.

Tam ferax doctorum virorum ejus schola fuit, ut armatorum militum non fuerit feracior equus Trojanus. Per occasionem Laniena Nardæ patratæ videtur Hortensius voluisse contexere totius belli secuti enarrationem, quam perduxit ad navale prælium cum Zelandis commissum de mandato Ludovici Mediolanensis Præfecti & Castiliæ Mandatarij magni, successoris Ducis Albani, ad commeatum Middelburgum importandum, ipso, Nobilibus atque aulicis ex aggere Lodijck *certaminis spectatoribus, quod incidit teste ipso in tertium Calendarum Februarij anni Septuagesimi quarti supra millesimum quingentesimum, quando orsa historiæ telam stitit præventus morte. Hæc enarratio superest Nardæ inter Magnifici viri, (quem supra nominavi) vander Linden Bibliothecæ ceimelia. Hannardus Gamerius vir doctrina famâ clarus in præfatione Bucolicorum suorum, Hortensium Præceptorem suum in historijs scribendis longè principem, Hollandiæ*

Famian. Strada vide- atur initio lib. vij. belli Belgici. Franciscus Haræus Vltrajectinus tomo iij. Annal. Belgic. fol. 197.

decus appellat. Henricus Pantaleon part. 3. de viris illustribus Germ. de Hortensio ait: Rem literariam sua eruditione adjuvit & auxit.. Hoc modo Lambertus ab omnibus doctis ob editas lucubrationes agnoscitur. Extat & N.V. Iani Dousa Nordwici Domini Salin 2.c.34. Carmen in Hortensium Bossuij Comitis intercessione servatum, quod & relativè habetur fol. 16. operis Chronographici L. Beyerlingi. Adrianus Iunius in Batavia fol. 289. ubi Nardam describit, ait; hic Iuventutum docet L. Hortensius quem Monfortium in lucem extulit, egregius Satyrographus, & Germanicarum & Vltrajectinarum rerum scripto celebris, qui illud oppidum eleganti carmine exornavit: quod ante paucos annos lucem vidit Marco Zuerio Bocxhornio Theatrum Hollandia publicante. Isacus Pontanus Historia Gelrica scriptor lib. 14. fol. 915. parcitum est Narda, idque studio Comitis de Bossu, L. Hortensio Monfortio, Gymnasij, quod ibidem tum erat, Prafecto, celebri Historiographo, viro jam propemodum decrepito: qui tamen, &c. Meminère praterea Hortensij, Aubertus Miraus Antverpia Cathedralis Ecclesia Decanus fol. 177. in Elogijs Belgicis, qui tamen fallitur, dum obijsse scribit anno 1577. Is in altera editione Hortensium omittit ea de causâ, quam subolere videor. Valerius Andraas Dessellus clarissimus in Academia Lov. V.I. Doctor, Professor, & scriptor in Bibliotheca Belgica, Fr. Sweertius in Athenis Belgicis & ante istos duos Cornelius Loseus Goudanus qui Bruxella Pastor Capella obijt in Catalogo Illustrium Germania utriusque scriptorum. Melchior Adamus in vitis Germanorum Philosophorum fol. 295. 296. Lud. Guicciardinus fol. 317. Belgiographia ubi in Provincia Vltrajectina Montfortium describit, anno 1566. ait; De ceste Ville fut natif Lambert Hortense homme de grand sçavoir, & qui a composé plusieurs bons livres. Denique obiter Bibliotheca Gesneri. Jnter alios amicos coluit Hortensius Stephanum Montanum virum gravem & eruditum, Petri filium, cujus meminit lib. vij. Secess. ad fol. 157. Cornelium Havenum Hornanum Poëtam. Theodorum Zulenum Domin. vander Haer & Zevender equitem auratum, Adrianum vander Burch Graphiarium Curia Vltrajectina & Lambertum vander Burch Vltrajecti Decanum B. Maria Virginis (quorum fratris ades Mechlinia supra servata narrantur à furore Hispano) Patruos moderni Episcopi Cameracensis. Philippum Morum Canonicum S. Salvatoris, qui post in Africa cum Sebastiano Portugall. Rege occubuit. Ioannem Drolshagen Canonicum B. Maria Vltrajecti, denique Ioannem Hoochlandium V. I. Doctorem, Decanum Ecclesia Imper. D. Virginis Vltrajecti, & Consiliarium Romana Majestatis, qui eum extorrem & omnibus bonis exutum à barbaris militibus, hospitio, domo & mensa excepit. Hac de vita Hortensij LAPPIO cognovisse licuit. qua sequuntur commodè ad marginem non potuerunt inseri, itaque bonum factum putavit ea indici pramittere.

Ad

AD folium hujus operis 2. *Præsidium Wittenburgum.* De hoc Castro vide Bucchelium fol. 7. ad Becam, atque iterum fol 20. ad literam, b. notarum in Hædam, Iunium fol. 127. historiæ Bataviæ; Wiltaburgum ad Rheni ripam supra Ultrajectum ad duo aut amplius passuum millia sedisse res ipsa loquitur, ubi ad exsiccatum Rheni alveum vicino in agro acclivis collis rudera omnis generis, & elegantioris figlinæ fragmenta, ingentemque numisinatum ex ære & argento copiam, vel leviter refossa humo, ostendit, uti ipse oculis aspexit scriptor. Vidit & erutas ibi tessellas ex rubra terra coctiles octangulares LAPPIUS, in quibus crux ansata ☥ exprimitur, de hac cruce, consulendus est Lipsius lib. 1. de Cruce, cap. 8. & in notis ad istud caput. Iacobus Bosius lib. 5. de triumphanti Cruce, cap. x. fol 467. & seq. Pater Gretzerus de Cruce, tom. 1. lib. 1. cap. 51.

Ad folium 3. *Ædiculam D. Thomæ condidit.* Dagobertus Rex Francorum auctor Trajecti, ut Ioannes Beca in proœmio sui Chronici scribit addens; Omnis negotiatio mercatoria trajiciebatur per theloninm Castellani Trajectensis, quæ per Rhenum vehebatur ex fluvio salsi maris, infra cujus emunitatem primordialis Ecclesia constructa fuit in honorem S. Thomę venerabilis Apostoli, in qua sancti Sacerdotes plurimos labores expleverunt pro conversione Fresingensis populi, fol. 4. Inde apud Ultrajectinos fuit & adhuc permanet solennior cultus D. Thomæ primi Patroni Ecclesiæ, cujus vigiliam octava ante festum & octava post festum die publico in plateis extructo igne majorum institutione concelebrat juventus. Quo ritu & S. Ioannis Baptistæ festum alijsque alibi sancti vespere diei festi coluntur; atque adeò ipse D. Martinus (Defensor patriæ ut in campana legitur turris Dominicę) apud nos facibus accensis in profesto ejus post meam pueritiam cultus est, Argumento charitatis in dictos Divos; lætitiæ item ac triumphi signo hieroglyphico ut apud Ioh. Pierium Valerianum, Cælium Rhodiginium Antiqq. lect. lib. 15. Guil. Durandum lib. 7. cap. 14. num. 12. Rational. Divinorum officiorum, Lipsium Electorum lib. 1. cap. 3. & ad Senecam fol. 604. videre est. S. Thomas Turffen.

Ad idem fol. linea a fine 6, *Hollandiæ Comites Episcopi Vltrajectini clientes.* Legi in articulis pro parte Episcopi Trajectensis exhibitis Deputatis Cæsareæ Majestatis in Conventu Schoonhoviensi xxij. Novembris anni 1527. articulum 4. qui ita se habet. **Item zoemen wt veel beschepts bevijnt / datmen 't Graefsschap van Holland ende de Heerlijckheydt van Kennerlandt van den Ghesticht van Utrecht te Leen te houden placht / is wel behoorlijck dat sulck versuck geschije.**

Utsupra, linea 5. *Benthemenses Comites Episcopi Vltrajectini Clientes.* Benthem castrum quando feudum factum sit sedis Ultrajectinæ vide apud Bucchelium fol. 51. notarum ad Becam.

Ad fol. 6. *Vir pacis bellique artibus juxta insignis.* Extat ad hunc Philippum nostrum Erasmi Rotterodami Querela pacis undique profligatę & ejectæ, Tom. operum iiij.

Ad idem fol. *Missi ab Erardo Arenbergensi.* Extat in mea Bibliotheca Processus electionis & postulationis de persona Illustris: Domini Henrici ex Comitibus Palatinis Rheni & Ducibus Bavariæ, in quo propositio per Deputatos Cæs. Maj. & Illustrissimę Dominæ Sabaudiæ Ducissæ. Item altera per Oratores seu Ambasiatores Principis Palatini Ludovici. Denique tertia Ambasiatorum & Consiliariorum Ducis Gelriæ, &c. coram Prælatis

R &Ca-

& Canonicis Ecclesiæ Vltrajectinę factæ leguntur. Eratdi autem Episcopi Leodiensis, Archiepiscopi Valentini, Presbyteri Cardinalis tt. S. Chrysogoni gesta si quis scire desideret, plenius quam hic enarrãtur, videat Chapeaville tom. 3. historiæ Leodiensis, & Ciacconium à Victorello auctiorem factum in opere de vitis Pontificum & Cardinalium Romæ edito.

Ad fol. 12. linea 1. *Identidem occinentes, penes illos, &c.* Belgicè. **Hebben zy de keur: wy hebben de deur.**

Ad fol. 13. & 133. *Philibertus Naturellus.* Hujus viri laudem ita deprędicat Petrus Sanjulianus in Antiqq. Burgundicis fol. 321. Les Seigneurs de la Plainne & de Chevanes ont eu de grand personnages en leur maison, entre autres Reverend pere en Dieu Messire Philibert Naturel Dom Prevost d'Vtrecht, Abbé de Villars, d'Aisnay, &c. Chancellier de l'ordre de la Toison d'or & longuement Ambassadeur en Frãce pour les Empereurs Maxemilien & Charles v. C'est ce Dom-prevost d'Vtrecht, mentionné par le Seigneur de Langey en ses memoires: & par qui l'Empereur Charles denonça la guerre au Roy François estant à Dijon.

Ad idem fol. 13. linea 45. *Henricus Palatinus Episcopus proclamatur.* De hac re ita est in processu Electionis supra memoratę. Omnes & singuli Prelati & Canonici hujusmodi electionem & postulationem de persona Illustris Domini Henrici ex Comitibus Palatinis Rheni & Ducibus Bavariæ, Canonici Coloniensis factam & publicatam, prout melius & de jure potuerunt ac debuerunt, concorditer laudarunt, acceptarunt, & approbarunt, ratasque & gratas habuerunt, ac se habere dixerunt, nemine opponente, reclamante seu contradicente: deinde ipsis Dominis Prælatis ac Canonicis in domo Capitulari ad parvum temporis spatium remanentibus & ad mandatum eorum campana magna pro convocatione cleri ac populi pulsari inchoata, & hujusmodi pulsu durante, eis ab eadem domo Capitulari processionaliter chorum dictæ Ecclesiæ Trajectensis accedentibus, & Canonicis inibi in suis stallis stantibus, D. Iacobus de Appeltern Decanus alijque Prælati oxale ante chorum ipsius Ecclesiæ ascenderunt ibique dictus D. Decanus publicè alta & intelligibili voce in materna & theutonica lingua electionem & postulationem prædict. de persona dicti D. Henrici concorditer factam coram Nobilibus & Magistratu nec non magna multitudine cleri & populi civitatis, patriæ & diœcesis Trajecten. ad sonum campanæ prædictæ congregatis ex commissione totius Capituli publicavit ex schedula quam manu gestabat hujus tenoris. **Edele/ vroome/ wijze/ voorsichtige Ritteren ende Knapen/ Stadt ende Steden ende alle gemeyn ondersaten geestelijck ende weerlijck des Stichts van Vtrecht/ Ick geve u te kennen van wegen der Prelaten ende Capittelen der vijf Godts huysen dat wy op huyden eendrachtelicken in die stede van Heren Philips wijlen eer Bisschop Tutrecht gecoren ende gepostuleert hebben den Hoochgeboren Fursten ende Heer/ Heer Henrick Paltzgrave by den Rhijne/ Hertoch in Beyeren/ Domheere thoe Coellen in onsen Prelaet ende Bisschop deser Kercken Tutrecht/ Wilt daerom Godt loven ende vrolick wesen.**

Ad fol. 34. *E foro scrutario.* Intellige **S. Marien Plaets**/ vulgo **de Luys-merckt.** Erravit hic ut & alibi sæpe pueriliter in sua Belgica Hortensij versione fol. 68. quam necdum ex ephebis egressus fecit exercitij, non editionis gratia, Adrianus Strick, qui post Iuris Consultus consummatissimus atque Agens in rebus Ser. Daniæ Regis apud Præpott. Ordd.

Fœde-

Fœderati Belgij vivere desiit, cum forum scrutarium **S. Martens plaets** interpretatus est.

Ad fol. 47. *Ad Taislicam.* **T'apenslijcksche Veer.** Hic trajectus est ex pago **t'Wael** in Hagensteynense Dominium, cujus medietatem proventuum ex hoc trajectu Civitas Vltrajectum inter alia bello Hagensteynensi acquisita adhuc habebat anno 1439. uti patet ex rationibus de anno dicto Adriani van Lanscroon Camerarij seu Quæstoris dictæ civitatis.

Ad fol. 49. *Humilia pascua dicebantur.* Vide Hedam fol. 291. & ibi Buchelium fol. suarum notarum 307. De his pascuis venditis ita legi in registro literarum Canonicorum Regularium Vltrajecti. **De Stadt Utrecht heeft tot verballinghe haerder schulden vander zuenen van Bourgoñ: van heur Stadtswerde met consent vanden Raede Oudt/ Nijewe/ende der gemeene Gilden/** Galli 1432. **een partije verkoft.**

Ad fol. 57. & 157. *Quod macellum appellatur.* Hodie **die Stadts-kelder.** Ab hoc macello vicina platea Sanctæ Annę, **de Vuyl-stege** appellationem sortita est, quod ibi laniones agerent.

Ad fol. 58. *Lævus libellorum magister quem vulgus Cancellarium appellat.* Reperio magistrum Philippum Bourschont Cancellarium Episcopi dici in Tractatu habito super translatione patriæ Vltrajectensis quantum ad temporalitatem in Cæs. Maj. quem conscripsere Ioannes de Goch & Wilhelmus filius Iohannis de Trajecto superiori cognomine Animans Sacris Apostolica & Imperiali auctoritatibus Notarij.

Ad fol. 71. *Quod earum duplicarij.* Qui duplum accipiebant stipendium. **Adel-borsten** puto intelligi.

Ad fol. 80. lin. 24. *Smullingiaca inimicitia.* Sed quæ hæ inimicitię, & quo auctore ortę? fateor me plenè nòn scire; sed arbitrari ortas à Theodoro **Smulling** Castellano Arnoldi Ducis Gelrię in arce Rosendalia, qui de minus fida administratione accusatus est annotante Isaco Pontano V. CL. mihique quondam familiari ad annum M.CCCC.LX. lib. 9. historiæ Geldricæ, fol. 519. ipsiusque Pontani verba fol. priori hæc nempe [Multa quoque ac varia erant, de quibus per idem tunc tempus diœcesin Trajectensem compellandam haberent civitates nonnullæ Geldricæ, ut & Nobilium aliqui.] hunc ad Smullingiacarum inimicitiarum originem trahenda esse.

Ad fol. 110. *Dobbesteinius.* Dictus de Doenrade Nobilis ex regiuncula Valckenburgensi Provincię Limburgensis.

Ad fol. 118. Et aliud hujus operis. Is qui nominatur Archiepiscopus Trevirensis in ordine ejus Cathedræ CII. est, Richardus nempe ex Nobili familia **Gryffenclau** à **Wolfrats**/ qui anno 1511. electus, talem se præstitit Principem, qualem vix Germania multis retro seculis habuit, defunctus anno 1531.

Ad fol. 121. *Tormenta leviora circa Hasenburgum ... disponuntur.* Ædes prætoria in Foro Palatino ex duabus ędibus familiaribus constat, quarum altera vetustior **Lichtenberch** dicta, altera recentior, tempore nempe Caroli V. Cæs Domini Vltrajectensis restaurata, ex qua publicationes & edicta ad populum promulgātur, **Hasenberch** nominatur à familia Hasiorum, quæ in conjugio Rijckiorum & Ruyschiorum disiit.

Ad fol. 125 *Munitioni præficitur.* Warnerus **van Grol** Prætor Harderwicensis quem per Iohannam filiam nuptam Meynardo **Sack** Prætori Bunschotano proavum maternum āgnoscit Ger. Wassenaer I. C. collegio

R 2 Cano-

Canonicorum S. Petri Vltrajecti à Secretis. Meminit & hujus Warneri, ſed ſine cognomine Pontanus fol. 741. lib. xj. hiſtoriç Geldr. Atque iterum auctor noſter Hortenſius infra fol. 148. ubi eum memorat inter Duces captos, qui Arcem Amiſianam Burgundis, qui pro Epiſcopo Bavaro militabant, dediderunt, quique ad xxxij. Amersfordiam miſſi, partim in publicam cuſtodiam, (quæ obtuſa turris appellatur) partim in carcerem Marianum conjecti ſunt. Turris obtuſa quæ hic nominatur Plompen-toorn/ non Vltrajecto ſed Amersfordiæ debetur: itaque è margine tollenda ſunt verba, der Marſtupden toorn / anno 1378. dicta quæ verba competunt Turri obtuſæ, eique nominatiſſimæ, quæ eſt Vltrajecti: per præcipitantiam poſita, non ſatis obſervatis Hortenſij verbis. Carcer autē Marianus ſub præalta turri divæ Virginis etiam Amersfordiæ debetur: intelligit enim Hortenſius Sacellum divæ Virginis in omnibus vicinis regionibus notiſſimum, quod (ut Michaël ab Iſſelt loquitur) noſtris adhuc temporibus ab innumeris peregrinis frequentatur, ob ſtatuam B. Mariç anno 1444. (ut ſcribit Ioannes Gallus Mommandienſis) in aqua inventam.

Ad idem fol. *Æde ſacra, quæ à tergo adhærebat, everſâ.* Vidit Lappius literas quibus die vander Eem een bequame plaetſe tot een Kerck van Keyſ. Maj. ende zeeckere penningen worden gegeven / Ende voort een bede den bueren verleent by Antonius Lalaing Grave van Hoochſtraten binnen de limiten van zijn Gouvernement/ de data xvj Martij 1531.

Ad fol. 133. *Caſtella aliquot .... in Iutfaſio uſſit.* Iutfaes pagus eſt ex antiquiſſimis Provinciæ Vltrajectinæ ubi Plura Nobilium domicilia pleraque ex nobili Iutfaſiorum familia deſcendentia, quorum hæc eſt nomenclatura atque ætas, qua innotuerunt. Iutfaes anno 1165. Rijneſteyn 1350. Rijnhuyſen 1370. Vroneſteyn 1300. Wijneſteyn 1300. Galeſloot 1380. Heemſteden 1323. Stormdijck 1400. Plettenburch ſtructum à Dominis de Goye, 1300. Ten Baen 1538.

Ad fol. 140. *Interea Gelrus Hagam diripit.* De hac vaſtatione circumferuntur ſchedæ vulgares Nob. V. Hereb. van Amſtel van Mynden. Quam verò ægra fuerit Senatui Vltrajectino patet ex ſequenti copia, quam mihi communicavit D. Bootius civitatis Senator & Scabinus, Academiæque Bibliothecarius, Vir Clariſſimus mihique amica familiaritate ac parili antiquitatis ſtudio cōjunctiſſimus. Saterdach na Invocavit 1528. De Overſte Out eñ Nije excuſerē niet geconſenteert te hebbē darmē op dē Hollanderen toetaſten zoude/ als inden tocht van Ruyteren en Knechten over twee dagen in Holland om onſe vijanden te ſtraffen ende 'tlant in verding te brengen geweeſt ſijn. Prout in regiſtro dicto dagelijckx boeck fol. 147 ubi hæc ſequentia ſubiunguntur. Des donderdaechs na Invocavit, den vijffden Meert ſijn die knechten ons Genedichs L. Heeren des Hertoge van Gelre etc. eñ der Staten van Utrecht met ſeven veentgens/ weſende ontrent twee duyſent ſterck/ verbij eñ oock onſdeels wter ſtadt van Utrecht vijantlijck getogen in des Grevenhage in Holland/ eñ hebben aldaer haren wille van vangen/ brantſchatten/ ende plonderen bedreven/ doch geen rijcke Heeren/ Advocaten/ noch Procureuren aldaer gevonden: want die (alle goets verlatende) gevlogen ende ontkomen waren. Sy quamen inden Hage 's vrijdaechs nae Invocavit. Lagen daer ſtille ontrent twee dagen eñ nachten/ eñ quamen wederomme onbeſchadicht ende ongeſchendt t'Utrecht/ 'sdijnſdaech nae Reminiſcere, alſe opten ſeſten dach nae hoir we-

wtrepsen 'smorghens voor acht uren mit seer veel goedts/gulden/zijden cleederen ende andere/ooch clepnoden/ gelt/ gout/silver/ en anders meer. Sed & Amorsfortij, in ejus (scilicet direptionis Haganę) societatē perniciosam nunquā iverunt, ut Hortēsius loquitur fol. 163. Quàm verò hæc Hagana direptio decantata fuerit, præter alios annotavit in conjuratione Geldrogallicâ in Antverpiam Ioannes Servilius, is qui Dictionarium triglotton olim edit, in hæc verba. Martinus Rossemius homo ad quidlibet audendum minimè impiger, miles non minus strenuus, quàm belli imperator consultus, proditionibus struendis à natura fictus atque compositus, cujus ductu olim Haga Hollandiæ intuentibus propemodum præcipuis etiam ejus Insulæ civitatibus erat direpta.

Ad fol. 144. lin. 4. *Ad dicendum creandumque Ducis jussu Episcopum.* In actis civitatis Vltrajectinæ dicitur Heer Frederick van Bychelen Domheer tot Colen tot een geestelijck Ruwaer gekozen. Latinam hujus postulationem C. V. Bucchelius ex meis schedis, suis variarum copiarum libris inseruit forte aliquando in lucem dandam.

Ad fol. 152. *Abstemio qui & ipse pecuniæ quam laudata famæ appetentior audiebat.* Extat Tancreti veteris iuris consulti ordinis judiciarij tractatus à Luca Schroteisen editus & anno 1544. dedicatus Clarissimo Viro Domino Wolfgango ab Affenstain, utriusque militię designato, Equiti strenuissimo, Iurisprudenti consultissimo, Illustrissimi Principis Frederici, Comitis Palatini, Electoris Consultori primario, qui plenis buccis Abstemij laudes declamat, quarum partem non extra orbitam putavi, hic recitare. Ait; Sive enim auctoritatem, qua à sinistris hominum judicijs conatus hosce nostros vendicabis, sive calculum & doctrinam, qua si erratum fuerit, castigabis, exegerimus: in hoc Iurisconsultum, ut exercitatissimum ita & doctissimū, in illo nobilissimū strenuissimumque equitem assertorem habebimus. Nec enim tuarum virtutum præconium texere hic locus est, saltē ut causam nostram in tali Mœcenate prædicando agamus, quid quæso ad vitæ illius decora adjungi amplius queat qui splendida majorū prosapia natus, belli pacisque studijs exercitus Nobilissimo ex vetustissimo Cimbricorum Comitū genere, conjugio illustratus, honestissimis liberis auctus, re familiari instructus, ea denique apud universam Germaniam auctoritate est præditus, ut unus multorum Principum convertere quo velit moderarique consilia dicatur? Proinde & tu & majores tui feliciter Platonicam hanc doctrinam amplexi estis, bene eruditi viri, probi evadent, probi autē facti tum hostes pugnando vincent, tum cætera bene agent. Ita incunctanter tua vota secutus eventus primū in bonis artibus mox eo evasisti, ut annum vixdum vigesimū primum egressus, postquā insignia quę vocāt doctoralia, instinctu nobilissimorum virorum Ioannis de Morsheim & Philippi de Geldeneck tuorū cōsanguineorū, assecutus esses, jamq; à theorica illa ad practicā jurisprudentiam conversus, ubi totius Romani Imperij causarū moles agitatur, Camerę Iudicium accedens, brevi non auditor modò, sed & disertissimus fori patronus effectus togatam ibi militiā, summa cum laude laborantium spem, vitam & posteros (uti Leonis habet constitutio) defendens peregisti. Deinceps transitu ad armatā quoque facto, cùm omnes mox justæ militiæ partes egregiè absolvisses, adeoque à divo Carolo Imperatore aurata Equestri militia condecoratus redires, dux turbulentissimo quod in Eburonibus, per ejus gentis ducem contra Illustrissimum Principē Palatinum Trajectensis Ecclesiæ

Errat hic duplici errore Dedicator, dum Trajectum

in Eburonibus ponit quod est in Batavis, aut ut olim loquebatur in Frisijs, quē errorem in Italicis scriptoribus castigavit Hortensius folio initiali hujus operis. Alterum cum non per Eburonum (qui sunt Leodienses) sed per Geldrorum Principem Palatino Vltrajectensis Ecclesiæ Præsuli bellum illatum sit. Cætera lector consideret.

Ecclesiæ Præsidē movebatur, bello præfectus qua magnanimitate quibusbusque belli artibus per continuum fere biennium universos eos motus sustinueris, non modò celeberrima Trajectinorum urbs à te fortissimè expugnata totque captivorum nobilissimorum redempta capita: sed & Cæsareanæ ditiones Daventria, Navalia, omnisque circumjecta regio à te strenuissimè & defensa & conservata in perpetuum testabuntur: Quid quod in omnium gravissima illa expeditione, cum Turcarum Imperator arma bis Pānoniæ superiori intulisset, in qua non modò Germaniæ, sed & totius Europæ salus periclitabatur, brevi tu ad eas belli rationes administrandas jam secundò ex universa Germanici nominis militia cum paucis potissimùm Consiliarius selectus ingruentem patriæ noctem depellendi auctor extiteris? Est certè eritque id omnium tuarum virtutum quo vel unico innumeros aliorum triumphos facile adæquabis, nunquam intermoriturum elogiū. Nec jam quidem cum merito militarium vacationem munerum obtineas, minus hac conditione otiosus quàm bello antea occupatus, reipublicæ cōmoditatibus insistis, dum Illustrissimo Principi Frederico, Electori Palatino, tanquam Nestor quidam alter, ex veterano & emerito novus consiliorum antesignanus effectus, latus subinde claudere soles.

Ad fol. 153. *In ædes Ant. Venrodij.* Ædes hæ claustrales, ut vocant Canonici, sitæ sunt in emunitate Ecclesiæ B. Mariæ Virginis: ubi adhuc hodie spectatur conclave Gelricum, in cujus vitreis fenestris conspiciuntur insignia Ducis Gelriæ, Comitis Meursiæ, Mareschalli Roffemij &c. quas possedit nobilis & reverendus Dominus Lambertus vander Burch dictæ Ecclesiæ Decanus vir qui literas & literatos unicè amavit, ideoque dignus qui ab alijs unicè ametur Lipsij testimonio. Is in ijs an. 1617. devixit xvj. Kal. Septēbris ædesque à Decani hærede, emptione acquisivit Domicellus Oliverius Wtenhove.

Ad fol. 158. lin. 37. *Ab inimici sui G. Vordij exulis uxore.* Illustre sanè muliebris pietatis exemplum in hostem, quod jam pridē Belgico sermone donatum magnificus vir Iohannes Beverwijckius Medicinæ Doctor, Senator ac Scabinus Dordracenus clarissimus dignum censuit singulari suo libello de laudibus fœminarum, cap. x. fol. 345. 346. inserere.

Barbara pyramidum jactet miracula Memphis.
Vltrajectini talia præferimus.

Ad idem fol. *Confugerant ... in Franciscanorum cœnobium.* Clariss. Vir Bucchelius familiaris (eheu!) quondam meus ad fol. 96. notarum in Becam discurrit qua ætate Minoritæ Franciscani Ultrajectum venisse & ædes habuisse putentur; quem cum ibi hallucinatum videam eruendæ ætatis ergo, subjungo bullam fundationis Ecclesiæ & conventus dictorum fratrum à me cum cura descriptam ex originali à quo sigillū plumbeum dependebat, datā an. 1246. cū divus Franciscus viginti annis ante objisset. INNOCENTIUS Papa servus servorum Dei. Universis Christi fidelibus præsentes literas inspecturis vel lecturis Salutem & Apostolicā benedictionem. Quoniam ut ait Apostolus omnes stabimus ante tribunal Christi recepturi prout in corpore gessimus sive bonum sive malū, oportet nos diem messionis extremæ misericordiæ operibus prævenire & æternorum intuitu seminare in terris quod redeunte Domino cum multiplicato fructu recolligere debeamus in cœlis, firmā spem fiduciamque tenentes quoniā qui parcè seminat, parcè & metet, & qui seminat in benedictionibus de benedictionibus & metet

metet vitam æternã. Cùm . . . accepimus dilecti filij fratres Minores Trajectenses Ecclesiam, domos & ædificia alia ad opus fratrum inibi existentiũ . . . . ædificare & ad consummationẽ ipsorum ædificiorum tum ad vitę necessaria consequenda cùm non nisi de fideliũ eleemosynis sustententur vestrorum & aliorum Christi fidelium indigeant subsidijs adjuvari. Universitatẽ vestram . . . . hortamur in Domino ac in remissionẽ vobis injungimus peccatorum, quatenus de bonis vobis à Deo collatis . . . . subsidia erogetis ut per subventionem vestram . . . . . per hæc & alia bona quæ Domino miserante feceritis . . . . . pœnitentibus & confessis qui ad opera hæc manum porrexerint adjutricem . . . relaxamus. Datũ Pontificatus nostri an. tertio.

S.PA. S. PE. INNOCENTIUS PP. IIII.

Ad fol. 163. lin. 13. *Gerardus Sosius Botti. Consul.* Malè in veteri & hac nova editione expressum Consulis nomen. In registro enim scabinorum urbis Amersfortensis, inter scabinos anni 1526. scribitur Gerrit Zoes Botter/ atque iterum anno 1534. eodem modo.

Ad fol. 166. *Arcem Amisianã delere, maximè hoc bello non videtur è re futurũ.* Æstate an. 1552. diruta sunt mœnia castri de Ema in ditione Trajectẽsi, quo parceretur impensis quibus Cęsarea Majestas quotannis gravabatur alendis illic militibus. Ita reperi in memoriis Andreæ Waelkens Vicarij Ecclesiæ majoris viri & literati & nostratium rerum perquam periti.

Ad fol. 167. *Populus . . . in Cæsaris fidem juravit: datumque è more vicissim congiarium est.* Geschiede op ten middach voor eñ in den huyse opt soldere van Henrick Knoep/etc. in't leste worden tot een vernieuwinge eñ teycke van blijschappen eñ vreuchden gout eñ silver met hant sollen tessens van boven neder onder 't gemeyn volck gestroyt eñ geworpen/ den dach geviert/eñ des avonts groote triumphe inde geheele stadt met vuyren/lichten eñ andersins bedreven/ notatum per Valentinũ vander Voort Civitati à secretis, fol. 165. des Buyr-spraecks-boecks. Tractatus Notariorum de Translatione tẽporalitatis Vltrajectinæ Provincię, hanc actionẽ Latinè ita efferunt. Dom. Ambasiator & procurator . . cũ Prælatis, Nobilibus ad magnum palatium Noedam vocatum processit, ibidemque ad domum discreti viri Henrici Knoep civis Trajectensis ad cameram superiorem ejusdẽ domus decenter ornatam, cum Prælatis & certis Nobilibus intravit & ascendit . . . . Dom. Antonius de Lalaing procurator & Ambasiator, posita manu sua dextera ad ordinẽ aurei velleris ab humeris suis supra pectus suũ depẽdentem, juravit ac procuratorio nomine . . juramentum . . vasallis & laicis præstitit; mandavitque per os spectabilis viri Henrici vander Borch præsentem diem ulterius solenniter celebrari, festivari, fecit projici magnam pecuniæ quantitatem coram populo in signum triumphi.

Ad fol. 169. lin. 14. Asteriscus ille indebitè positus referatur ad lineam sequentem & hæc verba. *Archiepiscopus Panormitanus.* Cujus hic est plenus titulus. Iohannes Dei & Apostolicæ sedis gratia Archiepiscopus Panormitanus, Prępositus Ecclesiarum collegiatarum Sanctorũ Donatiani Brugensis, Piati Sicliniensis & Walburgis Furnensis, Archidecanus Bisontinus, perpetuus Commendatarius Abbatię montis Benedicti, ordinis Canonicorum regularium S. Augustini, caput seu Præses primarius concilij privati Sacratissimæ Cæsareæ & Catholicæ Majestatis. Hortensij testimonio fol. 6. homo prudentia cum pari eruditione conjuncta clarus.

Ad fol. 175. *Vltimus dies Vltrajecti Henrico Palatino in speciem illuxit.* Vrbe & Provincia jam egresso D. Thomas de Nykercken Chorepiscopus Vltrajectinus

jectinus

jectinus & Ecclesiæ Divi Ioannis Baptistæ Decanus in choro suę Ecclesiæ insigne monumentum honori Patroni & memoriæ benefactoris sui dedicavit in vitro versus aquilonem, ubi ipse Palatinus chlamydatus adhuc hodie cernitur ad vivum depictus, subscriptione injuria temporis nonnihil mutilata.

Ad fol. 180. *Ut Guilhelmum Enckefordium... Episcopum diceret.* Prior Hortensij editio habet, Michaëlem; quæ Ponto Hutero & Iohanni Isacio Pontano clarissimis historicis erroris ansam præbuit. Huterus enim modò Michaëlem modò, Guilhelmum vocat, nec sibi constat. Pontanus autem se non extricat, ut videre est fol. 761. historiæ Gelricæ. Ego ut discrimen faciam & Michaël quis vir, quàmque fuerit Ultrajecti insigniter præbendatus doceam, honorarium Epitaphium in medio Ecclesiæ ad S. Salvatorem veteris monasterij (**Oudemunster**) olim ei positum addam, quod ita habet.

PRÆSTANTISSIMO MIRAQUE ERGA EGENOS MUNIFICENTIA PRÆDITO D. MICHAELI AB ENCKEVOORT TOTIUS CAMPANIÆ HUIUSQUE FANI ANTIQUI PRÆPOSITO ET ARCHIDIACONO LAUDATISSIMO, REVERENDISSIMI GUILHELMI AB ENCKEVORT SS. IOANNIS ET PAULI CARDINALIS, HUIUSQUE VETERIS TRAIECTI EPISCOPI COGNATO.

HÆREDES AMICIQUE MEMORIÆ ERGO PP.

EXCESSIT an. *1556.* KAL. MAII LEODII IN ÆDE S. LAMBERTI SEPULTUS.
TU QUÆSO VIATOR PIIS EIUS MANIBUS REGNUM PRECARE ÆTERNUM.

Utriusque Enckefortij imago in vitreis fenestris ad S. Ioannem in choro cernitur, qui circa id tempus extructus est adjutante R. D. Iohanne Ingenwinckel istius divi Iohannis, divi Lebuini Daventriensis nec non Xanctensis Ecclesiarum Præposito viro in Romana Curia gratioso.

Ad idem fol. *Romanæ libertatis insignia togæ argenteæ.* Pro clariore luce hujus loci adde verba veterum schedarum fol. 311. à cl. v. Bucchelio ad Hædam relatarum, in quibus ita legitur; **Ende elck Overste hadde zyn silvere Covel aen.**

Fol. Ut supra. *Præfectus urbis factus Joannes Teremundanus.* Dominus de Bornevail Vicarius seu locum tenens Comitis Hoochstratani, ante Gubernator Castri Tornacensis, & Ultrajectensis Castri struendi inspector & Gubernator, vulgari agnomine dictus **Jan Hondt-hoet** sepultus est Bredæ. Memoriam ejus conservat inscriptio veteri inscriptioni subjecta ad turrim fabrorum ferrariorum in mœnibus, cui anno, quo hæc scribo magnifici concilij prudentum ad utilia Civitatis deputatorum jussu & mandato superstructa est *Specula astrologica*, quæ serviet Academiæ Ultrajectinæ ejus scientiæ Studiosis. Inscriptio verò utraque sic se habet.

Anno Domini M. C. xlv. Regis Conradi vij. Epist. Herberti vj. factum est hoc opus Praefecto Alfero ad munimen civium suorum et ad honorem civitatis Trajectensis. Amen.

Atque iterum Caroli renovatum tempore V.
Ex Terimundani placito qui prefuit urbi
Sesquimilleno subscriptis vij. triginta.

CLE-

CLEMENTIS PAPÆ VII. Bulla confirmationis translationis temporalitatis Ecclesiæ Vltrajectensis in Carolum V. Cæsarem, Tanquam Ducem Brabantiæ & Comitem Hollandiæ.

CLEMENS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI *ad perpetuam rei memoriam. Romanus Pontifex ad quem sicut omnium rerum spiritualium cura pertinet, Ita bona quoque temporalia ad quascunque ecclesias spectantia, Ipsius sunt dispositionis, pro pastorali officio sibi demandato ea assidue agit & meditatur per qua Ecclesia ipsa tam Cathedrales quam Collegiata & illarum Episcopi & Pralati quietè & tranquillè ac pacificè vivere possint. Et si quando contingit Episcopos & Pralatos ipsos à suis sedibus & ecclesiis violenter ejici & extrudi & propterea ad sacularium Principum opem implorandum confugere ipsorumque sumptibus, viribus & copiis in pristinas sedes rursus reponi & restitui ac per eos In tantorum beneficiorum remunerationem bona ipsa temporalia & sacularem eorum Iurisdictionem iisdem Principibus liberatoribus concedi & in eos transferri, Pontifex ipse tales concessiones & translationes auctoritate Apostolica approbare & confirmare ac de novo concedere consuevit ut eo scilicet pacto & ipsarum ecclesiarum incolumitati consulatur & earum Episcopi & Pralati, in quiete, tranquillitate & securitate constituantur prout id in Domino conspicit salubriter expedire. Sanè licet à longis Retroactis temporibus ad omnes Episcopos Trajectens. qui pro tempore fuerunt Dominium tam spirituale quam saculare ecclesia Trajectens. ac plurium Oppidorum, locorum & Castrorum tam in agro Trajectens. quam in partibus superioribus patria Trasysellana consistentium plenissimo Iure pertinuerit. Nihilominus dilectus filius Nobilis vir* CAROLVS *Dux Gelria prater Ius & fas primo bona memoria Fredericum Marchionem Badensem olim Episcopum Trajectens. quoddam ex ipsis oppidis manu armata ac militari spoliavit illudque violenter occupavit ad quod rursus vindicandum, Idem Fredericus Episcopus ingentes expensas innumerosque labores subire coactus fuit. Et Deinde idem* CAROLVS *Dux similis memoria Philippum de Burgundia etiam Episcopum Trajectens. pluribus ex eisdem castris & oppidis vi & armis spoliavit sibique injustè usurpavit pro quibus recuperandis licet magni sumptus à pranominatis Episcopis facti pecuniaque ingentes erogata fuerunt tamen ea loca sic occupata, in manibus*

Ex bibliotheca Lappii.

Meminit Heuterus hujus bullæ Clementinæ & alterius Ferdinandi in vita Caroli V. inter Austriacos principes.

manibus & potestate ipsius Ducis Caroli permanserunt usque ad tempus quo dilectus filius Henricus Comes Palatinus & Dux Bavariæ in Episcopum Trajectensem Electus & electio hujusmodi Apostolica forsan auctoritate confirmata extitit. Quiquidem Henricus Electus animadvertens quod damna & Incommoda prædecessoris sui Episcopi Trajectenses subierant ut ea quoquo pacto resarciret ac paci quieti securitatique suæ ac subditorum suorum consuleret. Talem concordiam opera & interventu venerabilis Fratris nostri Archiepiscopi Treverensis, cum eodem Carolo Duce Iniverat ut ipse Henricus Electus ei summam quinquaginta milium florenorum enumeraret & quorundam castrorum occupatorum usumfructum ad ejus vitam dimitteret, quæquidem castra eo defuncto rursus ad ecclesiam redirent sed ea lege ut si proles legittima ex eo superesset illi proli duntaxat quinquaginta milia florenorum persolverentur. Cætera verò castra sic occupata extunc eidem Henrico Electo restitui deberent prout mox etiam restituta fuerunt. Et quamvis dictus Henricus Electus ea concordia sic stabilita omninò speraret se deinceps summa in pace & tranquillitate una cum subditis suis permansurum nihilominus ipse Carolus Dux oblata occasione quod idem Henricus Electus interim populari seditione fuerat repulsus immemor fœderis & concordiæ hujusmodi Castra & Oppida patriæ Transysselanæ invadere eaque obsidione premere veritus non fuit. Et cum Castrorum & Oppidorum prædictorum consules & Præfecti ad opem & auxilium implorandum ad dictum Henricum Electum confugissent & ille utpote ex sua Civitate ejectus opibusque exutus minimè opitulari potuisset quod reliquum fuit eis per litteras suas ut à capitaneo Charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum & Hispaniarum Regis Catholici in Imperatorem electi qui Frisiæ præerat auxilium deposcerent, concessisset & ipsum Carolum Regem qui etiam Dux Brabantiæ & Comes Flandriæ & Hollandiæ existit, in Dominum cognoscerent, licentiam dedisset, absolvendo eos ab hommagio sibi præstito ac juramentum fidelitatis eis relaxando ac dicti consules ad hoc deputati litterarum earundem vigore post quædam capitula cum ipsius Caroli Regis ministris confecta inter cætera continentia ut dictus Carolus Rex quam primum exercitum instruere ac bellum ipsi Carolo Duci inferre deberet. Se ipsi Carolo Regi dediderunt & hommagium & Iuramentum fidelitatis ejus tunc procuratori præstiterunt. Et cum interim populus Trajectensis de Electo restituendo & si eis venia daretur rursus in Civitatem revo-

revocando pertractasset, Dux ipse dolo & fraude quorundam seditiosorum allectus Civitatem Trajectens. clandestinè occupavit eamque hostiliter diripuit, & ut scelus sceleri adjungeret, ecclesias prophanare illarumque bona invadere & diripere ac auferre veritus non fuit: quinimo quæ ad divinum cultum erant destinata sacrilego conatu ademit atque usurpavit. Propter quæ ipse Henricus electus tot undique molestiis & ærumnis circumventus ad dilectam in Christo filiam Nobilem Mulierem Margaretam Archiducissam Austriæ pro dicto Carolo Rege in partibus Flandriæ gubernatrice : Nec non ipsius Caroli Regis in Ducatu Brabantiæ & Comitatu Hollandiæ procuratorem confugere & adversus tam atrocem injuriam , horrida facinora, necessariam opem implorare coactus fuit. Et cum dictam Margaretam ad id promptissimam invenisset & mox certus dicti Caroli Regis Capitaneus valido exercitu magnis quidem sumptibus coadunato & sub signis constituto in Ducatu dicti Caroli Ducis impetum fecisset ac oppida sub ipso Duce violenter occupata recuperasset, & ipsum Henricum Electum in sua Civitate à qua ejectus fuerat restituisset, Præfatus Henricus Electus tot calamitatibus ope ipsius Caroli Regis tandem liberatus, animadvertens se & Civitatem ipsam ac tot castra & oppida & municipia ad suam ecclesiam Trajectens. spectantia non sine magna impensa sibique intolerabili diutius retinere , nec de expensis pro exercitu in ejus defensionem & subsidio comparato factis Præfata Carolo Regi satisfacere ac cupiens dicto Carolo Regi ob tot in se collata beneficia gratiam aliquam referre & demum suorum subditorum quieti & tranquillitati ac securitati consulere eosque ab imminentibus periculis & futuris incommodis præservare , ex præmissis & aliis non minoris momenti causis Civitatem ipsam ac Oppida, Castra, municipia & loca partis inferioris Trajectensis ad ipsum Henricum Electum suosque successores Episcopos Trajectenses ac mensam Episcopalem Trajectensem Legitimè spectantia cum illorum machinis , tormentis , Bombardis ac omnibus & singulis Iuribus & pertinentiis jurisdictione temporali , nec non vasallis , Officiariis , subditis & incolis suis , in ipsum Carolum Regem transtulit & transfudit ac omnes excisias , census , redditus , emphiteoses , terras , pascua , decimas , vineas , sylvas , Iura-patronatus tam Laicalia quam castralia , nec non omnia thelonia & theloneorum Iura , studia , vasallagia , Dominia & ut vulgo dicunt altas , medias & bassas Iurisdictiones & demum omnem temporalem & sæcularem Iurisdictionem aliaque servitia

P 2 *& Iura*

& Iura quæcunque ad eum ratione dictæ ecclesiæ Trajectens. in Civitate, Oppidis, Castris, fortalitiis, terris, locis, dominiis & utraq; patria tam Transysellana quam Cisysellana prædictis quomodolibet spectabant & pertinebant cum omnibus & singulis eorum pertinentiis & appenditiis ac libris feudorum & redditaum, chartis, registris, computis & aliis scripturis præmissa concernentibus præfato Carolo Regi tanquam Brabantiæ Duci & Holland. Comiti pro se & successoribus Ducibus Brabantiæ & Comitibus Hollan. seu ejus tunc legitimo procuratori sub sedis Apostolicæ beneplacito concessit & donavit ac in eum transtulit. Nec non omnes & singulos vasallos, Officiales, subditos & Incolas prædictos à Iuramento fidelitatis & alia quacunque obligatione qua sibi & Domino temporali tenebantur, absolvit. Eisque ut à præfato CAROLO REGE *extunc de cætero auxilium implorare illique ac hæredibus & successoribus tanquam Ducibus Brabant. & Comit. Holl. Homagium & Iuramentum fidelitatis præstare valerent liberam licentiam expreßè conceßit reservata sibi ac successoribus suis Episcopis Trajectensibus sola Iurisdictione sua spirituali per Civitatem prædictā & Diœcesin Trajectensem unacū domo sua Episcopali in eadem Civitate consistente & una alia domo extra dictam Civitatem in diœcesi sua Trajectensi sita in qua ipse & successores sui Episcopi Traject. cum sua familia quietis & otii gratia considere possent. Sic tamen quod ipse Carolus Rex Henrico electo & successoribus prædictis nomine annuæ pēsionis duorum milium caroleorum aureorum pro dote ejusdem ecclesiæ persolveret ac præmissa omnia acta & constituta sint cum scitu & expresso consensu Dilectorum filiorum Præpositorum, Decanorum & Capitulorum prædictæ Majoris & Collegiatarum Sancti Salvatoris, Sancti Petri, Sancti Ioannis & Beatæ Mariæ Trajectensiū ecclesiarum qui habita matura consultatione diligentique examine ea omnia approbarunt & rata firmaque & stabilia esse voluerunt, ipsiq; Præpositi, Decani, Capitulaque qui tempore quo præfatus Henricus electus consulibus & deputatis patriæ Cisysellanæ hujusmodi per suas literas cōcesserat facultatemque tribuerat ut dictum Carolum Regem in dominum recognoscerent ac illi homagium & fidelitatis Iuramentum præstare possent à Civitate erant expulsi, nec in loco Capitulari simul convenire & consultare poterant. Iam tunc de præmißis omnibus quæ tunc temporis peracta fuerant plenam notitiam habentes matura cum deliberatione debitisque & consuetis tractatibus præmißis, Omnia per Henricum Electum ac Consules & Deputatos castrorum patriæ Transysellan. vigore literarum Henrici Electi eis concessarum gesta & facta in omnibus*

nibus & per omnia approbarunt & ratificarunt. Et insuper iidem Præpositi, Decani & Capitula planè considerantes id quod multis experimentis didicerant propter electiones Episcoporum in discordia factas cum alii alio traherent & suis quisque factionibus inhæreret, Civitatem universumque populum atque etiam ipsosmet in tot ærumnis & calamitatibus frequenter incidisse, ne quid tale extunc deinceps eveniret ultro ac sponte eidem Carolo Regi tanquam Duci Brabantiæ & Comiti Hollan: concesserunt & quoties contingeret ecclesiam Trajectensem carere Pastore nullius in eorum Episcopum eligendi Ius vel potestatem haberent, præterquam illius quem dictus Carolus Rex ut Dux Brabantiæ & Comes Hollan: significandum, insinuandum, nominandumque duceret. Adjicientes etiam ut nullus in Decanum alicui ex quinque ecclesiis antedictis præficeretur nisi qui ipsi Carolo Regi gratus & acceptus foret & eum tunc procuratori dicti Caroli Regis præmissa omnia approbasset acceptasset & rata habuisset, ipsi Præpositi & De*cani tam procuratorem quam Henricum Electum præfatos ad majorem ecclesiam comitati sunt. Et ibidem procuratorem in tabernaculo decenter ornato collocarunt, Episcopo & nonnullis Præpositis ac Decanis earundem ecclesiarum in suo quisque stallo ut moris est constitutis & deinde hymno* Te Deum Laudamus *alta voce jucunde & alacriter decantando ac missa solemni à quodam Episcopo celebrata. Rursus Henricum Electum & procuratorem præfatos ad domum Episcopalem comitati sunt Electoque Ibidem relicto, mox dictus procurator Prælatis & Nobilibus plerisque comitantibus ad publicum urbis Palatium se contulit atque inde ad domum privatam cujusdam civis satis magnificè instructam divertit, pulsataque campana ad cujus sonitum populus in unum convenire solet, Nobilibus aliisque dictæ Civitatis ordinibus in conspectu ejusdem Procuratoris aggregatis perfectaque Iuramenti formula qua communi dicto Carolo Regi erant præstituri, Populus universus denudato cujusque capite duobusque digitis dexteræ manus sursum erectis juxta morem qui jurejurando inibi observatur solemne Iuramentum præstiterunt, & vicissim dictus procurator ipsius Caroli Regis nomine honestè beneque tractare & ab ingruentibus malis & periculis protegere & tueri ac in omnibus boni clementisque Domini Officio fungi promisit & ad ea observanda jurejurando se astrinxit. Quæ omnia tam Henricus Electus quam Capitula præfati præponi fecerunt in consistorio nostro Coram nobis petentes ea ut stabiliora sint ac plus roboris & firmitatis obtineant Apostolica auctoritate approbari & confirmari ac de novo concedi.* Nos Igitur *habita super*

per his cum venerabilibus fratribus nostris sancta Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus matura deliberatione & discussione Electum & singulares personas Capitulorum hujusmodi à quibusvis Excommunicationis, suspensionis & Interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis à Iure vel ab homine quavis occasione vel caussa latis, si quibus quomodolibet innodati existant ad effectum præsentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes & absolutos fore censentes de eorundem fratrum Concilio & ex certa scientia ac de Apostolica potestatis plenitudine translationem temporalis jurisdictionis, Civitatis, Castrorum & Oppidorum, tam patriæ Transysselanæ superioris quam patriæ Trajectensis Inferioris ac aliorũ jurium prædictorum in ipsum Carolum Regem tanquam Ducem Brabantiæ & Comitem Hollandiæ, ac illorum donationem ac alia per eundem Henricum Electum de eorundem Capitulorum consensu facta, auctoritate Apostolica tenore præsentium approbamus & confirmamus. Præterquam quoad cassationem pensionis, in eventũ unionis mensæ Episcopalis Trajectensis beneficiorum ecclesiasticorum valore dictæ pensionis. Supplentes omnes & singulos tam Iuris quam facti defectus, si qui forsan intervenerint, in eisdem ac potiori pro cautela Civitatem & Castra ac alia jura prædicta eidem Carolo Regi & successoribus suis Ducibus Brabantiæ & Comitibus Hollandiæ in perpetuum de novo concedimus ac electiones per Capitula ipsa in Episcopum Traject. absq; ipsius Caroli Regis & successorum suorũ Ducum Brabantiæ & Comitum Hollandiæ prædictorum nominatione. Nec non electiones Decanorum ecclesiarum hujusmodi illorum Decanatuum occurrente vacatione de aliis personis quam Carolo Regi & ejus successoribus præfatis gratis & acceptis pro tempore factas nullas nulliusque roboris vel momenti existere eadẽ auctoritate decernimus. Quocirca venerabilibus fratribus nostris Archiepiscopo Panormitano & Episcopo Castelli maris ac dilecto filio Decano ecclesiæ S. Lebuini Daventriens., Traject. Diœces: per Apostolica scripta mandamus, Quatenus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel aliũ seu alios Carolo Regi & successoribus suis prædictis in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes faciant auctoritate nostra præsentes literas & in eis contenta hujusmodi firmiter observari ac singulos quos literæ ipsæ concernunt illis pacifice frui & gaudere: non permittẽtes eos desuper cõtra præsentiũ tenorẽ quomodolibet molestari, inquietari aut perturbari. Contradictores auctoritate nostra per censurã ecclesiasticam appellatione postposita compescendo non obstantibus fel: record: Pauli Papæ secundi prædecessoris nostri & quibusvis aliis Apostolicis

etiam

etiam in consiliis generalibus editis etiam similes approbationes fieri prohibentibus constitutionibus; Nec non Majoris & ecclesiarum aliarum prædictarum juramento confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis & consuetudinibus privilegiis quoque & indultis Apostolicis Episcopo Trajectensi pro tempore existenti & dictarum ecclesiarum Capitulis sub quibuscunque tenoribus & formis concessis, approbatis & Innovatis: quibus omnibus tenores illorum præsentibus pro sufficienter expræssis habentes, illis, alias in suo robore permansuris hac vice duntaxat specialiter & expressè derogamus contrariis quibuscunque aut si aliquibus, communiter vel divisim ab eadem sit sede indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam & expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ absolutionis, approbationis, confirmationis, concessionis, decreti, mandati & derogationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit indignationem omnipotentis DEI *ac beatorum Petri & Pauli apostolorum ejus se moverit incursum: Datum Romæ apud Sanctum Petrum, Anno Incarnationis domini millesimo quingentesimo vicesimo nono, tertio decimo Kalendas Septembris. Pontificatus nostri Anno sexto.* Sic scriptum supra plicam A. de Castillo. Et supra dorsum erant scripta verba sequentia, *Registr. In Cancellaria Apostolica.* de Cæsis. *Sigillata sigillo aureo appenso cordula serica coloris rubei & crocei.*

FINIS.

VLTRAIECTI,
Ex Officinâ ÆGIDII ROMAN Academiæ Typograph., ANNO cIↃ IↃ C XLII.

INDEX

Rerum toto hoc opere memorabilium.

A

B.

T

Domi-

H.

I

K

L

M

I N D E X.

F I N I S.

Errata in Hortensio sic corrigat Lector.

FOl. 1. linea ult. lege, *patrio*. fol. 4. lin. a fine, 13. asteriscus ille ponendus est ad verbum, *intra*. fol. 49. Ad marg. qui lege *quod*. fol. 49. lin. 6. lege, *perdendi*. Item ad marg. lege *Benningi*. fol. 55. lin. 6. lege *Vianensis*. fol. 63. ad marg. lege *Mindenus & Ernestus*, alia errata ibid. per se corrigat lector fol. 68. ad marg. scribe an. 1527. fol. 69. lin. 19. scribe, *diem ei* fol. 72. scribe lin. 15. a fine Trajectum. fol. 79. lin. 27. lege, *transivere*. fol. 83. lin. à fine 13. lege, *urbs*. fol. 87. lin. 22. lege *libertatis*. fol. 111. ad marg. lege, *disceptatores*. fol 120. l. 1. lege. *facundia*. fol. 123. lin. 10. lege *occultè*. fol. 125 lin. a fine 3. lege, *fatis*. & l. 2. *fossa sunt*. fol. 153. ad marg. pro redibus lege, *rebus*. fol. 160. lin. a fine 19. *oculatum*. fol. 165. lin. 12. lege, *nuper* fol. 169. lege, *opibus prepotentes*. fol. 172. errata ad marginem lector per se corrigat. In Bulla Clem. linea a fine 7. lege *se noverit incursurum*.